Ο ΦΟΙΝΙΞ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Γ'. ΙΑ'. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1853.

ΕΤΟΣ Α'.

Συντάκται:

ΚΑΝΤΑΣ ΙΕΡΕΥΣ ΦΩΤΙΟΣ
ΦΙΛΗΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν.
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.
ΒΡΑΪΛΑΣ ΠΕΤΡΟΣ.
ΙΑΡΩΜΕΝΟΣ ΜΙΧΑΗΛ.
ΛΑΖΑΡΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ.
ΖΑΒΙΤΖΙΑΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.
ΛΑΒΡΑΝΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.
ΤΥΠΑΛΔΟΣ ΠΡΕΤΕΝΤΕΡΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ.
ΚΟΓΕΒΙΝΑΣ ΑΓΓΕΛΟΣ.
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.
ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ν.

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ,
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΜΗΣ
Α. Τερζάκη καὶ Θ. Ῥωμαίου.

1853.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

Ο ΦΟΙΝΙΞ

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Γ'. ΙΑ'. ΤΟΜΟΣ Α'. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1853.

Η ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΙ Ο ΛΟΓΟΣ.

ά.

Ἡ πίστις, καθ' ἣν ἐνταῦθα ἐκλαμβάνεται σημασίαν, εἶναι ἡ συγκατάθεσις τῆς ψυχῆς εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας.

Ὁ δὲ λόγος, ὅπως δήποτε ὁρισθῇ, ἐν γένει θεωρεῖται ὡς ἡ δύναμις δι' ἧς διακρίνομεν τὴν ἀλήθειαν.

Καὶ ἐκ ταύτης μόνης τῆς πρώτης ἐπόψεως συνάγομεν ἀμέσως, ὅτι ἡ πίστις, καθὸ πρᾶξις τοῦ νοός μας, καὶ ὁ λόγος, καθὸ δύναμις αὐτοῦ, ἔχουσί τι κοινὸν ἐν τῷ ἀντικειμένῳ ἀμφοτέρων· καθότι διὰ μὲν τῆς πίστεως ἀποδεχόμεθα εἶδός τι ἀληθειῶν, διὰ δὲ τοῦ λόγου ἔχομεν γενικήν τινα δύναμιν, διακριτικὴν καὶ διαγνωστικὴν πάσης ἐν γένει ἀληθείας.

Ἄρα ἡ πίστις, καθὸ μερικὴ πρᾶξις τοῦ πνεύματος, περί τι εἰδικὸν ἀντικείμενον στρεφομένη, ὑποθέτει τὴν γενικὴν αὐτοῦ δύναμιν, δι' ἧς καὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καὶ ἄλλων ὁμοειδῶν ἀντιλαμβανόμεθα. Ἡ πίστις, ἐν ἄλλοις λόγοις, εἶναι ἐφαρμογὴ καὶ συνέπεια τοῦ λόγου.

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην παραγνωρίσαντες τινὲς τῶν κατὰ καιροὺς φιλοσόφων ἦλθον εἰς συμπέρασμα ὅλως ἐναντίον καὶ εἰς τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῶν πραγμάτων καὶ εἰς τὰς φυσικὰς καὶ νομίμους σχέσεις, αἵτινες ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν διαφόρων τοῦ νοὸς δυνάμεων καὶ ἐργασιῶν· καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν, ἐκήρυξαν τὸν λόγον ἀντάρτην κατὰ τῆς πίστεως, ἀσυμβίβαστον πρὸς αὐτὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἀπῄτησαν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἄλογόν τινα ὑποταγὴν, τυφλὴν συγκατάθεσιν, ἀναξίαν καὶ τοῦ ὄντος, παρ' οὗ ἀπῃτεῖτο, καὶ ἐκείνου, χάριν τοῦ ὁποίου ἤθελον νὰ τὴν ἐπιβάλωσιν.

Ἀλλ' ἡ φύσις, ἀνωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα πάσης ἀνθρωπίνης προσπαθείας, ἐματαίωσε τοὺς ἰσχυρισμούς των, καὶ ἡ ἱστορία, πιστὴ εἰκὼν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, παριστᾷ κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις αὐτῆς τὴν συνύπαρξιν καὶ ἐνίοτε τὴν πάλην τῶν ἀχωρίστων δύο τούτων στοιχείων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἅτινα ἀνεπτύχθησαν διὰ τῆς θρησκείας καὶ διὰ τῆς φιλοσοφίας.

Ὅτι δὲ θέλει παύσει ἡ πάλη, καὶ ἐξ αὐτῆς θέλει προκύψει ἐπὶ τέλους ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἁρμονία, τοῦτο εἶναι ἀναντίῤῥητον, ἐὰν ἀναντίῤῥητον ἦναι ὅτι ἡ μὲν θρησκεία δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ παρὰ θεοῦ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ φιλοσοφία ἡ διὰ τοῦ λόγου ζήτησις καὶ ἀναγνώσεις αὐτῆς, καὶ ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι μία καὶ μόνη.

Ἢ πρέπει λοιπὸν νὰ καταργήσωμεν πᾶσαν ζήτησιν, πᾶσαν ἔρευναν, πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρω-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

πίνου πνεύματος, ἢ πρέπει νὰ φθάσωμεν εἰς τοῦτο τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ φιλοσοφία θέλει συμφωνήσει ἐπὶ τέλους μὲ τὴν μόνην ἀληθῆ θρησκείαν.

Λέγομεν δὲ, πᾶσαν ζήτησιν, πᾶσαν ἔρευναν, διότι ἀδύνατον εἶναι νὰ περιορισθῶσιν αἱ ἔρευναι τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰ ὑλικὰ ἀντικείμενα καὶ νὰ μὴ ἐκταθῶσιν εἰς τὰ νοητικὰ καὶ ἠθικὰ, καὶ ἐκ τούτων νὰ μὴ ἀναβῶσιν εἰς τὰ ὑπερφυσικὰ καὶ θεῖα· διότι πάντα ταῦτα εἶναι τόσον στενῶς συνδεδεμένα, ὥςε, καθὼς ἔλεγεν ὁ Καρτέσιος, εὐκολώτερον εἶναι νὰ μάθῃ τις ὅλας τὰς ἐπιστῆμας, παρὰ νὰ ἐννοήσῃ μίαν ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένην πασῶν τῶν ἄλλων. Καὶ ὅτι ἡ καθαρωτέρα καὶ θερμοτέρα πίστις συμβιβάζεται μὲ τὴν ὑψηλοτέραν φιλοσοφικὴν ἀνάπτυξιν, τόσα παραδείγματα τὸ ἀποδεικνύουσι, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων παρεχόμενα φιλοσόφων, ὥστε συστελλόμεθα νὰ τὰ ἀναφέρωμεν.

Ὁποίαν δὲ ἐννοοῦμεν μόνην ἀληθῆ θρησκείαν, ἀρκεῖ καὶ ἀνθρωπίνως νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν. Καθότι ἕκαστος ἐννοεῖ ὅτι εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου ἀνεκαλύφθη εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἥτις, ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, συνεπληρώθη διὰ δευτέρας ἀποκαλύψεως, ἥτις ἐπέφερε πᾶσαν ἀτομικὴν καὶ κοινωνικὴν τελειοποίησιν, ἥτις ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἱκανοποιεῖ τὸν νοῦν καὶ εὐχαριςεῖ τὴν καρδίαν, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐξασφαλίζει τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ εὐημερίαν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Αἱ καθ' ἡμᾶς στοιχειώδεις αὗται ἀρχαὶ ἔχουσιν ὅμως ἀνάγκην τινῶν ἀναπτύξεων.

β'.

Δύο εἰδῶν εἶναι αἱ θρησκευτικαὶ ἀλήθειαι.

Αἱ μὲν ἐξωτερικαὶ, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἱστορικαὶ, αἱ δὲ ἐσωτερικαὶ καὶ δογματικαί.

Καὶ αἱ μὲν πρῶται φανερὸν ὅτι δύνανται νὰ ἐπαληθευθῶσι δι' ἐλλόγου ἐρεύνης καὶ κριτικῆς εὐσυνειδήτου.

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα πρόκεινται πάντοτε ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐπαλήθευσιν· εἴτε θέλομεν εἴτε ὄχι, ἡ ἐπαλήθευσις αὕτη γίνεται, εἴτε ὑπὸ ἐχθρῶν εἴτε ὑπὸ φίλων, καὶ ὅσοι μάλιστα ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν αὐτῶν, ὀφείλουν νὰ προκαλέσωσι τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐξέτασιν.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης οὐδόλως θέλει ζημιωθῆ ἡ θρησκεία· θέλει ἐξ ἐναντίας τὰ μέγιστα ὠφεληθῆ, διότι τὸ ἐξαγόμενον θέλει τὴν περιβάλει μὲ τὸ κῦρος τῆς ἀποδείξεως.

Ἡ ὕπαρξις τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τὰ ἤθη αὐτοῦ καὶ τὰ ἔθιμα, οἱ νόμοι καὶ τὸ θρήσκευμα, ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ του κατάστασις, τὰ δεινὰ ὅσα ὑπέστη, αἱ περιπέτειαι αὐτοῦ καὶ αἱ διάφοροι φάσεις, τὰς ὁποίας διῆλθεν ἐν διαστήματι τόσων αἰώνων, ἡ πτῶσις αὐτοῦ καὶ ἡ διασπορὰ, εἶναι γεγονότα τόσῳ μεγάλα, τόσῳ γνωστὰ, ὥστε οὔτε δυνατὸν εἶναι νὰ τὰ ἐπικαλύψωμεν μὲ τὸν πέπλον τῆς λήθης καὶ τῆς σιωπῆς, οὔτε συμφέρει νὰ τὰ ὑπεξαιρέσωμεν ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν βουλομένων νὰ τὰ ἐπαληθεύσωσιν.

Ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐξῆλθεν ὁ Χριστιανισμὸς, καὶ πότε καὶ ποῦ, καὶ ποῖος ὁ ἐπὶ τῆς γῆς βίος τοῦ Θεανθρώπου Σωτῆρος καὶ θεμελιωτοῦ αὐτοῦ, ποῖαι αἱ πρῶται πράξεις τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων, καὶ τίνι τρόπῳ καθιδρύθη, ἐμορφώθη, ἀνεπτύχθη καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης διεδόθη ἡ θεία αὐτοῦ διδασκαλία, εἶναι καὶ ταῦτα ζητήματα ἐφικτὰ εἰς τὸν ἀνθρώπινον λόγον, ὧν θεμιτὴ εἶναι ἡ μελέτη καὶ, ὑπὲρ ὅσον πιστεύουσί τινες, λυσιτελὴς πρὸς αὐτὸ τὸ θρησκευτικὸν συμφέρον ἡ λύσις· διότι διὰ τῆς λύσεως αὐτῶν λύονται κατὰ μέγα μέρος καὶ αἱ περὶ τῶν δογμάτων ἀπορίαι.

Περὶ δὲ τῶν δευτέρων ἀληθειῶν παρατηρητέον ὅτι δύο τινὰ παράττουσι τὰ ἀστήρικτα πνεύματα κατὰ τὴν μελέτην τῶν θείων δογμάτων· τὰ θαύματα καὶ τὰ μυστήρια.

Ἀλλὰ τὰ μὲν πρῶτα ἱστορικῶς ἀποδεικνύονται, καὶ τὸ μέγιστον αὐτῶν, ἡ διάδοσις δηλαδὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ἄχρι τοῦδε διατήρησίς του καὶ τὰ ἄπειρα εὐεργετήματα, ὧν ἔγεινε πρόξενος εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἄνευ στρατῶν, ἄνευ πολιτικῆς ἀρχῆς, ἄνευ χρημάτων, ἄνευ ὑλικῶν μέσων, διὰ μόνου τοῦ λόγου καὶ τῆς χάριτος, εἶναι τόσον ἐκπληκτικὸν, τόσον φωτοβόλον καὶ τόσον ἐνδομύχως συνδέεται καὶ συνταυτίζεται μὲ ὅλα τὰ ἱςορικὰ τοῦ νέου κόσμου συμβάντα, ὥςε καὶ αὐτοὶ οἱ μᾶλλον ἀπειθεῖς καὶ πολέμιοι δὲν διστάζουσι νὰ τὸ ὁμολογήσωσιν.

Ὅςτις δὲ πιστεύει τὸ θαῦμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὅλως ἀπίστευτον ἤθελε φανῆ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, καὶ ὡς ἐκ τούτου πᾶς λογικὸς ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ μὴ τὸ πιστεύσῃ, δὲν πρέπει νὰ δυσκολευθῇ καὶ τὰ ἄλλα νὰ παραδεχθῇ, ὅσα προηγήθησαν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ συνώδευσαν τὴν ἐγκαθίδρυσίν του.

Ὅςτις δὲ θεωρεῖ ὡς θαῦμα ἀκατανόητον τὴν σύστασιν τοῦ παντὸς, τοὺς νόμους ὑφ' ὧν διέπεται, τὸ ἄπειρον τῆς ἐκτάσεως, τὸ ἀκαταμέτρητον τῆς σοφίας καὶ τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον τῆς προνοίας, ὧν ἄπειρα δείγματα καθορῶμεν ἐν τῷ συνόλῳ καθὼς ἐν ἑκάστῃ καὶ ἐν τῇ ἐλαχίστῃ τοῦ κόσμου μερίδι, δύναται εὐκόλως νὰ παραδεχθῇ, ὅτι δυνάμει τοῦ αὐτοῦ αἰτίου, ἐξ οὗ ἐπήγασε τὸ θαῦμα τῶν νόμων, δύνανται ἐκτάκτως νὰ γίνωσι καὶ ἐξαιρέσεις τῶν νόμων τούτων, ὅ ἐστι ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα διὰ τῶν γνωστῶν καὶ ἐμφύτων νόμων τῆς φύσεως δὲν ἐξηγοῦνται, καὶ θαύματα ὀνομάζονται.

Τὸ ὑπερφυὲς τῶν θαυμάτων δευκολύνει τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ὑπερφυοῦς τῶν μυστηρίων.

Τὸ μυστήριον εἶναι τὸ στοιχεῖον, ἐν ᾧ ζῇ καὶ ἐξ οὗ δὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀν-

ΙΑΚΟΒΑΤΕΙΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΤΩΡΙΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

θρώπου, καὶ μόνη μία φιλοσοφία, περὶ ἧς θέλομεν λαλήσει κατωτέρω, ἀξιοῖ νὰ ἀποκλείσῃ πᾶν μυστήριον, καὶ ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀπείρου μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἀναπτύξεως, διϊσχυρίζεται τὰ πάντα νὰ ἐξηγήσῃ διὰ λογικῆς ἐξαγωγῆς καὶ ν' ἀποδείξῃ ἐκ τῶν προτέρων.

Ἡ πίστις, λέγουσί τινες, διαφέρει τῆς γνώσεως, καθότι ἡ μὲν ἀποκλείει τὴν ἔρευναν, ἡ δὲ βασίζεται ἐπ' αὐτῆς. Ἀλλ' ἐὰν ἡ γνῶσις βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐρεύνης, αὐτὴ ἡ γνῶσις δὲν ἐξηγεῖται διὰ τῆς ἐρεύνης, οὐδ' ἄλλως πως· ἡ γνῶσις, εἴτε αἰσθητικὴ, εἴτε λογικὴ, εἶναι καθ' ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτῆς ἐναργῆς, εἶναι φῶς ἀφ' ἑαυτοῦ φωτίζον, ἀλλ' ἀγνοοῦν τὴν ἀρχὴν, ἐξ ἧς ἡ φωτιστικὴ του δύναμις ἀπορρέει, ἄρα εἶναι μυστήριον. Καὶ ἐν ᾧ τὸ δι' οὗ γνωρίζομεν εἶναι μυστήριον, ἀπαιτοῦμεν τὰ γνωριζόμενα νὰ μὴ ἔχωσιν οὔτε ἴχνος μυστηρίου, νὰ ἦναι καθ' ὅλα καταληπτὰ, ἵνα γίνωσι πιστευτά.

Ἀλλ' ἐὰν αὐτὴ ἡ γνωστικὴ δύναμις ἦναι μυστήριον, ποῖον ἐκ τῶν ἀντικειμένων αὐτῆς δὲν εἶναι τοιοῦτον; ὁ κόσμος, ὁ ἄνθρωπος ἢ ὁ Θεός;

Παράλογον ὀνομάζουσί τινες τὴν ἰδέαν τῆς δημιουργίας, διότι ἀκατανόητον καὶ ἀντιβαίνουσαν εὑρίσκουσιν αὐτὴν εἰς τοὺς νόμους τοῦ λόγου καὶ τῆς διανοίας. Ἀλλ' εἶναι μᾶλλον καταληπτὴ ἢ μᾶλλον εὐεξήγητος ἡ ἀΐδιος ὕπαρξις καὶ ἡ συναΐδιος ἀνάπτυξις τοῦ ἀπολύτου; εἶναι μᾶλλον πιστευτὴ ἡ ταυτότης ἐμοῦ καὶ τοῦ ἀπείρου, ταυτότης, ἥτις οὐδὲ τὸν πρώτιστον χαρακτῆρα ἔχει τῆς λογικῆς ταυτότητος, τὴν ἐν ἐμοὶ δηλαδὴ συνείδησιν πάντων τῶν τε ὄντων καὶ ἐσομένων; εἶναι μᾶλλον πιστευτὴ ἡ ἐξωτερίκευσις, ἡ ἱστορικὴ, οὕτως εἰπεῖν, γένεσις καὶ πραγματοποίησις τοῦ ἀπείρου διὰ τῶν ἀπείρως ἐπαναλαμβανομένων πεπερασμένων αὐτοῦ ἀναπτύξεων; καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅστις πιστεύει, ὅτι εἶναι ὁ ἀλάνθαστος τοῦ ἀπείρου χρησμὸς, ὅστις γνωρίζει ἐντελέστατα καὶ τί εἶναι τὸ ἄπειρον, καὶ διὰ τί καὶ πῶς ἀνεπτύχθη, καὶ πῶς ἐζῆλθεν ἐξ αὐτοῦ καὶ πάλιν εἰς ἑαυτὸ ἐπανῆλθε καὶ συνεπλήρωσεν οὕτω τὴν ἀνάπτυξίν του, καὶ πῶς θέλει ἀναπτυχθῆ μέχρι τέλους, ὁ ἄνθρωπος οὗτος δὲν δύναται νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ ἄπειρον, ἢ ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸ πᾶν ἐκ τοῦ μηδενὸς, ἢ ὅτι αὐτὸς ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἢ ὅτι ὁ λόγος του ἐνεσαρκώθη καὶ ἐνανθρωπίσθη.

Δὲν πιστεύουσιν ἄλλοι τὴν ἐκ μιᾶς μόνης φύτρας καταγωγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου ἕνεκα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, τὴν ἐξαγορὰν αὐτοῦ καὶ τὴν μετὰ θάνατον ἀθανασίαν του, ἀλλὰ πιστεύουσι, (καὶ πῶς νὰ μὴ τὸ πιστεύσωσιν, ἀφ' οὗ εἶναι πραγματικὸν καὶ πασίγνωστον γεγονός;) ὅτι ταυτότης φύσεως καὶ προορισμοῦ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἀπαρχῆς καὶ ἀπανταχοῦ ἀνθρωπίνων ὄντων, ὅτι μετὰ τῶν φυσικῶν μεταδίδονται εἰς τοὺς ἀπογόνους καὶ τὰ νοητικὰ καὶ ἠθικὰ τῶν ἀποτάτων προγόνων ἰδιώματα, ὅτι ἑνὸς μόνου ἀτόμου τὸ ἔργον σώζει μυριάδας ἀνθρώπων, ὅτι οὔτε τὸ ἐλάχιστον μόριον τῆς ὕλης μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν σωμάτων μηδενοῦται· καὶ ὅτι ἡ διαίρεσις καὶ ὑποδιαίρεσις τῶν μορίων τούτων ἐκτείνεται εἰς τὸ ἄπειρον.

Ἡ μεταξὺ πίστεως καὶ ἀπιστίας περὶ τῶν τοιούτων ἀντίφασις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἶναι τῷ ὄντι ἀπίστευτος.

Καὶ τὴν ἀντίφασιν ταύτην μόνος δύναται νὰ ἀναιρέσῃ ὁ λόγος.

Μόνος ὁ λόγος δέχεται τὴν ἀποκάλυψιν καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν καὶ ὑπὲρ λόγον μυστήρια αὐτῆς, μόνος ὁ λόγος δύναται νὰ πιστεύσῃ, μόνος ὁ λόγος δύναται νὰ περιορίσῃ ἑαυτὸν, καὶ μόνη ἡ ἑκουσία καὶ ἔλλογος ὑποταγὴ εἶναι ἀξία τοῦ λογικοῦ ὄντος καὶ ἡ πηγὴ τῆς εἰς τὸ ὑπέρτατον Ὄν προσηκούσης λατρείας.

Συνέπεια τῶν δογμάτων εἶναι ἡ λατρεία καὶ ἡ ἠθική.

Καὶ περὶ τῆς ἠθικῆς, χάριτι θείᾳ, δὲν διαφωνοῦσιν οἱ φιλόσοφοι, διότι καὶ οἱ πρὸς τὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπιστοῦντες ἁμιλλῶνται τίς νὰ ἐκθειάσῃ περισσότερον τὴν ἠθικήν του, ἀντιφάσκοντες καὶ κατὰ τοῦτο, διότι, ἀρνούμενοι τὰς ἀρχὰς, παραδέχονται τὰς συνεπείας.

Τίς δὲ θέλει ἀρνηθῆ ὅτι ἡ ἠθικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι πόρισμα αὐστηρότατον τῶν δογμάτων του;

Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ἐν ᾗ συλλήβδην πᾶσα χριστιανικὴ ἀρετὴ περιέχεται, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς πηγάζουσα ἐντολὴ τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς θυσίας, ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ πραγματικὴ ἐφαρμογὴ τῆς καθολικῆς τῶν ἀνθρώπων ἀδελφότητος, ἧς ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐξηγεῖ τὴν ἀρχὴν, καὶ μίμησις τῆς θείας ἀρετῆς, ἧς τὸ παράδειγμα κατέλιπεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Θεάνθρωπος διὰ τοῦ πάθους του.

Ἡ δικαιοσύνη δύναται νὰ ἐπιβληθῆ δυνάμει ἀπολύτου λογικῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ἡ ἀγάπη δὲν ἐγείρεται εἰς τὴν καρδίαν εἰμὴ ὑπὸ τοῦ σπινθῆρος τῆς πίστεως καὶ ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ Σωτῆρος.

Ὥστε καὶ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὸ ἐσωτερικὸν στοιχεῖον τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν λόγον. Καὶ ἐὰν τοῦτο παραδεχθῶμεν, δι' αὐτοῦ τούτου ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ θρησκεία δύνανται νὰ συμβιβασθῶσιν.

Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ἐπαγόμεθα καὶ ἐκ τῆς τωρινῆς παρὰ τοῖς σοφωτέροις ἔθνεσι καταστάσεως τῆς ἐπιστήμης.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

Ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν προχῆ τις περὶ τῶν κατὰ τὰ διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης ἐπικρατουσῶν φιλοσοφικῶν αἱρέσεων, ὀφείλει ὅμως νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι σύστημα ἀπ' εὐθείας καὶ ὁμολογουμένως πολέμιον τοῦ χριστιανισμοῦ δὲν ὑπάρχει.

ΕΘΝΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ τάσις μάλιστα τῶν φιλοσοφικῶν πνευμάτων καταδεικνύει ἀντενέργειαν κατὰ τῶν πρὸ μικροῦ βασιλευόντων ἀντιχριστιανικῶν δογμάτων, καὶ προσεγγίζουσαν ἐπιφροφὴν εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας.

Καθαροῦ ὑλισμοῦ καὶ ἀθεϊσμοῦ σύστημα δὲν γνωρίζομεν, πρεσβευόμενον δημοσίως καὶ ἐκτεταμένην ἐξασκοῦν ἐπιῤῥοὴν, οὐδαμοῦ τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην σώφρων καὶ ἐγκρατὴς Σκωτικὴ σχολὴ, εἰ καὶ ἀπώλεσε μέρος τῆς ἀρχαίας της φήμης, ἀκολουθεῖ ὅμως βαδίζουσα πιστῶς τὴν ὁδὸν ἣν ἐχάραξαν οἱ ἔνδοξοι ἀρχηγοί της. Φειδωλὴ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν, δυσπιστοῦσα κατὰ πάσης τολμηρᾶς εἰκασίας, ἀποστρεφομένη τὰς ὑποθέσεις, ἀλλ' ἀνεξάντλητος εἰς τὰς παρατηρήσεις, φαίνεται μᾶλλον προετοιμάζουσα τὴν ὕλην ἢ σκοπεύουσα νὰ ἐγείρῃ τὸ φιλοσοφικὸν οἰκοδόμημα. Ἀλλὰ τὸ σέβας της πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν εἶναι πλῆρες καὶ ἀπεριόριστον, καὶ οἷον δήποτε ἦναι τὸ ἐκεῖσε ἐπικρατοῦν θρησκευτικὸν δόγμα, καὶ ὅσην ἐλευθερίαν καὶ ἂν παραχωρῇ τοῦτο εἰς τὰς περὶ πίστεως ἐρεύνας τοῦ ἀτομικοῦ λόγου, βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ θρησκεία θέλει τὴν ἔχει πάντοτε σύμμαχον καὶ βοηθὸν καὶ ὄχι πολέμιον.

Συμμαχία καὶ εἰρήνη συνωμολογήθη πανδήμως καὶ ἐν Γαλλίᾳ μεταξὺ τοῦ ἐνδόξου ἀρχηγοῦ τῆς ἐκλεκτικῆς σχολῆς καὶ τοῦ σοφοῦ καὶ ἀγαθοῦ τῶν Παρισίων ἀρχιερέως ἐν τῇ προσφάτως τελεσθείσῃ ἐπισήμῳ ἑορτῇ τῶν σχολῶν.

Καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἐξωτερικὴν παράστασιν ἡ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν συμφωνία ἐνυπάρχει εἰς αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τῆς νέας Γαλλικῆς σχολῆς, τὴν ὁποίαν ἀπεριστέπτως καὶ ἀφρόνως ἐπολέμηταν καὶ ἐνίοτε διέβαλον οἱ τῆς Καθολικῆς λεγομένης φιλοσοφίας κήρυκες καὶ θιασῶται, μὴ ἐννοήσαντες ὅτι ὁ ἐκλεκτισμὸς δὲν ἦτο εἰμὴ αὐτὸς ὁ χριστιανικὸς πνευματισμὸς, καθ' ὅσον εἶναι ἐφικτὸς καὶ καταληπτὸς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Ἀλλὰ δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀφ' οὗ ἐγνώρισαν τὸ λάθος, καὶ ἔσπευσαν ν' ἀποδώσωσι τὰ τοῦ λόγου τῷ λόγῳ καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ, καὶ νὰ ἐναγκαλισθῶσι τὴν φιλοσοφίαν ὡς εἰλικρινῆ φίλην καὶ ἀδελφὴν τῆς θρησκείας.

«Ἡ Θρησκεία καὶ ἡ ἐπιστήμη (ἔλεγεν ὁ μνησθεὶς »ἀρχιεπίσκοπος ἐν τῇ ἀπὸ 16 Νοεμβρίου Ἐγκυ»κλίῳ του, ἣν λυπούμεθα ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνα»φέρωμεν ὁλοκλήρως), εἶναι αἱ δύο λυχνίαι αἱ φωτί»ζουσαι τὸν κόσμον, ἡ μὲν διὰ τοῦ ὑπὲρ φύσιν φω»τὸς, δι' οὗ καταυγάζει τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα με»θέξῃ αὐτῆς τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ διὰ τοῦ »φυσικοῦ φωτὸς, ὅπερ, συνιστῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸν »λόγον, κάμνει τὸ πνεῦμα του ἱκανὸν νὰ γνωρίσῃ »καὶ νὰ θαυμάσῃ τὰ θαύματα τῆς δημιουργίας, καὶ »τὰ δύο ταῦτα φῶτα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγάζονται ἐστίας, »ἥτις εἶναι ὁ Θεὸς, ὁ πατὴρ τῶν φώτων, καὶ ἐξ οὗ »πᾶν δώρημα τέλειον. Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ λό»γος αὐτοῦ, εἶναι ἐν ταυτῷ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ, »τὸ φῶς τοῦ κόσμου καὶ ὁ ἄρτος τῆς διανοίας, ὁ »Θεὸς εἶναι ἡ καθαρὰ καὶ ἀνεξάντλητος πηγὴ τῆς »ἀληθείας, τοῦ φωτὸς καὶ πάσης γνώσεως, εἶναι ὁ »Θεὸς τῆς ἐπιστήμης οὐχ ἧττον ἢ τῆς χάριτος· Θεὸς »γνώσεων Κύριος.» (Α'. Βασιλ. β'. 3).

Καὶ τῷ ὄντι ποία τῶν ἀρχῶν τοῦ πνευματισμοῦ δὲν συνᾴδει πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν;

Ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια, ὄντος ἀπείρου, ἀπειροτελείου, πρώτου αἰτίου, δημιουργοῦ καὶ συντηρητοῦ τοῦ παντὸς, ἡ ὑλότης καὶ ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία, ὁ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ νόμος τοῦ καθήκοντος, ἡ τοῦ λόγου κυριαρχία, ἔν τε τῷ ἀτόμῳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἡ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἰσότης καὶ ἡ ἐλευθερία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη, ὅλον τὸ ἠθικὸν τοῦτο οἰκοδόμημα, τὸ ἰδανικὸν τοῦτο σχέδιον, πρὸς ὃ τείνει ἡ ἀνθρωπότης, ὁ ὑπεράνω τοῦ ὑλικοῦ ἠθικὸς οὗτος κόσμος, παράδειγμα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἐκτύπωμα τοῦ νοεροῦ, ὄχι μόνον δὲν ἀντιβαίνει πρὸς τὸν ὑπερφυσικὸν, ὃν ἀποκαλύπτει ἡ θρησκεία, ἀλλὰ μάλιστα δι' αὐτοῦ συμπληροῦται καὶ διαφωτίζεται.

Οὐδεὶς λόγος ἄρα ὑπάρχει, ἵνα μὴ ἐπὶ τέλους συμφωνήσῃ ὁ ἐν Γαλλίᾳ πνευματισμὸς μὲ τὸ ἐκεῖσε πρεσβευόμενον χριστιανικὸν δόγμα.

Μὲ οἱανδήποτε χριστιανικὴν ἀρχὴν ἀσυμβίβαστος ἦτο ἡ μέχρι τοῦδε ἐπικρατοῦσα ἐν Γερμανίᾳ φιλοσοφία.

Ἡ συνταύτισις τῆς ἰδέας καὶ τῆς πραγματικότητος, τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ πεπερασμένου, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου, ὅπως καὶ ἂν ὀνομασθῇ, εἶναι πανθεϊσμός· καὶ εἴτε ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ἀπολύτου ὁρμηθεὶς, εἴτε ἐκ τῆς λογικῆς τοῦ ἀνθρώπου οὐσίας λαβὼν τὴν ἀρχὴν, εἰς τὰ αὐτὰ φθάνει πάντοτε συμπεράσματα, τὴν κατάργησιν δηλαδὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀτομικότητος καὶ τὴν ἐξάλειψιν ἑπομένως πάσης εὐθύνης, πάσης ἠθικότητος, καὶ ὡς ἐκ τούτου παράγει ἢ τὴν ἀδράνειαν καὶ τὴν στασιμότητα τῶν Ἰνδῶν ἢ τὸν κοινωνισμὸν τῶν νεωτέρων.

Αἱ συνέπειαι δὲν ὑπῆρχον ἴσως εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἐφευρετῶν τοῦ συστήματος, ἀλλ' ἐνυπάρχουσιν εἰς τὰς ἀρχάς των. Ἡ ζήτησις τοῦ ἀπολύτου, ἡ ἐκ τῶν προτέρων ἐξήγησις τοῦ παντὸς διὰ τῶν νόμων τῆς διανοίας, ἡ ἄμεσος συνταύτισις τοῦ θείου λόγου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου, ἡ εἱμαρμένη ἀντὶ τῆς προνοίας, ὁ λογικὸς τύπος ἀντὶ τῆς θείας σοφίας, ἡ ἐπόῤῥοια καὶ ἐξωτερίκευσις τοῦ ἀπολύτου ἀντὶ τῆς δημιουργίας, τοιαῦτα εἶναι τὰ ἄτοπα, εἰς ἃ περιέπεσε τὸ ἐωσφορικὸν πνεῦμα τῶν νέων πανθεϊστῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἄδικον ἦν ἐθέλειν εἶσθαι νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν νοῦν ἐξαίσιον, μεγάλα ζητοῦντα καὶ μεγάλα ἀποπειρώμενον, εὐρυτάτην παιδείαν, τολμηρὰν φαντασίαν καὶ σπανίαν καὶ ἴσως μοναδικὴν διαλεκτικὴν δύναμιν.

Ἀλλ' εἰς ποίαν λυπηρὰν σύγχυσιν κατήντησεν ἡ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΧΤΕΚΟ ΔΗΞΟΥΡΙΟΥ

διδασκαλία των καὶ εἰς ποίαν ἀθεράπευτον ἀναρχίαν περιέπεσαν οἱ ὀπαδοί των; καὶ πόσον αἱ μεγάλαι νομιζόμεναι ἰδέαι τῶν νέων τούτων διδασκάλων τῆς οἰκουμένης, οἵτινες ἐφαντάζοντο, ὅτι συνεταύτισαν τὴν φιλοσοφίαν μὲ τὴν θρησκείαν, τὴν τέχνην μὲ τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἱστορίαν μὲ τὴν θεολογίαν, τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸν Θεὸν, πόσον ἐφάνησαν πτωχαὶ, ἀπραγματοποίητοι καὶ γελοῖαι, ἅμα ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν πραγματικὴν κοινωνίαν, μὲ τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν νέων γενεῶν, μὲ τὰ δικαιώματα τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων, μὲ τὰς δυσκολίας τοῦ πρακτικοῦ βίου καὶ μὲ τὰς νέας ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀλλ' ἐκ τοῦ χάους ἔμελλε καὶ πάλιν νὰ ἐξέλθῃ τὸ φῶς, ὁ ὀρθὸς λόγος ἔμελλε νὰ ἐγερθῇ πάλιν καὶ νὰ ἀντενεργήσῃ κατὰ τῶν αὐθαιρέτων ὑποθέσεων, ἔμελλεν ἡ ἀνάγκη τῆς πίστεως νὰ διευθύνῃ πάλιν τὰ ὄμματα τῶν λαῶν πρὸς τὸ σημεῖον τῆς σωτηρίας των.

Ἡ νέα φάσις τῆς Γερμανικῆς φιλοσοφίας μόλις ἤρχισεν· ἀδύνατον νὰ διαγράψῃ τις ἐκ τῶν προτέρων τὴν μέλλουσαν πορείαν της· ἀλλ' ἐκ τῶν ὀλίγων βημάτων, ὅσα ἔκαμεν ἄχρι τοῦδε, δυνάμεθα ἀδιστάκτως νὰ προείπωμεν ὅτι οὔτε εἰς τὸν ὑλισμὸν τοῦ ιή. αἰῶνος θέλει ἐπιστρέψει, οὔτε πλέον θέλει ἐμμείνει εἰς τὸν ἄγονον πανθεϊσμὸν τῶν ἡμερῶν μας, οὔτε εἰς τὸν παραγαγόντα αὐτὸν ἰδανικὸν σκεπτισμὸν θέλει ζητήσει τὸ ὁρμητήριον τῆς προσεγγιζούσης πολιτικῆς της ἀναμορφώσεως. Ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια θέλει καὶ αὐτὴν χειραγωγήσει, ὡς καὶ ἄλλα ἔθνη ἐχειραγώγησεν, εἰς τὸ πολύμοχθον καὶ ἔνδοξον στάδιον τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ Ἰταλία, τελευταῖον, ἡ ἕδρα τοῦ καθολικισμοῦ, ἡ πρώτη ἑστία τοῦ φωτισμοῦ τῆς Δύσεως, ἡ κυιτὶς τῆς νέας ἐλευθερίας, ἡ ἄλλοτε διδάσκαλος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀποβαλοῦσα ἐκ τῶν κόλπων της τὸν αἰσθητισμὸν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος οὐδέποτε παρεδέχθη τὸν πανθεϊσμὸν τῆς Γερμανίας. Τὰ δύο σημαντικώτερα φιλοσοφικὰ συστήματα, τὰ ἐσχάτως ἀναφανέντα ἐν τῇ πολυπαθεῖ καὶ ὡραίᾳ χερσονήσῳ, καίτοι ὑπὸ διάφορον τύπον, βασίζονται ἀμφότερα ἐπὶ τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας. Εὐτυχὴς, ἐὰν δυνηθῇ ν' ἀποτεινάξῃ τὸν διπλοῦν ζυγὸν τοῦ ξενισμοῦ καὶ τοῦ Παπισμοῦ, καὶ ἀναβαπτιζομένη εἰς τὰ ῥεῖθρα τῆς ἀρχαίας ὀρθοδοξίας, προετοιμάσῃ διὰ τῆς θρησκευτικῆς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἀναγέννησιν.

Διότι, εἶναι ἤδη καιρὸς νὰ τὸ εἴπωμεν, ὁ Χριστιανισμὸς τῶν ἄλλων ἐθνῶν δὲν εἶναι εἰμὴ παραφθορὰ τοῦ ἀληθοῦς Χριστιανισμοῦ, οὗ τὴν παρακαταθήκην ἔλαβεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ διὰ πολλῶν ἀγώνων ἄθικτον ἀπὸ τῆς λύμην τῆς κακοδοξίας διεφύλαξεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία. Καὶ ἡ ὀρθοδοξία, ἥτις διέσωσε καὶ ἀνέζησεν ἔθνος, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ὁ πρωτότοκος υἱὸς τῆς ἀρχαίας σοφίας καὶ ἐλευθερίας, καὶ, ἀνατέλλοντος τοῦ νέου κόσμου, ἐγένετο ὁ πρῶτος κῆρυξ καὶ ὁ πρῶτος μάρτυς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ διέμεινεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν ἀπηνεστέραν τυραννίαν πιστὸς αὐτοῦ ὀπαδὸς, ἀδύνατον εἶναι νὰ πιστεύσωμεν ὅτι παρεμποδίζει τὴν ἐν αὐτῷ ἀνάπτυξιν καὶ ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος, καὶ ὅτι εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν ὑγιᾶ φιλοσοφίαν. Μάλιστα, ἐὰν μᾶς ἐσυγχωρεῖτο, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ παρελθόντος, νὰ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, καὶ νὰ προεικονίσωμεν τὴν νέαν φάσιν, τὴν ὁποίαν θέλει λάβει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀφ' οὗ, διὰ τῆς ὁλομελοῦς ἐθνικῆς ἀναστάσεως, ὁ πολιτισμὸς τῆς δύσεως μεταβῇ εἰς τὴν ἀνατολὴν, ἠθέλαμεν τολμήσει νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ κυριώτερος χαρακτὴρ τῆς φάσεως ταύτης θέλει εἶναι ἡ διὰ τῆς ὀρθοδοξίας πλήρης ἁρμονία τῆς πίστεως καὶ τοῦ λόγου.

Π. Β. Α.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ
ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ.

Α'.

Ἐκ Πετρουπόλεως, 7|18 Ἰουλίου 1775. (α).

Αἰδεσιμώτατε ἐν Ἱερεῦσι ΠΠ. Κὺρ Δημήτριε, Ἀδελφὲ ἐν Χριστῷ περιπόθητε.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου ἔλαβον τὸ ἀδελφικὸν γράμμα της σημειωμένον Μαρτίου 30, ἐμπεριεχόμενον εἰς ἄλλο γράμμα τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀνεψιοῦ Κ.ου . . . . . γραμμένον τοῦτο Μαΐου 14|25 ἀπὸ Βενετίας.

Περιμένεις ἐξ ἅπαντος ν' ἀκούσῃς (κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν) εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτης μου τῆς ἀποκρίσεως, ὅτι ἐχάρην δεξάμενος γράμματα παρὰ τῶν συγγενῶν μου, ἀφ' οὗ μετὰ τοσούτους χρόνους ἐμάκρυνα φυγαδεύων ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς πατρίους τόπους, καὶ ἔνθεν κἀκεῖθεν πλανήτης περιερχόμενος, ηὐλίσθην ὅπου καὶ ἂν ηὐλίσθην. Ἀληθῶς κατάτι ἐχάρην εἰς τοῦτο, διότι τέλος πάντων ὅσα ἄλλα μᾶς περιστοιχοῦσι κακὰ, καὶ παντοῖαι τοῦ βίου συμφοραὶ καὶ ἐπήρειαι, ἡ ζωὴ ὅμως εἶναι τὸ καλὸν τὸ ὑπὲρ ἅπαντα ποθεινότερον, καὶ τῷ Θεῷ χάρις ὅτι τὸ καλὸν τοῦτο σᾶς τὸ ἐφύλαξε, καὶ ἐπὶ πᾶσιν εἰς τὴν ἠγαπημένην μου καὶ σεβαστὴν Κυρίαν . . . τὴν τιμιωτάτην μητέρα σας, τὴν ἤδη ὑπέργηρον, τῆς ὁποίας τὴν δεξιὰν, ὡς μητρός μου, καταφιλῶ ταπεινῶς καὶ εἰλικρινέστατα.

Ἀλλὰ συμμὰ εἰς τὴν εἰρημένην ἀφορμὴν τῆς χαρᾶς αἱ πικραὶ εἰδήσεις, ὁποῦ παρασταίνει τὸ γράμμα, προσέμιξαν ἐν εὐφροσύνῃ τὴν λύπην, καὶ ἡ χαρὰ σχεδὸν εἰς λύπην ἀπέλησε. Μία φαμι-

(α) Ὁ πρὸς ὃν ἡ Ἐπιστολὴ διευθύνεται ἱερεὺς Δημήτριος, πρέπει νὰ ἦτον ἐκ τῆς οἰκογενείας Βαλσάμου, καὶ πιθανὸν ἡ Ἐπιστολὴ διευθύνθη εἰς Ζάκυνθον. Δημοσιεύεται δὲ διὰ τὸ φῶς ὅπερ διαχέει ἐπὶ τῶν συγγενικῶν σχέσεων τοῦ Εὐγενίου. Ὁ Ἐκδ.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

λία, τὴν ὁποίαν αἱ περιπέτειαι τῶν καιρῶν ποικιλοτρόπως κατέθλιψαν, εὐλογηθεῖσα ὑπὸ τῆς Προνοίας μὲ ἕνα χορὸν πολλῶν καὶ καλῶν ἀδελφῶν, φαίνεται πῶς ἔπρεπε νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ νὰ ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν· τέσσαρα στοιχεῖα, καὶ ἂν προσέζησε καὶ ὁ Βενιαμὶν, πέντε, ἔπρεπε νὰ συγκροτήσουν τῆς τοιαύτης φαμιλίας ἱκανὸν τὸ εὐτύχημα. Αὗται ἦσαν αἱ πιθαναὶ ἐλπίδες· καὶ αἱ ἐλπίδες αὗται ἄρχισαν νὰ ἀνθοῦν, καὶ νὰ ἐπαγγέλλωνται καὶ δαψιλεῖς τοὺς καρπούς. Ἀλλ' ἰδοὺ αἱ ἐπισυμβᾶσαι ἐπήρειαι τὰς ἐματαίωσαν, κἂν *πρὸς τὸ παρόν*· λυποῦμαι καὶ κατακάρδιον αἰσθάνομαι τὴν πληγὴν . . . . . μὲ παρηγορεῖ μόνον τὸ *πρὸς τὸ παρὸν*, καὶ μὲ ὑποθάλπει ἔτι, ὅτι αὐτὸς ὁ βορρᾶς θέλει παρέλθῃ, καὶ θέλει πνεύσει εἰς τὸ ἑξῆς κάμμία πνοὴ γλυκυτέρας αὔρας, μὲ τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν· αὐτὸ τὸ θάρρος τρέφω, στηριζόμενος εἰς τὴν φρόνησιν τῆς ὑμετέρας Αἰδεσιμότητος, εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ ἀθωότητα τοῦ ἀδίκως φυγαδευθέντος ἀδελφοῦ καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς εὐχὰς τῶν ὑμετέρων γονέων, αἱ ὁποῖαι ὅταν ἦναι δραστήριοι παρὰ τῷ Θεῷ ϛηρίζουσι τὰ τέκνα. Νεώτερος ἐγενόμην καὶ γὰρ ἐγήρασα· (καὶ τὰ γένειά μου, τὰ ὁποῖα ἐπειδὴ ἦσαν ξανθὰ, τὰ ὡμοίαζες μὲ τὸ σφιλάτζο, ἂν ἐνθυμᾶσαι, τώρα ἄσπρισαν ὡσὰν τὸ βαμπάκι) καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλελειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους.

Διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ . . . . ὁποῦ μοῦ γράφετε, σᾶς ἀποκρίνομαι ὅτι μοῦ ἐγράψετε εἰς περιστάσεις διὰ τὰς ὁποίας ἕνα πρᾶγμα ὁποῦ ἀλλεοτρόπως ἤθελεν εἶσθαι εὔκολον, εἶναι δύσκολον· πρῶτον πάντων ἡ Αὐτοκρατορικὴ Αὐλὴ, ἀπὸ πέντε μηνῶν ἤδη καὶ ἐπέκεινα, ἀνεχώρησε, καὶ εὑρίσκεται εἰς τὴν Μόσχαν· ἐγὼ δὲ εὑρίσκομαι εἰς τὸ Πετροβοῦργον, ἐπειδὴ ἐκεῖ δὲν ἔχω κανένα ἔργον. Τὸ διάστημα τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης πόλεως εἶναι δωδεκαήμερον, μὲ τὴν πόσταν τὸ ἥμισυ. Μὲ τὴν Αὐλὴν ἐκεῖ ἠκολούθησαν ὅλοι οἱ Μεγιϛάνες τοῦ Βασιλείου, καὶ σχεδὸν ὅλοι (πλὴν ὀλίγων) ὅσοι εἶναι τινὸς ἀξιώματος καὶ δυνάμεως.

Ἂν εἶχα κανένα φίλον διὰ νὰ ἐνεργήσω διὰ τὸ ζήτημά σας, αὐτὸς λείπει· ἡ σύστασις ἡ δι' ἐπιστολῶν δὲν ὠφελεῖ τόσον, διατὶ καὶ ἀργοπορεῖ, καὶ δὲν εἶναι τόσον δραστήριος. Ἰδοὺ ἕνα μέγα κώλυμα. Δεύτερον ἐμπόδιον ἀκόμη μεγαλήτερον, ὅτι ὅταν ἐδέχθην τὸ γράμμα σας Ἰουνίου 11, ὁ Πρίγγιψ Ρεπνὶν, ὁ ἀποστελλόμενος μέγας πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶχε μισεύσει· καὶ εἰς αὐτὸν εἶναι δεδομένον τὸ νὰ ὁδῇ φθάνωντας ἐκεῖ, καὶ νὰ ἐξετάσῃ εἰς ποίους τόπους τὰ . . . . . πρέπει νὰ διορισθοῦν, καὶ εἰς ποῖα ὑποκείμενα νὰ δοθοῦν. Τρίτον, οὐδὲ τοῦτο μικρὸν ἐναντίωμα, ὅτι ἡ τοῦ . . . . . ὑπόθεσις φαίνεται (καθὼς πολλοὶ κρίνουσιν ἐδῶ) ἀντικειμένη εἰς τὰ ἰντερέσσα τοῦ Ῥωσσιακοῦ Κράτους, καὶ ἑπομένως καὶ οἱ περὶ τὸν . . . . . εἴτε ἀληθῶς εἴτε κατὰ τὸ φαινόμενον, ἔνοχοι κρίνονται· καὶ ὡς ἐχθροὶ νομιζόμενοι, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλπίζουν δούλευσιν εἰς μίαν βασιλείαν, τὴν ὁποίαν ὑποπτεύονται πῶς ἐπιβουλεύθησαν. Περὶ τούτου τοῦ τρίτου ἀναμένω νὰ συμβουλευθῶ μὲ τὸν Κόντε Μοτζενῖγον τὸν ἐδικόν σας, ὁποῦ ἀκούω πῶς ἔρχεται· διατὶ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ πληροφορηθῶ, ἂν ὄχι διὰ τὸ παρὸν, κἂν διὰ τὸ ἐρχόμενον, ὅταν μοὶ δοθῇ ὁ τρόπος καὶ ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπιχειρισθῶ νὰ κατορθώσω τι. Αὐτὰ τὰ τρία αἴτια, ἂν τὰ στοχασθῆτε μὲ ἀκρίβειαν, καὶ τὰ ζυγιάσετε, θέλετε εὕρει, ὅτι διὰ μὲν τὸ γ'. τὸ ζήτημά σας εἶναι δυσαπόδεκτον· διὰ δὲ τὸ δεύτερον εἶναι ἔξω καιροῦ· διὰ δὲ τὸ πρῶτον εἶναι ἔξω τόπου.

Διὰ περισσοτέραν πληροφορίαν σημειώσατε. — Αὐγούστου 9|20 τοῦ περασμένου ἐνιαυτοῦ 1774, ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ Δόκτωρ καὶ . . . . . ἔγραψέ μοι παρακαλῶν νὰ μεσιτεύσω ὑπὲρ αὐτοῦ διὰ τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ . . . . . ὁποῦ θέλει νὰ εἰπῇ μὲ ἔγραψεν εὐθὺς μετὰ τὴν εἰρήνην. Μὰ ἡ ἐπιστολή του ἄργησε νὰ μοὶ ἔλθῃ (δὲν ἠξεύρω πῶς) μετὰ μῆνας σχεδὸν ὀκτώ· ἡ αὐλὴ τότε ἐδῶθεν ἔλλειπεν. Ἔγραψα πρὸς τοὺς φίλους καὶ πατρώνους εἰς Μόσχαν. Πλὴν οὐδὲν ἐκατώρθωσα· οὔτε ὁ τόπος ἐβοήθησεν, οὔτε ὁ καιρός· τὸ τρίτον ἐκεῖ ἐμπόδιον ἔλειπε, τὸ ά. καὶ τὸ β'. ὅμως ἀπεματαίωσαν τὸ ζήτημα. Τοῦτο σᾶς τὸ γράφω διὰ νὰ στοχασθῆτε προσέτι, ὅτι, ἂν διὰ τὸν ξένον ἔδειξα τὴν δυνατὴν προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν, διὰ τὸν συγγενῆ μου εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν προθυμηθῶ; ἀδύνατον. Καὶ θαρρῶ ὅτι εἰς τοῦτο μὲ κάμνετε δικαιοσύνην, οὐδὲ ποσῶς νὰ μὴ ἀμφιβάλετε, ἀλλ' ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ νὰ ἦσθε βεβαιωμένοι, ὅτι δὲν θέλει λείψω νὰ προσέχω εἰς πάντα τρόπον εὐκαιρίας ὁποῦ νὰ μοῦ δοθῇ νὰ ἐπιμεληθῶ εἰς παρηγορίαν τοῦ ὀσπητίου σας, (ταὐτὸν εἰπεῖν τοῦ ὀσπητίου μου) τὸ κατὰ δύναμιν.

Παρακαλῶ ἀφοῦ διαβάσῃς τὸ γράμμα μου εἰς τὴν κυρίαν μου καὶ περιπόθητον Θείαν, νὰ τῆς φιλήσῃς πρῶτον τὸ χέρι, ἔπειτα τὸ πρόσωπον ἐκ μέρους μου. Ἀγκαλὰ καὶ ἱερεὺς εἶσαι, ἀδελφὲ, δὲν τὸ βλάπτει. Πρῶτον, ἐπειδὴ ἐν σοὶ τοῦ ἱερέως πρότερος εἶναι ὁ υἱὸς, καὶ ὁ νόμος τῆς φύσεως εἶναι πρεσβύτερος τοῦ πρεσβυτέρου, διατὶ εἶναι πρεσβύτατος· καὶ δεύτερον, διατὶ φιλεῖς ἐπιτροπικῶς, τουτέστιν ὡς τὸν τόπον ἐπέχων, καὶ τὸ πρόσωπον ἐπιφέρων ἑνὸς διακόνου.

Πρὸς τούτοις παρακαλῶ νὰ προσφέρῃς τοὺς ἐγκαρδίους μου ἀσπασμοὺς πρὸς πᾶσαν τὴν σὴν ἀδελφότητα καὶ ἀνεψιότητα, ἤγουν τὴν ἐμὴν ἐξαδελφότητα καὶ θειότητα. Καὶ τὸν μὲν Sig.r Ragianato, τὸν γλυκύτατόν μοι Σπυράκην, καὶ τὸν συνοδεύοντα αὐτὸν ἐν τῇ φυγῇ Κὺρ Θεόδωρον νὰ τοὺς ἀσπασθῇς ἐγγράφως, ἢ (τὸ καλλιώτερον δώη Κύριος!) ἐπανελθόντας ὀγλίγωρα, καὶ αὐτοπροσώπως,

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΝ

τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπαξάπαντας καὶ ἀπαξαπάσας ἐκ στόματος, νοεῖται δὲ ὡς ἀρχηγὸν τοῦ χοροῦ καὶ πρωθήλικα, τὸν ἀγαπητόν μοι Σ.ρ Τζόρτζην. Μὴ λείψετε μὲ ἄλλο σας γράμμα νὰ μοὶ δηλοποιήσετε τὶ τέλος ἔλαβεν ἡ ὑπόθεσις τοῦ Σ.ρ Σπυράκη, ἢ τὶ ἐλπίζεται. Τὰ γράμματά σας ἂς πέμπωνται εἰς Βενετίαν, ἢ πρὸς τὸν Σ.ρ Μαρούτζην, ἢ εἰς ἄλλον διὰ νὰ στέλλωνται per Βιέννα εἰς Πετροβοῦργον.

Ἂχ ἀδελφέ, ἂν ἦτον τρόπος νὰ ἔλθω νὰ τελειώσω αὐτοῦ μεταξύ σας τὴν πολύπονον πλάνην τοῦ βίου, τὴν ὁποίαν ἕως τώρα ἐπέρασα! Πίστευσόν μοι αὐτοί σας οἱ τόποι εἶναι ὁ παράδεισος. Τὶ ὠφελοῦσιν αἱ αὐλικαὶ τύρβαι καὶ τὰ θεάματα τῆς κοσμικῆς μεγαλειότητος πρὸς παράθεσιν μιᾶς διαγωγῆς ἐν ὀλιγαρκείᾳ γαληνιώδους καὶ ἀκύμονος; τὶ σύγκρισιν ἔχουν τὰ ἀγαθὰ τῆς ὑπολήψεως πρὸς τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως; ἐκεῖνα εἶναι ὄνειρα, παραβαλλόμενα πρὸς ταῦτα, καθὼς ταῦτα πρὸς τὰ ἐλπιζόμενα εἶναι τὸ οὐδέν. Μὰ γιὰ εἰπέ μοι καὶ τοῦτο ἀδελφὲ, ἂν αὐτοῦ ἔλθωμεν (ἐπειδὴ εἴμεθα ἄνθρωποι σάρκα φοροῦντες, καὶ τὸν κόσμον οἰκοῦντες) πῶς ἔχομεν νὰ ζήσωμεν; Ἐσὺ διάτανε a buon conto ἔχεις μίαν famosa abbazia, ἔχεις casa propria, καὶ possessiones, ἤγουν εἶσαι *ἐντραδόρος*, εἶσαι ἐπιθυμητὸς καὶ *κογκορρέρουν* μικροὶ καὶ μεγάλοι τόμου ψάλλῃς διὰ νὰ σὲ ἀκούσουν· ἔχεις φίλους καὶ γνωρίμους τόσους καὶ τόσους καὶ εἶσαι παρὰ πάντων ῥισπεττάδος. Μὰ ἐγὼ ἂν ἔλθω, ἕνα ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας σεσαθρωμένον γερόντιον, μὲ δύο ἥμισυ δόντια ὅλα ὅλα, χωρὶς ὑποσατικὰ, χωρὶς σπῆτι, χωρὶς ὀφφίκιον, χωρὶς ἐπιτραχήλιον, χωρὶς τέχνην (ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνο τὸ πτωχο-τύπτω-τύπτεις, πάει τώρα ἐπέρασε) τί ἔχω νὰ γένω;— Ἐρωτῶ λοιπὸν, καὶ σημείωσαί μοι· ἠμπορῶ αὐτοῦ νὰ ἀγοράσω (διατὶ τὴν σήμερον αὐτὰ ἀγοράζονται) κάμμίαν abbazia, ὁποῦ νὰ μοὶ δίδῃ κάμμίαν ἑκατοντάδα φλωρίων τὸν χρόνον πρὸς κυβέρνησιν, (διατὶ δὲν εἶμαι νηστευτής·) καὶ ὡς πόσα χρειάζονται διὰ τοιαύτην ἀγορὰν ἢ ὑποθήκην; τὴν ζητῶ in vita, καὶ ἡ ζωή μου δὲν θέλει εἶναι μακρὰ, ὅθεν ὁ πωλητὴς θέλει εὕρῃ τὸν λογαριασμόν του. Καὶ τὴν θέλω ὄχιμακρὰν τῆς πόλεως, διὰ νὰ ἔχω, ὅταν θέλω, εὔκολην καὶ πρόχειρον τὴν συναναστροφὴν τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων. Γράψε μοι πρὸς τούτοις, καὶ ἂν ἀπὸ τὸ περίφημόν μας Καψο-γαϊδούρικο γένος τῶν Βουλγαράτων αὐτοῦ εὑρίσκεται κανένας ἀρρὴν· ἡ μόνος ἀπέμεινα ἡ ἀφεντιά μου. Ὠέ!

. . . . τὸ χαρτὶ ἐτελείωσε· ἔρρωσο καὶ εὖ πράττε.

Ὁ ὑμέτερος ἐξάδελφος καὶ ἀδελφὸς καὶ δοῦλος
Εὐγένιος Ἱεροδιάκονος ὁ Βούλγαρις.

Ἂν αὐτοῦ εὑρίσκεται ὁ λογιώτατος ἐν Ἱεροδιδασκάλοις καὶ Ἱεροκῆρυξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Κὺρ Ἰωάσαφ ὁ Κορνήλιος, ἂς δεχθῇ δι' ὑμετέρας φωνῆς τοὺς παρ' ἐμοῦ ἐγκαρδίους ἀσπασμούς.

Β'.

Ὀκτώβριος 1775.

Λογιώτατε καὶ φίλων ἄριστε, τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰλικρινέστατα κατασπάζομαι, καὶ ἐκ καρδίας ἐπεύχομαι.

Τὶς ὁ κατὰ τὴν ἀρτίως συςᾶσαν Ἐπαρχίαν Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος Ἀρχιεπίσκοπος;— Εὐγένιος· ὃ οὐ προσεδόκησα· ὃ οὐδέποτε κατεδίωξα, καὶ οὐδέποτε ἐφαντάσθην, μᾶλλον δὲ διὰ παντὸς ὡς βαρύτατον φορτίον, καὶ μέγα, καὶ ὑπὲρ ἐμὲ, ἀπέκλινα πάσῃ δυνάμει· τοῦτο κατὰ τὸ θεῖον ἔλεος, ἀξιώσει ἰσχυρᾷ τῆς φιλοχρίστου ἡμῶν Αὐτοκρατορίσσης, συνευδοκήσει καὶ συνεπευδοκήσει τῆς Ἱερᾶς ταύτης ἐν Ῥωσσίᾳ Συνόδου, κοινῇ εὐαρεστήσει καὶ Ῥώσσων καὶ Γραικῶν, ἰδοὺ γέγονα κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἐνισταμένου μηνὸς, ἐν τῷ ναῷ τοῦ καθ' ἡμᾶς Μοναστηρίου (1), παρουσιαζούσης τῆς Αὐτοκράτορος, καὶ τῆς Αὐλῆς ἁπάσης, ὑπὸ τῶν Πανιερωτάτων, τοῦ Μοσκοβίας Πλάτωνος, καὶ Πλασκοβίας Ἰνοκεντίου, καὶ τοῦ Κροντίσκης Σαμουὴλ, χειροτονηθεὶς Ἀρχιερεὺς, καὶ διορισθεὶς εἰς τὴν ποιμαντρίαν τοῦ ποιμνίου τῆς νέας Γουβερνίας, ἥτις ὑπ' ὀνόματι τῆς Νέας Ῥωσσίας γνωρίζεται, περιέχουσαν τὴν Νέαν Σερβίαν, καὶ τὰ ἀπὸ Ἀζωφίου πρὸς ἀνατολὰς, Κυμβουρνίου πρὸς δυσμὰς διοριζόμενα, ὑπὸ τῶν Ναγαΐων Τατάρων πρὸς μεσημβρίαν, καὶ τῆς Μικρᾶς Ῥωσσίας πρὸς Ἄρκτον, ἕως καὶ αὐτῆς Πουλτάβας καὶ ἐπέκεινα.

Ἐπετέθη δὲ ὄνομα τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ τὸ ῥηθὲν ἀνωτέρω, Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος, τὸ μὲν διὰ τὴν τῶν ἐνδόξων Σλάβων τοῦ Ῥωσσικοῦ γένους ἀρχὴν, τὸ δὲ διὰ τὴν ἐν Χερσῶνι τοῦ Εὐαγγελικοῦ φωτὸς παραδοχὴν, πόλει παλαιᾷ καὶ ἐπισήμου ὀνόματος.

Ταῦτά σοι, ἀγαπητὲ, τὰ ἐμὰ φιλικῶς ἀναγγέλλω, καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν γνωρίμων καὶ φίλων διὰ σοῦ, ὡς ὑμᾶς περὶ ἐμοῦ πρὸς κύριον εὔχεσθαι, ἵνα μὴ ἡ πρὸς τὴν ἀρχιερωσύνην ἀνάβασις, καὶ τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας γένηταί μοι κατάβασις, μηδὲ εἰς κρίμα μοι καταστῇ, ἢ εἰς κατάκριμα τὸ ἀξίωμα.

Ἡ Ἐπαρχία μου, ἀγαπητὲ, εἶναι εὐκρὰς κατὰ τὸ κλίμα, εἶναι εὔφορος κατὰ τοὺς καρπούς· εἶναι τερπνὴ καὶ διὰ τοὺς βασιλικοὺς ποταμοὺς, ὑφ' ὧν περιῤῥεῖται, καὶ διὰ τὰ παραθαλάσσια πρὸς ἃ παρεκτείνεται· εἶναι καὶ καταφύγιον ἀνεκτὸν τῶν ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Τυραννίδος ἐπηρεαζομένων καὶ κατατρυχομένων, Ἑλλήνων, Βλάχων, Μολδαύων, Σέρβων, καὶ τῶν ἑξῆς. Πρὸς οὓς πλεῖστα καὶ ἄριστα προνόμια ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατόρισσας ἐδωρήθησαν. Ἐὰν θελήσῃς νὰ ἔλθῃς ἐκεῖσε κατοικήσῃς, εὑρήσεις πολλοὺς πολλαχόθεν ἀδελφούς σου· εὑρήσεις δὲ κἀμὲ ὅλον σὸν εἰς συνδρομὴν καὶ βοήθειάν σου.

---

(1) Ἐννοεῖ ἐκεῖνο τὸ τῶν Ἰβηριτῶν τὸ ἐν τῇ Μόσχᾳ.

ΓΛΩΣΣΑΙΣ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ πρῶτος ἐκεῖνος Εὐγένιος ὁ σὸς εἰλικρινὴς φίλος, καὶ διὰ βίου ἔσομαι.

Γ'.

(Πρὸς συγγενῆ εἰς Κέρκυραν, 1775 μετὰ τὸν Ὀκτώβριον).

Τὸν περασμένον Αὔγουστον διὰ προσταγῆς τῆς μεγάλης τῶν Ρωσσιῶν Αὐτοκράτορος διέβην ἀπὸ Πετροβούργου εἰς Μόσχαν, ὅπου εὑρίσκετο ἡ Αὐτοκρατορικὴ Αὐλή. Εὑρὼν δὲ τὸν Κ. Κόμ. Μοτζενίγον πρὸ ὀλίγου καὶ αὐτὸν ἐλθόντα, ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὸ αγαπητὸν γράμματης, σημειωμένον 1774 Ἰουνίου πρώτῃ, τούτέστι γεγραμμένον πρὸ δέκατεσσάρων μηνῶν· ἐχάρην δὲ μαθὼν δι' αὐτοῦ τὴν ποθητήν μοι ὑγείαν σας, τὴν ὁποίαν εὔχομαι θεόθεν εἰς πᾶσαν τὴν φαμιλίαν σας καὶ συγγένειαν ἀπαρασάλευτον καὶ εἰς τὸ ἑξῆς μετὰ τῆς ἀπολαύσεως παντὸς ἀγαθοῦ. Ἡ χαρά μου ηὔξησεν ὡς ἐδιάβασα τὰ χρυσὰ βλαστάρια τοῦ Ἐκλαμ. Δόκτορος Κυρίου Νικολάου Παπαδοπούλου καὶ τῆς ἀγαπητῆς μου πρωτεξαδέλφης Κυρίας Σοφίας· τὰ ὀνόματα Ἀγγέλου καὶ Ἀντωνίου τῶν μικρῶν μου ἀνεψιῶν, ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν ἐνθύμησίν μου τὴν μακαρίτησσαν νόνναν καὶ τὸν μακαρίτην θεῖον μου. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς δώσῃ ζωὴν νὰ γηράσουν ὡς ἡ μεγάλη μητέρα τους. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλει φροντίσετε νὰ τοὺς δώσετε μίαν καλὴν καὶ σπουδαίαν ἀνατροφήν. Αὕτη εἶναι ἡ μεγαλήτερη κληρονομία τὴν ὁποίαν ἠμποροῦν οἱ φρόνιμοι γονεῖς νὰ ἀφήνουν εἰς τὰ τέκνατους· τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον ὡς πρὸς αὐτὴν δὲν εἶναι τὸ οὐδέν· ἐγὼ ἐγεννήθην πτωχὸς καὶ ἠπορημένος· οἱ γονεῖς μου δὲν μοῦ ἄφησαν μίαν τρίχα· ὁ *πατήρ μου* καὶ *ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με*· μὰ μία μετρία ἀνατροφὴ, καὶ μία παντοτεινὴ ὄρεξις μαθήσεως, ὄχι μόνον δὲν μὲ ἄφησαν νὰ πεινάσω, οὐδὲ νὰ διψήσω, *ἀλλὰ καὶ μὲ κατέστησαν ἔνδοξον καὶ πλούσιον* ὑπὲρ ὃ ἄξιος εἰμί.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ τοῦ δοξασμοῦ μου καὶ πλουτισμοῦ μου παρενέπεσε λόγος, ἔστω εἰς εἴδησίν σας ὅτι τὴν ὥραν ταύτην καθ' ἣν σᾶς γράφω εἶμαι Ἀρχιεπίσκοπος. Ἀπ' ἀρχῆς ἀκόμη ἀφ' οὗ διὰ δύο καὶ τριῶν γραμμάτων προσκληθεὶς μετέβην ἀπὸ Λειψίας εἰς τὸ Πετροβοῦργον πρὸ χρόνων τώρα τεσσάρων καὶ ἐπέκεινα, ἡ πανευσπλαγχνικωτάτη Κυρία Αὐτοκράτωρ μεγαλύνουσα τὸ ἔλεός της ἐπ' ἐμοὶ ἐδείξε κλίσιν νὰ μὲ προβιβάσῃ ἀπὸ τὴν τάξιν τοῦ ἁπλοῦ Διακόνου εἰς βαθμὸν ὑψηλότερον. Πάντοτε ἐγὼ παρητήθην προβάλλωντας μεταξὺ τῶν ἄλλων τὴν στέρησιν τῆς ρωσσικῆς γλώσσης, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀναδεχθῶ τοῦ λογικοῦ ποιμνίου τὴν διοίκησιν· ἀλλ' ἡ πανένδοξος εἰρήνη, μετὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν τροπαιοφόρων ὅπλων τῆς Αὐτοκράτορος, ἐσύστησεν εἰς τὸ Ρωσσικὸν Κράτος ἄλλο ἕνα Governo νέον, ὁποῦ ἁπλόνεται ἕως εἰς τὴν μαύρην θάλασσαν, εἰς τὸ ὁποῖον πλῆθος Ρωμαίων, Σέρβων, Βλάχων, Μολδαύων συντρέχουσιν εἰς κατοίκησιν μὲ διάφορα προνόμια ὁποῦ ἡ Αὐτοκρατορικὴ Αὐλὴ εἰς αὐτοὺς ἐχάρισεν. Ἡ νέα αὕτη Ἐπαρχία ἐχρειάζετο καὶ ἕνα Ποιμένα διὰ τὴν διοίκησιν τὴν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ ἡ Αὐτοκράτωρ ἔστρεψε τὰ ὄμματά της πρὸς ἐμέ· ὅθεν ἐχρειάσθη νὰ ὑποταχθῶ καὶ νὰ ὑπακούσω εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν Καίσαρα. Ἐχειροτονήθην λοιπὸν ἐν Μόσχᾳ Ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν πρώτην τοῦ παρελθόντος μηνὸς Ὀκτωβρίου, παρούσης ἐπὶ θρόνου εἰς τὴν χειροτονίαν μου καὶ αὐτῆς τῆς Αὐγούστης καὶ πάσης τῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς. Ἡ Ἀρχιεπισκοπή μου δι' αὐτοκρατορικοῦ διπλώματος ἐπωνομάσθη Σλαβινίου καὶ Χερσῶνος ἀπὸ δύο Πόλεις ὁποῦ τὸ Ἰμπέριον νέας τώρα οἰκοδομεῖ. Ὡς τόσον ἡ καθέδρα μου πρὸς τὸ παρὸν θέλει εἶναι εἰς τὴν περίφημον Πουλτάβαν, ἥτις καὶ αὐτὴ περιέχεται εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἐπαρχίας μου, ἥτις ἁπλόνεται ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Κιοβίας ἕως τῆς Μαύρης Θαλάσσης κατὰ βορρᾶν καὶ νότον, κατὰ δὲ ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς ἀπὸ τὸ Ἀζὼφ ἕως εἰς τὸν ποταμὸν Βώγ.

Ἀφ' οὗ σὺν Θεῷ καταβῶ εἰς τὴν Ἐπαρχίαν μου, ἐκεῖθεν διὰ μέσου Κωνσταντινουπόλεως θέλει σᾶς γράφω εὐκολώτερα καὶ συχνότερα· εἰς τὸ ἀναμεταξὺ, ἂν θελήσετε νὰ γράψητε εἰς ἐμὲ, ἠμπορεῖτε νὰ στείλετε ἐπιστολήν σας per ricapito ὡς ἐφεξῆς . . . .

Θέλει ἀναγγείλετε τὰ κατ' ἐμὲ πάντα εἰς τὸν ἀγαπητὸν Διδάσκαλόν μου Κὺρ Ἱερεμίαν· ἂν ἦτον νεώτερος ἤθελα τολμήσω νὰ τὸν παρακαλέσω νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ διὰ νὰ συζήσωμεν καὶ νὰ τὸν ἔχω βοηθὸν εἰς τὸ φορτίον ὁποῦ ἀνεδέχθην καὶ ὁδηγίαν καὶ φῶς· ἡ οἰκία μου ἱκανὴ εἶναι νὰ περιθάλψῃ τὸ γῆράς του· οὐδὲν ἔργον ἐπίπονον δὲν ἤθελεν ἔχῃ· καὶ ἂν ἔχῃ καί τινα συγγενῆ καὶ θεράποντα, δὲν ἤθελαν λείψῃ καὶ ὑπὲρ τούτων τὰ ἱκανά. Ἡ Ἐπαρχία μου δὲν εἶναι εἰς κλίμα τραχὺ καὶ κατεψυγμένον, ἡ θέσις εἶναι δέκα βαθμοὺς κατωτέρα τῆς Πετρουπόλεως, ὅπου ἐγὼ ἕως τοῦ νῦν διέτριβον, ὥστε τὸ κλίμα εἶναι εὔκρατον, ὁ ἀὴρ ὑγιεινὸς, ἡ γῆ εὔφορος, κ. τ. λ. Ἀλλὰ τί μάταιον ὁποῦ ζητῶ τὰ σχεδὸν ἀδύνατα! Τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς μου δὲν σᾶς ἀρέσει, καὶ ἂν ἡ Κέρκυρα ἤκουε τὸ πρόβλημά μου, χωρὶς ἄλλο ἤθελε μὲ καταρασθῆ. Ὡς τόσον τὸν ἀσπάζομαι, ἀπὸ βάθους καρδίας, τὸν καλόν μου αὐτὸν Διδάσκαλον, καὶ ἰδοὺ αὕτη ἡ ἐπιστολή μου ἔστω καὶ πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ μὴν εἰπῇ πῶς δὲν τὸν ἔγραψα. Τὸν παρακαλῶ νὰ με ἐπευχηθῇ διὰ νὰ φανῶ ἐργάτης ἄξιος τῆς ἀμπελῶνος τοῦ θείου ἐλέους, εἰς τὸν ἀμπελῶνα τοῦτον, εἰς ὃν ὁ Κύριος ὅλην τὴν ἡμέραν ἑστηκότα ἀργὸν, κατὰ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν καὶ ἐμὲ ἐμισθώσατο. Τὰς ἐγκαρδίους μου εὐχὰς πέμπω εἰς τὴν ἠγαπημένην μου θείαν

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

S.ª Σιγοῦραν καὶ τὴν πρωτεξαδέλφην μου S.ª Σοφίαν καὶ τὸν Ἐκλαμ. Ἄρχοντα αὐτῆς il Sig.r D.r Niccolò Papadopoli καὶ τὰ φίλτατα τέκνα τους.

ΙΟΥΔΙΘ.

Μεταξὺ τῶν τῆς Π. Δ. Βιβλίων ἐμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ τῆς Ἰουδὶθ (1) ὅπερ, ἂν καὶ ἑκτὸς τοῦ Κανόνος, ἐτάττετο ὅμως ὑπὸ τῶν Ἀρχαίων Ἰουδαίων μετὰ τῶν Ἁγιογράφων Βιβλίων. Ἰδοὺ δὲ τὰ ὅσα ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν.

Ἀρφαξὰδ (2) τῶν Μήδων ὁ βασιλεὺς, κτίσας ὀχυρωτάτην πόλιν, ὠνόμασεν Ἐκβάτανα, περιβαλὼν αὐτὴν μὲ τείχη θαυμαστὰ, ἔχοντα ὕψος μὲν πήχεων 70, πλάτος δὲ, 50, ἐκ λελαξευμένων συνιστάμενα λίθων, τριῶν πήχεων τὸ πλάτος, καὶ ἓξ τὸ μῆκος. Περιπλέον κατεσκεύασεν ἐπ' αὐτὰ πύργους, 100 πήχεων τὸ ὕψος, καὶ 60 τὸ πλάτος, ὑψώσας αὐτοὺς ἐπὶ τῶν πυλῶν, ἐχουσῶν ὕψος μὲν 70 πήχεων, πλάτος δὲ 40, ὥστε καὶ διὰ τὸ ὀχυρὸν τῆς πόλεως καὶ διὰ τὴν πληθὺν καὶ ἀνδρείαν τῶν στρατιωτῶν του, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁρμάτων, ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀκατανίκητον. Κατὰ τούτου ἐκστρατεύσας ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ μετὰ πολυαρίθμου στρατιᾶς τὸ 12 ἔτος τῆς βασιλείας του, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ πολλὰ ἔθνη, πάντας τοὺς κατοίκους τῶν ὀρεινῶν μερῶν, τοὺς παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρην καὶ Ὑδάσπην, ποταμοὺς, καὶ τοὺς κατοικοῦντας τὰ πεδεινὰ μέρη τοῦ Εἰριὼχ βασιλέως τῶν Ἐλυμαίων, ἐνίκησεν αὐτὸν παρὰ τὰς μεγάλας πεδιάδας τῆς Ῥαγαῦ, ἢ Ῥαγῶν, τῆς Μηδείας. Ἐπαρθεὶς δὲ ἐπὶ τοιαύτῃ νίκει ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἠθέλησεν ὅτι ὅλοι τῆς Ἀσίας οἱ λαοὶ νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν, ὡς τὸν μόνον τῆς Ἀνατολῆς μονάρχην καὶ κύριον. Διὸ ἀπέστειλε πρέσβεις καθ' ὅλα τὰ μέρη, εἴς τε τὴν Περσίδα, Κιλικίαν, καὶ Δαμασκὸν, ἔτι δὲ εἰς πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, Αἴγυπτον, καὶ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰθιοπίας, ἀπαιτῶν παρ' ὅλων τούτων ὑποταγήν. Ἀλλ' ὅλοι οὗτοι οἱ λαοὶ ὁμοφώνως, χωρὶς νὰ δώσωσιν οὐδεμίαν ἀκρόασιν εἰς τὰς ἀδίκους ἀπαιτήσεις του, ἀπέπεμψαν τοὺς Πρέσβεις, καὶ μὲ καταφρόνησιν. Τότε ὁ Ναβουχοδονόσορ παροξυνθεὶς σφόδρα κατ' αὐτῶν ὤμοσεν εἰς τὸν Θρόνον του καὶ εἰς τὴν βασιλείαν, νὰ ἐκδικηθῇ ἐναντίον ὅλων τούτων τῶν ἐθνῶν, καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτὰ ἐν στόματι μαχαίρας. Ὅθεν κατὰ τὸ 17 ἔτος τῆς βασιλείας του πρῶτον μὲν παρετάχθη μὲ τὴν δύναμίν του κατὰ τοῦ Ἀρφαξὰδ καὶ κατέστρεψεν αὐτοῦ καὶ τὸ ἱππικὸν καὶ τὰ ἅρματα καὶ πᾶσαν τὴν δύναμίν του, γενόμενος κύριος πολλῶν πόλεων αὐτοῦ· ὥστε ἔφθασε καὶ ἕως τὰ Ἐκβάτανα, τὰ ὁποῖα ἐκυρίευσε, διαρπάσας ὅλα τὰ πλούτη τῆς πόλεως, καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα φεύγοντα συλλαβὼν εἰς τὰ ὅρια τῆς Ῥαγαῦ, ἐφόνευσε· καὶ οὕτως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Νινευῆ μὲ ὅλα τὰ ἀπειράριθμα πλήθη τῶν πολεμιστῶν του, φέρων πολλὰ λάφυρα· ὅπου ἐδόθη εἰς τρυφὰς καὶ εὐωχίας αὐτὸς καὶ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐπὶ 120 ἡμέρας.

Εἰς δὲ τὸ 18 ἔτος τῆς βασιλείας του τῇ 22 ἡμέρᾳ τοῦ πρώτου μηνὸς συνήθροισεν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ αὐτοῦ συμβούλιον ὅλων τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, καὶ μεγιστάνων, παραστήσας αὐτοῖς ὅτι ἔχει σκοπὸν νὰ ἐκδικηθῇ μὲν κατ' ἐκείνων, οἵτινες κατεφρόνησαν τὰς διαταγάς του, νὰ ὑποτάξῃ δὲ εἰς τὴν ὑπακοήν του καὶ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. Ἀφοῦ δὲ ἐνεκρίθη παρ' ὅλων ἡ πρόθεσις αὐτοῦ, προσκαλέσας Ὀλοφέρνην τὸν Ἀρχιστράτηγον ὅλης του τῆς δυνάμεως, διέταξεν αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ τοὺς μαχιμωτέρους ἄνδρας, πεζοὺς μὲν 120 χιλιάδας, ἐφίππους δὲ τοξότας χιλιάδας 12, καὶ νὰ πολεμήσῃ καθ' ὅλων ἐκείνων τῆς Δύσεως τῶν λαῶν, οἵτινες ἀπείθησαν καὶ κατεφρόνησαν τὰς διαταγάς του, ὑποτάττων ὅλους τούτους εἰς τὴν ὑπακοήν του. Παραλαβὼν λοιπὸν εὐθὺς ὁ Ὀλοφέρνης, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς διαταγῆς τοῦ κυρίου του, ὅλα ταῦτα τὰ στρατεύματα, ἔτι δὲ καὶ ἀπειράριθμα ζῶα, καμήλους, ὄνους καὶ ἡμιόνους μὲ πολεμοφόδια, χρυσίον καὶ ἀργύριον πολὺ, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Νινευῆ, καὶ διαβὰς τὸν Εὐφράτην, διευθύνθη πρὸς τὴν Κιλικίαν, καὶ μετὰ τριῶν ἡμερῶν ὁδοιπορίαν ἔφθασεν ἀπέναντι τοῦ πεδίου Βαικτιλαίθ, στρατοπεδεύσας παρὰ τὸ Ὄρος Ἄργεον ἢ Ἀργαῖον (1). Καὶ πρῶτον μὲν ἔγινε κύριος ἁπασῶν τῶν πόλεων ἐκείνων, καταστρέψας ὅλον τὸν τόπον. Ἀκολούθως δὲ, παρελθὼν τὸν Εὐφράτην, ὑπέταξεν ὅλην τὴν Μεσοποταμίαν, φέρων παντοῦ τὴν φρίκην καὶ τὸν ἀφανισμὸν, εἴς τε τὴν Συρίαν, Δαμασκὸν καὶ πᾶσαν τὴν γῆν τοῦ Μαδιὰμ, εἰς τρόπον ὥστε ὅλοι οἱ βασιλεῖς τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας, Κιλικίας, καὶ Λυβίας προσήρχοντο ἀπαντῶντες τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ, καὶ ἀναγνωρίζοντες τὸ κράτος καὶ τὴν κυριότητα

(1) Συγγραφέα τοῦ φερωνύμου τῆς Ἰουδὶθ βιβλίου, οἱ μὲν θέλουσι τὸν Ἀρχιερέα Ἐλιακείμ, τὸν ἐπὶ Μανασσῆ, οἱ δὲ τὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωσεδέκ. Ἰδὲ τὸν σοφ. Οἰκον. ἐν τῷ περὶ τῶν ΟΒ'. ἑρμ. τῆς Π. Δ. Β. 4. δ. 4, 27.

(2) Ὁ Ἀρφαξὰδ οὗτος εἶναι, λέγουσιν, ὁ Φραόρτης υἱὸς τοῦ Δηϊόκου, δεύτερος τῶν Μήδων βασιλεὺς, περὶ ὧν ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ὁ μὲν Δηϊόκης ἔκτισε τὰ Ἐκβάτανα ὀχυρώσας αὐτὰ μὲ μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ τείχη, τῶν ὁποίων οἱ κύκλοι ἦσαν ἑπτὰ ὁ εἷς τοῦ ἄλλου ὑψηλότερος· τοῦ μὲν πρώτου κύκλου, λέγει, οἱ προμαχῶνες ἦσαν λευκοί, τοῦ δὲ δευτέρου μέλανες, τοῦ δὲ τρίτου φοινικοῖ, τοῦ δὲ τετάρτου κυανοῖ, τοῦ δὲ πέμπτου σανδαράκινοι, τοῦ δὲ ἕκτου ἀργυρόχροοι, τοῦ δὲ ἑβδόμου χρυσοειδεῖς. Ὁ δὲ υἱός του, Φραόρτης, διαδεχθεὶς αὐτὸν, βασιλεύσαντα 53 ἔτη, ἐπολέμησε κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ ὑπέταξεν αὐτούς. Βασιλεύων δ' ἐπὶ τῶν δύο τούτων ἰσχυρῶν ἐθνῶν, ἤρχισε νὰ ὑποτάττῃ καὶ ἄλλα διάφορα τῆς Ἀσίας ἔθνη, ἐκστρατεύσας καὶ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, τῶν ἐχόντων τὴν Νινευῆ, ὅπου καὶ ἀπωλέσθη, βασιλεύσας 22 ἔτη. (Ἡρ. Β. Ἀ. 96, 98, 102).

(1) Γεωγ. Μελ. Β. 3. Κ. 14. σελ. 191.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΙΣΟΠΟΥ

τοῦ Μεγάλου βασιλέως Ναβουχοδονόσορος. Καὶ μόλις ὁ Ὀλοφέρνης ἐπαῤῥησιάζετο εἰς οἱανδήποτε πόλιν, ὑπεδέχοντο αὐτὸν καὶ ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῶν περιχώρων μετὰ ςεφάνων ἐν τυμπάνοις καὶ χοροῖς (1). Πλὴν ὅλα ταῦτα δὲν ἴσχυσαν νὰ μαλάξωσι τὴν σκληρότητα τοῦ ὠμοτάτου ἐκείνου κατακτητοῦ, ὅστις καὶ τὰς πόλεις ἐκείνων τῶν ἐθνῶν κατέσκαψε καὶ τὰ ἄλση αὐτῶν ἐξέκοψε, διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος νὰ ἐξολοθρεύσῃ καὶ αὐτοὺς τῆς γῆς τοὺς θεοὺς, ὅπως αὐτὸν μόνον λατρεύσωσι πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπικαλῶνται ὡς Θεὸν πᾶσαι φυλαὶ καὶ γλῶσσαι. Φθάσας δὲ καὶ εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν κοιλάδα Ἐσδρηλὼν ἢ Ἰεζραὲλ, ἀναμέσον Γαβὰ καὶ Σκυθοπόλεως, διαμείνας ἐκεῖ ἕνα μῆνα. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἀκούσαντες τὰ ὅσα ὁ Ὀλεφέρνης εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη ἔπραξε, καὶ πῶς ἐσκύλευσεν αὐτῶν ὅλα τὰ ἱερὰ, καὶ τὰ παρέδωκεν εἰς ἀφανισμὸν, φοβούμενοι μὴ πράξῃ τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, τοῦ ὁποίου προσφάτως ἀναβάντες ἐκ τῆς γενηθείσης αἰχμαλωσίας, καὶ νεωστὶ συναθροισθέντες πᾶς ὁ λαὸς, ἐκαθάρισαν τὰ σκεύη καὶ τὸ θυσιαστήριον, ἅτινα εἶχον βεβηλωθῆ, ἐκυριεύθησαν ὑπὸ μεγάλης φρίκης καὶ ταραχῆς. Πλὴν, πεποιθότες εἰς τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ βοήθειαν, ἀπεφάσισαν νὰ ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τῶν πολεμίων. Ὅθεν ἀπέστειλαν καὶ προκατέλαβον τὰς εἰς τὴν γῆν των διαβάσεις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὅλα τὰ ὑψηλὰ καὶ στενὰ μέρη, ἠσφάλισαν μὲν σὺν τείχεσι τὰς πόλεις των, συνήθροισαν δὲ ζωοτροφίας ἐκ τῶν νεοθερίστων ἀγρῶν των, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰωακεὶμ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Βετυλούας (2), καὶ Βετομεσθαὶμ, κειμένης ἀπέναντι Ἐσδρηλὼν, νὰ προκαταλάβωσι καὶ αὐτοὶ τὰς ἀναβάσεις τῆς Ὀρεινῆς, καὶ τὰς πρὸς τὴν Ἰουδαίαν διαβάσεις, ἵνα ἐμποδίσωσι τῶν Ἀσσυρίων τὴν ἔφοδον· καὶ ἀφοῦ συνετέλεσαν πάντα ταῦτα, ὁ Ἀρχιερεὺς, οἱ Ἱερεῖς καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀνεβόησαν πρὸς τὸν Θεὸν μετ' ἐκτενοῦς δεήσεως, νηστεύοντες, ἐνδεδυμένοι σάκκους, ἔχοντες σποδὸν ἐπὶ κεφαλῆς των, ἄνδρες γυναῖκες καὶ νήπια, συνηθροισμένοι ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου, καλύψαντες μὲ σάκκον ὡς καὶ αὐτὸ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἱκετεύοντες ὁμοθυμαδὸν τὴν ἐξ ὕψους ἀρωγὴν, ἵνα μὴ τὰ νήπια αὐτῶν καὶ αἱ γυναῖκες γένωσι τοῦ ἐχθροῦ λάφυρον, αἱ δὲ πόλεις ἐξαφανισθῶσι καὶ τὰ ἅγια αὐτῶν βεβηλωθῶσι, τῶν ὁποίων αἱ ταπειναὶ ἱκεσίαι ἠκούσθησαν ἵλεοι ἐνώπιον τοῦ θρόνου Κυρίου Παντοκράτορος.

Μαθὼν δὲ ὁ Ὀλοφέρνης ὁ τῶν Ἀσσυρίων Ἀρχιστράτηγος, ὅτι οἱ Ἰσραηλῖται προπαρεσκευάσθησαν εἰς πόλεμον, συγκλείσαντες μὲν πανταχόθεν τὰς διαβάσεις, ὀχυρώσαντες δὲ ὅλα τὰ ὑψηλὰ μέρη, θέσαντες ἔνεδραν εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ ὀργισθεὶς σφόδρα κατ' αὐτῶν, συνεκάλεσεν ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ καὶ τῶν συμμάχων του, εἰπών· καὶ ποῖός τις ὁ λαὸς οὗτος διὰ νὰ πολεμήσῃ καθ' ἡμῶν; τίνες αἱ πόλεις των; ὁποία ἡ δύναμίς των, καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν; Τότε Ἀχιὼρ ὁ τῶν Ἀμμωνιτῶν Ἀρχηγὸς ἀποκριθεὶς, εἶπε· «κύριέ μου, ἄκουσον τὰ ὅσα θέλω σοὶ διηγηθῆ εἰλικρινῶς καὶ ἀληθῶς περὶ τοῦ λαοῦ τούτου. Οὗτος εἶναι ἐκ τῶν ἀπογόνων τῶν Χαλδαίων, οἵτινες κατ' ἀρχὰς, μὴ θελήσαντες νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν λατρείαν τῶν Θεῶν τῶν Πατέρων των, ἀλλὰ προσκυνοῦντες καὶ λατρεύοντες τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, ἐξῆλθον ἐκ τῆς Χαλδαίας γῆς καὶ παρῴκησαν πρῶτον μὲν ἐν μεσοποταμίᾳ ἡμέρας πολλὰς· εἶτα δὲ ἐπρόσταξεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ ἐγνώρισαν, νὰ ἐξέλθωσιν ἐκεῖθεν καὶ νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὴν γῆν τοῦ Χαναὰν, ὅπου ἀποκατασταθέντες ἔγιναν πλούσιοι σφόδρα εἰς χρυσίον, ἀργύριον, καὶ κτήνη· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πείνης, ἥτις ἠκολούθησε μεγάλη εἰς ὅλην τὴν γῆν τοῦ Χαναὰν, κατέβησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ κατῴκησαν ἐκεῖ. Εἰς ταύτην δὲ τὴν νέαν παροικίαν πληθυνθέντες γεγόνασιν ἀναρίθμητοι· ὥστε ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ἵνα περισυστείλῃ αὐτῶν τὴν αὔξησιν, ἐξανέστη κατ' αὐτῶν ὑποβαλὼν αὐτοὺς εἰς πολλὰς καὶ ἐπιμόχθους ἐργασίας, καταστήσας αὐτοὺς δούλους του· πλὴν ὁ Θεὸς αὐτῶν, πρὸς τὸν ὁποῖον ὕψωσαν τὴν φωνήν των, ἐπακούσας ἐπὶ τὴν δέησιν αὐτῶν, ἐπάταξε πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον μὲ μεγάλας καὶ ἀνιάτους πληγὰς, ἕνεκα τῶν ὁποίων οἱ Αἰγύπτιοι βιασθέντες ἐξέβαλον αὐτοὺς ἐκεῖθεν· καὶ οὕτως ἐλευθερωθέντες οὗτοι ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων τὴν δουλείαν, διέβησαν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, τὴν ὁποίαν ἐξήρανεν ἐνώπιον αὐτῶν ὁ Θεὸς, καὶ ἦλθον διὰ τῆς ἐρήμου εἰς τὸ Ὄρος τὸ Σινᾶ, καὶ εἰς Κάδης Βαρνῆ, καὶ ἐκβαλόντες πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἔρημον, πρῶτον μὲν κατῴκησαν εἰς τῶν Ἀμορραίων τὴν γῆν, ἐξολοθρεύσαντες τῇ δυνάμει αὐτῶν ὅλους τοὺς Ἐσεβωνίτας, ἀκολούθως δὲ διαβάντες τὸν Ἰορδάνην, ἐκληρονόμησαν πᾶσαν τὴν γῆν τοῦ Χαναὰν, διώξαντες ἐκεῖθεν ὅλους τοὺς κατοίκους της. Καὶ ἐνόσῳ ἔμενον πιστοὶ εἰς τὸν Θεόν των ἀπεκαθίσταντο ἀκατανίκητοι, ὁσάκις δὲ ἀπεστάτουν ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένην ὑπακοὴν καὶ πίςιν, ἐξωλοθρεύοντο εἰς τοὺς πολέμους, καὶ ἕνεκα τούτου ἠχμαλωτίσθησαν εἰς ξένην γῆν, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ των κατεκαύθη, καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν κατεσχέθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων· ἀλλὰ μετανοήσαντες ἐπανῆλθον ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας (1), ἀνέλαβον τὴν Ἱε-

(1) Ἰουδίθ. γ.

(2) Ἡ Βετυλοῦα τοποθετεῖται ἐν τῷ βορείῳ μέρει τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀπέχουσα αὐτῆς 30 στερίπου Γαλλ. λεύγας, παρὰ τὸ πεδίον Ἐσδρηλὼν, ὅπερ ἔκειτο ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ μεταξὺ τῆς Βασὰν ἢ Σκυθοπόλεως καὶ τοῦ Καρμηλίου Ὄρους. Ἰδὲ Ἀνασκ. Βολτ. Σελ. 116.

(1) Ἐνταῦθα, οἱ μὲν λέγουσιν, ὅτι ὑπαινίττεται τοῦ Μανασσῆ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, γενηθεῖσαν ὑπὸ τῶν στρα-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ρουσαλὴμ καὶ τὸ ἁγιαστήριον αὐτῶν, κατοικήσαντες τὰ ὀρεινὰ ταῦτα μέρη· τώρα λοιπὸν, κύριέ μου, ἐὰν μὲν αὐτοὶ ἡμάρτησαν εἰς τὸν Θεόν των, ἀφεύκτως νικήσομεν αὐτοὺς, πολεμήσαντες, εἰ δὲ καὶ δὲν ἡμάρτησαν, ματαίως ἐφορμήσομεν κατ' αὐτῶν, διότι ὁ Θεὸς, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ λατρεύουσι, θέλει τοὺς ὑπερασπισθῆ, καὶ ἡμεῖς θέλομεν γίνει τὸ ὄνειδος ἁπάσης τῆς γῆς». Αὕτη ἡ ὁμιλία τοσοῦτον παρώξυνε τὸν Ὀλοφέρνην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν στρατηγοὺς ἐναντίον τοῦ Ἀχιὼρ, ὥστε διηγέρθησαν κατ' αὐτοῦ νὰ τὸν φονεύσωσι· πλὴν ὁ Ὀλοφέρνης ἐπρόσταξε τοὺς ἀρχηγοὺς νὰ τὸν δέσωσι, καὶ νὰ τὸν φέρωσιν εἰς Βετυλούαν, πόλιν τῆς φυλῆς τοῦ Συμεὼν, παραδίδοντες αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἰσραηλιτῶν, εἰπὼν, ὅτι, ἀφοῦ τοὺς ὑποτάξῃ, γνωρίσουσι καὶ αὐτοὶ, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος παρὰ τὸν Ναβουχοδονόσορα θεός· καὶ οὔτε αὐτὸς ὁ τῶν Ἑβραίων Κύριος νὰ λυτρώσῃ ἐκ τῶν χειρῶν του δύναται οὔτε ἑαυτὸν, οὔτε τὸν λαόν του· τότε καὶ σὺ, ὦ Ἀχιὼρ, λέγει, μέλεις ἀφεύκτως νὰ ἀπολεσθῆς μετ' αὐτῶν, δοκιμάζων ἐμπράκτως καὶ τῶν προρρήσεών σου τὸ μάταιον καὶ τῶν ἐλπίδων σου τὸ ἀπατηλόν. Ὅθεν, συλλαβόντες τὸν Ἀχιὼρ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ὀλοφέρνους, καὶ φέροντες αὐτὸν εἰς τὸ Ὄρος, ἐφ' οὗ ἡ πόλις Βετυλούα ἔκειτο, τὸν ἔδησαν ὑπὸ τὴν ὑπώρειαν αὐτοῦ, καὶ ἀνεχώρησαν. Ἐξελθόντες δὲ τότε οἱ τῆς πόλεως κάτοικοι κατ' αὐτῶν, καὶ καταβάντες τὸ ὄρος, εὗρον αὐτὸν ἐκεῖ δεδεμένον, τὸν ὁποῖον λύσαντες ἔφερον εἰς τὴν Βετυλούαν, παραστήσαντες αὐτὸν ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως τοῦ λαοῦ, ἐκδιηγηθέντα πάντα τὰ διατρέξαντα, τήν τε πρὸς τὸν Ὀλοφέρνην ὁμιλίαν του, καὶ τοὺς βλασφήμους ἐνταυτῷ λόγους τοῦ ἀλαζόνος ἐκείνου, καὶ τὰ ὅσα περιπλέον οὗτος ἐδοκίμασε. Ταῦτα ἀκούσας πᾶς ὁ λαὸς, πεσόντες, ἐπροσκύνησαν τὸν θεὸν, ἐπικαλούμενοι αὐτοῦ τὴν βοήθειαν· Κύριε, ἔλεγον, ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, κάτιδε ἐπὶ τὰς ὑπερηφανείας αὐτῶν, ἐλέησον ἡμᾶς τοὺς τεταπεινωμένους· ἐπίβλεψον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ λαοῦ σου, τὸν ὁποῖον ἡγίασας· μετὰ δὲ ταῦτα παρηγόρησαν τὸν Ἀχιώρ· τὸν ὁποῖον μάλιστα ὁ Ὀχοζίας ὁ υἱὸς τοῦ Μιχὰ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Συμεὼν, ὁ ἄρχων τῆς Βετυλούας, παραλαβὼν εἰς τὴν οἰκίαν του, περιεποιήθη, προσκαλέσας μετ' αὐτοῦ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους εἰς συμπόσιον, καὶ καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα πᾶς ὁ λαὸς ἱκέτευον τὸν Θεὸν, ἵνα βοηθήσῃ αὐτοὺς καὶ σώσῃ ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου.

Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ὁ Ὀλοφέρνης διέταξεν ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του στρατεύματα, συνιστάμενα ἐκ πεζῶν μὲν 170 χιλιάδων, ἱππέων δὲ 12 χωρὶς νὰ συναριθμηθῶσιν οἱ μὲ τὰς ἀποσκευὰς παρακολουθοῦντες πεζοὶ ἄνδρες εἰς πλῆθος πολὺ σφόδρα, νὰ σηκωθῶσιν ἀπὸ τὰς πεδιάδας Ἐσδρηλὼν, καὶ νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὴν Βετυλούαν, κειμένην ἐφ' ἑνὸς ὄρους δυσπορθήτου, καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν παρεσκευάσθη εἰς ἔφοδον. Τότε προσελθόντες οἱ Ἄρχοντες τῶν Ἰδουμαίων καὶ τῶν Μωαβιτῶν οἱ ἀρχηγοὶ, καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν ἄλλων τῆς παραλίας μερῶν, εἶπον τῷ Ὀλοφέρνῃ· Ἄκουσον, παρακαλοῦμεν, τῶν δούλων σου τὴν συμβουλήν· δὲν συμφέρει, Δέσποτα, εἰς ἡμᾶς νὰ πολεμήσωμεν τοὺς Ἰσραηλίτας ἐν παρατάξει τακτικῇ πολέμου, διότι δὲν εἶναι τόσον εὔκολον νὰ ἀναβῶμεν ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν Ὀρέων των, ἵνα μὴ οὕτω διακινδυνεύσωμεν ἀνωφελῶς τὰ στρατεύματά μας· ἐπειδὴ ὁ τόπος καὶ ὄχι τὰ ὅπλα τῶν ὑπεναντίων ἐπὶ τοῦ παρόντος βοηθοῦσιν αὐτούς· ἀλλ' ἃς ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν πολιορκείαν, προκαταλαμβάνοντες τοῦ ὕδατος τὰς πηγὰς, τὰς ὑπὸ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ὄρους, χωρὶς νὰ ἀφήσωμεν οὐδένα νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως. Ἐκ τούτου ἓν ἐκ τῶν δύο ἄφευκτα ἀκολουθήσει, ἢ ὅλοι θέλουσιν ἀποθάνει ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς δίψης, ἢ τάχιον νὰ παραδοθῶσι μέλλουσι· καὶ οὕτω χωρὶς νὰ ἀπολέσῃς οὔτε ἕνα ἄνδρα ἐκ τοῦ λαοῦ σου, κυριεύεις εὐκολώτατα μὲν ἀκινδυνώτατα δὲ τὴν πόλιν, καὶ ἀνταποδώσεις αὐτοῖς ἀντάξιον τῆς πονηρίας καὶ ἀπειθείας των τὸ ἀνταπόδομα. Ὅθεν εὐαρεστηθεὶς πολὺ εἰς τοιαύτην συμβουλὴν ὁ Ὀλοφέρνης ἀμέσως ἔβαλεν αὐτὴν εἰς πρᾶξιν, ὥστε πέντε χιλιάδες Ἀσσυρίων προκατέλαβον εὐθὺς τῶν ὑδάτων τὰς πηγὰς, τὰ δὲ λοιπὰ στρατεύματα, πεζοὶ, ἅρματα καὶ ἱππεῖς, περιεκύκλωσαν πανταχόθεν τὴν πόλιν μὲ στενωτάτην πολιορκίαν.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει εὑρισκόμενοι οἱ Ἰσραηλῖται, προβλέποντες ἄφευκτον τὸν ἐπικείμενον αὐτοῖς ὄλεθρον ἐκ μέρους τῶν περικυκλούντων αὐτοὺς ἐχθρῶν, προσέπεσον εἰς τὴν ἀνωτάτην βοήθειαν, ἐπικαλούμενοι Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, ἵνα λυτρώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν των τὰς χεῖρας. Παρελθουσῶν οὕτω 34 ἡμερῶν, ἐπειδὴ ἐξήντλησαν ὅλα τῶν ὑδάτων τὰ δοχεῖα, καὶ τοὺς λάκκους ἐξεκένωσαν, καὶ τὸ ὕδωρ ἤρχισεν ὅλως νὰ ἐκλείπῃ, καθότι παρεκτὸς τούτων τῶν δεξαμενῶν δὲν εἶχον ἐντὸς τῆς πόλεως πηγὰς, προμηθευόμενοι πρότερον ἔξωθεν τῆς πόλεως ὕδωρ, ὅπερ ἤδη κατεῖχον οἱ ἐχθροὶ, διὰ τοῦτο ἅπας ὁ λαὸς, ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδία, λειποθυμήσαντες ὑπὸ τῆς δίψης, παρουσιάσθησαν ἐνώπιον τοῦ Ὀχοζίου καὶ τῆς Γερουσίας τῆς πόλεως, φωνάζοντες μεγάλῃ τῇ φωνῇ. Ὁ Θεὸς ἔστω κριτὴς μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν! διότι σεῖς εἶσθε οἱ παραίτιοι ὅλων τούτων τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα δοκιμάζομεν διὰ τὸ ἵνα μὴ ἠθελήσατε νὰ πραγματευθῆτε εἰρηνικὰς μετὰ τῶν Ἀσσυρίων συνθήκας· πλὴν καὶ τώρα μὴ ἔχοντες πλέον ἄλλην σωτηρίας ἐλπίδα, εἰμὴ ἐκείνην τοῦ ἐπιδόυνου θανάτου, ἠδυνάμεθα νὰ ἀποφύγωμεν αὐτὸν, παραδί-

τευμάτων τοῦ Ἀσαρχαφδὼν βασιλέως τῆς Συρίας· οἱ δὲ, ὅτι ὅλον τὸ 18 καὶ 19 ἐδάφιον τοῦ ἑ. Κεφ. εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη. Ἰδὲ Prideaax. ist. de gind. p. 58.

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΘΗΝΩΝ ΚΟΙΝΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

δοντες ἑαυτοὺς τῷ Ὀλοφέρνῃ· διότι κάλλιον νὰ ζήσωμεν δοῦλοι, ἢ νὰ ἀποθάνωμεν οὕτω, προβαλλόμενοι μάρτυρας κατ' αὐτῶν τὸν Οὐρανὸν, τὴν γῆν, καὶ τὸν Θεὸν τῶν Πατέρων των, κλαίοντες μετὰ μεγάλου κλαυθμοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἱκετεύοντες ὁμοθυμαδὸν τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν. Τότε ὁ Ὀχοζίας εἶπεν εἰς αὐτούς. Θαρρεῖτε, ἀδελφοὶ, ὑπομείνατε καρτερικῶς ἔτι πέντε ἡμέρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπιστρέψει, ὡς ἐλπίζω, Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν τὸ ἔλεος του ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψει εἰς τέλος· ἀλλ' ἐὰν εἰς τὸ διάστημα τοῦτο, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, δὲν ἀπολαύσωμεν τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν, ἀφεύκτως τότε κατὰ τὸν λόγον σας παραδίδομεν ἑαυτοὺς ἑκουσίως εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀσσυρίων. (ἀκολουθεῖ)

Φ. Κ. Ι.

ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΗΘΙΚΗΣ

Αὐτοσχεδίασμα β'.

Ἀρχὴς λοιπὸν τεθείσης ὅτι προφανής ἐστιν ἡ ἀνάγκη τῆς δημοσίου ἠθικῆς, εἴπωμεν, τίνι τρόπῳ ἠδύνατο ἡ κοινωνία νὰ βάλῃ εἰς ἔργον τὴν ἀρχὴν ταύτην. Τοῦτο ὅμως εἶναι δυσκατόρθωτον ἔργον πρῶτον μὲν, διότι δυστυχῶς οἱ ἄνθρωποι ἐσμὲν ἀσύμφωνοι· πολλάκις δὲ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἁπλούστατα καὶ ὠφελιμώτατα, ἀλλοιωτοὶ τὴν γνώμην καὶ ποικίλλοι τὴν θέλησιν. Δεύτερον δὲ, διότι τὰ πράγματα αὐτὰ εἰς τὴν φύσιν των οὐκ ὀλίγα προσκόμματα παρενθέτουσιν ἡμῖν· ἕνεκα τούτου συμβαίνει θαμινὰ νὰ μὴ ἦναι ἀληθὲς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, ὅπερ ἐν τῇ θεωρίᾳ τοιοῦτον διεδηλώθη. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου μέρους ἠδύνατό τις εἰπεῖν, ὅτι αἱ τοιαῦται δυσκολίαι εἶναι ὅλως ἀνυπέρβλητοι; ἓν μόνον, νομίζω, εἶναι ἀναγκαῖον καὶ πρῶτον ἵνα πᾶσα δυσκολία ἀρθῇ· θέλησις καθαρὰ καὶ εἰλικρινὴς τῶν διεπόντων τὰς τύχας τῶν λαῶν. Καὶ ταύτην ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν, ἐπειδὴ πρόκειται περὶ ἀντικειμένου τὴν ἐπίγειον εὐδαιμονίαν πάντων ἀποσκοποῦντος. Ὁ μέγας τῶν Σπαρτιατῶν νομοθέτης Λυκοῦργος, εὑρεθεὶς εἰς παρομοίαν σχεδὸν ἀνάγκην, βουλόμενος, δηλονότι, νὰ μεταβάλῃ τὸ πολίτευμα, ἐβιάσθη, πρῶτον μὲν νὰ προετοιμάσῃ τὸ ἔργον διὰ μεγάλου τινὸς ἀριθμοῦ ὁπαδῶν, καὶ δεύτερον νὰ μεταχειρισθῇ τὴν δύναμιν. Πλὴν αὐτόθι, ἡ μεταβολὴ ἔμελλε μέν τινας νὰ ὠφελήσῃ καὶ ἄλλους νὰ βλάψῃ εἰς τὰ συμφέροντα· διόπερ ἦτον χρεία καὶ τῆς βίας. Ἀλλ' ἐνταῦθα, τοῦ ἑνὸς τῶν δύο μέσων ἔστι χρεία· ἤγουν, τῶν συνεταίρων, ἢ μᾶλλον συμβοηθῶν. Ἐπειδὴ, ἡ δημοσία ἠθικὴ δύναται νὰ συγκατοικῇ, νομίζω, ὅταν ἦναι ἀληθὴς καὶ εἰλικρινὴς, μετὰ παντὸς εἴδους πολιτεύματος· ἐπειδὴ οὐδὲ πρόκειται περὶ μεταβολῆς πολιτείας ἀλλὰ πολιτεύματος, ἤγουν, διορθώσεως βίου. Τούτου τεθέντος, τίς ἤθελεν ἀντιστῆναι εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἔθνους ἢ κοινωνίας τινος, ἐνῷ καὶ τὴν δύναμιν ἔχει καὶ τὰ μέσα; ἐνῷ οὐδὲν μέλος ἀδικεῖται, πάντα δὲ μάλιστα ὠφεληθήσονται βελτιούμενα; ἢ μήπως καὶ αὐτὴ ἡ ὑλικὴ ὠφέλεια, τῆς κακίας καὶ διαφθορᾶς ἀποκύημά ἐστι; τοῦτο οὐ μόνον ψευδές ἐστι, καθότι ἡ διαφθορὰ μάλιστα τὰς δυστυχίας γεννᾶ, ἀλλὰ καὶ τίς τὰς φρένας ὑγιαίνων, ἤθελε τολμήσει τοῦτο ἀποδεῖξαι; ἄλλως, τοιαύτη τις μωρία ἤθελεν ἀναγκάσει καὶ ἡμᾶς, καθάπερ καὶ τοὺς ἀρχαίους, νὰ δημιουργήσωμεν δύο θεοὺς τοῦ παντὸς, ἢ δύο ἀρχὰς· μίαν διέπουσαν τὰ καλὰ καὶ ἑτέραν ἐναντίαν τὰ κακά! καὶ μάλιστα ἀντιθέτως ἐκείνοις· ἤτοι τὴν μὲν πρώτην γεννῶσαν τὴν κακοδαιμονίαν, τὴν δ' ἑτέραν τὰς εὐτυχίας καὶ τὴν εὐδαιμονίαν προάγουσαν. !!

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ἐπανερχόμεθα ἐν προκειμένῳ. Διαιροῦμεν κατὰ πρῶτον τοὺς ἀνθρώπους πάντας εἰς δύο μεγάλας τάξεις, εἰς ἐνήλικας καὶ ἀνήλικας· καὶ ἀπὸ μὲν τῆς πρώτης, ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ ἑκάστου κατάστασις, ὁποία τις καὶ ἂν ᾖ, δυσκόλως ἤθελε μεταβληθῇ, διὰ τοῦτο ὀλίγον νὰ ἐλπίσῃ τις δύναται παρ' αὐτῆς ἐκ τῆς περὶ δημοσίου *ἠθικῆς νομοθεσίας*. Ἔμφρονες ὅμως θετικοὶ καὶ καθαροὶ νόμοι ἠδύναντο νὰ ἀπείρξωσι κἂν ὠφελίμως καὶ καταστείλωσιν ἀρκούντως τὸ κακὸν παράδειγμα, τὴν ῥαστώνην τῆς ἐσχάτης μάλιστα ἐκείνης τάξεως τῆς κοινωνίας, ἥτις εἰς οὐδὲν ἄλλο καταγίνεται, ἢ τίνι τρόπῳ ἐνοχλητικὴ νὰ καθίσταται τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀστόλως ποιοῦσα πᾶσαν ἀθέμιτον πρᾶξιν, μήτε Θεὸν αἰδουμένη μηδὲ τοὺς νόμους φοβουμένη. Ἐπειδὴ τίς ἀρνηθῆναι δύναται ὅτι ἡ ἀργία εἶναι νόσος φθοροποιὰ εἰς τὴν κοινωνίαν; ὁμοίως δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην κακὴν ἕξιν, καὶ φθοροποιὰν εἰς τὴν κοινωνίαν· τὰς ἀτίμους πράξεις, τὴν ἐπίμεμπτον διαγωγήν. Ταῦτα πάντα καὶ ἕτερα ὅμοια δύναται ἔμφρων νομοθεσία νὰ καταστείλῃ, καὶ τῶν ὁποίων οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀνωτέρα τάξις τῶν πολιτῶν στερεῖται πολλάκις· διόπερ, τότε, ἡ κοινωνία ὁλόκληρος πάσχει. Νόμοι ἄρα τὴν ἀρετὴν ἐπιτάσσοντες, αὐτὴν βραβεύοντες, τὴν ἱκανότητα τιμῶντες, στιγματίζοντες δὲ τὴν κακίαν, τὴν ἀτιμίαν μὴ ὑποστηρίζοντες, μὴ ἀνεχόμενοι τὰς ἀδικίας, νόμοι φιλάνθρωποι, πατρικοὶ, προνοητικοὶ, δύνανται νὰ παράσχωσι μεγίστην βοήθειαν, καὶ προαγάγωσι κατ' ὀλίγον ὀλίγον τὴν ἠθικοποίησιν καὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μερίδος τῆς κοινωνίας. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀπητεῖτο εἰδική τις ἔκθεσις τῶν κυριωτέρων πραγμάτων ὅσα ἐπιβλαβῆ καὶ ὀλέθρια, καθὼς καὶ ὅσα ὠφέλιμά εἰσιν εἰς τὴν δημόσιον ἠθικήν· ἀλλ' εἰ καὶ ἤθελεν εἶσθαι ἔργον τοῦτο ὑπὲρ τὰς ἡμετέρας δυνάμεις, οὐκ ἀμελήσομεν ὅμως ἐν εἰκείῳ τόπῳ εἰπεῖν ὀλίγα ἐξ ὧν δυνάμεθα, ὅπως τοὺς εἰδημονεστέρους ἡμῶν εἰς τὰ τοιαῦτα ἀφορμὴν δώσωμεν, λαβεῖν τὸν κόπον καὶ διαφωτίσωσι τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ἐμβριθὲς καὶ ἀναγκαιότατον ἀντικείμενον τῆς δημοσίου ἠθικῆς, ὅνπερ καὶ ἀρχῆθεν προεθέμεθα κύριον σκοπόν· πολλῷ δὲ μᾶλλον τοῦτο λέγομεν, ἐπειδὴ τὸ περὶ δημοσίου ἠ-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

θικῆς ἀντικείμενον, σχέσιν ἔχει ἄμεσον πρὸς τὴν *Πολιτικὴν*, τὴν *Νομικὴν*, τὴν *Διδασκαλικὴν*, ἢ καὶ ἄλλην τινὰ δήποτε, ὧν οἱ κλάδοι εἰσὶ πολλοί τε καὶ διάφοροι· τούθ' ἕνεκα, οἱ ἀνήκοντες ταῖς ῥηθείσαις ἐπιστήμαις ὀφείλουσι συνδραμεῖν διὰ τῶν γνώσεων αὐτῶν, πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ κοινωφελοῦς οἰκοδομήματος.

Ἀλλ' εἴπωμέν τι νῦν καὶ περὶ τῆς ἑτέρας μερίδος ἐκείνης τῆς κοινωνίας, ἣν συμπεριελάβομεν ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀνήλικες*. Εἰς ταύτην δὲ ὥσπερ εἰς νέαν γενεὰν, ἐλπίζει κυρίως ἡ κοινωνία τὴν κατόρθωσιν τοῦ σκοπουμένου. Οἱ ἀνήλικες δύνανται νὰ μορφωθῶσιν ὅπως *ἡ δημόσιος ἠθικὴ ἀπαιτεῖ*. Καὶ ἡ σιγμὴ αὕτη εἶναι πάσης ἄλλης ἡ σοβαρωτέρα· τὰ θεμέλια τοῦ θαυμαστοῦ οἰκοδομήματος τούτου ἐντεῦθεν ἄρχονται· ἐνταῦθα ἀνάγκη ἐστὶ μεγίστης προσοχῆς, πολλοῦ ζήλου καὶ ἄκρας συνέσεως. Ἂς ἀρχίσωμεν λοιπὸν ἀπ' αὐτὴν τὴν γέννησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ γέννησις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν κοινωνίαν εἶναι γεγονὸς ὄχι ἀδιάφορον οὐδ' ὀλίγου λόγου ἄξιον. Ἡ κοινωνία δὲν πρέπει ὅθεν νὰ περιορίζηται εἰς τὴν γνῶσιν μόνον Χ. Π. περὶ τῆς νομίμου ἢ μὴ γεννήσεως τοῦ ἀτόμου, περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας, καὶ ἐκ ποίων γεννητόρων κτλ. καὶ πλέον οὐ· πρέπει ἡ κοινωνία νὰ λάβῃ πᾶσαν φροντίδα ὅπως ὁ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφῇ κατὰ τὸ δημόσιον πνεῦμα, καὶ γίνῃ μέλος ὁποῖον ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἴδιον τῆς κοινωνίας τέλος ἀπαιτεῖ. Ἰδοὺ διατὶ ὁ Λυκοῦργος τοσοῦτον ἐνησχολήθη περὶ τὴν γέννησιν καὶ δημόσιον ἀνατροφὴν τῶν τέκνων. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐκ ἐπαινοῦμεν ποσῶς τὰς τοῦ Λυκούργου περὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀτελῶν βρεφῶν, ὀλίγον πατρικὰς, μᾶλλον δὲ ἀσπλάγχνους ἐντολάς· ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν σκοπὸν νὰ σχηματίσωμεν *Σπαρτιάτας*, ἀλλ' ἀγαθοὺς πολίτας. Εἴθε νὰ μὴ εἶχεν ἡ ἀνθρωπότης χρείαν Σπαρτιατῶν πρὸς ἄμυναν ἢ πόλεμον! ἐκείνη ἐκ τῶν κοινωνιῶν ἡ ὁποία ἤθελεν εὑρεθῆ εἰς τὴν ἀνάγκην εἰς ἣν καὶ ἡ Λακεδαίμων, ποιησάτω τοιούτους, ἀλλὰ ἀνατραφέτω καὶ τοὺς ἀτελεῖς γόνους, καὶ ἀνατραφέτω αὐτοὺς καλῶς καὶ ἐπιμελῶς, ἵνα ὠφέλιμοι ἀλλεοτρόπως γένωνται τῇ κοινωνίᾳ. Οὐδεὶς γὰρ δικαίωμα κέκτηται σφῆσαι τῆς ζωῆς ἐκεῖνον ὃν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ζωῇ ἀφωρίσατο, εἰ καὶ ἡ φύσις τῆς εὐρωστίας καὶ τελειότητος ἐστερήσατο. Συνήθως ἡ κοινωνία ἀπὸ τῆς νηπιότητος, μέχρι τῆς νομίμου (λεγομένης ὑπὸ τῶν νομομαθῶν) ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου, οὐδεμίαν λαμβάνει φροντίδα· ἐκτὸς δέ τινων δημοσίων καταστημάτων παιδείας, τὰ ὁποῖα διὰ τοὺς σπουδάσαι ἐν αὐτοῖς ἐπιθυμοῦντας ἱδρύθησαν, τὴν ὑπόλοιπον ἠθικὴν ἀνατροφὴν ἀφίησιν εἰς τοὺς γονεῖς· οὗτοι δέ εἰσιν ἐλεύθεροι ἀναθρέψαι τοὺς παῖδας αὐτῶν ὅπως βούλωνται ἢ ὅπως δύνανται. Εἰς τοῦτο τὸ διάστημα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι μικρὸν, ἐπειδὴ εἶναι σχεδὸν τὸ ἥμισυ ἢ τὸ ἓν τρίτον τῆς μέσης ζωῆς ἡμῶν, ὁ ἄνθρωπος διδάσκεται ὅπου καὶ ὅπως βούλεται· συχνάκις δὲ, οὔτε τὰ πρῶτα γινώσκει ἐντάλματα τῆς ἠθικῆς· ἀφοῦ δὲ γίνῃ νόμιμος τῇ ἡλικίᾳ, τότε εἶναι κατὰ πάντα ὑπεύθυνος εἰς τοὺς νόμους τῆς κοινωνίας καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν κοινωνίαν. Τίς λοιπὸν δὲν βλέπει ἐντεῦθεν ὅτι μυριοτρόπως εἶναι εὔκολον νὰ προσκρούσῃ εἰς αὐτοὺς, ἀφοῦ οὗτοι μὲν δὲν συναπαρτίζουσιν ἓν σύστημα ὁμοειδὲς ἔχον ἓν καθαρὸν ἠθικὸν ὁ πολίτης τέλος, ἀφοῦ οὔτε τὸ ὑλικὸν μέρος αὐτῶν, οὐδὲ τὸ ἠθικὸν τῶν ἰδίων γινώσκει ἢ ἐσπούδασε; μάλιστα δὲ ἀφοῦ ἀνετράφη ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐν χειρὶ διαβουλίῳ αὐτοῦ; Ἄρα ἡ κοινωνία ἔχει χρέος νὰ λάβῃ ἀπ' αὐτῆς τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου φροντίδα περὶ τῆς δημοσίου ἀνατροφῆς αὐτοῦ· διότι τότε τις ὑπεύθυνος νομίζεται ἔμπροσθεν τῆς κοινωνίας διὰ τὴν παράβασιν νόμου τινὸς, ὅταν ἐδιδάχθη καὶ ἀνετράφη κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ νόμου, καὶ γινώσκῃ αὐτὸν καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ ἐντελῶς· καὶ αὕτη καλεῖται ἠθικὴ εὐθύνη. Εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον δὲν ἀρκοῦσι τὰ περὶ παιδείας δημόσια καταστήματα καθὼς ἡ πεῖρα ἀποδεικνύει. Ἡ κοινωνία λοιπὸν πρέπει νὰ διατάξῃ διὰ νόμου γενικοῦ καὶ θετικοῦ τὴν δημόσιον ἀνατροφὴν, δι' οὗ νὰ ὑποχρεῶνται οἱ γεννήτορες εἰς τὸ ν' ἀνατρέφωσι τὰ ἴδια τέκνα καθ' ὡρισμένον τινὰ ὁμοιότυπον τρόπον δημοσίου ἠθικῆς· εἴη δ' αὕτη ἡ τοῦ Εὐαγγελίου! καὶ νὰ δίδωσι λόγον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς κοινωνίας περὶ τῆς τοιαύτης ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Ἡ αὐτὴ δὲ τῆς κοινωνίας διοίκησις ὀφείλει νὰ ἐπισκοπῇ ἂν τὰ τέκνα τῆς πολιτείας ἐκπαιδεύωνται κατὰ τὸν ὑπὸ τῆς κοινωνίας ὡρισμένον τύπον τῆς δημοσίου ἠθικῆς. Καλῶς ἐννοητέον, ὅτι διὰ τοὺς μὴ δυναμένους ποιῆσαι τοῦτο, ἡ κυβέρνησις τῆς πολιτείας ἐκείνης ἤθελε λαμβάνειν τὴν φροντίδα. Ἡ ἀνάγκη λοιπὸν καταστημάτων εἰς τὰ ὁποῖα νὰ ἀνατρέφωνται οἱ παῖδες καὶ τὴν δημόσιον ἠθικὴν σὺν τοῖς ἄλλοις εἶναι προφανής. Ὁ ὁμοιότυπος τρόπος ἠθικῆς ἀνατροφῆς ἀνάγκη νὰ ἦναι ὁ αὐτὸς δι' ὅλους τοὺς παῖδας, τόσον τῶν πλουσίων καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν· καθότι, ἅπαντα θέλουσιν εἶσθαι μέλη τῆς αὐτῆς κοινωνίας καὶ πρὸς αὐτὴν τὰ αὐτὰ ἔχωσι καθήκοντα· τούτου ἕνεκα ἡ προπαίδεια τὴν ὁποίαν ἤθελον διδάσκεσθαι οἱ παῖδες, ἀνάγκη νὰ στρέφηται εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ἠθῶν των. Ἀφοῦ δὲ οἱ παῖδες μέχρι τῶν δέκα ἢ ἓξ ἢ δέκα ἑπτὰ ἐτῶν ἤθελον διδάσκεσθαι, ἀκροάζεσθαι καὶ ἐξασκεῖσθαι τὴν ἠθικὴν, ἤθελον ὁρᾷν οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ καλὰ παραδείγματα, ἀφεύκτως ἔμελλον νὰ μορφωθῶσι κατὰ τὸ τῆς πολιτείας πνεῦμα οὐ μόνον κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν καρδίαν. Διότι ἡ καρδία καὶ ὁ νοῦς τῶν παίδων ὁμοιάζει τὴν ζύμην ἥτις λαμβάνει οἱανδήποτε σφραγίδα, ἢ τὸν λευκὸν χάρτην, ὅστις δέχεται κάθε χαρακτῆρα. Ὁ δὲ δέκατος ἕβδομος χρόνος ἔστω ἐκεῖνος ἀφ' οὗ ἕκατος δύναται νὰ ἀρχίσῃ τὴν κατὰ τὴν τάξιν, κατὰ τὰ μέσα, ἢ καὶ κατὰ τὴν νοητικὴν ἱκανότητα, καὶ κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας, σπουδήν του, εἴς τε τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος πάλιν ἡ κοινωνία ἀνάγκη νὰ ἔχῃ τὴν ἀνήκουσαν

ΚΕΙΜΕΝΟ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΛΕΞΟΥΡΙΟΥ

θέσιν αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι μάλιστα νόμοι προνοητικοὶ, προνοοῦντες εἰς τὰς χρείας τῆς κοινωνίας καὶ προάγοντες τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν ὑλικὴν εὐτυχίαν αὐτῆς· καὶ συμφώνως τούτοις νὰ ὁρίζωσι τοὺς κλάδους τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἀπασχολοῦντες δικαίως καὶ ἀναλόγως τὰ πνεύματα χωρὶς νὰ ἀφίνωσιν ἕκαστον νὰ πλέῃ ἐπικίνδυνα πελάγη, καὶ δαπανᾷ τὰ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀνωφελῶς, διὰ τὸ νὰ μὴ ἔλαβε ποτὲ τὴν ἀνήκουσαν ὁδηγίαν καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ τὴν ἐφαρμογήν. Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ δοκησισοφία, ἡ ἡμιμάθεια, ἡ ἀγυρτεία καὶ τὰ ὅμοια, τὰ ὁποῖα εἶναι διὰ τὴν κοινωνίαν ἀνίατοι πληγαί. Ἐν ἑνὶ λόγῳ εἰ καὶ πᾶσα ἄλλη μάθησις τέχνης ἢ ἐπιστήμης ἤθελεν εἶσθαι ἐλευθέρα εἰς καθένα οἱαδήποτε τάξεως τῆς κοινωνίας· τῆς *δημοσίου ἠθικῆς* ὅμως ἡ μάθησις καὶ ἄσκησις, ἔστω ὁ καθ' ὑποχρέωσιν ἐκεῖνος κλάδος ὃς ἀνάγκη νὰ ἐκμανθάνηται καὶ νὰ ἐπιδεικνύηται δημοσίᾳ διὰ τῶν ἔργων ὑφ' ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας (1)· δικαία δέ τις διανομὴ τῶν τιμῶν καὶ προνομίων λογιζέσθω βραβεῖον παρὰ τῇ κοινωνίᾳ τῆς κατ' ἀλήθειαν ἀρετῆς. Α. Π. Α.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΚΑ.

ΤΟ ΛΕΙΡΙΟΝ.

Τὸ Γεσνεριανὸν Λείριον (Tulipa Gesneriana) εἶναι φυτὸν ἐγχώριον τῆς Ἀνατολῆς, φυόμενον μὲν αὐτομάτως εἰς τὴν Ταυρικὴν, Καππαδοκίαν, Θρᾴκην καὶ ἀλλαχοῦ, εἰσαχθὲν δὲ εἰς τὴν Εὐρώπην περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, ἀγκαλὰ ὁ Loiseleur λέγει, ὅτι εἶναι ἰθαγενὲς καὶ τῆς Σαβαυδίας καὶ τῶν περιχώρων τῆς ἐν Πεδεμοντίῳ Νικαίας (Nizza). Ὠνομάσθη δὲ Γεσνεριανὸν, ἐπειδὴ πρῶτος ὁ Γέσνερος ὡμίλησε περὶ αὐτοῦ. Οὗτος παρετήρησε τὸ πρῶτον Λείριον κατὰ τὸ 1556 ἐν Αὐγούστῃ (Augsburg) εἰς τὸν κῆπον τοῦ Ἐρρίκου Ἐρουαρβίδου, ἔνθα προήχθη ἐκ σπόρων, οἵτινες εἶχον σταλῆ αὐτῷ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἦτον δὲ τοῦτο ἐν Λείριον ἐρυθρὸν καὶ τερατῶδες, ὡς ἔχον ὀκτὼ στήμονας καὶ ὀκτὼ σέπαλα.

Τὸ Λείριον ἀνήκει εἰς τὴν Ἑξανδρίαν μονογύναιον τοῦ συστήματος τοῦ Λιννάιου, καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κρινοειδῶν κατὰ τὴν φυσικὴν μέθοδον. Εἶναι φυτὸν βολβῶδες· ὁ δὲ βολβὸς αὐτοῦ εἶναι λευκὸς μὲν τὰ ἔνδον, ἔξωθεν δὲ περικεκαλυμμένος ὑπὸ χιτῶνος ἐρυθρομέλανος. Μὲ τοὺς βολβοὺς τοῦ Λειρίου πολλάκις ἀντικαταστένουν δολίως ἐκείνους τοῦ Κολχικοῦ· πλὴν ὁ Βοτανικὸς εὐκόλως δύναται νὰ γνωρίσῃ τὴν νόθευσιν ταύτην, ἐπειδὴ ὁ μὲν βολβὸς τοῦ Λειρίου εἶναι ἀληθινὸς Βολβὸς (Bulbus), ἐνῷ ὁ τοῦ Κολχικοῦ εἶναι Ὑπόκορμος (Cormus). Ὁ Σκάπος τοῦ Λειρίου εἶναι ἁπλοῦς, ὄρθιος, μονοανθής· τὸ δὲ ἄνθος ἐπικλινὲς πρὸ τῆς ἀναπτύξεως. Τὰ φύλλα κολεώδη, ὠολογχοειδῆ καὶ χρώματος γλαυκοπρασίνου· τὸ δὲ ἄνθος αὐτοῦ, καίτοι κομψότατον, δὲν ἔχει κυρίως στεφάνην, ἀλλὰ μόνον κάλυκα, συγκροτούμενον ἀπὸ ἓξ χρωματισμένα σέπαλα. Οἱ στήμονες εἶναι ἓξ, ἐνθεμένοι εἰς τὴν πρόσφυσιν τοῦ περιγονίου μετὰ τῆς ὠοθήκης. Τὸ στίγμα ἄμισχον ὑπολοφοειδές. Ὁ καρπὸς εἶναι θυλάκιον ἐπίμηκες, τρίγωνον, τρίκοιλον, τριβαλβιδωτὸν καὶ πολύσπορον.

Παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς καὶ Πέρσαις τὰ Λείρια εἶναι ἀντικείμενον λατρείας, ὅθεν καὶ εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀνθήσεως τῶν Λειρίων ἄγουσιν ἑορτήν τινα. Περὶ τὸ ἔτος 1635 ἡ σπουδὴ τῆς καλλιεργείας τοῦ Λειρίου ἔφθασε μέχρι φανατισμοῦ, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀγορᾶς ἐκλεκτῶν Λειρίων ἐκορυφώθη ἐκ τῆς κερδοσκοπίας τῶν Ὁλλανδῶν καὶ Φιλανδρῶν ἀνθοκόμων, ὥστε κατήντησεν εἰς ἀληθινὴν τρέλλαν· ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα Λειριομανία (Tulipo-mania). Καὶ πραγματικῶς ἡ τιμὴ τῶν Λειρίων ὑψώθη τόσον, ὥστε ἠγοράσθησαν μὲ πολλὰς ἑκατοντάδας καὶ χιλιάδας φλωρινίων· ἐξ οὗ καὶ αἱ ἀρχαὶ εὑρέθησαν τὸ 1667 εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ θέσωσιν ἕνα ὅρον εἰς ἐμπόριον τόσον ἀλλόκοτον. Τοῦτο δὲ ἔκαμεν, ὥστε ἀπὸ ἕνα ὑπερβολικὸν φανατισμὸν τὸ ἄνθος τοῦτο κατήντησε νὰ ἔχῃ μετὰ ταῦτα τιμὴν μικροτέραν τῆς ἀληθινῆς αὐτοῦ ἀξίας. Τὴν σήμερον δὲ αἱ ὡραιότεραι ποικιλίαι τοῦ Λειρίου, μολονότι δὲν πληρόνονται εἰς ἀκριβῆ τιμὴν, χαίρουσιν ὅμως πάντοτε ὑπόληψιν εἰς τὰς ἐκλεκτὰς συλλογὰς ἑνὸς ἀνθοκομείου.

Κατὰ τοὺς εἰδήμονας ἀνθοκόμους αἱ ἰδιότητες αἵτινες χαρακτηρίζουσιν ἓν Λείριον ἐντελὲς κατὰ τὴν ὡραιότητα εἶναι αἱ ἀκόλουθοι· νὰ ἔχῃ σκάπον στερεὸν, ὄρθιον, ὑψούμενον εἴκοσιν ἕως τριάκοντα δακτύλους· τὸ ἄνθος αὐτοῦ νὰ εἶναι μέγα καὶ ἀνάλογον μὲ τὸ ὕψος τοῦ σκάπου· νὰ συγκροτῆται δὲ ἀπὸ ἓξ σέπαλα, τὰ ὁποῖα ἐκ μὲν τῆς βάσεως νὰ ἐκφύωνται ὁριζοντείως, νὰ φέρωνται δὲ καθέτως πρὸς τὰ ἄνω, ὥστε νὰ σχηματίζωσιν εἶδος ὑποκρατηρίου ὠοειδοῦς κατὰ τὸν πυθμένα. Τὰ τρία ἐξωτερικὰ σέπαλα πρέπει νὰ ἦναι μεγαλήτερα τῶν τριῶν ἐσωτερικῶν, τὸ δὲ χεῖλος αὐτῶν λεῖον καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐντομῆς. Αἱ χρωματισμέναι ταινίαι, αἵτινες σχηματίζουν τὴν κομψότητα ἑνὸς ὡραίου Λειρίου, πρέπει νὰ ἦναι κανονικαὶ καλῶς σημειωμέναι καὶ διακεκριμέναι, καὶ ἀπολήγουσαι κατὰ τὴν κορυφὴν δίκην γραφίδος ἢ πτίλου.

Τὰ κυριώτερα εἴδη τοῦ Λειρίου, ἐκτὸς τοῦ Γεσνεριανοῦ, τὸ ὁποῖον περιεγράψαμεν, εἶναι τὸ Εὐῶδες (T. Suaveolens), τὸ Ἡλιόφθαλμον (T. Oculus Solis), τὸ Κλουσιακὸν (T. Clusiana) καὶ τὸ Ἄγριον

(1) Εὐχῆς δὲ ἔργον ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἴδῃ τις κοσμουμένας τὰς σχολὰς καὶ Ἀκαδημίας καὶ διὰ τῆς κοινωφελοῦς μαθήσεως ἢ ἐπιστήμης τῆς Δημοσίας ἢ Πολιτικῆς Ἠθικῆς.

ΓΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

(T. Sylvestris). Τὴν σήμερον ὅμως ἀριθμοῦνται πολὺ περισσότερα εἴδη· αἱ δὲ ποικιλίαι τούτων εἶναι τόσον πολυάριθμοι, ὥστε ἀποβαίνει σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ὀνομάσωμεν καὶ τὰς κυριωτέρας.

Τὸ ἀρχικὸν χρῶμα τοῦ Λειρίου φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε τὸ κόκκινον. Οὕτω τοὐλάχιστον περιγράφει αὐτὸ ὁ Γέσνερος. Τὴν σήμερον ὅμως ἔχομεν Λείρια λευκά, κίτρινα, πορτοκαλόχροα, πορφυρᾶ, ἐρυθρᾶ ἢ μικτῶς χρωματισμένα διὰ τῶν ῥηθέντων χρωμάτων, καὶ προσέτι διὰ τοῦ μελαγχροινοῦ καὶ κυανοῦ. Τὰ μονόχροα ὅμως δὲν χαίρουσι μεγάλην ὑπόληψιν, καὶ τὰ μόνα παραδεκτὰ εἰς τὰς ἐκλεκτὰς συλλογὰς εἶναι τὰ ποικιλόχροα.

Τὰ Λείρια εὐδοκιμοῦσιν εἰς γῆν ἐλαφρὰν, ὀλίγον ἀμμώδη καὶ μετρίως κοπρισμένην διὰ βωδοκόπρου καλῶς κατειργασμένης. Πολλαπλασιάζονται δὲ μὲ εὐκολίαν διὰ βολβῶν καὶ διὰ σπόρων.

Διὰ μὲν βολβῶν, ἀφοῦ φυτευθῶσιν οἱ νέοι βολβοὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου κατὰ σειρὰς εἰς μικροὺς λάκκους, ἀπέχοντας ἀπ' ἀλλήλων τρεῖς ἕως τέσσαρας δακτύλους, καὶ ἔχοντας βάθος δακτύλων τριῶν ἢ τεσσάρων. Ὀλίγη δὲ ἄμμος δύναται νὰ χυθῇ πέριξ τῶν βολβῶν. Τὴν ἄνοιξιν σκαλίζονται· εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ προφυλάττωνται τὰ φύλλα καὶ οἱ σκάποι ἀπὸ τὴν πάχνην καὶ τὰς δυνατὰς βροχὰς διὰ στεγασμάτων. Ὅταν δὲ ἀρχίσωσι τὰ ἄνθη νὰ ἀναπτύσσωνται, τουτέστι περὶ τὸν Μάϊον, πρέπει ταῦτα νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, ὑπὸ τῶν ὁποίων βλάπτονται. Ὅταν πέσωσι τὰ σέπαλα, πρέπει νὰ ἀφαιρῶνται αἱ ὠοθῆκαι, ὅπως μὴ ἐξαντληθῇ τὸ φυτὸν διὰ τῆς ὡριμάνσεως τῶν σπόρων, καὶ ἔχῃ ἑπομένως ἱκανὴν δύναμιν ὥστε νὰ προάξῃ τὸν νέον βολβόν. Περὶ δὲ τὸν Ἰούνιον, ἀφοῦ τὰ φύλλα μαρανθῶσιν, ἐξορύττομεν τοὺς βολβοὺς, ἀποβάλλομεν τὸν σκάπον, τὰ φύλλα, τὰς ῥίζας καὶ τὸν ἐξηραμμένον χιτῶνα, καὶ ἀποχωρίζομεν τοὺς νέους βολβοὺς, τοὺς ὁποίους ἀκολούθως ξηραίνομεν καὶ φυλάττομεν εἰς ἐπίτηδες κιβώτια, καὶ εἰς τόπον καλῶς ἀεριζόμενον, ἀλλὰ μὴ ἐκτεθειμένον εἰς τὸν Ἥλιον, ἕως ὅτου ἔλθῃ ἡ ἐποχὴ νὰ φυτευθῶσιν. Ὁ πολλαπλασιασμὸς οὗτος διὰ βολβῶν παρέχει τὴν αὐτὴν ποικιλίαν· τὰ δὲ φυτὰ γενικῶς ἀνθοῦσι τὸ πρῶτον ἢ δεύτερον ἔτος.

Διὰ σπόρων δὲ προάγονται νέαι ποικιλίαι, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου μάλιστα ἐλήφθησαν αἱ πολυαριθμόταται ποικιλίαι τῶν Λειρίων ὅσαι εἶναι γνωσταὶ τὴν σήμερον. Οἱ σπόροι σπείρονται τὸ Φθινόπωρον εἰς γῆν ὄχι πολὺ παχεῖαν, καὶ ἀφοῦ σκεπασθῶσι μὲ λεπτὸν στρῶμα γῆς, ποτίζονται. Περὶ τὸν Μάρτιον γεννῶνται τὰ νέα Λείρια, τὰ ὁποῖα ἕως τοῦ τρίτου ἔτους ἀφίνονται εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν· μετὰ δὲ ταῦτα μεταφυτεύονται κατ' ἔτος, διατηρούμενα ἀραιότερα. Τὰ Λείρια τὰ ἀπολαμβανόμενα διὰ σπόρων ἀνθοῦσι τὸ πέμπτον ἢ ἕκτον ἔτος. Κάμνοντες δὲ τὴν τεχνητὴν γονοποίησιν μεταξὺ διαφόρων Λειρίων, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ ὡραιότατα νοθογενῆ.

Σημειωτέον δὲ, ὅτι, ὡς πρὸς τὸ χρῶμα αὐτῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφασίσωμεν ἐκ μιᾶς ἀρχῆς, ἐπειδὴ πολλάκις κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἓν Λείριον παρουσιάζει χρώματα ἀμαυρᾶ καὶ κατηφῆ, ἢ ἀόριστα, καὶ ἑπομένως δὲν εὐχαριστεῖ τὴν ὅρασιν· ἀλλὰ διὰ τῆς διαδοχικῆς μεταφυτεύσεως τὰ χρώματα ταῦτα γίνονται ἀνοικτότερα, λαμπρότερα καὶ πλέον χαροπὰ, καὶ τὸ ἄνθος δεικνύει τότε ὅλην αὐτοῦ τὴν κομψότητα.

Χ. Λαβράνος.

Ο ΓΑΛΙΛΑΙΟΣ ΓΑΛΙΛΑΙΟΥ κτλ.

(Συνέχεια, ἴδε προηγούμενον φυλλάδ.)

Αἱ αὐταὶ ἀμφισβητήσεις ἀνεφύησαν καὶ περὶ τοῦ ἀναλογικοῦ διαβήτου, ὃν ὁ Γαλιλαῖος ἐπενόησεν ἐν ἔτει 1597 καὶ ἐξωράϊσεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι συγγράμματι, τῷ 1606, ἐπιγραφομένῳ· *Αἱ ἐργασίαι τοῦ γεωμετρικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διαβήτου.* Τῷ δ' ἑξῆς ἔτει ἐδημοσιεύθη πραγματεία τις, λατινιστὶ γεγραμμένη, περὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἀντικείμενον ὑπὸ τοῦ Μιλανοῦ Βαλτάσσαρος Κάπρα, ὅστις ἠθέλησε νὰ οἰκειοποιηθῇ τοιαύτην ἀνακάλυψιν. Τοῦ δὲ Γαλιλαίου παραπονεθέντος παρὰ τοῖς Μεταῤῥυθμισταῖς τῆς Ἀκαδημίας, ἀφ' οὗ οὗτοι ἐξέτασαν μετὰ προσοχῆς τὸ πρᾶγμα καὶ ἐγνώρισαν τὴν ἀγυρτείαν τοῦ ἀντιπάλου του, διέταξαν νὰ ἐπιγραφῶσι τὰ ἀντίγραφα τοῦ βιβλίου τοῦ Κάπρα, καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ διακοινώσωσι τὴν τούτου Ἀπολογίαν εἰς τὸν Γαλιλαῖον, ὅστις δὲν ὠργίσθη τοσοῦτον κατὰ τοῦ Κάπρα ὅσον κατὰ τοῦ Διδασκάλου αὐτοῦ Σίμωνος τοῦ Μαρίου τοῦ παρακινήσαντος τὸν μαθητὴν νὰ πράξῃ παρομοίαν λογοκλοπίαν (α). Ἀκολούθως ἀνεφάνη ἕτερος συναγωνιστὴς Ἰοῦστος ὁ Βύργιος, περὶ τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν γίνεται μνεία εἰμὴ ἐν ἔτει 1607, ἐν ᾧ ὁ Γαλιλαῖος εἶχεν ἤδη πραγματευθῆ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο δέκα ἔτη πρότερον. Ἀλλὰ καὶ τὸ θερμόμετρον ἀπεσπάσθη, οὕτως εἰπεῖν, ἐκ χειρὸς τοῦ Γαλιλαίου ὑπό τινος Δρεββέλου, πρὸς ὃν οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ ἀποδίδουσι τὴν τούτου ἐφεύρεσιν, ἐν ᾧ πρῶτος ἐκεῖνος τὸ εἶχεν ἰδεασθῆ, ὡς κάλλιστα τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν ἑξῆς λόγων τοῦ Βιβιάνη. «Περὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον (κατὰ τὸ 1596) ἐφεῦρε τὰ θερμόμετρα, δηλαδὴ τὰ δι' ὕδατος καὶ ἀέρος ὑέλινα ἐκεῖνα ἐργαλεῖα, δι' ὧν διακρίνονται αἱ μεταβολαὶ τῆς θερμότητος καὶ τοῦ ψύχους, ἡ ποικιλία τῶν θερμοκρασιῶν τῶν τόπων, ἡ ὁποία ἐξαίσιος ἐπινόησις νεώτερον ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τῆς μεγαλοφυΐας Φερδινάνδου τοῦ Β'.» Καὶ ὁ Σαγρέδος, εὐπατρίδης Ἐνετὸς, γράφων πρὸς τὸν Γαλιλαῖον τῷ 1613, λέγει· «Τὸ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας Εὐγενείας ἐπινοηθὲν ἐργαλεῖον πρὸς καταμέ-

(α) Ὅρα Γαλιλαίου Σύγγ. IL. Saggiatore, Τόμ. Β'. σελ. 285.

ΙΔΚΩΒΑΤΕΙΟΥ
ΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

τρησιν τῆς θερμότητος ἀνήγαγον ὑπὸ διαφόρους ἐπιτηδείους καὶ ἀξιολόγους πρόπους, καθ' ὅσον σημειόνει τὴν διαφορὰν τῆς θερμοκρασίας ἀπὸ ἓν εἰς ἄλλο δωμάτιον, μέχρις ἑκατὸν βαθμῶν (1). Ἐφευρέθησαν εἰσέτι ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου καὶ ἡ ὑδροστατικὴ στάθμη ἡ προσδιορίζουσα διὰ τοῦ ὕδατος τὸ βάρος τῶν μετάλλων, καὶ ἡ κατάρτισις τῆς μαγνήτιδος, δι' ἧς ἐξαισίως ἐπαυξάνεται ἡ δύναμις αὐτῆς, καθ' ἃ λέγει ὁ Βιβιάνης· «Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον (τοῦτέστι περὶ τὸ 1600) ἔκαμεν ἰδιαιτέραν μελέτην καὶ παρατήρησιν περὶ τῆς δυνάμεως τῆς μαγνήτιδος, καὶ διὰ διαφόρων καὶ ἐπανειλημμένων πειραμάτων εὑρῆκε τρόπον ἀσφαλῆ τοῦ καταρτίζειν οἱονδήποτε αὐτῆς τεμάχιον ὥστε νὰ κρατῇ ὀγδοηκοντάκις καὶ ἑκατοντάκις περισσότερον σίδηρον ἢ ἂν ἦτο ἀκατάρτιστος, πρὸς τὴν ὁποίαν τελειοποίησιν οὐδεὶς ἄλλος πρὸ αὐτοῦ ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμόν.»

Τοιαῦται ἀνακαλύψεις ἤθελον ἀρκέσει, ἵνα ἀπαθανατίσωσι τὸν Γαλιλαῖον ὡς ἀνακαινιστὴν τῆς φιλοσοφίας· ἀλλ' αὗται εἶναι σχεδὸν μηδὲν ἀπέναντι τῶν μέγαλων ἀνακαλύψεων τὰς ὁποίας ἔκαμεν εἰς ἕκαστον μερος τοῦ βασιλείου τῆς φύσεως. Πεπεισμένος περὶ τῆς ματαιότητος τῶν σχολαστικῶν θεωριῶν, ἤρχισε νὰ σπουδάσῃ μὲ μεγίστην ἀκρίβειαν τὰς ἰδιότητας τῶν ὄντων, καὶ ἐγνώρισεν ὅτι τὸ νὰ θέλῃ τὶς νὰ ἀναγάγῃ ὑπό τινας θετικὰς καὶ προσδιωρισμένας ἀρχὰς τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, χωρὶς πρότερον νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν καὶ τοὺς νόμους αὐτῶν, ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ἐγείρῃ εὐρὺ οἰκοδόμημα χωρὶς πρότερον νὰ ῥίψῃ στερεὸν θέμεθλον. «Ἡ μεγαλητέρα δόξα τοῦ Γαλιλαίου, λέγει ὁ Ἄνδρες, ἐχρημάτισε τὸ νὰ μὴ μορφώσῃ συστήματα, καὶ αὕτη ἴσως ὑπῆρξεν εἰσέτι ἡ ἀτυχία του καὶ ἡ αἰτία, δι' ἣν δὲν ἐξετιμήθη μεγάλως ἡ ἀξία του.» (2). Ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ τὰς ὁποίας ἔθηκεν ἐχρησίμευσαν ὡς βάσεις εἰς τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν, ἐν ᾧ, ὡς παρετήρησεν ὁ Τιραβόσκης, ὁ Καρτέσιος ὅστις εἰς τὸ ἴδιον σύστημα ἐπαιρόμενος ἔγραφε τοσοῦτον περιφρονητικῶς περὶ τοῦ Γαλιλαίου, ἐὰν τώρα ἤγειρε τὴν κεφαλὴν, ἤθελεν εἰδεῖ ἐγκαταλελειμένον πλέον τὸ σύστημά του καὶ λογιζόμενον ὡς ἀνόητον μυθιστόρημα. Καὶ τοῦτο συνέβη ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Γαλιλαῖος ἐδίδαξεν ἀληθείας βασιζομένας ἐπὶ τῶν γεγονότων, καὶ οὐχὶ ὑποθέσεις κατὰ τὸν Γάλλον φιλόσοφον. Γενομένης ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἀστρονομίας, ἥτις, μολονότι κατέστησεν αὐτὸν ἔρμαιον τῶν καταδιωγμῶν, τῷ ἐξησφάλισεν ὅμως τὴν ἀθανασίαν, διεσαφήνισε μάλιστα διετράνωσε τὸ κοπερνικανὸν σύστημα, ἐξηγήσας τὴν ἡμερησίαν καὶ ἐτησίαν τῆς γῆς κίνησιν, ὥστε οὐδεὶς πλέον, ἔχων ὀλίγον νοῦν, θέλει τολμήσει νὰ τὸ ἀρνηθῇ. Μεγάλην δόξαν ἀπέκτησεν ὁ Γαλιλαῖος, ὄχι τόσον διὰ τὴν ἐξωράϊσιν τῶν ἀλλοτρίων ἀνακαλύψεων ὅσον δια τὰς οὐρανίους ἀνακαλύψεις, τὰς ὁποίας ἔκαμε διὰ τοῦ τηλεσκοπείου του. Οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, λέγει ὁ Ἄνδρες, δὲν ἠξεύρω ἐὰν ἤθελον παραπονεθῆ μᾶλλον κατὰ τοῦ Γαλιλαίου ἢ εὐχαριστήσει αὐτόν. Οὗτος ἀνεκάλυψεν αὐτοῖς τὴν θεραπείαν τοσούτων ἄλλων ἀστέρων ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας εἰσέτι ἀγνώστων, ἀνεκάλυψε δηλαδὴ, ὅτι ὁ Γαλαξίας καὶ ἡ Πολυαστρία ἄλλο δὲν ἦσαν εἰμὴ συστήματα καὶ σωρεῖαι ἀστέρων μέχρι τότε ἀγνώστων, καὶ ἀπέδωκεν αὐτοῖς ἴδιον φῶς, ἀλλ' ἐστέρησεν αὐτοὺς ἐπίσης κατὰ μέγα μέρος τῆς λαμπρότητός των, τῆς ὁποίας ἡσύχως ἔχαιρον, ἀνεκάλυψε, δηλαδὴ, διὰ τοῦ τηλεσκοπείου, ὅτι ἡ ἀκτινοβολία των τοὺς παριστάνει εἰς τὸ ψιλὸν ὄμμα μεγαλητέρους παρ' ὅ,τι εἶναι. Ἀλλὰ περισσότερον τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἀστέρων τούτων καὶ τῶν ἄλλων δύο περὶ τὸν Κρόνον, τῶν ὁποίων προανήγγειλε τὴν ἐπιστροφὴν (ἥτις καὶ συνέβη) ἠγλάϊσεν αὐτὸν ἡ ἀνακάλυψις ἣν ἔκαμε τῶν δορυφόρων τοῦ Διός, ὑπελογίσθη τὰς περιόδους τῶν κινήσεών των, καὶ ἐξέθηκε τοὺς πίνακας αὐτῶν. Ἤλπισεν ἀκολούθως νὰ λύσῃ τὸ τόσῳ περίφημον πρόβλημα τῶν μηκῶν, ἀλλ' εἰς μάτην ἐπεχείρησεν αὐτὸ, ἐπικαλεσθεὶς τὴν βοήθειαν τῆς Ἱσπανίας καὶ Ὀλλανδίας, διότι αἱ ἐλπίδες του ἐματαιώθησαν, καὶ διεσκορπίσθησαν αὐτοῦ τὰ περὶ τούτου χειρόγραφα.

Ἀφοῦ ἐγνώρισε τὰς φάσεις τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἔλαβεν ὑποψίας περὶ ἐκείνων τοῦ Ἄρεως, ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὴν Σελήνην, καὶ πρῶτος αὐτὸς ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς ἦτο τραχεῖα, καὶ διέκρινε τὰ ὄρη τῶν ὁποίων ἐπεχείρησεν εἰσέτι νὰ καταμετρήσῃ καὶ τὸ ὕψος. Οὔτε ὁ Ἥλιος ἐφάνη ἄσπιλος εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, διότι ἀνεκάλυψεν εἰς αὐτὸν τὰς κηλίδας πρὸ τοῦ Ἰησουΐτου Σχεϊνέρου, πρὸς ὃν διεκοινώθησαν αἱ παρατηρήσεις τοῦ Γαλιλαίου ὑπό τινος μέλους τοῦ Συλλόγου του (1). Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξεν ἐξίσου εὐτυχὴς καὶ περὶ τοὺς πλανῆτας, διότι, ἀσθενὴς ὢν, δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς παρατηρήσῃ ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὰς ἐκθέσεις τῶν ἄλλων. Δὲν ἦτο ἀρκετὰ πεπεισμένος περὶ τῆς δοξασίας τοῦ μεγάλου Τυχῶνος, ὅστις πρῶτος ἀνεκάλυψεν ὅτι οἱ κομῆται ἦσαν ἀληθεῖς πλανῆται μὲ τροχιὰς τοσοῦτον ἐλλειπτικὰς, ὥστε μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν πρὸς ὀλίγους μῆνας ἢ καὶ πρὸς ὀλίγας μόνον ἡμέρας κινοῦνται περὶ τὸν ἥλιον καὶ λαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ τὸ φῶς. Ἵνα δὲ ἀνασκευάσῃ τὴν δοξασίαν ταύτην ἔκαμε τὸν Μάριον τοῦ [illegible] τὸν μαθητήν του, νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι οἱ κομῆται [illegible] ἐκ τῆς ἡμετέρας σφαίρας εἰς τὸν ἀέρα ἀνυψουμένης. Ὁ Ἰησουΐτης Γράσιος, ὑποπτεύσας ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα

(1) Ὑπόμν. τοῦ Φράτορος Παύλου, σελ. 210.

(2) Δοκίμ· Φιλοσ. τοῦ Γαλιλ. σελ. 12.

(1) Τιραβόσκ. Τόμ. Η. Βιβ. β'. κεφ. 2.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΡΗΣΟΥΡΙΟΥ

τοῦτο τοῦ Γουϊδούτση ὑπεκρύπτετο ὁ Γαλιλαῖος, τῷ ἀπήντησε δι' ἑνὸς συγγράμματος ἐπιγραφομένου Libra astronomica e filosofica, πρὸς ὃν ὁ Γαλιλαῖος ἀνταπήντησε διὰ τοῦ σοφωτάτου αὐτοῦ πονήματος Il Saggiatore, ἐν ᾧ, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Ἄνδρες, ἡ θεωρία τοῦ Γαλιλαίου εἶναι ἀξία πάσης συγκαταβάσεως ὡς πρὸς τὰς ὡραιοτάτας ἀνακαλύψεις τὰς ὁποίας ἡ ὀπτικὴ καὶ ἅπασα ἡ φιλοσοφία ὀφείλουσιν εἰς αὐτόν. Μεταβὰς ἀκολούθως ἐκ τῶν ἀστρονομικῶν θεωριῶν εἰς τὰς ἐχούσας σχέσιν μὲ αὐτὰς, ὡμίλησε περὶ τῶν μετεώρων, περὶ τοῦ βορείου σέλας, περὶ τῶν αἰτίων τῶν ἀνέμων καὶ περὶ τῆς παλιρροίας τῆς θαλάσσης· καὶ μολονότι ἡ περὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο φαινόμενον ὑπόθεσίς του παρεχώρησε τὸν τόπον εἰς ἐκείνην τοῦ Νεύτωνος, μολοντοῦτο κοινῶς θεωρεῖται εὐφυεστάτη.

Ὁ Γαλιλαῖος ὀφείλει κατὰ μέγα μέρος τὰς ἀστρονομικὰς αὐτοῦ ἀνακαλύψεις εἰς τὴν εὐτυχῆ ἐπινόησιν τῶν τηλεσκοπείων του· ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ τῆς μηχανικῆς καὶ αἱ συνέπειαι ὅσας ἐκ τούτων ἐξήγαγεν, ὑπῆρξαν ἀποκλειστικὸν προϊὸν τῆς μεγαλονοίας του. Οἱ περὶ τὴν *Νέαν Ἐπιστήμην αὐτοῦ διάλογοι* ἀποτελοῦσι, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Ἄνδρες, τὴν ἐποχὴν τῆς ἀληθοῦς καὶ νέας φιλοσοφίας. Ἐν αὐτοῖς ὥρισεν ἀκριβῶς τὴν ὁμοίαν κίνησιν, ἀπέδειξε τὸ ψεῦδος τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι τὰ βαρέα ἐπιταχύνουσι τὴν πτῶσιν των κατὰ λόγον τοῦ βάρους των, ἐτόλμησε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ, ὅτι ἓν ἄχυρον καὶ ἓν τεμάχιον μολύβδου ἤθελον πέσει εἰς τὸ κενὸν μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα, ὅπερ ἐπαλήθευσαν ἔπειτα τὰ διὰ τῆς πνευματικῆς μηχανῆς γενόμενα πειράματα· ἐπολέμησε τὸ ἄλλο ἀξίωμα τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι αἱ ταχύτητες τοῦ αὐτοῦ κινητοῦ, τὸ ὁποῖον πίπτει διὰ διαφόρων μέσων, εἶναι εἰς ἀναλογίαν ἀντίθετον μὲ τὴν πυκνότητα τῶν αὐτῶν μέσων, καὶ προσδιώρισε τὰς ἀναλογίας τὰς ὁποίας ἔχουσιν αἱ ταχύτητες τῶν ὁμοίων ἢ τῶν ἀνομοίων σωμάτων εἰς τὸ αὐτὸ ἢ εἰς διάφορα μέσα· ἔδωκε τὸν περίφημον νόμον τῆς ἐπιταχύνσεως τῶν βαρέων, καὶ τῆς καταφορᾶς αὐτῶν εἰς τὰ κεκλιμένα ἐπίπεδα· ἐξήγησε τὴν κίνησιν τῶν προβαλλομένων, δείξας ὅτι ἡ περιγραφομένη γραμμὴ ὑπὸ τῶν ὁριζοντείως ὠθουμένων βαρέων ἦτο μία παραβολή· ἐξωράϊσε τὸ περὶ τοῦ κέντρου τῆς βαρύτητος σύγγραμμα τοῦ Κομμανδίνου, παρετήρησε τὰς ἀναλικνίσεις τοῦ ἐκρεμοῦς πάντοτε ἴσας, ἐφήρμοσεν αὐτὸ εἰς τὴν καταμέτρησιν τῶν ὑψῶν, εἰς τὸ ὡρολόγιον καὶ εἰς τὴν ἰατρικὴν πρὸς γνῶσιν τοῦ σφυγμοῦ· ἔδωκε τὴν ἀπόδειξιν γενικῆς τινος ἀρχῆς τῆς Στατικῆς, δηλαδὴ, ὅτι διὰ νὰ κινηθῇ τι βάρος, ἀπαιτεῖται δύναμις μεγαλητέρα τοῦ βάρους αὐτοῦ, ἢ, ἐὰν αὕτη ἦναι μικροτέρα, νὰ ἀναπληροῦται ἡ ἔλλειψις τῆς δυνάμεως ὑπὸ τῆς ταχύτητος· ὡμίλησε πολλὰ βαθέως, κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην, περὶ τοῦ μοχλοῦ καὶ τῆς ἕλικος· ἔρριψε τὰ θεμέλια τῶν θεωριῶν αὐτοῦ περί τε τὴν ἀντίστασιν τῶν στερεῶν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ὠθήσεως· ἀνέπτυξε τὰς ἀρχὰς τῆς ὑδροστατικῆς εἰς τὴν *Περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ὕδατος ἐπιπλεόντων ἢν αὐτῷ κινουμένων πραγματείαν*, καὶ εἰς τὸ βιβλίον τῆς *Ὑδροστατικῆς στάθμης* ἀπέρριψε τὴν ἀρχὴν τῶν Περιπατητικῶν, ὅτι δηλαδὴ ἡ βύθισις ἢ ἐπιπόλασις τῶν σωμάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν, ἐξηγήσας πόθεν προκύπτει, ὅτι ἡ αὐτὴ ποσότης μολύβδου ἐν σχήματι μὲν σφαίρας βυθίζεται, ἐν σχήματι δὲ ἐλάσματος ἐπιπλέει· διέχυσε πολὺ φῶς εἰς τὴν Ὑδραυλικὴν ἐν τῇ περὶ τοῦ ποταμοῦ Βισεντίου αὐτοῦ ἐπιστολῇ, καὶ ἐφαρμόσας τὴν γεωμετρίαν εἰς τὸ ῥεῦμα τῶν ὑδάτων, ἠνέῳξε τὴν ὁδὸν εἰς τὸν περίφημον αὐτοῦ μαθητὴν Καστέλλιον· ἔδειξε τὸν νόμον τῆς συνεχείας, ὅστις κοινῶς πιστεύεται ὑπὸ τοῦ Λεϊβνητίου ἀνακαλυφθεὶς· ἐξωράϊσε τὴν στρατιωτικὴν ἀρχιτεκτονικὴν εἰς τὴν περὶ *Ὀχυρώσεως αὐτοῦ πραγματείαν*, ἀνέκδοτον ἐπὶ πολὺν χρόνον μείνασαν ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ καὶ ἑτέραις Βιβλιοθήκαις, καὶ ἀκολούθως δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰπ. Βεντούρη· ἐνησχολήθη εἰς τὴν μουσικὴν, καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἀναλικνίσεων τῶν ἐκκρεμῶν ἐξήγαγε τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῶν δύο τεταμένων ὁμοήχων χορδῶν, ὥστε, ἐγγιζομένης τῆς μιᾶς, ἀντηχεῖ ἡ ἑτέρα, πρὶν εἰσέτι ἐγγιχθῇ, καὶ ὥρισε τὰς ἀρχὰς τῆς συνηχήσεως ἢ ἀπηχήσεως, καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν· ἀρχαὶ, λέγει ὁ Ἄνδρες, παραδεχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Εὐλήρου, ὅστις ἤθελε δυνηθῇ νὰ ἀναφέρῃ τὸν Γαλιλαῖον ὡς τὸν αὐτουργὸν τοιαύτης ἀνακαλύψεως. Τέλος πάντων εἰς πολλὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ διεφώτισε τὴν ὀπτικὴν, τὴν διοπτρικὴν καὶ τὴν κατοπτρικήν· καὶ αἱ ἐπιστῆμαι αὗται ἤθελον ἔτι μᾶλλον προοδεύσει, ἐὰν δὲν ἀπώλλυτο ἡ ὑπ' αὐτοῦ γραφεῖσα πραγματεία De visu et coloribus, ἥτις μετὰ πολλῶν ἄλλων χειρογράφων ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ ἀμαθοῦς τινος ἀνεψιοῦ τοῦ Γαλιλαίου. «Τὰ μέχρι τοῦδε ῥηθέντα, συμπεραίνει ὁ Ἄνδρες, δεικνύουσιν ἀρκούντως πόσον ἡ Φυσικὴ εἶναι ὀφειλέτρεια εἰς τὸν Γαλιλαῖον καθ' ὅλα της τὰ μέρη. Δὲν ἠθέλησα νὰ ἀναφέρω τινὰς προτάσεις τοῦ ἰδίου περὶ γενέσεως τῶν σωμάτων, περὶ τῆς πυκνότητος καὶ ἀραιότητος καὶ ἄλλων ἰδιοτήτων ἐν οἷς ἅπασα ἡ φυσικὴ τῶν τότε χρόνων συνίστατο. Ὁ Γαλιλαῖος, ἀληθὴς ἐκτιμητὴς τῶν ἐπιστημῶν, ὀλίγον ὑπελογίζετο τοιαῦτα ζητήματα, ὡς κάμνουσιν ἤδη ὅλοι οἱ φιλόσοφοι, δι' ὃ καὶ πολλὰ ὀλίγα περὶ τούτων κατέλιπεν· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα ἀνέπτυξεν ἐναργέστατα τοιαῦτα ἀντικείμενα ἄνευ οὐσιωδῶν ἢ τυχαίων τύπων, καὶ ὑπῆρξε, κατὰ τὸν Καρτέσιον, ὁ πρόδρομος μιᾶς ἀληθείας, δι' ἣν τοσοῦτον ἀντήχησεν εἰς τὰ σχολεῖα τὸ ὄνομά του· Οὐχ ἧττον, ἠδυνάμην νὰ μορφώσω μίαν λογικὴν ἐκ διαφόρων τοῦ Γαλιλαίου ἀναλογιῶν, ὃν ἐκάμαν οἱ Καρτεσιανοὶ ἐκ τῶν ὀλίγων λόγων αὐτοῦ περὶ τὴν μέθοδον τοῦ Καρτεσίου πραγματείας. Ἡ τοσοῦτον συγχαθεῖσα ὑπὸ τοῦ Καρτεσίου ἀμφιβολία οὐχ ἧττον

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΔΙΟΣΟΥΡΙΟΥ

ἐσυζήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Γαλιλαίου ἕν τινι αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Π. Καστέλλιον, ὅπου καλεῖ τὴν ἀμφιβολίαν πατέρα τῶν ἐπινοήσεων, καθὸ ἀνοίγουσαν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Αἴρων τὸν ζυγὸν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ σείων ἐκεῖνον τῆς αὐθεντίας, ἔλαβεν ἤδη ὁ Καρτέσιος τὸ παράδειγμα τοῦ Γαλιλαίου, ὅστις ἐν τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ διαλόγῳ, εἰς τὰς διαφόρους Σκέψεις καὶ εἰς τὸν Δοκιμαστὴν λέγει πράγματα χαριέστατα περὶ τοιαύτης ὕλης. Ὁ Γαλιλαῖος διδάσκει τὸν ἀληθῆ τρόπον τοῦ σπουδάζειν τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὸ μέγα βιβλίον τοῦ Κόσμου, δίδει τοὺς ἀληθεῖς κανόνας τοῦ θεωρεῖν τὴν φύσιν καὶ διερμηνεύειν τὴν γλῶσσαν της, συνιστᾷ τὴν μελέτην τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, ὅπως μάθῃ τις νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν καὶ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν· καὶ πολλὰ ἄλλα λέγει διδάσκοντα τὸν ἀληθῆ τρόπον τοῦ φιλοσοφεῖν μᾶλλον ἢ ὅλαι αἱ ἰδιοτροπίαι τῆς λογικῆς τῶν τότε χρόνων (1).

Ὑπολείπεται, τέλος, νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς φιλολογικῆς ἀξίας τοῦ Γαλιλαίου, καὶ περὶ τοῦ ὕφους, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη εἰς τὰ συγγράμματά του. Εἶχεν οὗτος ἐξασκήσει τὴν ποίησιν, καὶ περὶ τούτου μαρτυροῦσιν ἐπισήμως τρία ἐπιγράμματα καὶ ἓν κεφάλαιον, ἐν οἷς κατηγορεῖ τὴν Τήβεναν, ὑπὸ τοῦ κανόνικου Σαλβίνη καταχωρηθέντα εἰς τοὺς *Ὑπατικοὺς* αὐτοῦ *καταλόγους*. Καθ' ὑπερβολὴν δὲ ἡδύνετο ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ *Μαντιακοῦ*, ἐξ οὗ εἶπεν, ὅτι ἔλαβε τὸ τιμῆσαν αὐτὸν ὡραῖον ὕφος· καὶ ἡ προτίμησις ἣν εἶχε περὶ τοῦ ποιήματος τούτου ὑπῆρξε τὸ αἴτιον δι' ὃ ἔγραψε τὰς πικρὰς ἐκείνας πρὸς τὸν Τάσσον Σκέψεις, ἐν αἷς ἀδίκως τὸν περιπαίζει. Ὡριμώτερος ὅμως γενόμενος καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ εἴπῃ τὴν γνώμην του περὶ τῶν δύο ποιημάτων τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, ἀπεκρίθη· *ὅτι τῷ ἐφαίνετο ὡραιότερος μὲν ὁ Τάσσος ἀρεστότερος δὲ ὁ Ἀριόστος*. Οἱαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἦτο τοῦ Γαλιλαίου ἡ γνώμη περὶ τῶν δύο τούτων ποιητῶν βέβαιον εἶναι ὅτι ἔδειξε πολλὴν φιλοκαλίαν εἰς τὰ Ἰταλικὰ αὐτοῦ συγγράμματα, ἅτινα συγκατηριθμήθησαν μεταξὺ τῶν παραδειγμάτων τῆς γλώσσης. «Ὁ Φοῖνιξ τῶν νεωτέρων φιλοσόφων, λέγει ὁ Παρίνης, καὶ τῆς Ἰταλίας τὸ καύχημα, ὁ Γαλιλαῖος Γαλιλαίου δὲν ἔκρινεν ἄνισον πρὸς τὸ ὕψος τῶν θεωριῶν αὐτοῦ καὶ ἀνακαλύψεων τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἔγραψεν ἐν αὐτῇ μὲ τὸ κανονικὸν καὶ φυσικὸν ἐκεῖνο ὕφος, τὸ ὁποῖον ἁρμόζει εἰς φιλόσοφον, ὅστις ἔχει μεγάλα πράγματα νὰ εἴπῃ, καὶ ὅμως οὐδὲν ἄλλο θηρεύει μᾶλλον εἰμὴ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν σαφήνειαν» (2).

(1) Ἄνδρες, Δοκ. τῆς φιλοσ. τοῦ Γαλιλ.

(2) Παρίν. Ἀρχ. ὡραίων Γραμμ. κεφ. Ἐι

ΜΕΛΑΝ.

Τὸ γραφικὸν τῶν ἀρχαίων μέλαν δὲν ἦτο τόσον ῥοῶδες, ὡς τὸ ἰδικόν μας. Εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ δὲν εἰσήρχετο τὸ χάλκανθον· τὸ χρῶμα τῶν γραμμάτων τῶν ἐν Ἡρακλείῳ εὑρεθέντων χειρογράφων εἶναι μελανώτερον παρ' αὐτὰ τὰ χειρόγραφα, καίτοι ἠνθρακωμένα· τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ χαλκάνθου, ὅπερ ἤθελε κάμει ἐρυθραῖα τὰ γράμματα, καὶ ἤθελε προσέτι διαφάγει ἀναμφιβόλως τὴν ὕλην, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι γεγραμμένα, ὡς ἕκαστος δύναται νὰ πληροφορηθῇ, βλέπων τὰ ἐν τῷ Οὐατικανῷ χειρόγραφα Οὐϊργιλίου καὶ Τερεντίου. Ἡ εἰς ταῦτα τὰ χειρόγραφα ἐξοχὴ τῶν γραμμάτων ἀποδεικνύει καὶ ὅτι τὸ μέλαν, τοῦ ὁποίου ἔγινε χρῆσις, δὲν ἦτο ῥοῶδες, ἀλλὰ μᾶλλον παχεῖά τις ὕλη.

Διαφόρους βαφὰς οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίσθησαν εἰς τὸ γράφειν, ὡς δεικνύεται ἐκ τῶν σωζομένων παλαιῶν χειρογράφων. Τὸ συχνότερον μέλαν, κοινὰ ἔχον μετὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς τὸ κόμμι καὶ τὸ χρῶμα, ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Λατίνων atramentum scriptorium ἢ librarium, μέλαν γραφικὸν ἢ βιβλιακόν, χρήσιμον εἰς τὸ γράφειν, πρὸς διαστολὴν ἑτέρου μέλανος, ὅπερ ἐκαλεῖτο sutorium, σκυτικόν, διότι τοῦτο μετεχειρίζοντο οἱ σκυτεῖς πρὸς μαύρωσιν τῶν δερμάτων. Περὶ τῶν συστατικῶν τοῦ μέλανος, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν πάντοτε εἰς πᾶσαν σύνθεσιν τὰ αὐτά, διεπραγματεύθησαν Κορνήλιος Κέλσος, Πλίνιος, Διοσκορίδης, καὶ πολλοὶ ἄλλοι (Sanmaurini, Tom. I. p. 540)· καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Κανεπάριος, εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ De atramentis cujusque generis· καὶ ὁ Μαρτορέλλιος, ὡσαύτως εἰς τὸ αὐτοῦ σύγγραμμα De regia theca calamaria. Ὁ δὲ Λεμερῦς μετὰ ἄλλων ἐδίδαξαν τὸν τρόπον τοῦ συνθέτειν τὸ κάλλιον γραφικὸν μέλαν· καὶ εἰς τὸ τέλος χειρογράφων τινῶν τοῦ μεσαιῶνος ἡ μελανοποιΐας ἀναγινώσκεται μέθοδος. Ἡ αἰθάλη ἢ ἀσβόλη τῆς ῥητίνης, τῆς πίσσης, τῶν πυρσῶν καὶ τῶν καμίνων ἦτο τοῦ μέλανος τῶν ἀρχαίων ἡ βάσις. Ἀντὶ τῆς αἰθάλης ὑποκαθίστατο ἐνίοτε ἡ οἴνου τρυγία, τὸ κεκαυμένον ἐλεφαντοκόκκαλον, οἱ τετριμμένοι ἄνθρακες. Τὸ μέλαν τοῦτο ἐν χρήσει ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους Διοσκορίδου καὶ Πλινίου· καὶ βλέπομεν εἰς τὰς Ἐτυμολογίας (Origin. Libr. b) Ἰσιδώρου τοῦ ἐκ Σεβίλλης, ὅτι οὐδὲν διέφερε καὶ κατὰ τὴν ἑβδόμην ἑκατονταετηρίδα.

Ἐκτὸς τοῦ μέλανος οἱ ἀρχαῖοι πρὸς τὸ γράφειν μετεχειρίζοντο ὕλην χρυσῆν, ἀργυρᾶν, πορφυρᾶν καὶ ἄλλων χρωμάτων. Οἱ ἀργυροῖ χαρακτῆρες εἶναι [illegible] γεγραμμένοι ἐπὶ πορφυροβαφοῦς ἐπιφανείας, ἐνῷ οἱ χρυσοῖ ἀπαντῶνται ἀδιαφόρως καὶ ἐπὶ κεχρωσμένων καὶ ἄλλων ἐπιφανειῶν, αἵτινες, παρὰ τὸ φυσικὸν τῶν περγαμηνῶν, ἄλλο χρῶμα δὲν ἔχουσι. Τὰ ἱερὰ χειρόγραφα, ὡς ἡ ἁγία

ΙΑΚΩΒΑΤΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

Γραφὴ καὶ τὰ Εὐαγγέλια τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐγράφησαν μετὰ πλείονος πολυτελείας καὶ δαπάνης χρυσοῦ, παρὰ τὰ ἄλλα, τῶν ὁποίων οἱ χρυσοῖ χαρακτῆρες περιεστέλλοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν πρώτην σελίδα, ἢ εἰς ἀρχικά τινα γράμματα. Εἰ καὶ τὰ πλειότερα τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων διπλώματα ἐγράφησαν μετὰ μέλανος, ἐπέμφθησαν ὅμως οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν αὐτοκρατόρων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἡγεμόνων, πολλὰ τούτων μετὰ χρυσοῦ γεγραμμένα. Ὅτι δὲ τοῦτο ἦν ἔθος παρὰ τοῖς σεβαστοῖς Ἕλλησι, καθίσταται ἀναμφίβολον, μαρτυρούντων πολλῶν συγγραφέων. Τὸ γράφειν χρυσοῦς χαρακτῆρας ἐκαλεῖτο χρυσογραμμία, καὶ χρυσογραφία· οἱ γραφεῖς, χρυσογράφοι· καὶ τὰ οὕτω γεγραμμένα χειρόγραφα, χρυσογράμματα. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον οἱ Βρεττανοὶ καὶ οἱ Ἀγγλοσάξονες συνείθιζον νὰ μεταχειρίζωνται χρυσοῦς χαρακτῆρας οὐ μόνον εἰς τὰ χειρόγραφα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ διπλώματα αὐτῶν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως ἠρκοῦντο νὰ σημειόνωσι χρυσοῦς σταυροὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν διπλωμάτων, ἢ τῶν ὑπογραφῶν αὐτῶν· καὶ κατὰ τοῦτο πολλάκις οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ Προεστῶτες, καὶ οἱ μεγιστᾶνες τοῦ βασιλείου ἐμιμοῦντο αὐτούς.

Ἀλλ' οἱ μεταγραφεῖς συχνάκις ἔγραφον μετὰ ἐρυθρᾶς, κυανῆς, καὶ χλοερᾶς ἢ πρασίνης ὕλης τάς τε ἐπιγραφὰς καὶ τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν βιβλίων, τῶν κεφαλαίων, καὶ τῶν παραγράφων. Εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ὡς ἀντιφωνάρια, εὐχολόγια, τυπικά, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐδεικνύοντο παρὰ Λατίνοις διὰ ἐρυθρῶν γραμμάτων οἱ προσδιορίζοντες τὴν τάξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας Κανόνες, λεγόμενοι **Rubricae**, κατὰ τὴν κυρίαν τῆς λέξεως σημασίαν, ὡς μετὰ ἐρυθρᾶς ὕλης γραφόμενοι. Ἡ μίλτος, μετὰ τῆς ὁποίας ἐγράφοντο αἱ τῶν βιβλίων ἐπιγραφαί, ἦτο χρώματος ἐρυθροῦ, πολὺ λαμπροτέρου παρ' ἐκεῖνο, μεθ' οὗ τὰ φύλλα τινῶν χειρογράφων ἐβάπτοντο. Τὸ χρῶμα τοῦτο ἦτο πλεονάκις εἰς χρῆσιν, καὶ ἀπὸ Αὐγούστου ἡ συνήθεια αὕτη ἦτο τόσον γενική, ὥστε ἐθεωρεῖτο ὡς μεγάλης λύπης σημεῖον νὰ μὴ γράφωνται οὕτως αἱ τῶν βιβλίων ἐπιγραφαί. Πολλάκις μετὰ ἐρυθρῶν χαρακτήρων ἔγραφον εἰς τὰ ἄκρα τῆς σελίδος σημειώσεις, καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὸ ὄνομα τοῦ μεταγραφέως, πότε, καὶ ποῦ, διὰ τίνα, καὶ κατὰ τίνα ἐπιταγὴν αὐτὸς ἔγραψε, κτλ.

Οἱ πορφύρεοι χαρακτῆρες ἦσαν εἰς τὰ διπλώματα σπανιώτεροι πάρεξ εἰς τὰ χειρόγραφα· τὸ χρῶμα τοῦτο προξενεῖ τὸ παράδοξον ἀποτέλεσμα, νὰ φαίνηται ποτὲ μὲν ἐρυθρὸν, ποτὲ δὲ μελανὸν, ἄλλοτε δὲ χρυσοειδὲς, καθὼς ἀντανακλῶσι τὸ φῶς αἱ διάφοροι αὐτοῦ θέσεις. Ἀλλ' ἡ ἐρυθρὰ ὕλη ἐφυλάχθη πρὸς ἰδίαν χρῆσιν τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ὑπογράφωσι τὰς ἐπιστολὰς, τὰ πρακτικὰ, τὰ διπλώματα, ἅπερ ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν ἀπεστέλλοντο, ἢ ἐξεδίδοντο παρ' αὐτῶν· ἡ βαφὴ αὕτη, ἥτις ἐγίνετο ἐκ τῆς ὀπτῆς πορφύρας, καὶ τῶν τετριμμένων ὀστράκων αὐτῆς, ἐκαλεῖτο ἔγκαυστον ἐκ τοῦ ἐγκαίω, ἢ ἱερὸν ἔγκαυστον (Ἰουστινιαν. Κώδ. I, 25, 6.), τὸ ὁποῖον ἦτο ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπηγορευμένον νὰ μεταχειρίζηται ἄλλος, ἢ καὶ νὰ ἔχῃ αὐτὸ, ὅτι τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι σπουδαρχίας τεκμήριον. Ἔγγραφον αὐτοκρατορικὸν ἄνευ τῆς ἐρυθρᾶς τοῦ βασιλέως ὑπογραφῆς κατὰ νόμον ἦτο ἄκυρον. Μολονότι ἀπὸ τοῦ 470 ἔτους μέχρι τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας οἱ σεβαστοὶ Ἕλληνες ἤλλαξαν συχνάκις τοὺς τύπους τῆς ὑπογραφῆς αὐτῶν, ἀλλ' ὅμως αὕτη ἔγινε πάντοτε μετὰ ἐρυθρῶν χαρακτήρων. Κατὰ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἤρχισαν οὗτοι νὰ μεταδίδωσι τοῦ δικαιώματος τούτου εἰς τοὺς ἔγγιστα συγγενεῖς αὐτῶν, καὶ ἀκόμη εἰς τοὺς μεγάλους τῆς αὐλῆς ἀξιωματικούς· ἀλλ' ἐπεφύλαξαν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ὑπογράφειν μετὰ ἐρυθρῶν ὡσαύτως χαρακτήρων τὸν μῆνα καὶ τὴν ἰνδικτιῶνα· τοῦτο ὑπῆρξεν ἐξαίρετον εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς δωδεκάτης καὶ δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἑπομένως ἱκανὴ διάκρισις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν συγγενῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδοσαν τὴν ἄδειαν νὰ ὑπογράφωσι μόνον τὸ ἴδιον ὄνομα μετὰ ἐρυθρῶν χαρακτήρων. Ἀφοῦ τέλος πάντων ἤρχισαν οἱ αὐτοκράτορες νὰ μὴ φυλάττωσιν ὑπερακριβῶς τοῦ πορφυροῦ χρώματος τὴν χρῆσιν, ἀρκούμενοι νὰ ὑπογράφωσι μετὰ ἐρυθρῶν χαρακτήρων, δὲν ἦτο πλέον εἰς τοὺς ἰδιωτικοὺς ἀπηγορευμένον νὰ κάμνωσι χρῆσιν αὐτῶν, ἀλλ' ὄχι εἰς ἐπιστολὰς, δημόσια ἔγγραφα ἢ διπλώματα.

Τὰ διπλώματα τῶν δυτικῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες δὲν συνείθιζον νὰ ὑπογράφωνται ἰδιοχείρως, δὲν ἔχουσι τὰς ὑπογραφὰς αὐτῶν οὔτε ἐρυθροῦ οὔτε ἄλλου χρώματος. Ἐπί τινων ὅμως Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ, τὸ μονόγραμμον αὐτοῦ καὶ ἡ τοῦ ἀρχιγραμματέως ὑπογραφὴ εἶναι ἐρυθροῦ χρώματος (Mabillon, De re dipl. libr. I, C. 10, n. 5. καὶ suppl. C. II, n. 3). Τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖται (Muratori, Ant. ital. t. VI. diss. 73) καὶ περὶ ἑνὸς τοῦ 877 διπλώματος Καρόλου τοῦ Παχέος.

Ὁσάκις τὰ βιβλία ἐκοσμοῦντο μετὰ ἀρχικῶν γραμμάτων, εἰκονιζομένων ἐν μορφῇ ἰχθύων, πτηνῶν, τετραπόδων, ἀνθέων καὶ ἄλλων καλλωπισμάτων, ὁ χρωματουργῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διεκρίνετο τοῦ μεταγραφέως. Ἐντεῦθεν, πολλὰ χειρόγραφα, ἐξαιρέτως ἀπὸ τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος, εἶναι ἄμοιρα τοιούτων γραμμάτων, τὰ ὁποῖα παρέλιπον ἄγραφα, ἢ μόνον ἐδήλωσαν διὰ μικροῦ χαρακτῆρος ὅπως δυνηθῶσι νὰ ἐπικαλύψωσιν αὐτὰ μετὰ ζωγραφητῶν κεφαλαίων γραμμάτων.

Κ. Σ.

ΡΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΤΟ ΤΗΛΑΥΓΕΣΤΑΤΟΝ ΑΣΤΡΟΝ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ.

Ἀπό τινων ἡμερῶν εἷς τῶν ἐλασσόνων πλανητῶν, ἡ καλλίστη Ἀφροδίτη, στίλβουσα ὀδοντοειδῶς καὶ ἀδαμαντίνως ἐπὶ τοῦ στερεώματος, προσελκύει καὶ τέρπει τὰς ὄψεις τῶν γηγενῶν, ὁσάκις τὰ νέφη συγχωροῦσι τὴν ἐπίδειξιν αὐτῆς. Καὶ διὰ τί τοσαύτη λαμπρότης; καὶ διὰ τί ὁρατὴ καὶ τὴν ἡμέραν αὐτήν; Οὐκ ἔστιν αὕτη ἥτις μετὰ τὰς δυσμὰς τοῦ ἡλίου παρίσταται συνήθως ἐπὶ τὸν δυτικὸν ὁρίζοντα καὶ καλεῖται Ἕσπερος, καὶ πρὸ τῆς ἀνατολῆς ἐκείνου, ἐπὶ τὸν ἀνατολικὸν, καὶ ὀνομάζεται Φωσφόρος; —

Ἀκούσωμεν τί λέγει περὶ ταύτης αὐτῆς ὁ περικλεὴς Λαπλάκιος (La Place).

«Ἡ Ἀφροδίτη ὑπερτερεῖ τοὺς ἄλλους πλανήτας καὶ τὰ ἄστρα κατὰ τὴν λάμψιν· ἐνίοτε ἀποβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον στιλπνὴ ὥςτε καθορᾶται ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, μόνοις τοῖς ὀφθαλμοῖς. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὅπερ ἐξήρτηται ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πλανήτου εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸν ἥλιον, ἐπανέρχεται ἐν διαστήματι περίπου δεκαεννέα μηνῶν, καὶ ἡ μεγίστη αὐτοῦ φωτεινότης παρουσιάζεται ἀνὰ πᾶσαν ὀκταετίαν. Καί τοι οὐχὶ σπάνιον, διεγείρει ἀπαύστως τὸν θαυμασμὸν τοῦ κοινοῦ, ὅπερ ἐν τῇ εὐπίστῳ ἀγνοίᾳ αὐτοῦ συνδέει αὐτὸ τοῦτο ἀείποτε μετὰ τῶν ἀξιολογωτέρων συγχρόνων γεγονότων» (1). — Ὅπως δὲ καὶἂν ἔχῃ τὸ ἀληθὲς, ἡμεῖς, ὡς μὴ μὲν ἀστρονόμος, ἀλλ' ὡς εὔελπις καὶ εὔπιστος κατὰ τοῦτο Ἕλλην, ἠσπάσθημεν αὐτὴν ἐξ ὅλης ψυχῆς· *Ὦ ἀγλαεστάτη καὶ εὔχαρις Ἀφροδίτη, ὡς εὖ παρέστης, μετὰ τὸν Κομήτην*, οἰωνὸς ἄριστος, ἀγαθάγγελος!! — Π. Λ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΣΠΑΡΤΗΣ (2).

Ὅταν κάνεὶς δίδηται εἰς τὴν περὶ τὰς πλέον εὐτάκτους Διοικήσεις σπουδὴν, εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ μὴ ῥίψῃ ἐν προσεκτικὸν βλέμμα ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν δημοκρατιῶν, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ θέατρον κινήματος πολιτικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπὶ τοσοῦτον μεγάλου ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Δύο Κράτη ἐξόχως ἕλκουσι τὰ μέγιστα τὴν προσοχὴν, ἤγουν, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Λακεδαίμων· αἱ μὲν, περίδοξοι διὰ τὴν ἀγχίνοιαν, τὴν λαμπρὰν ἀνδρίαν, τὴν ἀστειοσύνην καὶ τὴν κλίσιν αὐτῶν πρὸς τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν· ἡ δὲ, τοσοῦτον διαβόητος διὰ τὸν πολεμικὸν ἡρωϊσμὸν, διὰ τὰς ἀστυκὰς ἀρετὰς αὐτῆς καὶ διὰ τὰ ὑψηλὰ φρονήματα ἑνὸς νομοθέτου, τὸν ὁποῖον οἱ Πλάτωνες καὶ οἱ Κικέρωνες κατέταξαν ὑπεράνω τῶν ἄλλων.

Ἀλλ' ὅταν τὶς, ἀπαλλαχθεὶς τῶν κρίσεων τῶν ἐμπνεομένων ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τοὺς μεγάλους χαρακτῆρας καὶ τὰ πολύκροτα κατορθώματα, ἐμφιλοχωρήσῃ εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν δύο αὐτῶν δημοκρατιῶν· ὅταν μάλιστα μελετήσῃ τὰς κριτικὰς σκέψεις τοῦ Ξενοφῶντος περὶ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τῆς Λακεδαίμονος, ὁ θαυμασμὸς ψυχραίνεται καὶ αἱ σκιαὶ διαδέχονται τὰς φωτεινὰς ἀκτίνας. Δὲν ἔχει πλέον ἐνώπιόν του εἰμὴ μεγαλεῖα ἀτελῆ, μὴ θέλοντα νὰ βλέπωνται ἐκ τοῦ πλησίον, ἵνα χάριν τῆς ἀποστάσεως σκεπάζωνται τὰ ἐλλείμματα αὐτῶν.

Καὶ ὄντως, ἡ ὑπερβολὴ ἐνυπάρχει εἰς τὴν φύσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης· αἱ Διοικήσεις αὐτῶν δὲν ἐγνώρισαν τί ἀνήκει νομίμως εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀπένειμαν ἢ παραπολὺ ἢ παρολίγον εἰς τὰς δύο ταύτας τῆς κοινωνίας δυνάμεις, τὰς ὁποίας τὰ καλὰ συντάγματα θέτουσιν εἰς ἰσορροπίαν. Αἱ Ἀθῆναι ἐθυσίαζον τὸ πᾶν εἰς τὴν Δημοκρατίαν· ἡ δὲ Σπάρτη, εἰς τὸν λόγον τοῦ Κράτους, ἢ ὡς ἔλεγον τότε, εἰς τὴν Πατρίδα. Τῶν μὲν ἄκρων μερῶν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ λαβόντων ὑπεροχὴν, ἥτις ἄγει ἐκ τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν δημαγωγίαν, τὸ Κράτος ἔπεσεν ἐλεεινῶς διὰ τὴν ἀκολασίαν καὶ ἀναρχίαν. Ὡς δὲ πρὸς τὴν Σπάρτην, ὁ ἄκαμπτος λόγος τοῦ Κράτους, ἐξαντλῶν τὰς πλουσιοπαρόχους πηγὰς τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, προητοίμασε τὸ θλιβερὸν τέρμα, εἰς ὃ ἔμελλε νὰ λήξῃ ἡ παραβίασις τοῦ φυσικοῦ δικαίου, συστηματικῶς διωργανισμένη ὑπὸ τοῦ ἔργου τοῦ Λυκούργου. Ὅταν τὶς συλλογίζηται ὅτι αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη ὑπῆρξαν αἱ δύο λαμπρότεραι δημοκρατίαι τῆς Ἑλλάδος, ἐννοεῖ διὰ τί τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἀσθενὲς τοῦ λοιποῦ καὶ τετριμμένον, ἐταπεινώθη ἐνώπιον τοῦ Φιλίππου, ἐξέλιπεν ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἀφῆκεν εἰς τὴν μοναρχίαν τὴν κηδεμονίαν τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων καὶ τὴν ἐπιχείρησιν τῶν μεγάλων πραγμάτων. Διαλεχθῶμεν πρῶτον περὶ τῶν Ἀθηνῶν.

§. Α'. Περὶ τῆς Δημοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ ζήτημα εἶναι τοῦτο· Αἱ Ἀθῆναι αἵτινες ἐμάχησαν τοὺς μεταγενεστέρους διὰ τῆς ποιητικῆς, ῥητορικῆς τε καὶ φιλοσοφικῆς μεγαλοφυΐας αὐτῶν, διὰ τῆς φιλοτεχνίας καὶ τῆς κομψοηθείας, εἶναι ἀξιέπαινοι καὶ διὰ τὴν

(1) « Vénus surpasse en clarté les autresplanètes et les étoiles; elle est quelquefois si brillante qu' on la voit en plein jour, à la vue simple. Ce phénemène, qui dépend du retour de la planète à sa même position par rapport au Soleil, revient dans l' intervalle de dix-neuf mois à peu près, et son plus grand éclat se reproduit tous les huit ans. Quoique assez fréquent, il ne manque jamais d' exciter la surprise du vulgaire qui, dans sa crédule ignorance, le suppose toujours lié aux évènements contemporains les plus remarquables» — La Place, Exposition du système du monde, pag. 38. L.

(2) Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ. Ὁρᾶ τὴν ἐφημερίδα τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν, Μάϊον καὶ Ἰούνιον καὶ ἀκολούθως, 1851, σελ. 355.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ ΚΟΙΝΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΟΥΡΩΤΗΣ

πολιτικὴν αὐτῶν σύνεσιν; Ἡ ἀπόκρισις πρὸς τὸ ζήτημα δὲν ἐπιδέχεται δισταγμόν.

Αἱ Ἀθῆναι ὑπῆρξαν μία δημοκρατία ἀκατάστατος, ζηλότυπος, θορυβώδης, ἀείποτε σκιαζομένη διὰ τὰ δικαιώματά της· ἥτις, φόβῳ δυνάμεως τινῶν, ἀπώλετο ὑπὸ τῶν γενικῶν αὐτῆς συνελεύσεων· ἥτις, διὰ τὸ φιλύποπτον πρὸς τὴν ἰσχὺν τῆς ἀξιότητος καὶ τῆς ἐχεφροσύνης, παρεδόθη εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀνοήτων, τῶν ἀγυρτῶν καὶ τῶν φιλοταράχων. Τὸ πολίτευμα αὐτῆς, σχεδιασθὲν κατ' ἀρχὰς μεθ' ἱκανῶς φρονίμου διαιρέσεως τῶν ἐξουσιῶν παρὰ τοῦ Σόλωνος, ἔπεσε πάραυτα εἰς τὴν διαφθορὰν τῆς δημοκρατίας· μετεποιήθη, οὕτως εἰπεῖν, δι' ἀλληλοδιαδόχων νόμων, τεθέντων πρὸς ἐξαιρετικὸν συμφέρον τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ συμφέροντος τῶν πλουσίων· νέα ἀπόδειξις τοῦ ἀξιοπαρατηρήτου τούτου γεγονότος, ὅτι πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὁ πλοῦτος ἔφερεν εἰς ἀμηχανίαν τοὺς πολιτικοὺς, καθὸ ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς νόσημα τῆς κοινωνίας, ἐν ᾧ εἶναι τὸ ἄσφαλτον σημεῖον τῆς εὐημερίας αὐτῆς. Ἐν μὲν τῇ Σπάρτῃ ἡ νομοθεσία κατεπολέμει τὸν πλοῦτον, ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις, τοὺς πλουσίους· τὰ ὑποστηρίγματα τοῦ δημοτικοῦ προνομίου προδιέθεσαν καὶ ηὐτρέπισαν τὸ πᾶν, ἵνα ἀσφαλίσωσιν εἰς τὸ πλῆθος τὴν κυριαρχίαν, καὶ ἐμπράκτως καὶ δικαιωματικῶς. Λέγεται παροιμιωδῶς ὅτι οἱ ἰσχυροὶ δὲν φοβοῦνται. Ἡ Ἀθηναϊκὴ ὅμως δημοκρατία δὲν ἔπαυσε μέχρι τῆς τελευταίας αὐτῆς ἡμέρας τοῦ φοβεῖσθαι ὡσανεὶ ἦτο ἀδύνατος. Προέκρινε νὰ ἀτιμασθῇ εἰς τὰς ἀκολασίας τῆς δημαγωγίας μᾶλλον, ἢ νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἓν σύστημα ἁρμονίας μηδόλως καταφρονοῦν ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἡ περιουσία των ἀποκαθίστα προχείρους εἰς τὰς δημοσίας ὑποθέσεις, καὶ ὁ νοῦς αὐτῶν, ἁρμοδίους εἰς τὴν καλὴν αὐτῶν ἐκείνων διεξαγωγήν. Τὸ ἦθος τοῦ ἔθνους τούτου καταφαίνεται ὁλόκληρον εἰς τὴν ἀπόκρισιν ἑνὸς ἐκ τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Μιλτιάδην, αἰτοῦντα στέφανον δάφνης εἰς βραβεῖον τῆς ἐν Μαραθῶνι νίκης αὐτοῦ· «ὦ Μιλτιάδη, ὅταν μόνος ἀποκρούσῃς τοὺς βαρβάρους, τότε θέλεις ἔχει καὶ μόνος στέφανον (1).» Ἀπόκρισις μωρὰ καὶ ἀπεικόνισμα ὅλης τῆς δημαγωγικῆς προπετείας· διότι τί ἂν ἐγίνετο τὸ πλῆθος χωρὶς τῆς ὑψινοίας τοῦ ἀρχηγοῦ ἥτις τὸ κινεῖ; Ἦθος φθονερὸν τὸ αὐτὸ ἀποκαλύπτεται καὶ εἰς τὴν διαγωγὴν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς πολίτας τοὺς δυνατοὺς καὶ χρησίμους διὰ τὰ πλούτη των. Τὰ χρήματα δὲν εἶχον τιμὴν εἰμὴ ὅτε ἐτίθεντο εἰς τοὺς πόδας τοῦ αἰσχροκερδοῦς καὶ ἀναιδοῦς ὄχλου. Ὁσάκις αὐτὰ δὲν ἦσαν ὄργανον σκευωρίας, ὑπελαμβάνοντο ὡς ὕποπτα. Ὁ Κίμων, ἀνὴρ πλούσιος μὲν, ἀλλ' ἀκέραιος, ἦτο ἐξόριστος· ὁ δὲ Κλέων, ὅστις ἐμίσθωνε τὸ πλῆθος διὰ τῆς πολυδωρίας, ὑψώθη εἰς τὴν ἐξουσίαν. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ δημοκρατίαι ἔπαθον τὰ πάνδεινα ἐκ τοῦ παραλόγου πολέμου τῶν πενήτων κατὰ τῶν εὐπόρων· αἱ Ἀθῆναι εἶναι τὸ λαμπρὸν παράδειγμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τούτου, ἄλλως σχεδὸν γενικοῦ εἰς ἑτέρας τοσαύτας μικρὰς καὶ ἀκατονομάστους δημοκρατίας, αἵτινες κατηναλώθησαν ἐπονειδίστως εἰς ἀσπόνδους καὶ ἀκάρπους ἐχθροπραξίας.

Ὁ Σόλων εἶχεν ἀποπειραθῆ νὰ θέσῃ ἰσοσταθμίαν τινὰ εἰς τὸ Κράτος, ἐνεργήσας νὰ γενῶσι δεκτὰ ὑπὸ τοῦ εὐαγώγου τούτου λαοῦ ἀντισηκώματα μετριαστικά. Προὐτίμησε τὸ δημοκρατικὸν εἶδος, καθότι, τῆς Ἰωνικῆς φυλῆς ἐχούσης φύσει ροπὴν πρὸς τὸ ἀνεξάρτητον, ἡ θέσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ ἐξ ἐμπόρων καὶ θαλασσίων συγκείμενος αὐτῶν πληθυσμὸς δὲν ἐπέτρεπον ἐκλογὴν ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος. Δὲν ἐλάνθανε τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ φρόνησιν ὅτι οἱ καλήτεροι εἰς τὴν πόλιν ταύτην νόμοι δὲν ἦσαν καὶ οἱ ἐντελέστεροι, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους αὕτη ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ (1). Καὶ ὅμως, ἠπατήθη νομίσας ὅτι ἡ πόλις ἤθελεν ὑπομείνει τοὺς ἰδίους αὐτοῦ. Ἔζη εἰσέτι καὶ τὸ σύνταγμα αὐτοῦ, ὅπερ σύμπασαι αἱ τάξεις τοῦ Κράτους ὡρκίσθησαν νὰ τηρήσωσιν, ἀπεκατέστη ἤδη ἐνοχλητικόν. Ὁ Πεισίστρατος, δημοκόλαξ, ἐγίνετο ἀνώτερος αὐτοῦ τούτου, σφετεριζόμενος τὴν ἐξουσίαν τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὄχλου, καὶ προσωποποιῶν ἐν ἑαυτῷ πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ δημοτικοῦ στοιχείου.

Τίνες δὲ ἦσαν οἱ συνδυασμοὶ τοῦ Σόλωνος πρὸς χαλιναγώγησιν ἔθνους δυσορέκτου (capricieux) καὶ ἀνησύχου;

Εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν πολιτῶν τὴν καλουμένην *Ἐκκλησίαν* ἀνῆκον ἡ νομοθέτησις, τὸ δικαίωμα εἰρήνης καὶ πολέμου, αἱ συνθῆκαι, αἱ συμμαχίαι, οἱ φόροι καὶ πάντα τὰ μεγάλα συμφέροντα τοῦ Κράτους. Ἐκεῖ ἐβασίλευε καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἰσχὺν ἡ κυριαρχία τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ· κυριαρχία, τὴν ὁποίαν εἰδωλολάτρει, καὶ ἥτις ἐφαίνετο αὐτῷ τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας. Ὑπελογίσαντο ὅτι τὸ ὅλον τῶν πολιτῶν ἀνέβαινεν ἕως 19—20, 000 (2). Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι μικρὸν πρᾶγμα, παραβαλλόμενος μὲ τὴν πληθὺν τῆς Γαλλίας καὶ τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀμερικανῶν· πλὴν εἶναι μέγας καὶ περιπλεκτικὸς ὡς πρὸς μίαν δημοκρατίαν μὴ οὖσαν παραστατικὴν ἢ ἀντιπροσωπικὴν, καὶ ὅπου ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία ἐξασκεῖται ἀπ' εὐθείας. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, εἰς τὰ ἐλεύθερα αὐτῶν Κράτη, ἡ ἐντολοδοσία ἢ ἐπίτρεψις (délégation) ἦτο εἰς ὀλίγην χρῆσιν· ὑπελάμβανον ὅτι ἐξασθενοῦν τὸ δόγμα τῆς κυριαρ-

(1) «Ἀλλὰ τούτῳ γε (τῷ Μιλτιάδῃ), θαλλοῦ στέφανον αἰτοῦντι, Σωχάρης ὁ Δεκελεὺς ἐκ μέσου τῆς ἐκκλησίας ἀναστὰς, ἀντεῖπεν, οὐκ εὐγνώμονα μὲν, ἀρέσασαν δὲ τῷ δήμῳ τότε φωνὴν ἀφείς. «Ὅταν γὰρ (ἔφη), μόνος ἀγωνισάμενος, ὦ Μιλτιάδη, νικήσῃς τοὺς βαρβάρους, τότε καὶ τιμᾶσθαι μόνος ἀξίου,» Πλούτ. ἐν βίῳ Κίμων. σελ. 187, ἐκδ. Κοραῆ. Μ.

(1) «Ὅθεν ὕστερον ἐρωτηθεὶς, οἱ τοῦς ἀριστοὺς Ἀθηναίοις νόμους ἔγραψεν· ὧν ἂν, ἔφη, προσεδέξαντο τοὺς ἀρίστους ἐν Πλουταρ. Σόλων, σελ. 156, ἐκδ. Κοραῆ. Μ.

(2) Mémoire de M. Letronne à l'Académie des inscriptions et belles lettres, Série, t. v, pag. 183 et 184.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΙΔΡΥΜΑ ΜΙΛΤΟΥ ΜΠΕΖΟΥΤΡΟΥ

χίας τοῦ λαοῦ, ὅπερ ἦτο ἡ κυρία βάσις τῶν δημοκρατιῶν αὐτῶν· Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ δημοκρατίαι αὗται ὑπῆρχον πόλεις μετρίου μεγέθους, ἡ εὐθεῖα καὶ ὁμαδικὴ ἐξάσκησις τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας, ἥτις εἶναι ἡ πλέον ἔλλογος μορφὴ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, δὲν εἶχε τὸ ῥιζικὸν ἀδύνατον, τὸ ὁποῖον ἐμποδίζει τὴν ἐπιτέλεσιν αὐτῆς εἰς τὰς μεγάλας νεωτέρας δημοκρατίας. Εἶχον μόνον τὰ ἀτοπήματα μιᾶς δυσκόλου, ἐκταρακτικῆς καὶ ἀπερισκέπτου κυβερνήσεως· ἀτοπήματα δεινά, τὰ ὁποῖα κατεζάλισαν ἐκ βαθέων τὰς δημοκρατίας, τὰς ἐσπαρμένας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους τὰς νήσους, ἅτινα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφωτίσωσι τὸν ἀδιόρθωτον τοῦτον λαὸν μήτε περὶ τῆς ἀθλίας διοργανώσεως τῶν πολιτικῶν ἐξουσιῶν, μήτε περὶ τῆς ὀλεθρίας διαστροφῆς τοῦ ἐθνικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος.

Εἰς αὐτὰς τὰς γενικὰς συνελεύσεις τῶν Ἀθηναίων, ἡ ὑπερίσχυσις ἦτο ἐκ τοῦ μέρους τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἐν ἀγνοίᾳ· πρᾶγμα φυσικὸν, διότι οὗτοι ἦσαν οἱ πλειότεροι. Ἐρωτηθεὶς ὁ Εὐθύδημος τί ἦτο ὁ λαός· *Οἱ πτωχοὶ πολῖται*, ἀπεκρίθη· καὶ ἔστιν ἀληθὲς ὅτι ὁ κυρίαρχος, δηλαδὴ ἐκεῖνος ὅστις ἐδέσποζε καὶ τῶν μεγαλητέρων πολιτικῶν καὶ τῶν ἐξόχων νόων, συνέκειτο μᾶλλον ἐξ ὑποδημάτοποιῶν, ξυλουργῶν, ναυτῶν, οἵτινες ἐκ τῶν καπηλείων μετέβαινον εἰς τὰς συνάξεις. Τὸν δύστροπον τοῦτον αὐθέντην ἐζωγράφει ὁ Ἀριστοφάνης ὡς ἀκολούθως· « Ἔχομεν ἕνα δεσπότην ὠμὸν, κουκκιοφάγον, ἄνθρωπον ὀργίλον, ἁφαρπαζόμενον, Πνυκίτην (1) τὸ γένος, γερόντιον δύσκολον καὶ ὑπόκωφον... τὸν οἰκειόνεται κἀνεὶς, ὧν πάντοτε τῆς γνώμης αὐτοῦ, καὶ λέγων αὐτῷ· Ἀναπαύου μετὰ τὰς δίκας· πίε, φάγε, λάβε τὸ τριώβολον καὶ ἔλα εἰς ἐμὲ νὰ δειπνήσῃς » (2). Ὁ Σόλων ἐστοχάσθη νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν τοῦτο διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως μιᾶς Βουλῆς ἥτις προητοίμαζε τὰς ὑποθέσεις καὶ εἶχε τὴν πρωτολογίαν καὶ τὴν πρότασιν τῶν ληφθησομένων μέτρων παρὰ τῆς Ἐκκλησίας. Πάσης ἀποφάσεως τοῦ λαοῦ προηγεῖτο ἓν ψήφισμα τῆς Βουλῆς ἔχον ἰσχὺν νόμου ἐπὶ ἓν ἔτος. Τὸ σῶμα τοῦτο ἦτο σύνθετον ὑπὸ 400 βουλευτῶν ἐκλεγομένων διὰ κλήρου ἐν τῷ κόλπῳ τῶν τεσσάρων φυλῶν. Ἡ κληρωσις δὲν ἠδύνατο νὰ πέσῃ εἰμὴ ἐπ' ἐκείνους ὅσοι ἐπαρουσιάζοντο· μέσον τοῦτο ἀπομακρύνσεως πολλῶν. Οὐχ ἧττον ὅμως ἀναδέχετο ἡ τυφλότης τῆς τύχης νὰ κολάζῃ τὰς παρεκτροπὰς τῶν δημοτικῶν ὁρισμάτων. Ὁ ἐκλεχθεὶς ἦτο ἐξεταζόμενος ὑπὸ κριτῶν δυναμένων νὰ προφέρωσι κατ' αὐτοῦ κατηγόρημα ἀναξιότητος. Οἱ βουλευταὶ διωρίζοντο ἐνιαύσιοι· πλὴν ὁ κλῆρος ἠδύνατο νὰ συνεχίζῃ τὴν ἐντολὴν αὐτῶν καὶ ἐπὶ ἓν ἕτερον ἔτος. Πᾶς πολίτης Ἀθηναῖος εἶχεν ἐπιτηδειότητα (aptitude) νὰ γενῇ μέλος τοῦ σώματος τούτου ἀναλαμβάνοντος τὴν ἐπαγρύπνησιν τῆς σωτηρίας τοῦ ἔθνους. Ἀπεδίδετο δὲ δικαιωματικῶς εἰς ἕκαστον βουλευτὴν παρόντα μία δραχμὴ τὴν ἡμέραν.

Καὶ δὲν ἠρκέσθη ὁ Σόλων εἰς τοῦτο μόνον· ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ μὴ παραδίδηται ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν πολιτῶν εἰς τὸν τυχόντα ἀπερίσκεπτον ἢ ἀργυρώνητον ῥήτορα, ἅμα ἐκεῖνος παρουσιάζετο, ἔταξεν ὅτι, ὅστις λαμβάνῃ τὸν λόγον ἐνώπιον αὐτῆς, νὰ ὑπόκηται εἰς ἐξέτασιν περὶ τῆς διαγωγῆς καὶ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ, νὰ ἔχῃ ἀγαθὰ εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ οἱ πρῶτοι καθέξοντες τὸ βῆμα νὰ ὦσι τοὐλάχιστον ἡλικίας 50 ἐτῶν. Ἡ νεολαία, ἥτις ἀπὸ τῆς εἰκοσαετοῦς ἡλικίας εἶχε τὴν ψῆφον αὐτῆς εἰς τὰς γενικὰς συνελεύσεις, ἠδύνατο νὰ εὕρῃ τινὰ χαλινὸν εἰς ταύτας τὰς πρώτας ἐντυπώσεις, τὰς ἀποτελουμένας ὑπὸ τῆς ὡρίμου ἡλικίας καὶ τῆς πείρας. Ποία δὲ τώρα θέλει εἶσθαι ἡ σύστασις τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας; Ὁ Σόλων τὴν ἐνεπιστεύθη εἰς Ἄρχοντας ἐκλεγομένους κατ' ἐνιαυτὸν ὑπὸ τῶν ψήφων τῆς γενικῆς συνελεύσεως. Ἀλλὰ, διαφερόντως πρὸς τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς δημοκρατίας, αἵτινες συνεχώρουν καὶ εἰς τοὺς πτωχοτέρους νὰ ἐποφθαλμιῶσι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ὑπουργήματα, ὑπέλαβεν ὅτι μόνοι οἱ εὔποροι εἶναι προσκλητέοι ἐνταῦθα. Τέσσαρες φυλαὶ ἢ τάξεις ἐσχηματίσθησαν καθ' ἅπασαν τὴν Ἀττικήν. Ἡ μὲν πρώτη συνετίθετο ἐκ τῶν κτηματιῶν τῶν ἐχόντων εἰσόδημα πεντακοσίων μέτρων σίτου ἢ ἐλαίου· ἡ δὲ δευτέρα, ἐκ τῶν ἐχόντων τριακοσίων· ἡ δὲ τρίτη, ἐκ τῶν ποιούντων διακόσια· καὶ ἡ τετάρτη, συγκειμένη οὖσα ἐκ μισθοφόρων, περιελάμβανε τὸ ὑπόλοιπον τῶν πολιτῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀπεκλείσθησαν τῶν ἐκτελεστικῶν ἀρχῶν, ὡς ἀμίσθων, καὶ ἑπομένως ὀχληρῶν εἰς τὸν πένητα.

Πλὴν, πρὸς ἀντάλλαγμα, κατέστησεν εἰς αὐτοὺς προσιτὴν τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν· ἠδύναντο νὰ προσκληθῶσιν εἰς ὑπηρεσίαν ὑπερτάτων κριτῶν (1). Τὰ

(1) Πνὺξ ἦτο ὁ τόπος τῆς συναθροίσεως τοῦ λαοῦ.

(2) Ἀριστοφ. Ἱππεῖς, στίχ. 40—53.

.... νῶν γὰρ ἐστι δεσπότης
Ἄγροικος ὀργὴν, κυαμοτρώξ, ἀκράχολος
Δῆμος Πνυκίτης, δύσκολον γερόντιον
ὑπόκωφον. . . . . .
οὗτος. . . (ὁ Κλέων, πρότερον μὲν βυρσοδέψης, ὕστερον δὲ δημαγωγός). . . ὑποπεσὼν τὸν δεσπότην
Ἤκαλ', ἐβώπευ', ἐκολάκευ', ἐξηπάτα
Κοσκυλματίοις ἄκροισι, τοιαυτὶ λέγων·
ὦ Δῆμε, λοῦσαι πρῶτον ἐκδικάσας μίαν,
ἔνθου, ῥόφησον, ἔντραγ', ἔχε τριώβολον.
Βούλει παραθῶ σοι δόρπον; .... Μ.

(1) .... ἔλαβε τὰ τιμήματα τῶν πολιτῶν, καὶ τοὺς μὲν ἐν ξηροῖς ὁμοῦ καὶ ὑγροῖς μέτρα πεντακόσια ποιοῦντας, πρώτους ἔταξε, καὶ πεντακοσιομεδίμνους προσηγόρευσε· δευτέρους δὲ τοὺς ἵππον τρέφειν δυναμένους, ἢ μέτρα ποιεῖν τριακόσια· καὶ τούτους Ἱππάδα τελοῦντας ἐκάλουν. Ζευγῖται δὲ οἱ τοῦ τρίτου τιμήματος ὠνομάσθησαν, οἷς μέτρον ἦν συναμφοτέρων διακοσίων. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἐπαλοῦντο Θῆτες, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἔδωκεν ἄρχειν, ἀλλὰ τῷ συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν μόνον μετεῖχον τῆς πολιτείας. Ὃ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν μὲν οὐδὲν ὕστερον δὲ καὶ μέγεθος ἔφανη· τὰ γὰρ πλείστα τῶν διαφόρων ἐνεπίπτον εἰς τοὺς δικαστάς. Καὶ γὰρ ἐν ἅπασι τοῖς κρίνειν, ὁμοίως καὶ περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις ἔδωκε τοῖς βουλομένοις.»

Πλούταρ. Σόλων σελ. 159, ἔκδ. Κοραῆ. Μ.

ΕΘΝΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

δικαστήρια ἦσαν σύνθετα ἐκ πολιτῶν τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἐξήρχοντο κατὰ κλῆρον ἐκ τοῦ γενικοῦ καταλόγου· ὠνομάζοντο Ἡλιαῖαι. Τὰ κριτήρια ταῦτα, πολλὰ τὸν ἀριθμὸν, ὥριζαν τελειωτικῶς περὶ τῶν ἐφεσιβλήτων ἀποφάσεων τοῦ Ἄρχοντος, τῶν προσαγομένων ἐνώπιον αὐτῶν.

Τέλος πάντων ὁ Σόλων ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἄρειον πάγον τὴν φροντίδα νὰ κρίνῃ τινὰς ὑποθέσεις καὶ μάλιστα νὰ ἐπισκοπῇ τὰ ἴδια καὶ δημόσια ἤθη, τὴν ἀνατροφὴν, τὴν τήρησιν τῶν νόμων, τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν (Constitution) εὐλάβειαν καὶ τὰς καινοτομίας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ τὴν ἀλλοιώσωσι, τὴν τιμὴν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ἀρχόντων, τὸν ζῆλον τοῦ ϛρατοῦ καὶ τὰς ἀμοιβὰς πρὸς τοὺς ἀξίους. Τὸ Συνέδριον τοῦτο δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μὲ τὴν Βουλὴν τῆς ὁποίας τὰ μέλη δὲν εἶχον εἰμὴ ἐνιαύσιον ἐντολὴν, καὶ ἥτις προπαρεσκεύαζε τὰς ὑποθέσεις. Ὁ Ἄρειος πάγος ὑπῆρχεν ἡ ἀποθήκη τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἠθῶν· οἱ Ἄρχοντες, μετὰ ἐξέτασιν αὐστηρὰν, εἰσήρχοντο δικαιωματικῶς εἰς τὸν περικλεῆ αὐτὸν σύλλογον· ἦτο δὲ ἀμετακίνητος. Ἔρριπτο ὡς ἄγκυρα τρόπον τινὰ ἐν μέσῳ τῶν κυμάτων τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας (1). Εἰκότως ὁ Κικέρων ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Ἄρειος πάγος ἐχρημάτισε τῷ ὄντι ἡ προϛασία τῶν Ἀθηνῶν. *Hoc semper proderit civitati: hoc consilio leges Atheniensium, hoc majorum intituta servantur» (Off.* 1, 22). Θεωρεῖ δὲ αὐτὸν ὡς τὸ κάλλιστον τῆς πολιτικῆς ἐπινόημα, καὶ τὸν ἀντιπαραβάλλει μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμῖνος ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας προξενηθείσης ὠφελείας. Εἰ μὲν ὁ ἔπαινος οὗτος δὲν εἶναι ὑπερβολὴ, ὁ Ἄρειος πάγος ἀνεδείχθη ἄξιος αὐτοῦ κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸ ἀμετακίνητον, τοῦτέστι διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀνεξαρτησίαν καὶ σταθερότητα.

Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν οἱ κυριώτεροι συνδυασμοὶ δι' ὧν ὁ Σόλων ἔκρινε νὰ καθέξῃ τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Εἰ μὲν αὗται παραδέχοντο πληρέστατα τοὺς νόμους τούτους, ἠδύναντο νὰ καταταγῶσι μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν κυβερνήσεων τῶν ἀξίων νὰ δίδωσι παράδειγμα. Καὶ τῷ ὄντι, ὁ Σόλων, καθὼς πᾶς πολιτικὸς διαστέλλων τῆς δημαγωγίας τὴν δημοκρατίαν, κατενόησεν ἄριστα ὅτι ἡ δημοκρατία δὲν εἶναι ἀσυνύπαρκτος μεθ' ὁρίων κατασταλτικῶν τῆς παντοδυναμίας τοῦ ὄχλου. Ἡ δημοκρατία εἶναι ἡ φυσικὴ κατάστασις τοῦ πολιτισμοῦ· εἶναι νόμιμος διοίκησις. Πλὴν ὁ λέγων διοίκησιν, λέγει κανόνα καὶ διεύθυνσιν, χαλινὸν καὶ ὑποταγήν. Ἡ δημοκρατία ἐπιδέχεται θαυμασίως τὴν ὕπαρξιν φραγμῶν, οἵτινες ἀντιτείνουσιν εἰς τὴν τυφλὴν δύναμιν τοῦ ἀριθμοῦ τὴν πεφωτισμένην ἰσχὺν τοῦ λόγου, εἰς τὴν παρασύρουσαν κίνησιν, τὴν μετριάζουσαν ἀντοχὴν, εἰς τὴν χρείαν τῆς μεταβολῆς, τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην τῆς συντηρήσεως. Μόνη ἡ δημαγωγία ἢ ἀναρχία ἀποκρούει τοὺς περιορισμοὺς αὐτοὺς, ἵνα εὐχαριστῇ ἀκολαστότερον τὰς ὀρέξεις αὐτῆς, τὸ ἄστατον αὐτῆς, τὴν ἐπιθυμίαν, τὸ πρὸς τὴν ἀνατροπὴν πάθος αὐτῆς.

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ αἱ Ἀθῆναι ἀπεμακρύνθησαν τῶν ἰδεῶν τοῦ Σόλωνος, καὶ ἀνθυπεκατέστησαν τὸ ἄκρον καὶ ἀπόλυτον τῆς δημαγωγίας εἰς τὴν ἰσοζυγοῦσαν αὐτοῦ πολιτείαν. Τὰ πλεονεκτήματα πάντα βαθμηδὸν ἔκλιναν μᾶλλον πρὸς τὸν μοχθηρότερον ὄχλον παρὰ πρὸς τοὺς χρηστοὺς πολίτας.

Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν συνίστατο εἰς ναύτας καὶ ναυπηγοὺς, αἰτίους τοῦ ἀκμάζοντος ἐμπορίου, καὶ νεῦρον τῆς ναυτικῆς αὐτῶν δυνάμεως (1). Οἱ ἄνδρες οὗτοι, ὄντες ἀγέρωχοι, θερμουργοί, συνειθισμένοι εἰς τὴν κινδυνευτικὴν τῆς θαλάσσης ζωὴν, εἰς τὰς διακυβευτικὰς ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν παραλίων ἀποβάσεις, συχνάκις εἰς τὰς πειρατηρίας, διετήρουν καὶ εἰς τὰς γενικὰς συνελεύσεις τὸν παράφορον καὶ δυϛμεταχείριϛον χαρακτῆρά των· καὶ ἐπειδὴ εἶχον χρείαν τῶν βραχιόνων αὐτῶν, ἐθήρευον καὶ τὰς ψήφους των. Ὁ Κικέρων παρετήρησεν ὀρθότατα ὅτι αἱ παραθαλάσσιαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐκινδύνευον μᾶλλον τῶν ἄλλων νὰ πάθωσι τὴν φθορὰν καὶ τὸ ἄστατον τῶν ἠθῶν, καθότι τὸ ἐμπόριον ἐκόμιζεν ἐκεῖ ἀδιαλείπτως νέα ἔθιμα, καὶ ὅτι οἱ κάτοικοί των, ὡς ἐρασταὶ τῶν πλανητικῶν ἐπιχειρήσεων, ἔθετον τὴν ὄρεξιν τῆς περιοδείας καὶ τοῦ κέρδους ὑπεράνω τῶν διαλογισμῶν περὶ πολιτικῆς ϛερεότητος, ἐπὶ τοσοῦτον ἀναγκαίας εἰς μίαν Ἐπικράτειαν ἐπιποθοῦσαν τὸ διαρκές. Τοῦτο κατέστη μία τῶν αἰτιῶν ἥτις ἔρριψε τοσαύτην ταραχὴν εἴϛ τε τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον καὶ αὐτὰς τὰς Ἑλληνικὰς νήσους, τὰς διὰ τοὺς αὐτῶν θεσμοὺς κυματωδεϛέρας, λέγει ὁ περικλεὴς Ῥωμαῖος, παρὰ τὰ κύματα τῶν αἰγιαλῶν των.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ, οἱ ξένοι ἐπλεόναζον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐσχημάτιζον σχεδὸν τὸ τρίτον τῆς πληθύος. Τὸ ἐμπόριον, τὸ ναυτικὸν, αἱ τέχναι, ἐφείλκυον αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν ταύτην· τὰ προνόμια τοὺς ἐκράτουν αὐτόθι. Τοῦτο δὲ ἐγένετο αἴτιον δεινότατον φθορᾶς τῆς πολιτείας διὰ τῆς συγκράσεως ἀλλοτρίων ἠθῶν (2).

(1) «Τὴν ἄνω βουλὴν, ἐπίσκοπον πάντων καὶ φύλακα τῶν νόμων ἐκάθισεν, οἰόμενος ἐπὶ δυϛὶ βουλαῖϛ, ὥσπερ ἀγκύραις, ὁρμοῦσαν, ἧττον ἐν σάλῳ τὴν πόλιν ἔσεσθαι, καὶ μᾶλλον ϛρεμοῦντα τὸν δῆμον παρέξειν.» Πλούτ. αὐτόθι. σελ. 160. Μ.

(1) « . . . . Ὁ δῆμός ἐϛιν ὁ ἐλαύνων τὰϛ ναῦϛ, καὶ ὁ τὴν δύναμιν περιθεὶϛ τῇ πόλει· καὶ γὰρ οἱ κυβερνῆται καὶ οἱ κελευϛαὶ καὶ οἱ πεντηκόνταρχοι καὶ οἱ πρωρᾶται καὶ οἱ ναυπηγοὶ, οὗτοί εἰϛιν οἱ τὴν δύναμιν ποιοῦντες τῇ πόλει, πολὺ μᾶλλον ἢ οἱ πολῖται καὶ οἱ γενναῖοι καὶ οἱ χρηϛοί· ἐπειδὴ οὖν ταῦτα οὕτωϛ ἔχει, δοκεῖ δίκαιον εἶναι πᾶϛ ὁ βουλόμενος τῶν Ἑλλήνων λέγειν καὶ τὴν γνώμην ἐν τῇ χειροτονίᾳ· καὶ λέγειν ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ τῶν πολιτῶν· (Ξενοφ. Ἀθηναίων Πολιτ. Κεφ. Α. Ι.) Μ.

(2) Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἰδίᾳ μᾶλλον καὶ φωνῇ καὶ διαίτῃ καὶ σχήματι χρῶνται. Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένῃ ἐξ ἁπάντων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων.» (Ξενοφ. αὐτόθι, Κεφ. Β' 8.) Μ.

ΙΔΡΥΜΑ ΜΙΛΤΟΝ ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

Μετὰ τὰς νίκας κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἠθέλησαν νὰ βραβεύσωσι τὴν κατωτέραν τάξιν δι' αὐξήσεως ἀστυκῶν δικαιωμάτων. Ὅθεν ὁ Ἀριστείδης εἰσήγαγε ψήφισμα, δι' οὗ καθίσταντο ἐφικταὶ δικαιωματικῶς εἰς τοὺς πένητας πολίτας αἱ ἐκτελεστικαὶ ἀρχαί, τῶν ὁποίων ἐκεῖνοι ἦσαν ἄχρι τοῦδε ἀποκεκλεισμένοι. Ἐρρέθη, πρὸς ἔπαινον τῶν Ἀθηναίων, ὅτι σπανίως ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν ἡ παραχώρησις αὕτη· ἀλλὰ τὸ ἐγκώμιον τοῦτο, αἰτῶ συγγνώμην τὸν Μοντεσκιὼν, δὲν μοὶ φαίνεται σπουδαῖον (1). — Τί ἐχρησίμευον τὴν ἐνδεῆ τάξιν ἀρχαὶ ἄνευ μισθοῦ, ὑπουργίαι, ναὶ μὲν πολλοῦ λόγου ἄξιαι, ἀλλ' ὀλέθριαι εἰς τοὺς μὴ πλουσίους; Τὸ ἀνιδιωφελὲς λοιπὸν τοῦτο δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς φέρον τιμὴν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαόν· ἦτο προνόημα ἐκ μέρους αὐτοῦ χωρὶς ἀρετῆς. Καὶ δὲν εἶχεν, ἀφ' ἑτέρου, τὴν βεβαιότητα τοῦ νὰ εὕρῃ μεταξὺ τῶν πλουσίων ἀνθρώπους θέλοντας νὰ ὑψωθῶσι διὰ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ καὶ ἀφωσιωμένους εἰς τὰ συμφέροντά του; Ὑπάρχουσι πάντοτε πλούσιοι κολακεύοντες τὸν πτωχὸν κενοδοξίας ἕνεκα, καὶ πτωχοὶ ὑπηρετοῦντες τοὺς πλουσίους διὰ ματαιοφροσύνην.

Ἀλλ' ὅτε ὁ Περικλῆς ἀπέδωκε φιλοδωρίαν τριῶν ὀβολῶν εἰς τὸν παραστατοῦντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅτε ἀπένειμε μισθὸν εἰς τὰς δικαστικὰς ἐργασίας, ὁ λαὸς ἐδείχθη καθ' ὑπερβολὴν ἔνθερμος πρὸς τοῦ πολιτικοῦ βίου τὰς πράξεις ταύτας ὡς κερδαλέας. Ἐπολιόρκει τὰς καθολικὰς συνελεύσεις, κατέπνιγεν ἐκεῖ τὴν φωνὴν τῶν μεγάλων καὶ πλουσίων, καὶ ἐμηδένιζε τὴν ἰσχὺν αὐτῶν. Αἱ ληφθεῖσαι παρὰ τοῦ Σόλωνος προφυλάξεις πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς ὁρμῆς τοῦ λόγου, ἐπὶ τοῦ εὐπροσβλήτου τούτου λαοῦ, περιέπεσον εἰς λήθην. Ὁ τυχὼν ἐσφετερίσθη τὸ δικαίωμα τοῦ ζητεῖν τὸν λόγον, ὅτε ἐβούλετο, καὶ δημηγορεῖν ἰδίῳ αὐτοῦ τρόπῳ πρὸς τὸ ἄνθος τῶν χαριεστέρων πολιτῶν.

Τοιούτως διεξήχθησαν τὰ πράγματα κατὰ τοὺς ἀτυχεῖς καιροὺς τῶν Ἀθηνῶν. Τότε, ὅτε ὁ λαὸς ὑπερίσχυε θορυβωδῶς εἰς τὰς συνελεύσεις, προητοιμάσθη τὸ βάραθρον τῆς πατρίδος, ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης. Ἡ ἐπικρατοῦσα δύναμις εὑρίσκετο ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ἀμαθῆ μερίδα τοῦ λαοῦ, εἰς τὸ δραστήριον καὶ φιλοτάραχον θητικὸν (prolétariat).

Καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι ἐφευρέματά μου· ἐγὼ μόνον ἀναφέρω. Ἀνάγνωθι μίαν τῶν περιεργοτέρων κωμῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, τοὺς Ἱππεῖς. Ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Νικίας ἐπαίρουσι καθ' ὁδὸν τὸν Ἀγοράκριτον, ἀλλαντοπώλην περιφερόμενον, ἵνα ἀντιτάξωσιν αὐτὸν εἰς τὸν βυρσοπώλην Κλέωνα. Ὁ δὲ Κλέων, ἄνθρωπος ῥαδιοῦργος καὶ συκοφάντης ἐκ τῶν πρώτων, εἶχε προκατόχους ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς δημοκρατίας ἕνα στυππειοπώλην κατ' ἀρχὰς καὶ ἔπειτα ἕνα προβατοπώλην. Χρησμός τις πρότερον εἶπεν ὅτι ὁ Κλέων οὗτος, βδελυρότερος ὢν ἐκείνων τῶν δύο, φύρτης (bronillon), ἅρπαξ, κεκράκτης, κυκλοφόρου φωνὴν ἔχων, θέλει ἀφήσει διάδοχον ἕνα ἀλλαντοπώλην. Ὁ Δημοσθένης λοιπὸν καὶ ὁ Νικίας ἀπαντῶσι τὸν Ἀγοράκριτον καὶ τὸ εὐμετακόμιστον ἐργαστήριόν του (τὸ ἑλεὸν), ἀπάγουσιν αὐτὸν, τῷ ὑπόσχονται μεγαλεῖα καὶ εὐδαιμονίαν. « Σὺ θέλεις εἶσθαι ὁ ἀπόλυτος ἐξουσιαστὴς τοῦ λαοῦ τούτου· σὺ θέλεις κατ' ἀρέσκειαν ὁρίζει περὶ τῆς ἀγορᾶς, τῶν λιμένων, τῆς Πνυκός· σὺ θέλεις ἀνακαλεῖ καὶ φυλακίζει τοὺς στρατηγούς· σὺ θέλεις δύνασθαι νὰ πωλῆς τὴν δημοκρατίαν καὶ τὰς κτήσεις αὐτῆς. Ἐγὼ, λέγει ὁ ταλαίπωρος, πῶς δύναμαι νὰ γενῶ μέγας ἄνθρωπος, ἐν ᾧ εἶμαι οὐτιδανός; — Διὰ τοῦτο μάλιστα! θέλεις κατασταθῆ ἐπὶ τοσοῦτον μέγας, ἐφ' ὅσον εἶσαι ποταπὸς, κακὸς ὑβριστὴς καὶ ἀγοραῖος. — Ἀλλ' ἐγὼ δὲν εἶμαι σοφὸς, μόλις ἐξεύρω νὰ ἀναγινώσκω. — Καὶ αὐτὸ εἶναι παραπολύ· ἡ δημοκρατία δὲν διοικεῖται ὑπ' ἀξίων καὶ χρηστῶν, ἀλλ' ὑπ' ἀγροίκων καὶ ἀπατεώνων. Ἀρκεῖ νὰ μεταχειρίζησαι πανουργίας, νὰ ταράττῃς τὸ πᾶν, νὰ προσελκύῃς τὸν λαὸν μὲ ἀρεσκεύματα μαγειρικὰ, νὰ τὸν ὁμιλῇς μετὰ σφοδρότητος καὶ ἀναιδῶς· ἰδοὺ ὅλον τὸ χρειῶδες πρὸς κυβέρνησιν τῆς δημοκρατίας» (1). Τότε ὁ ἀλλαντο-

(1) Et quoiqu' à Athènes on pût, par la loi d' Aristide, tirer les magistrats de toutes les Classes, il n'arriva jamais, dit Xénophon, que le bas peuple demandât celles qui pouvaient intéresser son salut et sa gloire.» (α)

(Montesquieu, Esprit des Lois Liv. II. Chap. II· M.

(α) «Ἔπειτα ὁπόσαι μὲν σωτηρίαν φέρουσι τῶν ἀρχῶν χρησταὶ οὖσαι καὶ μὴ χρησταὶ ἢ κίνδυνον τῷ δήμῳ ἅπαντι, τούτων μὲν τῶν ἀρχῶν οὐδὲν δεῖται ὁ δῆμος μετεῖναι, οὔτε τῶν στρατηγικῶν κλήρων οἴονται σφίσι χρῆναι μετεῖναι, οὔτε τῶν ἱππαρχιῶν· γινώσκει γὰρ ὁ δῆμος, ὅτι πλείω ὠφελεῖται ἐν τῷ μὴ αὐτὸς ἀρχειν ταύτας τὰς ἀρχὰς, ἀλλ' ἐνῇ τοὺς δυνατωτάτους ἄρχειν. Ὁπόσαι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ μισθοφορίας ἕνεκα καὶ ὠφελείας εἰς τὸν οἶκον ταύτας ζητεῖ ὁ δῆμος ἄρχειν.» Ξενοφ. αὐτόθι Κεφ. Α'.

(1) Αριστοφ. Ἱππ. στίχ. 164.

Δημοσθέν. Τούτων ἁπάντων αὐτὸς ἀρχέλας ἔσει,
Καὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τῶν λιμένων, καὶ τῆς Πνυκός.
Βουλὴν πατήσεις, καὶ στρατηγοὺς κλαστάσεις
Δήσεις, φυλάξεις·
. . . . . .
Γίγνει γὰρ, ὡς ὁ χρησμὸς οὑτοσὶ λέγει,
Ἀνὴρ μέγιστος.
Ἀλλαντοπώλ. Εἴπ' ἐμοὶ, καὶ πῶς ἐγώ
Ἀλλαντοπώλης ὤν, ἀνὴρ γενήσομαι;
Δημοσθέν. Δι' αὐτὸ γάρτοι τοῦτο καὶ γίγνει μέγας,
Ὁτιὴ πόνηρος, κἀξ ἀγορᾶς εἶ, καὶ θρασύς.
. . . . . .
Ἀλλαντοπ. Ἀλλ' ὦ 'γάθ', οὐ δὲ μουσικὴν ἐπίσταμαι,
Πλὴν γραμμάτων, καὶ ταῦτα μέντοι κακὰ κακῶς.
Δημοσθέν. Τοῦτό σε μόνον ἔβλαψεν, ὅτι καὶ κακὰ κακῶς.
Ἡ δημαγωγία γὰρ οὐ πρὸς μουσικοῦ
Ἔτ' ἐστιν ἀνδρὸς, οὐδὲ χρηστοῦ τοὺς τρόπους,
Ἀλλ' εἰς ἀμαθῆ καὶ βδελυρόν.
. . . . . .
Φύλαττε τοίνυν ἔρρον· ταῦθ' ἅτερ χρείας, ποίει,
Ταράττε, καὶ γόρδευ ὁμοῦ τὰ πράγματα
[illegible] καὶ τὸν δῆμον [illegible]
Ὑπογλυκαίνων ἐπιτάττοις μαγειρικοῖς·
Τὰ δ' ἄλλα σοὶ πρόσεστι δημαγωγικά,
Φωνὴ μιαρὰ, γέγονας κακὸς, ἀγοραῖος εἶ·
Ἔχεις ἅπαντα πρὸς πολιτείαν ἃ δεῖ.
Χορός

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

πώλης ἀρχίζει νὰ καταλαμβάνῃ, ἐνθυμούμενος ὅτι εἰς τὴν παιδικήν του ἡλικίαν μίαν ἡμέραν, ἐν ᾧ ἔκλεψε κρέας, εἶς ῥήτωρ τῷ προεῖπεν ὅτι ἤθελε γενῆ καλὸς δημαγωγός. Ὁ χορὸς τὸν ἐνθαῤῥύνει νὰ ὠφεληθῇ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πλεονεκτήματος, νὰ δείξῃ ὅτι ἀνετράφη ὅπου σχηματίζονται οἱ ἀληθεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες, καὶ ὅτι μία χρηστὴ ἀγωγὴ εἶναι πρᾶγμα παντάπασιν ἀνωφελές (1). Ἐν τούτοις ἄρχεται ἡ πάλη μεταξὺ αὐτοῦ τούτου καὶ τοῦ Κλέωνος πρὸς δελέασιν τοῦ δήμου. Ὁ Κλέων ὑπενθυμίζει τὸν λαὸν ἐν τῶν μεγίστων δικαιωμάτων αὐτοῦ, δηλονότι ὅτι ἐπτώχυνεν, ἐβασάνισε πλῆθος πολιτῶν διὰ νὰ πλουτίσῃ (2). Ὁ δὲ πωλητὴς τῶν ἀλλάντων, ὁ Ἀγοράκριτος, προσφέρει εἰς τὸν κυρίαρχον τῶν Ἀθηνῶν (τοὐτέστι τὸν συρφερὸν τῶν ναυτῶν ὑπερισχύοντα ἐν τῇ ἐκκλησιᾳ) ἓν προσκέφαλον ἁπαλὸν ἵνα καταζήσῃ εὐχρηστότερα καὶ ἧττον σκληρὰ τὰ ἕδραν τῶν κωπηλατῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκεῖνος διάγει τὴν ζωὴν αὐτοῦ (3). Ὁ Κλέων πάλιν ὑπόσχεται εἰς τὸν δῆμον, ἐκτὸς τῶν καθημερουσίων ὀβολῶν, τὸ κράτος τῆς Ἀσίας καὶ τοῦ Κόσμου, εἰς ὅπερ οἱ χρησμοὶ καλοῦσιν αὐτόν (4). Καὶ ὁ Ἀγοράκριτος τὸν διαβεβαιοῖ ὅτι ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ μέλλει νὰ χύσῃ ἐπ' αὐτὸν δι' ἑνὸς ποτιστηρίου τὰ πλούτη καὶ τὴν εὐτυχίαν (5). Πλὴν τὸ ἀληθέστερον πάντων αὐτῶν τῶν προγνωστικῶν εἶναι (καὶ ὁ Ἀγοράκριτος ἔδραξεν εὐθὺς τὸ γεγονὸς τοῦτο) ὅτι ὁ Κλέων ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν δημοσίων χρημάτων ἔπραξεν ὅπως καὶ αἱ τροφοί, «αἵτινες, ἐπὶ προφάσει τοῦ νὰ δοκιμάσωσι διὰ τῆς γεύσεως τὸν πολτὸν πρὶν τὸν δώσωσιν εἰς τὰ βρέφη, τρώγουσι τὸ ἥμισυ» (6). Τότε οἱ δύο ἀντίζηλοι διαμιλλῶνται περὶ γενναιότητος τοῦ νὰ παρέξωσι τῷ δήμῳ τὴν εὐκαιρίαν νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν ἡδυπαθῆ ὀκνηρίαν του. Καθίζουσιν αὐτὸν εἰς τὴν τράπεζαν, τὸν ψωμίζουσιν ἔτνος πίσινον (φάβαν), ἤνυστρον βοὸς (κοιλίαν), πλακούντιον καὶ καρύκην ἢ χόλικα (λουκάνικα). Ποτίζουσι δ' αὐτὸν οἶνον ἐκλεκτὸν σταλθέντα ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς. Ὁ δῆμος, ὑπερευχάριστος ὤν, ἀπορεῖ εἰς τίνα νὰ δώσῃ τὴν προτίμησιν· καὶ ὅμως κατανοεῖ ὅτι, ἐν ᾧ ὁ Ἀγοράκριτος ἐχορήγει γενναιοφρόνως εἰς τὴν ὄρεξιν αὐτοῦ πᾶσαν τὴν τροφήν του, ὁ Κλέων ἐπεφύλαξε μέρος τῆς ἑαυτοῦ· ἐκλαμβάνει ἐκεῖνος αὐτὸ ὡς κλοπήν, ὡς αἰσχροκέρδειαν· καθότι ὀφείλει πᾶς τις νὰ ἀπογυμνόνηται ὑπὲρ τοῦ δήμου. Ὁ Κλέων ὅθεν θεωρεῖται ὡς ἀλιτήριος καὶ ἄτιμος· ὁ δῆμος τοῦ ἀφαιρεῖ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν ἀποπέμπει οἴκαδε (4). —Ἡ ἐξεικόνισις αὕτη, χαραχθεῖσα ὑπὸ χειρὸς διδασκάλου, δὲν ἔχει χρείαν ἑρμηνείας. Καθορᾷ τις ἐν αὐτῇ πάσας τὰς ἀθλιότητας, πάντα τὰ αἴσχη, πάσας τὰς κτηνώδεις ὀρέξεις τῆς δημαγωγίας, καὶ ἀπεικάζει διὰ τί ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία παρεδόθη τυφλοῖς ὄμμασιν εἰς οὐτιδανοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες ἀπώλεσαν αὐτὴν διὰ τῆς θρασύτητος, τῆς πλεονεξίας καὶ τῶν χαμερπῶν κολακειῶν των· τίποτε δὲν ἠδυνήθη νὰ συνετίσῃ τὰς Ἀθήνας. Αὗται ὑπῆρχον αἱ αὐταὶ εἰσέτι ὅτε ἦλθον οἱ Ῥωμαῖοι ν' ἁρπάσωσι τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Τῖτος-Λίβιος μᾶς παριστᾷ τὰς φλυάρους συνελεύσεις αὐτῆς, τῶν ὁποίων ἐμπαίζει τὴν κουφότητα, καταναλισκομένας ἐν τῇ ἀγορᾷ εἰς τὴν ματαιολογίαν, θορυβουμένας ὑπὸ τῆς φωνασκίας τῶν δημοτικῶν ῥητόρων, οἵτινες ἀδυνατοῦσι νὰ καταλάβωσι ποῦ ἐστὶν ὁ κίνδυνος· οἵτινες αἰσθάνονται ἐν ἑαυτοῖς ἱκανότητα πρὸς τὸ λέγειν καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ ἐνεργεῖν, καὶ οἵτινες κα-

(1) Στίχ. 332.—Ἀλλ' ὦ τραφεὶς, ὅθεν πάρεισιν ἄνδρες, οἵπερ εἰσὶν Νῦν δεῖξον, ὡς οὐδὲν λέγει τὸ Σωφρόνως Τραφῆναι.

(2) στίχ. 773.
Κλέων Καὶ πῶς ἂν ἐμοῦ μᾶλλον σὲ φιλῶν, ὦ δῆμε, γένοιτο πολίτης;
Ὃς πρῶτα μὲν, ἡνίκ' ἐβούλευόν σοι, χρήματα πλεῖστ' ἀπέδειξα
Ἐν τῷ κοινῷ, τοὺς μὲν στρεβλῶν, τοὺς δ' ἄγχων, τοὺς δὲ μεταιτῶν,
Οὐ φροντίζων τῶν ἰδιωτῶν οὐδενὸς, εἰ σοὶ χαριζοίμην.

(3) στίχ. 781.
Ἀλλαντοπ. Σὲ γὰρ, οἳ Μήδοισι διεξιφίσω περὶ τῆς χώρας Μαραθῶνι,
Καὶ νικήσας ἡμῖν μεγάλως ἐγγλωττοτυπεῖν παρέδωκας,
Ἐπὶ ταῖσι πέτραις οὐ φροντίζει σκληρῶς σε καθήμενον οὕτως·
Οὐχ ὥς περ ἐγὼ ῥαψάμενος σοι τουτὶ φέρω. Ἀλλ' ἐπαναίρου,
Κᾶτα καθίζου μαλακῶς, ἵνα μὴ τρίβῃς τὴν ἐν Σαλαμῖνι.

(1) Στίχ. 707.
Κλέων. Ἰὰ γ' Ἑλλήνων ἀρχὴ πάντων· ἔστι γὰρ ἐν τοῖς λογίοισι, Ὡς τοῦτον δεῖ ποτ' ἐν Ἀρκαδίᾳ πεντώβολον ἡλιάσασθαι, Ἢν ἀναμείνῃ· πάντως δ' αὐτὸν θρέψω 'γὼ καὶ θεραπεύσω, Ἐξευρίσκων εὖ καὶ μιαρῶς ὁπόθεν τὸ τριώβολον ἕξει.

(2) Στίχ. 1090.
Ἀλλαντ. Ἀλλ' ἐγὼ εἶδον ὄναρ, καί μοι δόκει, ἡ Θεὸς αὐτή Τοῦ δήμου κᾶταχεῖν ἀρυταίνῃ πλουθυγίειαν.

(3) Στίχ. 716.
Ἀλλαντ. Καθ' ὥς περ αἱ τίτθαι γε, σιτίζεις κακῶς· Μασώμενος γὰρ, τῷ μὲν ὀλίγον ἐντιθεῖς· Αὐτὸς δ' ἐκείνου τριπλάσιον κατέσπακας.

(4) Στίχ. 1207.
Ἀλλαντ. Τί οὐ διακρίνεις δῆμ', ὁπότερός ἐστι νῶν Ἀνὴρ ἀμείνων περὶ σὲ, καὶ τὴν γαστέρα;
Δῆμος. Τῷ δῆτ' ἂν ὑμᾶς χρησάμενος τεκμηρίῳ Δόξαιμι κρίνειν τοῖς θεαταῖσι σοφῶς;
Ἀλλαντ. Ἐγὼ φράσω σοι· τὴν ἐμὴν κίστην ἰὼν Ξύλλαβε σιωπῇ, καὶ βασάνισον ἅττ' ἔνι, Καὶ τὴν Παφλαγόνος· κἀμέλει κρινεῖς κἀλῶς.
Δῆμος. Φέρ' ἴδω, τί οὖν ἔνεστι;
Ἀλλαντ. Ἀλλ' ὁρᾷς κενὴν, Ὦ παππίδιον· ἅπαντα γάρ σοι παρεφόρουν.
Δῆμος. Αὕτη μὲν ἡ κίστη τὰ τοῦ δήμου φρονεῖ.
Ἀλλαντ. Βάδιζε γοῦν καὶ δεῦρο πρὸς τὴν Παφλαγόνος.
Ὁρᾷς νῦν;
Δῆμος. Οἴμοι τῶν ἀγαθῶν ὅσων πλέα. Ὅσον τὸ χρῆμα τοῦ πλακοῦντος ἀπέθετο. Ἐμοὶ δ' ἔδωκεν ἀποτεμὼν τυννουτονί.
Ἀλλαντ. Τοιαῦτα μέντοι καὶ πρότερον εἰργάζετο· Σοὶ μὲν [illegible] Ἀθηναίων ἐλαμβάνεν· Αὐτὸς δ' ἑαυτῷ παρετίθει τὰ μείζονα.
Δῆμος. Ὦ μιαρὲ, [illegible] Ἐγὼ δὲ τι ἐστεφανώθη, κἀδοκιμάσθη.
Κλέων. Ἐγὼ δ' ἐλλέπτον ἐν ἀγαθῷ γε τῇ πόλει.
Δῆμος. Κατάθου ταχέως τὸν στέφανον, ἵν' ἐγὼ τοὐτῳὶ αὐτὸν περιθῶ.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΙΓΙΟΥΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ταφέρονται μετὰ δημαγωγικῆς μανίας ἐναντίον τοῦ βασιλέως Φιλίππου, τοῦ μόνου δυναμένου νὰ σώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Ῥωμαίων, ἂν ἡ Ἑλλὰς ἤθελε στέρξει νὰ συννενοηθῇ καὶ νὰ μείνῃ ἡνωμένη (1).

Εἰς τὴν συνεχῆ ταύτην κίνησιν τῆς γενικῆς συνελεύσεως ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν καὶ μίαν ἄλλην αἰτίαν. Μετὰ τὸν πτῶσιν τῶν Πεισισρατιδῶν, ὁ Κλεισθένης, πρὸς ἀναζωπύρησιν τῆς πολιτικῆς ζωῆς καταπνιχθείσης ἐπὶ τῆς δεσποτείας ἐκείνων, ἠύξησεν ἐκ τεσσάρων εἰς δέκα τὰς φυλὰς τῆς Ἀττικῆς· ἐμεγέθυνεν αὐτὰς διὰ παρεισάξεως μεγάλου ἀριθμοῦ ξένων καὶ φιλοταράχων δούλων. Αἱ φυλαὶ αὗται, ὡς τοσαῦται μικραὶ δημοκρατίαι, εἶχαν ἰδίους αὐτῶν προέδρους, ἰδίους ἀξιωματικοὺς, ἴδια συμφέροντα, ἴδια δικαστήρια. Ἡ δὲ διαίρεσις αὕτη ἔδωκεν εἰς τὸ δημοτικὸν στοιχεῖον πλειοτέραν δραστηριότητα καὶ παρώξυνεν αὐτὸ εἰς συμμέθεξιν τῶν πραγμάτων. Πρὸς τούτοις, ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ἀνυψώθη εἰς πεντακοσίους, καὶ κατ' ἔτος ὠνομάζοντο διὰ κλήρου πεντήκοντα βουλευταὶ ἐξ ἑκάστης φυλῆς· ἀφορμὴ τοῦτο ἑτέρα, εὐκολύνουσα τὴν εἰσαγωγὴν περισσοτέρων ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ εἰς τὸ συμβούλιον.

Ἡ βουλὴ αὕτη, κατὰ δόκησιν ἄλλως τόσῳ ὡραία, ἥτις ὤφειλε νὰ ἦναι τὸ συνετὸν συμβούλιον τὸ δοθὲν παρὰ τοῦ Σόλωνος εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ, ἀπέτυχεν ὁλοτελῶς τοῦ σκοπουμένου. Ἡ ἐνιαύσιος ἀστασία αὐτῆς ἀφῄρει ὡς πρὸς τὴν πολιτικήν της τὴν ἀκολουθίαν καὶ τὸ σταθερὸν ἐν τῇ κυβερνήσει. Καὶ ἐπειδὴ ἕκαστος βουλευτὴς ὑπέκειτο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ λαοῦ, ὅθεν ἤλπιζε χάριτας καὶ τιμάς, τὸ πνεῦμα τοῦ συνεδρίου τούτου ἔτεινε μᾶλλον νὰ κολακεύῃ παρὰ νὰ κρατῇ τὸ πλῆθος οὗτινος εἶχε χρείαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἦτο μόνον κατ' ὄνομα. Ἀδιακόπως τὰ ψηφίσματα αὐτοῦ ἀπερρίπτοντο· ἡ πρωτολογία ἦτο ἠρπαγμένη ἐπιβλαβῶς πρὸς αὐτὸ ὑπὸ ῥητόρων αὐτεπαγγέλτων, οἵτινες ἐνήργουν νὰ γίνωνται δεκτὰ ὁμοφώνως σχέδια ἐκ τοῦ προχείρου.

Ἀλλὰ τὸ πλῆθος κατέστησε τὸν ζυγόν του τυραννικὸν πρὸ πάντων ὡς συμμερισθὲν τὰς δικαστικὰς ἐργασίας. Αὐτὸ, κατέχον τὰ κριτήρια, ἡρμήνευε τοὺς νόμους, διέταττε κατ' ὄρεξιν περὶ τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας καὶ τῆς τιμῆς τῶν πολιτῶν· ἐδέχετο τοὺς συμμάχους προσπίπτοντας αὐτῷ, ὅτε ἤρχοντο νὰ ὑπερασπισθῶσιν ἐνώπιόν του, καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσι γονυκλιτῶς τὴν δυσόρεκτον καὶ ὤνιον δικαιοσύνην του. Οὐ μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ δικάζειν ἀνεδείκνυε τὸν δῆμον κύριον τῶν Ἀθηνῶν, θωπευόμενον, καθικετευόμενον καὶ δεξιώσεις ἀπολαύοντα· ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπρομήθευεν ἱκανὰ κέρδη δι' ὧν ἔζη καὶ ἐμυκτήριζε τοὺς πλουσίους. Παρατηρητέον δὲ ὅτι δὲν εἶναι ὁ Σόλων ὅστις ὑπέπεσεν εἰς τὸ σφάλμα τοῦ νὰ προσθέσῃ τὸ δέλεαρ τοῦ κέρδους εἰς τὰ ἀτοπήματα τῆς χυδαίας ταύτης δικαιοσύνης, ἥτις ἐπεσώρευεν ἕως 500 κριτὰς εἰς ἓν δικαστήριον, καὶ ἔβαλλεν εἰς κίνησιν τὸν ἀπέραντον ἀριθμὸν 6,000 πολιτῶν ὁ Περικλῆς ὑπήρξεν, ὅστις, ἵνα ἀρέσῃ εἰς τὸν ὄχλον τὸν ὁποῖον κατεφρόνει, κατώρθωσε νὰ δοθῇ ἐκ τοῦ θησαυροῦ εἰς ἕκαστον δικαστὴν δικαίωμα παρουσίας τριῶν ὀβολῶν ἀνὰ πᾶσαν συνεδρίασιν.

---

(1) Titus — Liv· XXXI, 29. Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Φιλίππου ἐκθέτουσι θαυμασίως τὸν κίνδυνον εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν Αἰτωλῶν. — Συγχωρηθήτω ἡμῖν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα Λατινιστὶ τὴν περικοπὴν ταύτην τοῦ Ῥωμαίου Θουκυδίδου. Ὡς ἁρμοδιωτάτην εἰς τὰ παρόντα, καθυποβάλλομεν αὐτὴν εἰς τὴν μελέτην τῶν λατινιστῶν Ἑλλήνων ἄνευ ἐξελληνίσεως. Τοῦτο ἐκεῖνο τὸ τῆς παροιμίας «ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα·» «Consilium Aetolorum stata die, quod Panætolium vocant, futurum erat. Huic ut occurrerent, et legati regis iter accelerarunt, et ab Consule missus L. Furius Purpureo legatus venit. Atheniensium quoqne legati ad id concilium occurrerunt. Primi Macedones, cum quibus recentissimum fœdus erat, auditi sunt· qui, «nulla nova re, nihil se novi habere, quod afferrent, dixerunt: quibus enim de causis, experta inutili societate romana, pacem cum Philippo fecissent, compositam semel servare eos debere. An imitari, inquit unus ex legatis, Romanorum licentiam, an levitatem dicam, mavultis? qui quum legatis vestris Romæ responderi ita jussissent, quid ad nos venitis, Aetoli, sine quorum auctoritate pacem cum Philippo fecistis? iidem nunc, ut bellum secum adversus Philippum geratis, postulant. Et antea propter vos, et pro vobis arma sumpta adversus eum simulabant; nunc vos in pace esse cum Philippo prohibent. Messanæ ut auxilio essent, primo in Siciliam transcendérunt: iterum, ut Syracusas oppressas ab Carthaginiensibus in libertatem eximerent. Et Messanam, et Syracusas, et totam Siciliam ipsihabent, vectigalemque provinciam securibus et fascibus subjecerunt. Scilicet, sicut vos Naupacti legibus vestris per magistratus a vobis creatos concilium habetis, socium hostemque libere, quem velitis, lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri vestro; sic Siculorum civitatibus, Syracusas aut Messanam, aut Lilybæum indicitur concilium. Prætor romanus conventus agit; eo imperio evocati conveniunt: excelso in suggestu superba jure reddentem, stipatum lictoribus vident; virgæ tergo, secures cervicibus imminent: et quotannis alium atque alium dominum sortiuntur. Nec id mirari debent, aut possunt, quum Italiæ urbes Rhegium, Tarentum, Capuam, ne finitimas nominem, quarum ruinis crevit urbs romana, eidem subjectas videant imperio. Capua quidem, sepulcrum ac monumeutum campani populi, elato et extorri ejecto ipsò populo, superest; urbs trunca, sine senatu, sine plebe, sine magistratibus, prodigium, relicta crudelius habitanda, quam si deleta foret. Furor est, si alienigenæ homines, plus lingua et moribus et legibus, quam maris terrarumque spatio discreti, haec tenuerint, sperare, quicquam eodem statu mansurum. Philippi regnum officere aliquid videtur libértati vestræ; qui quum merito vestro vobis infestus esset, et nihil a vobis ultra, quam pacem, petiit, fidemque hodie pacis pactæ desiderat? Assuefacite his terris legiones externas, et jugum accipite: Sero ac nequicquam, quum dominum romanum habebitis, socium Philippum quæretis. Aetolos, Acarnanas, Macedonas, ejusdem linguæ homines, leves ad tempus ortæ causæ disjungunt conjunguntque: com alienigenis, cum barbaris aeternum omnibus Græcis bellum est, eritque. Natura enim, quæ perpetua est, non mutabilibus in diem causis, hostes sunt. Sed, unde cœpit oratio mea, ibi desinet. Hoc eodem loco iidem homines de ejusdem Philippi pace triennio ante decrevistis, iisdem improbantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactam et compositam turbare volunt. In qua consultatione nihil fortuna mutavit, cur vos mutetis, non video·» — Τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς, καὶ ἀείποτε οὕτω. Μ.

ΙΔΡΥΣΙΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΝΩΝΥΜΟΥ

Ὥςτε δὲν ἐξήρκει ὅτι ἡ δικαςικὴ ἀρχὴ διωργανίσθη εὐπροσιτοτάτη εἰς τὰ πάθη καὶ πάντῃ ἐστερημένη τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ὀρθοδικίαν· ἦτο ἐπάναγκες εἰσέτι νὰ προσάψῃ τις εἰς τὴν ἄλογον ὁρμὴν τοιούτου ὄχλου καὶ τὸν δελεασμὸν τοῦ εὐκόλου κέρδους, προκειμένου περὶ μηδαμινῶν ἀνθρώπων. Εἰ μὲν ἡ πληθὺς ἐν Ἀθήναις ἐπεθύμει τόσον ἐνθέρμως τὰς δικαστικὰς λειτουργίας, τοῦτο δὲν προήρχετο ἀπὸ φιλοτιμίας πρὸς διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐξ αἰσθήματος χαμερποῦς πλεονεξίας. Ἡ ἀρχαιότης εἶναι ὁμόφωνος ὡς πρὸς τὴν κακὴν δικαιοσύνην τῶν Ἀθηναίων. Τὰ κριτήρια, «τὰ συνήθη ταῦτα θέλγητρα τῆς πόλεως», ὡς λέγει ὁ Ἀριςοφάνης, (1) ἦσαν τὸ πεδίον τῆς μάχης τὸ ἀνοικτὸν εἰς τὴν ῥαδιουργίαν, εἰς τὰς ἔχθρας, εἰς τὸ ἀργύριον. Ὁ κοινὸς λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐπρέσβευεν ἐκεῖ ἀπροκαλύπτως ὡς ἠθικὸν παράγγελμα ὅτι ἔπρεπεν αὐτὸς νὰ ζῇ δαπάνῃ τῶν πλουσίων, καὶ δὲν ἔλλειψε τοῦ νὰ φορολογήσῃ τὰ κόμματα καὶ νὰ πλουτίσῃ διὰ δημεύσεων ἀδίκων τὸν θησαυρὸν ὅςτις τῷ ἐπλήρονε τοὺς ὀβολοὺς τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς ἐκκλησίας ἢ γενικῆς συνελεύσεως.

Προσθέτω ἐνταῦθα ἐμπαρόδῳ ὅτι ὁ συρφετώδης ὄχλος, ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ της δικαιοσύνης, εἶχε καὶ τὸ ὄφελος τῶν θρησκευτικῶν θυσιῶν. Αἱ ἑορταὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας πολὺ περισσότερον παντὸς ἄλλου μέρους· καθότι τὰ προσφερόμενα θύματα κατ' αὐτὰς τὰς ἑορτὰς διεμοιράζοντο εἰς τὸν λαὸν διὰ λαχμοῦ. Καὶ λοιπὸν τὸ πᾶν συνεφώνει εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην σύστασιν ὅπως ὁ λαός, ὡς πηγὴ τῆς δημοσίας δυνάμεως, συλλέγῃ τὰ ὡς ἐκ τούτου ὑλικὰ ὠφελήματα. Ἐπορίζετο δὲ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ὡς ἐκ τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς ἐκκλησίας.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν φόρον, κρίνομεν περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἦτο διατεθειμένος οὕτως, ὥςτε ὅλον τὸ βάρος αὐτοῦ ἔπιπτεν ἐπὶ τῶν πλουσίων καὶ τῶν συμμάχων. Ὑπάρχει ἓν πόνημα τοῦ Ξενοφῶντος περὶ τῶν μέσων τῆς βελτιώσεως τῶν προσόδων τῶν Ἀθηνῶν, καὶ βλέπει τις ἐν αὐτῷ καθαρῶς ὅτι, εἰς ἀνακούφισιν τοῦ πλήθους, κατεπίεζον ἄνευ ἐπιεικείας τοὺς συμμάχους, καὶ συγχρόνως ἐπέβαλλον εἰς τοὺς πλουσίους τὰ βάρη τοῦ πολέμου (1). Ἓν ὑποκείμενον (ὁ Κλέων) μιᾶς κωμῳδίας (τῶν Ἱππέων) τοῦ Ἀριστοφάνους, θέλων νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ, τῷ λέγει. «Θέλω κάμει νὰ νομισθῇς πλούσιος, καὶ τότε νὰ σὲ ἀφανίσω μὲ τὰς εἰσφορὰς» (2). Ὁ καλούμενος πλούσιος ὤφειλε νὰ διασκεδάζῃ τὸν πένητα, νὰ τὸν διατρέφῃ, νὰ ἐφοπλίζῃ τριήρεις, νὰ ἐνδύῃ τοὺς στρατιώτας καὶ καθεξῆς· μακάριος ὅτε, ἐπὶ τῇ τιμῇ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ τοιουτοτρόπως ὑπὸ τῆς δημοκρατίας θηλαζομένων, ἠδύνατο ν' ἀποδημήσῃ ὅπως ἀσφαλίσῃ ἑαυτὸν ἐκκείμενον εἰς τοὺς διαβολεῖς, εἰς τοὺς συκοφάντας καὶ τὰς τιμωρίας τοῦ ὄχλου. Ἐν τῷ Συμποσίῳ αὐτοῦ τούτου τοῦ Ξενοφῶντος, ὁ Κριτίας (1) ἐρωτᾷ τὸν Χαρμίδην τίνος ἕνεκα στέργει τόσον τὴν πτωχίαν του· «Θέλω σοὶ τὸ εἰπεῖ, ἀπεκρίθη ὁ Χαρμίδης· Ὅτε ἤμην πλούσιος, εὑρισκόμην εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ θεραπεύω τοὺς συκοφάντας· τὴν σήμερον εἶμαι ἀπηλλαγμένος τῆς φροντίδος ταύτης. Καθ' ἑκάστην εἶχον νέας εἰσφορὰς νὰ πληρόνω καὶ δὲν ἤμην ἐλεύθερος νὰ ταξειδεύσω. Τώρα δὲν ἐπαπειλοῦμαι πλέον, ἐπαπειλῶ ἐγὼ τοὺς ἄλλους· δύναμαι νὰ περιηγηθῶ ἢ νὰ μείνω εἰς τὰς Ἀθήνας κατ' ἀρέσκειάν μου. Πλούσιος ὤν, ἤμην ὑπόδουλος· ἐνδεὴς δὲ, βασιλεύς. Ἐπλήρονον τὸν φόρον, εἶναι αὐτὴ ἡ δημοκρατία ἥτις μοὶ τὸν πληρόνει, διότι εἶναι εἰς χρέος νὰ μὲ τρέφῃ. Τέλος πάντων ἰδοὺ ἐγὼ ἐλεύθερος. Ὅτε εἶχον τὰ ἀγαθά μου, ὤφειλον νὰ φοβῶμαι ὁτὲ μὲν τὰς περιπετείας τῆς τύχης, ὁτὲ δὲ, τὴν φιλάργυρον χεῖρα τῆς δημοκρατίας ἥτις μ' ἀφῄρει κάτι τι· νῦν δὲ εἶμαι ἐν σκέπῃ τῶν κινδύνων τούτων καὶ οὐδὲν ἔχω νὰ χάσω» (2).

---

(1) Σφῆκες, στίχ. 550 — καὶ ἀλλαχοῦ συχνάκις.
Φιλοκλέων· Τὶ γὰρ εὔδαιμόν γε, ἢ μακαριστὸν μᾶλλον νῦν [ἐστὶ δικαστοῦ,
Ἢ τρυφερώτερον (aut deliciis magis abundans). . . . ;
M.

(1) Ξενοφ. Πόροι, ἢ περὶ Προσόδων. Εἰς τὴν πολύτιμον ταύτην πραγματείαν ὁ Ξενοφῶν προοιμιάζεται οὕτως· «Ἐγὼ μὲν τοῦτο ἀεί ποτε νομίζω, ὁποῖοί τινες ἂν οἱ προστάται ὦσι, τοιαύτας καὶ τὰς πολιτείας γίγνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἀθήνησι προεστηκότων ἐλέγοντό τινες, ὡς γινώσκουσι μὲν τὸ δίκαιον οὐδενὸς ἧττον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διὰ δὲ τὴν τοῦ πλήθους πενίαν ἀναγκάζεσθαι ἔφασαν ἀδικωτέροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις· ἐκ τούτου ἐπεχείρησα σκοπεῖν, εἴπῃ δύναντ' ἂν οἱ πολῖται διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν, ὅθεν περ καὶ δικαιότατον νομίζων εἰ τοῦτο γένοιτο, ἅμα τῇ τε πενίᾳ αὐτῶν ἐπικεκουρῆσθαι ἂν καὶ τῷ τοῦ ὑπόπτους τοῖς Ἕλλησιν εἶναι. — Καὶ ἀφ' οὗ δίδῃ εἰς τοὺς ἀσωφρονίστους συμπολίτας αὐτοῦ χρυσᾶς συμβουλὰς μεθ' Ὑμηττίου μέλιτος, ὡς μέγας διαχειριστικὸς ὑπουργὸς ἢ οἰκονομολόγος, περὶ πόρων, περαίνει ὡς ἐφεξῆς· «Ἀλλ' εἴγε μὴν τῶν εἰρημένων ἀδύνατον μὲν μηδέν ἐστι μηδὲ χαλεπὸν, πραττομένων δὲ αὐτῶν, προσφιλέστεροι μὲν τοῖς Ἕλλησι γενησόμεθα, ἀσφαλέστερον δὲ οἰκήσομεν, εὐκλεέστεροι δὲ ἐσόμεθα, καὶ ὁ μὲν δῆμος τροφῆς εὐπορήσει, οἱ δὲ πλούσιοι τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης ἀπαλλαγήσονται, περιουσίας δὲ πολλῆς γενομένης, μεγαλοπρεπέστερον μὲν ἔτι ἢ νῦν ἑορτὰς ἄξομεν, ἱερὰ δ' ἐπισκευάσομεν, τείχη καὶ νεώρια ἀνορθώσομεν, ἱερεῦσι δὲ καὶ βουλῇ καὶ ἀρχαῖς καὶ ἱππεῦσι τὰ πάτρια ἀποδώσομεν· πῶς οὐκ ἄξιον ὡς τάχιστα τούτοις ἐγχειρεῖν, ἵνα ἔτι ἐφ' ἡμῶν ἐπίδωμεν τὴν πόλιν μετ' ἀσφαλείας εὐδαιμονοῦσαν;» Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ! M.

(2) Ἱππ. Στίχ. 923 —.
Κλέων Δώσεις ἐμοὶ καλὴν δίκην,
Ἱπούμενος ταῖς εἰσφοραῖς·
Ἐγὼ γὰρ εἰς τοὺς πλουσίους
Σπεύσω σ' ὅπως ἂν ἐγγραφῇς. M.

(1) Λέγε, Καλλίας· μνημονικὸν ἁμάρτημα ἢ παραδρομὴ τοῦ συγγραφέως.

(2) Χαρμίδ. « Ἐγὼ τοίνυν ἐν τῇδε τῇ πόλει ὅτε μὲν πλούσιος ἦν, πρῶτον μὲν ἐφοβούμην μή τίς μου τὴν οἰκίαν διορύξας καὶ τὰ χρήματα λάβοι καὶ αὐτόν τί με κακὸν ἐργάσαιτο· ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συκοφάντας ἐθεράπευον, εἰδὼς ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἱκανὸς εἴην ἢ ποιῆσαι ἐκείνους. Καὶ γὰρ δὴ προσετάττετο μὲν ἀεὶ τί μοι δαπανᾶν ὑπὸ τῆς πόλεως, ἀπορούμην δὲ οὐδαμοῦ· νῦν δὲ ἐπειδὴ τῶν ὑπερορίων στέρομαι καὶ τὰ ἐγγαῖα οὐ καρπούμαι καὶ τὰ ἐκ τῆς οἰκίας πεπόνηται, ἤδεως μὲν καθεύδω, ἐπιτρέπω δὲ τῇ πόλει γεγένημαι· οὐκέτι δὲ ἀπειλοῦμαι, ἀλλ' ἤδη ἀπειλῶ ἄλλοις, ὡς ἐλεύθερός τε ἐξεστί μοι ἀποδημεῖν καὶ ἐπιδημεῖν· ὑπανίστανται δέ μοι ἤδη καὶ θάκων καὶ ὁδῶν ἐξίστανται οἱ πλούσιοι. Καὶ εἰμὶ νῦν τυράννῳ ἐοικὼς, τότε δὲ σαφῶς δοῦλος ἦν· καὶ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἰδοὺ τίνι τρόπῳ ἡ πολιτικὴ οἰκονομία τῶν Ἀθηνῶν μετεχειρίζετο τὸν πλοῦτον. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ μεγάλαι καταστάσεις ἐφθείροντο ταχέως. Βλέπομεν τοὺς πλουσιωτέρους πολίτας, τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Ἰσόμαχον, Στέφανον τὸν Θαλοῦ, τὸν Νικίαν, καὶ τλπ., νὰ μὴν ἀφήσωσιν εἰς τὰ τέκνα των εἰμὴ πατρῷα εἰς ἄκρον ἠλαττωμένα. Ἐπὶ τοσοῦτον ἔφθανον αἱ θυσίαι καὶ τὰ βάρη αὐτῶν! Ἵνα πλουτίσῃ τις ἐχρειάζετο νὰ ἔχῃ ἀξιώματα εἰς τὰ ἔξω, νὰ δέχεται ἀργύριον παρὰ τῶν Περσῶν, νὰ ἐμπορεύηται καὶ νὰ ἐξορύττῃ τὰ μεταλλεῖα. Ἀλλὰ πάραυτα ἡ δημοκρατία, ὡς βδέλλα, ἀπερρόφει τοὺς εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς ἀποκτήθέντας τούτους θησαυρούς. Καὶ τῳόντι, ἐπειδὴ ὁ λαὸς δὲν ἀνείχετο οὐδεμίαν παῦσιν εἰς τὰς παιδιάς του, εἰς τοὺς ὀβολούς του, εἰς τὰς τοῦ κρέατος διανομάς του, καὶ ὀλίγον ἔμελεν αὐτῷ περὶ τῶν δημοσίων προσόδων, ὅτε δὲν ἐστερεῖτο τροφῆς καὶ τέρψεως, ἀνάγκη πᾶσα νὰ φροντίζωσιν οἱ πλούσιοι νὰ ἔρχωνται εἰς βοήθειαν τῶν ἀχρημάτων στρατηγῶν, νὰ ἀπαντῶσι τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, συχνάκις καὶ ἀκουσίως αὐτῶν τούτων κεκηρυγμένου.

Ἐντεῦθεν προκύπτει ἐναργῶς πῶς ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία διέρρηξε τοὺς φραγμοὺς οὓς ἔθηκεν ὁ Σόλων εἰς τὸ κενόδοξον καὶ τὸ παράφορον αὐτῆς. Τὸ ἔργον τοῦ νομοθέτου τούτου κατήντησε παρεσραμμένον· ἦτο ἡ δημαγωγία ἥτις ὑπερεχείλιζε· ὑπελείπετο ὁ Ἄρειος πάγος· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ὁ Περικλῆς ἔκλεισε τὸ στόμα (1). Ἡ ἀνεξαρτησία αὐτοῦ, ἐγγύησις οὖσα πολύτιμος ἐν μιᾷ δημοκρατίᾳ εὐτάκτῳ, ἀπέβη τοῦ λοιποῦ ἀσυμβίβαστος μετὰ τῆς δεσποτείας τοῦ ὄχλου. Δι' αὐτοῦ τοῦ ὀλεθρίου πραξικοπήματος ἡ πολιτικὴ ἰσοσταθμία ἀπώλεσε τὸ ἀσαλευτότερον αὐτῆς ὑπομόχλιον, καὶ ὁ Περικλῆς ἐπάταξε καιρίως τὸ ἔργον τοῦ Σόλωνος, ὅστις, ἀναγνωρίζων τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ, προσεπάθει νὰ προλάβῃ τὰς καταχρήσεις αὐτῶν φρονίμῳ συγκράσει τῆς διαιρέσεως τῶν ἐξουσιῶν. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀναρχίας ἕνεκα τῆς τειχορρηξίας (brèche) ταύτης ἔπραξε τὰς πλέον ἐπιφόβους εἰσβολάς· αἱ Ἀθῆναι, στερηθεῖσαι τοῦ καλλίστου αὐτῶν κοσμήματος, δὲν ἦσαν ἄλλο, παρὰ Κικέρωνι κριτῇ, εἰμὴ τὸ θέατρον μιᾶς ἰσότητος ἐξυβριστικῆς τῆς ἀξίας. Ὁ ἔλεγχος τῶν ἠθῶν ἐξέλιπεν· οἱ ἀχρειέστεροι τῶν πολιτῶν, ἀπολυθέντες τῆς ἀναγκαίας ἐφορείας μάλιστα εἰς τὰς ἐλευθέρας Κυβερνήσεις, ἐβάδισαν ὑψωμένῃ τῇ κεφαλῇ, κατεπάτησαν τὴν χρηστοήθειαν, τὴν εὐπρέπειαν καὶ τοὺς νόμους. Ἡ φθορὰ ἐπεκράτησε παῤῥησίᾳ εἰς τὰς ἐκλογάς, ἡ δωροδοκία εἰς τὰς δίκας, τὸ ψεῦδος εἰς τὰς δικαστικὰς μαρτυρίας. «Ναὶ, διὰ τῶν χρημάτων, κραυγάζει ὁ Ξενοφῶν (λαλεῖ Ἀθηναῖος, μάρτυς αὐτόπτης), κατορθόνει τὶς πολλὰ πράγματα ἐν Ἀθήναις. Ναὶ, ὅστις παρουσιάζεται μετ' ἀργυρίου ἀνὰ χεῖρας, τῷ δίδεται ἀκρόασις καὶ παρὰ τῆς βουλῆς καὶ παρὰ τοῦ λαοῦ! Καὶ τὸ κακὸν θέλει πάντοτε αὐξάνει, κατὰ λόγον εὐθὺν τῆς πρὸς δόσιν χρηματικῆς ἐλλείψεως» (1).

Ἡ δὲ παρὰ τοῦ Ἀρείου πάγου διενεργουμένη ἐπισκοπία (discipline), καὶ κατὰ τῶν ἀνωφελῶν πολιτῶν, καὶ κατὰ τῶν ἀνθρώπων τῶν στερουμένων μέσων ὑπάρξεως, καὶ κατὰ τῶν ῥητόρων τῶν χωρὶς εὐθύτητος, καὶ κατὰ τῶν ἀσώτων καὶ ἀκολάστων, ἀπώλεσε τὸ ἔννομον ἀξίωμα καὶ ὅλην τὴν πραγματικὴν αὐτῆς ἰσχύν. Αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς δὲν ἦσαν πλέον εἰμὴ ἁπλαῖ συμβουλαὶ σπανίως εἰσακουόμεναι, καὶ τὸ στίγμα τῆς ἀτιμίας, ὅπερ ἐκώλυε τοὺς στηλιτευθέντας πολίτας νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἐξεφόβιζε πλέον τοὺς κακεντρεχεῖς. Πρὸς ἀντέκτισιν δὲ (en revanche), ἡ ἀναρχία ἐξήσκησε τὴν ἐποπτικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν τόσῳ καλῶς μετεχειρίσθη κατ' ἴδιον αὐτοῦ τρόπον ὁ Ἄρειος πάγος· ἡ καταμήνυσις διεδέχθη τὴν ὑψηλὴν ἐπιτήρησιν τοῦ εὐκλεοῦς τούτου συνεδρίου, καὶ τὰ δικαστήρια ἠνοίχθησαν εἰς τὰς καταλαλιὰς τῶν συκοφαντῶν. Ἡ τῆς κακοηθείας αὐστηρὰ ἐξέλεγξις δὲν εὗρε καταφύγιον εἰμὴ ἐν τῷ θεάτρῳ· ἀλλὰ τὸ θέατρον, σκοπεῦον πολλῷ μᾶλλον νὰ διασκεδάζῃ ἢ νὰ διδάσκῃ, ἐγίνετο αἴτιον νὰ ἐκπίπτῃ ἡ ἐπιτίμησις εἰς τὸ σατυρικὸν καὶ τὴν ὕβριν· πρόσθες εἰς τοῦτο καὶ ὅτι ὁ λαὸς δὲν συνεχώρει εἰς τὴν κωμῳδίαν εἰμὴ τὴν μαστίγωσιν τῶν εὐγενῶν, τῶν πλουσίων καὶ τῶν ἰσχυρῶν, καὶ ὅτι σπανίως συγκατένευε νὰ παραδίδῃ εἰς τὸν κοινὸν χλευασμὸν τὰ

τότε μὲν ἐγὼ φόρον ἐπέφερον τῷ δήμῳ, νῦν δὲ ἡ πόλις τέλος φέρουσα τρέφει με. Ἀλλὰ καὶ Σωκράτει ὅτε μὲν πλούσιος ἦν ἐλοιδόρουν με ὅτι συνῆν, νῦν δ' ἐπεὶ πένης γεγένημαι, οὐκέτι οὐδὲν μέλει οὐδενί. Καὶ μὴν ὅτε μέν γε πολλὰ εἶχον ἀεί τι ἀπέβαλλον ἢ ὑπὸ τῆς πόλεως ἢ ὑπὸ τῆς τύχης· νῦν δὲ ἀποβάλλω μὲν οὐδέν, οὐ δὲ γὰρ ἔχω, ἀεὶ δέ τι λήψεσθαι ἐλπίζω.» — Ξενοφ. Συμπόσ. Κεφ. Δ: 30. Μ.

(1) «Καὶ ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν, ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας (ὁ Περικλῆς) τὸ πλῆθος, ἐχρήσατο κατὰ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ἧς αὐτὸς οὐ μετεῖχε, διὰ τὸ μήτ' ἄρχων, μήτε θεσμοθέτης, μήτε βασιλεὺς, μήτε πολέμαρχος λαχεῖν. Αὗται γὰρ αἱ ἀρχαὶ κληρωταὶ τ' ἦσαν ἐκ παλαιοῦ, καὶ δι' αὐτῶν οἱ δοκιμασθέντες ἀνέβαινον εἰς Ἄρειον Πάγον. Διὸ καὶ μᾶλλον ἰσχύων ὁ Περικλῆς ἐν τῷ δήμῳ, κατεστασίαζε τὴν βουλὴν, ὥστε τὴν μὲν ἀφαιρεθῆναι τὰς πλείστας κρίσεις δι' Ἐφιάλτου, Κίμωνα δὲ ὡς φιλολάκωνα καὶ μισόδημον ἐξοστρακισθῆναι, πλούτῳ μὲν καὶ γένει οὐδενὸς ἀπολειπόμενον, νίκας δὲ καλλίστας νενικηκότα τοὺς βαρβάρους καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ λαφύρων ἐμπεπληκότα τὴν πόλιν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τοσοῦτον ἦν τὸ κράτος ἐν τῷ δήμῳ Περικλέους.»—Πλουτάρχ. Περικλῆς σελ. 289, ἔκδ. Κοραῆ. Μ.

(1) «Λέγουσι δέ τινες, ἤν τις ἀργύριον ἔχων προσίῃ πρὸς βουλὴν ἢ δῆμον, χρηματιεῖται· ἐγὼ δὲ τούτοις ὁμολογήσαιμ' ἄν, ἀπὸ χρημάτων πολλὰ διαπράττεσθαι ἀθήναι, καὶ ἔτι ἂν πλείω διαπράττεσθαι, ἐὰν δόσιν ἐπιδῶ τῶν ἀργυρίου.» Ξενοφ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. — Γ'. Παραπροσθέμεν καὶ ἐξαιτούμεθα ὡς ἥδιστα συγγνώμην ἡ Ξενοφῶντος αὐτῆ περίοδος, ἂν τις ἀναλάβῃ τὰ προηγούμενα κεφ. τοῦ πόνου τοῦ συγγράμματος, ἔπαθεν ὁπωσοῦν παραβίασιν δικηγορικὴν παρὰ τοῦ νομοδιδασκάλου συγγραφέως, τοῦ Κ. Τροπλόγγου (Troplong)· καὶ ἀλλαχοῦ τοῦτο ὑποφαίνεται· Ἀλλὰ μὴ λησμονήσωμεν ὅτι τὰ τοιαῦτα θέματα ὑφαίνονται ἐπὶ Ναπολέοντος Γ'· ὑπὸ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου πολιτευομένων. Μ.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ἐλαττώματα καὶ τὰ γελοῖα τοῦ πλήθους (1). Τέλος πάντων, τοῦ Ἀρείου πάγου τοιουτοτρόπως ἀκρωτηριασθέντος, αἱ ἐκλογαὶ καὶ αἱ διαβουλεύσεις ἀφέθησαν εἰς τοὺς τολμηροτέρους πρὸς τὴν κακοποιΐαν, ἐξήρκει μόνον νὰ ἦσαν καὶ οἱ εὐφραδέστεροι.

Τὸ δίκαιον, περιφρονηθὲν ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς, ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς ἰσχύος, τοῦ δόλου, τῆς κακοπιστίας. Ὁ Ἄνυτος ἐπαπειλῶν τὸν Σωκράτην, τῷ ἔλεγε· «Μάθετε ὅτι ἐνταῦθα μᾶλλον ἢ ἄλλοθι δύναταί τις νὰ πράξῃ καὶ πολὺ κακὸν καὶ πολὺ καλόν.» Ὁ Ἄνυτος ἐκολάκευε, τὰς Ἀθήνας· τὸ κακὸν ἐπλεονέκτει. (Ἀκολουθεῖ) Π. Α.

Παρόραμα. Σελ. 265 στίχ. 13 γράφ. ἀναγώγου.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

(Συνέχεια, ὅρα φυλλάδ. Ζ'. σελ. 177—183).

Σύστημα τοῦ Σπινόζα (2).

Μεταξὺ τῶν ὄντων ὁ πανθεϊσμὸς διαχέλλει ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὑπάρχοντα ἀφ' ἑαυτῶν (αὐθυπόστατα) ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα πάντοτε ὑπάρχουσιν εἰς ἄλλα. Αἱ ἰδιότητες, τὰ προσόντα, τὰ ἀποτελέσματα συγκροτοῦσι τὴν δευτέραν κλάσιν τῶν ὄντων. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουσι τὰ ὑποκείμενα, αἱ οὐσίαι καὶ ὑποστάσεις, ὅλα τὰ σώματα καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα, ἐὰν ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἀφ' ἑαυτῶν, ὅτι, λαβόντα τὴν ὕπαρξιν παρ' ἄλλου ὄντος, οὔτε ταύτην δύνανται νὰ διατηρήσωσι καὶ νὰ προαγάγωσι κατ' ἀρέσκειαν, οὔτε ν' ἀποφύγωσι τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἐπέβαλεν εἰς αὐτὰ ἄλλη δύναμις ἀνωτέρα.

Ἡ πεῖρα καὶ ἡ παρατήρησις δὲν μᾶς παρέχουσιν εἰμὴ τὰς δύο ταύτας κατηγορίας τῶν ὄντων. Ἀλλ' ὁ λόγος, προχωρῶν περαιτέρω καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ ὕπαρξις τῶν ὅσα πίπτουν ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις μας εἶναι δεδανεισμένη, εἶναι πρόσκαιρος, ὅτι δὲν εἶναι οὐσιωδῶς καὶ ἀναφαιρέτως ἐνυπάρχουσα εἰς αὐτά, συμπεραίνει ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἄλλα ὄντα, τῶν ὁποίων ἡ οὐσία νὰ ἦναι αὐτὴ ἡ ὕπαρξις καὶ τὰ ὁποῖα νὰ ὑπάρχωσιν ἀληθῶς ἀφ' ἑαυτῶν.

Φθάσαντες δὲ εἰς ταύτην τὴν ἀνωτέραν τάξιν τῶν ὄντων, ἀποδεικνύουσιν εὐκολώτατα οἱ πανθεϊσταὶ, ὅτι τοιαῦτα ὄντα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦναι οὔτε πολλὰ οὔτε δύο, ἀλλ' ἓν καὶ μόνον, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ αὐτόον, ἡ μόνη καὶ ἀληθὴς ὑπόστασις, ὁ Θεὸς, ἀΐδιος, ἀνεξάρτητος, ἁπλοῦς καὶ ἀδιαίρετος.

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀληθῶς εἰμὴ ἓν μόνον ὄν, καὶ πάντα τὰ ἄλλα δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσιν, εἶναι ἀναπτύξεις, προσόντα, τρόποι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ ὄν τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ὑπάρχον, τὸ μόνον ἀναγκαῖον, ἕπεται ὅτι ἀναγκαία εἶναι καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ· τουτέστιν, οὐδὲν ἐκ τῶν ὄντων καὶ ἐσομένων εἶναι τυχηρὸν καὶ ἐνδεχόμενον, ἀλλὰ πάντα ἀναγκαῖα, πάντα ἀναπόφευκτα, διότι πάντα εἶναι τρόποι τῶν προσόντων τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἰδοὺ πῶς κατὰ τοῦτο συνᾴδει ὁ πανθεϊσμὸς, ὡς πρὸς τὰς ἱστορικὰς συνεπείας, μὲ τὸν ὑλισμὸν καὶ μὲ τὴν μοιροδοξίαν.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο λοιπὸν τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος; ἡ ψυχή του εἶναι μέρος τῆς ψυχῆς τοῦ Θεοῦ, τὸ σῶμά του εἶναι ἐπίσης μέρος τοῦ σώματος τοῦ Θεοῦ, αἱ ἰδέαι, αἱ βουλαὶ καὶ αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τρόποι τῆς ὑπάρξεως τῆς θείας οὐσίας. Ἐκ τούτου δυνατὸν νὰ προϊδωμεν πόσον ὀλέθριαι ἤθελον εἶσθαι αἱ ἠθικαὶ συνέπειαι τοιούτου συστήματος, ἐὰν ἤθελέ τις δι' αὐστηρᾶς λογικῆς νὰ τὰς ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὰς προεκτεθείσας ἀρχάς. Ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ πανθεϊσμοῦ φέρει ἀναποφεύκτως τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀπάθειαν ἢ εἰς τὴν ἀκολασίαν. Θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς ἁπλοῦν φαινόμενον, καὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν του, πᾶσαν πρᾶξιν ὡς τρόπον, ὑφ' ὃν ἀναπτύσσεται ἡ ὕπαρξις τοῦ ὑπερτάτου καὶ μόνου ὄντος, ἀδύνατον νὰ μὴ φρονῇ ὅτι πᾶν ἔργον του εἶναι ἀδιάφορον, ἀναπόφευκτον, ἀναγκαῖον, καὶ ἑπομένως, ἢ νὰ ἐξοκείλῃ ἀνερυθριάστως εἰς τὰ πλέον βδελυρὰ καὶ ὀλέθρια ἀτοπήματα, ἢ νὰ μείνῃ ἄπρακτος καὶ ἀδρανὴς, παραδίδων ἑαυτὸν εἰς τὰ κύματα τοῦ μεγάλου τούτου ὠκεανοῦ, τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι εἰμὴ ἀόρατος καὶ ἀσήμαντος ῥανίς.

Τοιούτους καρποὺς ἔφερεν ὁ πανθεϊσμὸς εἰς τὴν Ἰνδίαν καὶ θέλει φέρει ἀπανταχοῦ, ὅπου φθάσῃ νὰ ῥιζωθῇ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ὁμάδων καὶ νὰ λάβῃ πλήρη ἐφαρμογὴν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον.

Ἡ ἱστορία ἐν τοσούτῳ εἶναι, κατὰ τοὺς πανθεϊστὰς, ἡ κατὰ χρόνον καὶ τόπον ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπότης εἶναι μέρος τοῦ μόνου ὄντος, καὶ ἀναγκαίως ὑπάρχουσα, ἀναγκαίως προοδεύει καὶ ἀναπτύσσεται, ἕπεται ὅτι ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ ἡ πραγματοποίησις τοῦ Θεοῦ.

Τὰς ἱστορικὰς συνεπείας τοῦ πανθεϊσμοῦ, αἴτινες δυνάμει ἐνυπῆρχον εἰς τὸ σύστημα τοῦ Σπινόζα, ἐξήγαγον καὶ ἐξεφράσαν διαρρήδην οἱ νεώτεροι πανθεϊσταὶ τῆς Γερμανίας.

Ὁ *ἀπόλυτος ἰδεαλισμὸς* τοῦ Σχελλίγγου εἶναι ὑπὸ νέαν μορφὴν αὐτὸς ὁ πανθεϊσμὸς τοῦ Σπινόζα.

(1) «Κωμῳδεῖν δ' αὖ καὶ κακῶς λέγειν τὸν δῆμον οὐκ ἐῶσιν, ἵνα μὴ τίποτ' ἀκούωσι κακῶς· ἰδίᾳ δὲ κελεύουσι, εἴ τις τινα βούλεται, εὖ εἰδότες, ὅτι οὐχὶ τοῦ δήμου ἐστὶν, οὐ δὲ τοῦ πλήθους ὁ κωμῳδούμενος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀλλ' ἢ πλούσιος, ἢ γενναῖος, ἢ δυνάμενος. Ὀλίγοι δέ τινες τῶν πενήτων καὶ τῶν δημοτικῶν κωμῳδοῦνται, καὶ οὐδ' οὗτοι, ἐὰν μὴ διὰ περιπραγμοσύνην, καὶ διὰ τὸ ζητεῖν πλέον ἔχειν τοῦ δήμου.» Ξενοφ. Ἀθην. Πολιτ. Κεφ. Β'. 18. Μ.

(2) Καίτοι ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ Ε. Σαισσέτου μετάφρασιν τοῦ Σπινόζα, ἐπροτιμήσαμεν διὰ τὸ σύντομον καὶ εὔληπτον αὐτῆς τὴν ἔκθεσιν τὴν ὁποίαν ἔκαμε τοῦ συστήματος τούτου ὁ Κ. Ἰουφροᾶς εἰς τὸ σύγγραμμά του Cours de Droit Naturel.

ΠΑΚΣΕΒΑΝΕΛΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΙΞΟΥΡΙΟΥ

Σύστημα τοῦ Σχελλίγγου.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὴν ὑποκειμενικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Καντίου διεδέχθη ἐν Γερμανίᾳ ὁ ἰδανισμὸς τοῦ Φίχτου, καὶ ὅτι τὸν ἰδανισμὸν τοῦτον παρέλαβε παρὰ τοῦ Φίχτου ὁ Σχελλίγγος καὶ ἔκαμεν *ἀπόλυτον*.

Ὁ Σχελλίγγος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν ἰδέαν, ὅτι αἱ δύο ἀντικείμεναι μέθοδοι, διὰ τῶν ὁποίων εἶχον προσπαθήσει ἕως τότε νὰ λύσωσι τὸ κυριώτερον πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας, τουτέστι τὸν συμβιβασμὸν τοῦ *ἐγὼ* μὲ τὸ *οὐκ ἐγὼ*, ἦσαν ἀμφότεραι ἀτελεῖς.

Διότι, εἰ μὲν στηριχθῶμεν εἰς τὸ *οὐκ ἐγὼ* διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ *ἐγὼ*, πίπτομεν εἰς τὸν *ὑλισμὸν*· εἰ δὲ θελήσωμεν διὰ τοῦ *ἐγὼ* νὰ γνωρίσωμεν τὸ *οὐκ ἐγὼ*, χανόμεθα ἀναποφεύκτως εἰς τὸν λαβύρινθον τοῦ *ἰδανισμοῦ*. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προσδράμωμεν εἰς ἄλλην γενικωτέραν ἀρχήν.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ παντὸς δὲν εἶναι οὔτε τὸ *ἐγὼ*, οὔτε τὸ *οὐκ ἐγώ*, ἀλλὰ τὸ *ἀπόλυτον*, καὶ πᾶσα ἀληθὴς φιλοσοφία πρέπει νὰ ἦναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ *ἀπολύτου*. Τὸ *ἀπόλυτον* τοῦτο δὲν εἶναι οὔτε ὑποκείμενον, οὔτε ἀντικείμενον, οὔτε πνεῦμα, οὔτε ὕλη, οὔτε πεπερασμένον, οὔτε ἄπειρον, οὔτε ἰδανικὸν, οὔτε πραγματικὸν, οὔτε ἐλεύθερον, οὔτε ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἡ καθολικὴ ἀρχὴ, ἡ τελεία ἑνότης, τὸ ἀδιάφορον, εἰς ὃ ἁρμονικῶς συνενοῦνται ἡ ἰδέα καὶ τὸ ὄν καὶ πάντα τὰ ὡς πρὸς ἄλληλα ἀντικείμενα καὶ τὰ διάφορα, εἶναι ἡ *ἀπόλυτος ταυτότης*, ὁ Θεός.

Τὸ ἀπόλυτον, καί τοι μὴ ἔχον συναίσθησιν ἑαυτοῦ, βασανίζεται ὅμως ἀπὸ τὴν ἀκάθεκτον ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἀποκαλυφθῇ καὶ ν' ἀναπτυχθῇ ἐξωτερικῶς. Ἐνδίδον εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην διαιρεῖται, παύει ἡ ἀρχικὴ ἑνότης καὶ ἄρχεται τὸ σχίσμα· αἱ δυνάμεις, αἵτινες εἰς τὸ βάθος τοῦ ἀπολύτου εὑρίσκονται εἰς πλήρη ἁρμονίαν πρὸς ἀλλήλας, λαμβάνουσι διὰ τῆς ἀναπτύξεώς του διπλῆν καὶ ἐναντίαν διεύθυνσιν· ἐκ τούτου αἱ διαφοραὶ τῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀπολύτου. Ἄπειρος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὄντων, καὶ ὁ ἐξελιγμὸς οὗτος γίνεται ἐπ' ἄπειρον. Ἀλλὰ διὰ τούτου τὸ ἀπόλυτον δὲν ἀποβάλλει τὴν ἰδίαν του φύσιν. Καθ' ἕκαστον βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως νέα ὄντα παράγονται, τελειότερα τῶν προγενεστέρων, καὶ ἐκ τῆς ἀντικειμένης διευθύνσεως, καθ' ἣν τὸ ἀπόλυτον ἀναπτύσσεται, μορφόνονται τὰ δύο βασίλεια τῆς φύσεως, τὸ τῆς *νοήσεως* καὶ τὸ τῆς *ὕλης*. Ἔκτασις καὶ νόησις εἶναι καὶ κατὰ τὸν Σπινόζα τὰ δύο προσόντα τῆς θείας οὐσίας. Τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι δύο ὄψεις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, καὶ ἡ σειρὰ τῶν ἀναπτύξεων τοῦ ἑνὸς ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀναπτύξεων τοῦ ἄλλου· ἡ σειρὰ τῶν ἰδεῶν, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ ψυχὴ, ἀντιστοιχεῖ ἀκριβέστατα εἰς τὴν σειρὰν τῶν κινήσεων, ἐξ ὧν σύγκειται τὸ σῶμα.

Ἀπαράλλακτα καὶ ὁ Σχελίγγος λέγει, ὅτι τὰ δύο βασίλεια τῆς φύσεως, καί τοι διαφέροντα ἀλλήλων, ἔχουσιν ὅμως τὴν αὐτὴν πηγὴν, εἶναι ἀμφότερα ἀποκαλύψεις τοῦ ἀπολύτου, καὶ ἔχουσι κοινὴν βάσιν τῆς ὑπάρξεώς των τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τοῦ ἀπολύτου. Τοῦτο ἐξηγεῖ τὸν παράδοξον ἐκεῖνον παραλληλισμὸν, ὅστις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ὑλικῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας· διὰ τοῦτο οἱ νόμοι τῆς πρώτης συνᾴδουσι τόσον ἐντελῶς μὲ τοὺς νόμους τῆς δευτέρας, ὥστε ἀρκεῖ νὰ συμβουλευθῶμεν τὸν ἀνθρώπινον λόγον, ἵνα γνωρίσωμεν τοὺς καθολικοὺς νόμους, οἵτινες διέπουσι τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν.

Καθ' ὅσον προοδεύει ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀπολύτου κατὰ τοσοῦτον διευκρινεῖται καὶ φωτίζεται ἡ συναίσθησις τὴν ὁποίαν ἔχει ἑαυτοῦ. Σκοτεινὴ κατ' ἀρχὰς καὶ συγκεχυμένη, γίνεται βαθμηδὸν σαφεστέρα, καὶ τὸ ἀπόλυτον φθάνει τέλος εἰς τὴν πλήρη συνείδησιν ἑαυτοῦ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κοιμᾶται εἰς τὸν λίθον, ὀνειρεύεται εἰς τὸ ζῶον, εἶναι ἔξυπνον εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἐκ τῆς διπλῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀπολύτου γεννᾶται ἡ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας εἰς δύο μέρη ἀντικείμενα μὲν καὶ παράλληλα, ἀλλὰ σύμφωνα ἐνταυτῷ καὶ συνενούμενα εἰς ἀνωτέραν τινα ἑνότητα. Ἀφ' ἑνὸς μὲν, εἶναι ἡ *φιλοσοφία τῆς φύσεως*, τουτέστιν, ἡ ἐπιστήμη τοῦ *πραγματικοῦ*, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἡ *ὑπερβατικὴ φιλοσοφία*, τουτέστιν, ἡ ἐπιστήμη τοῦ *ἰδανικοῦ*. Ὁ σύνδεσμος δὲ τῶν δύο μερῶν, ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ἀπορρέουσι καὶ τὸ τέρμα, εἰς τὸ ὁποῖον τελευτῶσιν, εἶναι ἡ ἀνωτάτη *Θεωρία τοῦ ἀπολύτου*, ἡ μόνη ἀξία νὰ ἐπονομάζηται κυρίως *Φιλοσοφία*.

Ἡ ἀπόλυτος ταυτότης καὶ οἱ δύο τρόποι τῆς ἀναπτύξεώς της ἀποτελοῦσι πᾶν τὸ ὑπάρχον καὶ τὸ μόνον ὑπάρχον. Τὸ τριπλοῦν καὶ ταὐτὸν, ἢ ἡ τριαδικὴ ταυτότης, εἶναι ὁ ἀνώτατος νόμος τῆς ἀναπτύξεως. Ἕκαστος δὲ τούτων τῶν δύο τρόπων τῆς ἀναπτύξεως, τουτέστι, τό τε *πραγματικὸν* καὶ τὸ *ἰδανικὸν*, ὑποδιαιρεῖται εἰς ἄλλα τρία στοιχεῖα. Καὶ τὸ μὲν *πραγματικὸν* ἀναπτύσσεται διὰ τῆς *βαρύτητος*, διὰ τοῦ *φωτὸς* καὶ διὰ τοῦ *ὀργανισμοῦ*, εἰς τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχοῦσιν ἡ *ὕλη*, ἡ *κίνησις* καὶ ἡ *ζωή*· τὸ δὲ *ἰδανικὸν* διὰ τοῦ *ἀληθοῦς*, διὰ τοῦ *ἀγαθοῦ*, καὶ διὰ τοῦ *καλοῦ*, εἰς τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχοῦσιν ἡ *ἐπιστήμη*, ἡ *θρησκεία* καὶ ἡ *καλλιτεχνία*. Ὡς τύπος δὲ καὶ ἀντανάκλασις τοῦ παγκοσμίου συστήματος παρουσιάζεται ὁ *μικρόκοσμος*, ὁ *ἄνθρωπος*, ὅστις καὶ αὐτὸς ὑπὸ δύο μορφὰς ἀναπτύσσεται, τουτέστι, τὴν *πολιτείαν* καὶ τὴν *ἱστορίαν*.

Ἡ ἱστορία λοιπὸν, εἶναι κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ γινομένη κατὰ διηνεκῆ καὶ ἀπεριόριστον πρόοδον, καὶ αἱ διάφοροι φάσεις καὶ μεταβολαὶ τῆς ἱστορίας εἶναι οἱ διάφοροι τρόποι τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Εἰς τὴν Ἱστορίαν συνταυτίζεται ἡ ἐλευθερία μὲ τὴν ἀνάγκην καὶ πραγ-

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΛΑΚΩΒΑΤΕΛΟΣ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΙΣΣΟΥΡΙΟΥ

ματοποιεῖται ὁ Θεός. Ἡ δὲ θρησκεία εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ ἀπολύτου, ὁ *λόγος*, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐνσαρκοῦται καὶ ἀποκαλύπτεται, ὁδηγῶν τοὺς λαοὺς εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Τὸν τριαδικὸν τύπον τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Νεοπλατονικῶν εὑρίσκομεν λοιπὸν καὶ εἰς τὸ σύστημα τοῦ Σχελλίγγου, καθὼς θέλομεν τὸν εὑρεῖ καὶ εἰς τὸ σύστημα τοῦ Ἐγέλου. Καὶ ἐκ τῶν δύο τούτων ἔλαβον ἴσως αὐτὸν καὶ ὁ Βονάλδος, καὶ ὁ Κουσῖνος, καὶ ὁ Λαμαινναῖος.

Τὸ σύστημα τοῦ Σχελλίγγου δυνατὸν ἐν τοσούτῳ νὰ συμπεριληφθῇ, κατὰ τὸν Τεννεμάννον, εἰς τὰς ἑξῆς προτάσεις.

ά. Δὲν ὑπάρχει εἰμὴ ἓν μόνον ὄν, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται διὰ τοῦ ἰδανικοῦ καὶ διὰ τοῦ πραγματικοῦ.

β΄. Τὰ ἄλλα ὄντα δὲν ὑπάρχουσιν εἰμὴ καθὸ ἀναπτύξεις τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου τούτου ὄντος, δι' ὧν ἀποκαλύπτεται ὑπὸ διαφόρους προσδιωρισμένους τύπους.

γ΄. Αἱ διαφοραὶ τῶν ὄντων προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ ἰδανικοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν σχετικὴν ὑπεροχὴν καὶ ὑπερίσχυσιν τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου. Αἱ ἀντιθέσεις αὗται λοιπὸν δὲν εἶναι εἰμὴ ἐκφράσεις τῆς ταυτότητος.

Ἡ ἐπιστήμη ἑπομένως εἶναι ἡ γνῶσις τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἑνότητος διὰ τῆς ποικιλίας, εἶναι εἰκὼν τοῦ κόσμου καθ' ὅσον ἐξάγουσα τὰς ἰδέας τῶν πραγμάτων ἀπὸ τὴν θεμελιώδη ἔννοιαν τοῦ ἀπολύτου, ἀκολουθεῖ καὶ μιμεῖται τὴν παραγωγικὴν τῆς φύσεως μέθοδον. Ἡ ἱστορικὴ φιλοσοφία, κλάδος τῆς καθολικῆς φιλοσοφίας, εἶναι λοιπὸν ἡ γνῶσις τῶν νόμων, καθ' οὓς ἀναπτύσσεται τὸ μόνον ὄν, τὸ ἀπόλυτον, διὰ τῆς ἀνθρωπότητος.

Τοιοῦτον εἶναι ἐν συνόψει τὸ πρῶτον σύστημα τοῦ Σχελλίγγου. Διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ μέγας οὗτος φιλόσοφος ἐτροπολόγησεν ἢ μᾶλλον ἤλλαξεν ὁλοτελῶς τὴν πρώτην φιλοσοφίαν του, διασπάσας τὰ δεσμὰ τοῦ πανθεϊσμοῦ καὶ διακηρύξας νέον σύστημα, διὰ τοῦ ὁποίου προσπαθεῖ νὰ συμβιβάσῃ τὴν φιλοσοφίαν μὲ τὴν θρησκείαν. Ἀλλὰ μὴ ἔχοντες ἀρκετὰς πληροφορίας, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκταθῶμεν περὶ τούτου εἰς τὴν παροῦσαν διατριβήν.

Ἂς ἴδωμεν ποῖον ὑπῆρξε τὸ δεύτερον πανθεϊστικὸν σύστημα τῆς Γερμανικῆς φιλοσοφίας

Σύστημα τοῦ Ἐγέλου.

Ὁ Ἔγελος κατ' ἀρχὰς προέθετο μόνον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συστήματος τοῦ διδασκάλου του Σχελλίγγου. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἤρχισε τὴν ἔκθεσιν νέου συστήματος, τὸ ὁποῖον, διαφέρον ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ Σχελλίγγου κατά τινα, συνάδει ὅμως καὶ συνταυτίζεται μὲ αὐτὸ ὡς πρὸς τὸ γενικὸν πνεῦμα τῆς θεωρίας.

Ὁ λόγος, ὁ ἀπόλυτος καὶ καθαρὸς λόγος, ἢ ἡ *ἰδέα*, εἶναι ἡ βάσις τοῦ συστήματος τούτου. Ἀλλ' ἡ *ἰδέα* δὲν εἶναι πλήρης καὶ ἐντελὴς ἰδέα εἰμὴ ὅταν *πραγματοποιῆται*. Ἡ *πραγματικότης* ἐνυπάρχει δυνάμει εἰς τὴν *ἰδέαν* καὶ συνενοῦνται μὲ αὐτήν· ἡ *πραγματικότης* καὶ ἡ *ἰδέα* δὲν εἶναι δύοστοιχεῖα ἀντίθετα, τὰ ὁποῖα συνδυάζονται, ἀλλ' εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό, καθ' ὅσον ἡ *πραγματικότης* εἶναι ἡ ἰδία ἀνάπτυξις τῆς *ἰδέας*. Ἡ *ἰδέα* λοιπὸν καὶ τὸ *ὄν* δὲν διαφέρουσι παντελῶς, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη τῆς *ἰδέας* (τὴν ὁποίαν *Μεταφυσικὴν* ἢ *πρώτην φιλοσοφίαν* ὀνομάζουσιν ἄλλοι) καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐγέλου *λογική*, ἕπεται ὅτι κατ' αὐτὸν ἡ *λογικὴ* καὶ ἡ *ὀντολογία* συνενοῦνται καὶ συγχωνεύονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεωρίαν.

Ἡ ἀρχικὴ καὶ καθαρὰ καὶ γενικὴ *ἰδέα*, πραγματοποιοῦσα ἑαυτήν, *μερικεύεται*. Ἀλλὰ τὸ *μερικὸν* μετέχον τοῦ *γενικοῦ*, συνενοῦται μετ' αὐτοῦ· διότι, ὡς εἴπομεν, ἡ *πραγματικότης* δὲν εἶναι εἰμὴ ἀνάπτυξις τῆς *ἰδέας*. Ἡ *ἰδέα* λοιπὸν, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἔχασε τὴν γενικότητά της μερικευομένη, ἐπιστρέφει πάλιν εἰς ἑαυτήν, ἔχει συναίσθησιν ἑαυτῆς καὶ τότε ἀποτελεῖται ἡ πλήρης ἀτομικότης καὶ ἡ *τριαδικὴ ἑνότης*, ἥτις εἶναι ἡ βάσις πάσης ὑπάρξεως καὶ πάσης ἐπιστήμης. Ὁ τριαδικὸς τύπος εἶναι ὁ χαρακτὴρ τῆς τελειότητος καὶ ἐνταυτῷ ἡ κλεὶς πάσης θεωρίας.

Τρία λοιπὸν εἶναι τὰ μέρη τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἕκαστον αὐτῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς ἄλλα τρία, καὶ οὕτω καθεξῆς.

ά. Ἡ *λογικὴ*, ἥτις εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀπείρου, τοῦ ἀπολύτου, τοῦ ὄντος, καὶ τοῦ ἀνθρώπου θεωρουμένου ὡς νοητικοῦ ὄντος· καὶ αὕτη ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν περὶ τοῦ *ὄντος*, εἰς τὴν περὶ τῆς *οὐσίας* καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς *ἐννοίας* ἢ τῆς *ἰδέας* λογικήν.

β΄. Ἡ *φιλοσοφία* τῆς *φύσεως*, ἥτις ὑποδιαιρεῖται εἰς *μηχανικὴν*, *φυσικὴν καὶ ὀργανικήν*.

γ΄. Ἡ *φιλοσοφία τοῦ πνεύματος*, ἥτις καὶ αὕτη διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, τουτέστιν, εἰς ἐπιστήμην τοῦ πνεύματος, θεωρουμένου *ἐξ ὑποκειμένου*, τουτέστιν, *ἀνθρωπολογίαν*, *φαινομενολογίαν* τοῦ πνεύματος καὶ *ψυχολογίαν* τοῦ πνεύματος, θεωρουμένου *ἐξ ἀντικειμένου*, τουτέστι κατὰ τὴν ἐξωτερικήν του ἀποκάλυψιν διὰ τῆς *ἠθικῆς*, διὰ τοῦ *δικαίου* καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τούτου ἐν τῇ *ἱστορίᾳ*· καὶ τοῦ πνεύματος, θεωρουμένου *ἀπολύτως*, τουτέστι, κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ διὰ τῆς *καλλιτεχνίας*, διὰ τῆς *θρησκείας* καὶ διὰ τῆς *φιλοσοφίας*.

Ἡ *καλλιτεχνία*, ἡ *θρησκεία* καὶ ὁ *φιλοσοφικὸς λόγος* εἶναι οἱ τρεῖς τρόποι τῆς ἀποκαλύψεως καὶ ἐκδηλώσεως τοῦ ἀπολύτου λόγου. Ἀλλ' ἡ αἰσθητὴ δήλωσις τῆς τέχνης δὲν ἀρκεῖ πρὸς πλήρη ἀποκάλυψιν τοῦ πνεύματος· ἡ θρησκεία εἶναι καὶ αὕτη ἀτελὴς, διότι εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου· εἰς δὲ τὴν φιλοσοφίαν αὐτὸς ὁ Θεὸς γινώ-

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

σκει ἑαυτὸν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ φιλοσόφου, ὅστις ὑψοῦται ὑπεράνω τοῦ ὑποκειμενικοῦ μέχρι τοῦ ἀπολύτου λόγου καὶ νοεῖ τοῦτον διὰ μέσου αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Ὅθεν ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἀνωτάτη πραγματοποίησις τοῦ Θεοῦ· ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ ἐμφάνισις εἰς τὸν κόσμον· καὶ τότε δύναται ὁ ἄνθρωπος ν' ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὴν θρησκείαν. Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ ὁ Ἔγελος δι' ἄλλης μεθόδου ἔρχεται εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα τοῦ Σχελλίγγου, ὅτι εἰς τὸν ἀνθρώπινον λόγον τὸ ἀπόλυτον φθάνει εἰς τὴν πλήρη συνείδησιν ἑαυτοῦ. Ἀλλ' ὁ πανθεϊσμός του γίνεται πλέον ἔτι κατάδηλος διὰ τῆς ἰδέας τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει περὶ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ ἦναι *προσωπικὸς*, διότι εἶναι ἄπειρος, καὶ ἡ προσωπικότης ὑποθέτει *πέρας*, *μερικότητα*, ἥτις δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ ἄπειρον. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, καθὸ ἄπειρος καὶ ἀπόλυτος *λόγος*, ὁ Θεὸς πρέπει νὰ ἔχῃ συναίσθησιν ἑαυτοῦ, καὶ ἡ συναίσθησις αὕτη ὑποθέτει *προσωπικότητα*. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἦναι ἐνταυτῷ προσωπικὸς καὶ ἀπρόσωπος, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἐξ ἀνάγκης, ὅτι, εἰ μὲν ὡς ἄπειρος δὲν ἔχει μορφὴν προσωπικότητος, διότι αὕτη ὑποθέτει πέρας, ὡς δὲ ἀπόλυτος λόγος ἔχει συναίσθησιν ἑαυτοῦ καὶ ἑπομένως προσωπικότητα, πρέπει, λέγω, ἐξ ἀνάγκης νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἔχει μὲν μορφὴν πεπερασμένην, ἀλλ' ἐπ' ἄπειρον ἐπαναλαμβανομένην, καὶ οὕτω συμβιβάζεται τὸ ἀνεπίδεκτον μερικῆς μορφῆς τοῦ ἀπείρου μὲ τὸ προσωπικὸν τοῦ λόγου. Καθὸ λόγος, ἔχει συναίσθησιν ἑαυτοῦ ὑπὸ μερικὴν μορφὴν, ἀλλὰ καθὸ ἄπειρος πρέπει νὰ ἔχῃ μορφὰς, αἱ ὁποῖαι νὰ παράγωνται ἐπ' ἄπειρον. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἀποκαλύπτεται δι' ἀπείρου σειρᾶς μορφῶν καὶ προσώπων, τουτέστι, πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ὑλικῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ἀτομικὸς ἄνθρωπος, καθὸ πεπερασμένος καὶ περιωρισμένος, δὲν δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν Θεόν· μόνη δύναται νὰ τὸν ἀποκαλύψῃ ἡ ἀθάνατος καὶ ἀείποτε ἐπιζῶσα ἀνθρωπότης. Ἡ ἱστορία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ, ἤτοι ἡ ἀποθέωσις τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐρχόμεθα τώρα ν' ἀναπτύξωμεν με ὅλην τὴν δυνατὴν ἀκρίβειαν τὸ ἱστορικὸν σύστημα τοῦ Ἐγέλου, καὶ ἐνταῦθα ἐπροσπαθήσαμεν ν' ἀκολουθήσωμεν κατὰ πόδα τὴν ἐπιστημονικὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἐγέλου. Ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ μεταφράσωμεν κατὰ λέξιν, ἠναγκάσθημεν ν' ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὸ κείμενον, ἄλλα παραλείποντες καὶ ἄλλα τροπολογοῦντες. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι πᾶς τις ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν, ὅς τις δὲν εἶναι ἀμύητος τῆς γριφώδους καὶ συβιλλικῆς φρασιολογίας τοῦ Ἐγέλου, θέλει συγχωρήσει καὶ τὴν τόλμην μας καὶ τὰ τυχὸν ἐλλείμματα τῆς μεθερμηνεύσεως.

. . . . . .

Τοιοῦτος εἶναι ὁ πανθεϊσμὸς τοῦ Ἐγέλου, τοιοῦτον εἶναι τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον παρεδέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς φιλοσοφικῆς του διδασκαλίας καὶ ὁ Κ. Κουσῖνος καὶ τὸ ὁποῖον μετά τινων τροπολογιῶν ἐξέθεσεν εἰς τὰ μαθήματά του τοῦ 1828. Ἐδώκαμεν εἰς τὴν προλαβοῦσαν διατριβὴν συνοπτικήν τινα ἰδέαν τοῦ συστήματος τούτου. Ἐρχόμεθα ἤδη νὰ τὸ ἀναπτύξωμεν καὶ πλατύτερον, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ καθυποβάλωμεν ἐν τέλει ὀλίγας παρατηρήσεις καὶ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ παντὸς πανθεϊσμοῦ ἐν γένει.

Σύστημα τοῦ Κ. Κουσίνου.

Ἀποδεικνύει ὁ Κ. Κουσῖνος εἰς τὰ πρῶτα μαθήματα, ὅτι ἡ φιλοσοφία, ἔχουσα ἀντικείμενον τὸ *ἀληθὲς*, εἶναι ἓν τῶν στοιχείων τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Ὑποστηρίζει δὲ τὴν γνώμην ταύτην καὶ μὲ τὴν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ ἀναπτύξεως. Προχωρῶν δὲ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς θεωρίας του, προσθέτει ἀκολούθως, ὅτι τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶναι τὸ κυριώτερον καὶ οὐσιωδέστερον, καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας εἶναι τὸ κυριώτερον καὶ οὐσιωδέστερον μέρος τῆς καθολικῆς ἱστορίας, ἤ, ὡς αὐτὸς λέγει, *ἡ ἱστορία τῆς ἱστορίας καὶ ἡ μόνη ἱστορία*.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἱστορία ἦναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐὰν τὸ κυριώτερον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπότητος ἦναι ἡ φιλοσοφία, ἤτοι ἡ ἐνέργεια τοῦ *λόγου*, ἕπεται ὅτι ἡ ἱστορία εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ λόγου, ὅτι τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκειται ὁ λόγος, εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς ἱστορίας, καὶ ὅτι οἱ νόμοι καθ' οὓς ἀναπτύσσονται τὰ στοιχεῖα ταῦτα, εἶναι οἱ νόμοι τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως, τουτέστιν, οἱ νόμοι τῆς ἱστορίας. Τοιουτοτρόπως ἡ ἀνθρωπότης συνταυτίζεται μὲ τὸν λόγον, ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μὲ αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν.

Ἐνταῦθα διακόπτοντες τὴν σειρὰν τῶν συλλογισμῶν τοῦ Κ. Κουσίνου, ἠδυνάμεθα εὐκόλως ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι οὔτε ἡ ἀνθρωπότης δύναται νὰ συνταυτισθῇ μὲ τὸν λόγον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, τὸ μόνον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπότητος, οὔτε ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία ἑπομένως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, οὔτε δύναται τελευταῖον κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συνταυτισθῇ ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μὲ αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν. Ἀλλ' ἂς προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ συστήματος.

Ποῖα εἶναι τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου;

Πρέπει α. νὰ κάμωμεν ἐντελῆ αὐτῶν ἀπαρίθμησιν, μήτε παραλείποντες μήτε προσθέτοντες· β'. νὰ τὰ ἀναγάγωμεν εἰς τὰ ἁπλούστερα, τὰ ἀρχικὰ, τὰ ἀδιαίρετα· γ'. νὰ προσδιορίσωμεν τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, ἔχομεν δύο ἀριθμήσεις, δύο καταλόγους, τὸν κατάλογον τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὸν κατάλογον τοῦ Καντίου. Ὑπ' αὐτῶν ἔγινε πλή-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

φης καὶ ἐντελὴς ἡ ἀπαρίθμησις τῶν στοιχείων τούτων, ὅθεν ἀδύνατον εἶναι νὰ προσθεθῇ ἢ ν' ἀφαιρεθῇ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἀναγωγὴ (réduction), τὴν ὁποίαν ἔκαμαν, εἶναι ἐπιδεκτικὴ τελειοποιήσεως· δὲν ἔφθασαν κατὰ τοῦτο οἱ μεγάλοι οὗτοι νόες εἰς τὸ μὴ περαιτέρω.

Ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου ἀνάγονται εἰς δύο. Ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ὅπου καὶ ὅπως ἀναπτυχθῇ, καὶ εἴτε ἐπιστήσῃ τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ὑλικῆς κτίσεως, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ζῶμεν, εἴτε θεωρήσῃ τὸν ἐσωτερικὸν καὶ νοερὸν κόσμον τῆς διανοίας, παντοῦ καὶ πάντοτε, εἰς ὅλα τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀντιλήψεώς του, τίποτε δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ εἰμὴ ὑπὸ τὸ κράτος δύο ἐννοιῶν. Καὶ τῷ ὄντι, ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν, λ. χ. καὶ τὸ ποσὸν, δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὰς ἰδέας ταύτας εἰμὴ ὡς ἓν ἢ πολλὰ, ἑνότητα ἢ ποικιλίαν· ὡς πρὸς τὸν τόπον, δὲν δύναται νὰ τὸν ἐννοήσῃ εἰμὴ ὡς ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, ὡς πρὸς τὸν χρόνον, ὡς ἀΐδιον ἢ πεπερασμένον, ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν, ὡς ἀπόλυτον ἢ σχετικὴν καὶ οὕτω καθεξῆς· ὥστε ὁ ὑλικὸς κόσμος, ὁ νοερὸς, ὁ ἠθικὸς, πάντα ὑπόκεινται εἰς τὰς δύο ταύτας ἐννοίας, ὁ λόγος δὲν δύναται ν' ἀναπτυχθῇ εἰμὴ ὑπὸ τοὺς δύο τούτους ὅρους. Ἡ γενικὴ διαίρεσις λοιπὸν τῶν ἰδεῶν μᾶς παρέχει δύο κατηγορίας, τουτέστιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν, τὴν ἑνότητα, τὴν οὐσίαν, τὸ ἀπόλυτον αἴτιον, τὸ τέλειον, τὸ ἄπειρον· ἀφ' ἑτέρου δὲ, τὴν πολλότητα, τὸ φαινόμενον, τὸ σχετικὸν αἴτιον, τὸ ἀτελὲς, τὸ πεπερασμένον.

Ἀλλ' ἡ ἀνάλυσις προχωρεῖ ἔτι περαιτέρω, καὶ συνταυτίζει μετ' ἀλλήλων ὅλους τοὺς ὅρους τῆς πρώτης κατηγορίας καὶ τοὺς ἀνάγει εἰς ἕνα μόνον, τὸ *ἄπειρον*· συνταυτίζει ὡσαύτως ὅλους τοὺς ὅρους τῆς δευτέρας καὶ τοὺς ἀνάγει εἰς ἕνα, τὸ *πεπερασμένον*, καὶ οὕτως, ἀντὶ δύο κατηγοριῶν, ἔχομεν δύο ὅρους, δύο στοιχεῖα, τὸ ἄπειρον καὶ τὸ πεπερασμένον, τῶν ὁποίων τώρα μένει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν.

Οἱ δύο ὅροι συγχρόνως ἀναφαίνονται εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, καὶ δὲν δύνανται νὰ χωρισθῶσι, διότι ὁ εἷς ὑποθέτει τὸν ἕτερον, καὶ δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ χωρὶς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὰ ἀντικείμενα, ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν τάξιν τῶν ὄντων, ὁ δεύτερος προϋποθέτει τὸν πρῶτον, διότι πρὸ τῆς ποικιλίας ὑπῆρχεν ἡ ἑνότης, πρὸ τοῦ φαινομένου ἡ οὐσία, πρὸ τοῦ πεπερασμένου τόπου καὶ χρόνου ὁ ἄπειρος κ.τ.λ. Ἀλλ' ἡ συνύπαρξίς των εἶναι κατ' ἀνάγκην, διότι πραγματικῶς δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν, ἐὰν χωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ κατ' ἀνάγκην εἶναι ὁ δεσμὸς, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ εἷς παράγει τὸν ἄλλον, ἡ ἑνότης τὴν ποικιλίαν, ἡ οὐσία τὸ φαινόμενον, τὸ ἀπόλυτον αἴτιον τὸ σχετικὸν καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὥστε ἡ πρὸς ἀλλήλους σχέσις τῶν δύο ὅρων εἶναι ὄχι μόνον ἡ κατ' ἀνάγκην συνύπαρξις, ἀλλὰ καὶ ἡ κατ' ἀνάγκην γνῶσις καὶ παραγωγὴ τοῦ ἑνὸς παρὰ τοῦ ἄλλου.

Συνενοοῦντες λοιπὸν τοὺς δύο ὅρους διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους *σχέσεως* ἔχομεν τὴν *τριαδικὴν ἑνότητα*, ἥτις εἶναι αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ λόγου ἢ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀλλ' ὁ λόγος δὲν εἶναι ἀτομικὸς, δὲν εἶναι προσωπικός· εἶναι καθολικὸς, εἶναι ἀπρόσωπος, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ ὑπεκφύγῃ τὸ κράτος του, ἑπομένως δὲν εἶναι ἀνθρώπινος, δὲν μᾶς ἀνήκει, εἶναι θεῖος, εἶναι ἀκτὶς καὶ κλάσμα τοῦ καθαροῦ καὶ ἀφθίτου λόγου, ὅστις εἶναι ὁ Θεός. Καὶ ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ λόγου εἶναι ἡ τριαδικὴ ἑνότης, ἕπεται ὅτι ἡ τριὰς εἶναι ἡ οὐσία καὶ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁμοούσιος καὶ τρισυπόστατος φύσις, τὴν ὁποίαν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα προσκυνεῖ καὶ λατρεύει ὅλον τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος.

Ἐνταῦθα ὁ Κ. Κουσῖνος προσπαθεῖ ν' ἀποκρούσῃ τὴν κατηγορίαν τοῦ πανθεϊσμοῦ, τὴν ὁποίαν ἠδύνατό τις νὰ τῷ προσάψῃ ἐκ τῶν προεκτεθέντων. Ἀλλὰ διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐξηγεῖ τὴν δημιουργίαν, ἐπιβεβαιόνει τὴν κατηγορίαν ταύτην. Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν κόσμον, λέγει οὗτος, μὲ τὴν ὁποίαν ἔχει δημιουργικὴν δύναμιν, ἐξήγαγε τὸν κόσμον ὄχι ἐκ τοῦ μηδενὸς, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ τοῦ ἰδίου, ὅστις εἶναι ἡ ἀπόλυτος ὕπαρξις. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀπόλυτος δημιουργική του δύναμις εἶναι ὁ πρῶτος αὐτοῦ χαρακτὴρ, ἕπεται ὅτι ἡ δημιουργία δὲν εἶναι ἁπλῶς ἐνδεχομένη, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δημιουργεῖ ἀκαταπαύστως καὶ ἐπ' ἄπειρον, εἶναι ἀνεξάντλητος ἡ δημιουργία καὶ συντηρεῖται ἀδιακόπως. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δημιουργεῖ ὄχι ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀλλ' ἐξ' ἑαυτοῦ, ἕπεται ὅτι δημιουργεῖ μὲ ὅλους τοὺς χαρακτῆρας τοὺς ὁποίους ἀνεγνωρίσαμεν εἰς αὐτὸν, καὶ τοὺς ὁποίους εὑρίσκομεν εἰς τὰ δημιουργήματα, καὶ ἑπομένως, ἡ τριαδικὴ ἑνότης πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἐνυπάρχῃ τῷ ὄντι εἰς τὸν ὑλικὸν κόσμον, εἰς τὸν ἀτομικὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ τῷ ὄντι ὁ κόσμος εἶναι ἁρμονία, τουτέστιν, ἑνότης ἐν ποικιλίᾳ, καὶ ἡ ἐν τῇ ποικιλίᾳ ἑνότης εἶναι ὁ χαρακτὴρ ὅλων τῶν νόμων τῆς φύσεως. Ἡ ἐπ' ἄπειρον διαιρετότης συνδυαζομένη μὲ τὸν καθολικὸν νόμον τῆς ἕλξεως δὲν εἶναι τὰ πολλὰ καὶ τὸ ἓν, ἡ ποικιλία καὶ ἡ ἑνότης; παρομοίως ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀνθρώπινος λόγος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀντανακλᾶται τὸ πᾶν, δὲν ἔχει τρία στοιχεῖα, τὸ ἓν, τὸ ἄπειρον, τὴν οὐσίαν ἀφ' ἑνὸς, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ πολλὰ, τὸ πεπερασμένον, τὴν μορφὴν, τὸ φαινόμενον καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν; λοιπὸν καὶ ἡ ἀνθρωπότης δὲν δύναται νὰ διαφέρῃ τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἡ ἀνθρωπότης φέρει ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῆς τὸν τύπον τῆς τριαδικῆς ἑνότητος.

Ἡ ἀνθρωπότης ἀναπτύσσεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις, ἡ ἱστορία ὑποθέτει διαφορὰς, ἀλλοιώσεις, ἐποχάς. Αἱ διαφοραὶ αὗται πηγάζουσιν ἀπὸ

ΓΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τὸν διάφορον τρόπον, καθ' ὃν ἐκδηλοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἐπειδὴ τρία εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπότητος, τρεῖς εἶναι καὶ αἱ μεγάλαι ἐποχαὶ τῆς ἱστορίας. Ἵνα δὲ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἀλληλουχίαν καὶ τὴν τάξιν τῶν τριῶν τούτων ἐποχῶν, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ ποίαν τάξιν ἀναπτύσσονται τὰ τρία στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὸ πρῶτον, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν, δὲν δύναται νὰ ἦναι τὸ στοιχεῖον τῆς σχέσεως, διότι τοῦτο προϋποθέτει τὰ δύο ἄλλα· δὲν δύναται ἐπίσης νὰ ἦναι τὸ πεπερασμένον, διότι ἡ ἀνάπτυξις τούτου (τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ ἐγώ, ἡ ἀτομικὴ θέλησις καὶ ἐνέργεια) ὑποθέτει μακρὰν γύμνασιν, ἵνα φθάσῃ εἰς συναίσθησιν ἑαυτοῦ, ἵνα ἀπελευθερωθῇ καὶ γνωρίσῃ τὴν δύναμίν του. Ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν τὸ πρῶτον πρέπει τὰ ἦναι τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀπείρου, τὸ ὁποῖον, καίτοι σκοτεινὸν κατ' ἀρχὰς καὶ συγκεχυμένον, κυριεύει ὅμως τὸ πνεῦμα καὶ ἀποῤῥοφᾷ πάντα τὰ ἄλλα. Οὕτω συμβαίνει καὶ εἰς τὸ ἄτομον καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ πρώτη ἐποχὴ ἄρα τῆς ἱστορίας πρέπει νὰ ἦναι ἡ ἐποχὴ τοῦ ἀπείρου, τῆς ἑνότητος, τοῦ ἀπολύτου, τῆς αἰωνιότητος. Εἶναι αὕτη ἐποχὴ ἀκινησίας διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ πρόσκαιρος αὕτη ζωή, τὴν ὁποίαν ἀκόμη δὲν ἀπήλαυσε, φαίνεται εἰς αὐτὴν μικρὰ καὶ ἀθλία ἀντανάκλασις τῆς αἰωνιότητος, καὶ ἐντεῦθεν ἡ μικρότης καὶ ἡ ἀθλιότης ὅλων τῶν νοητικῶν προϊόντων τῆς πρώτης ταύτης ἐποχῆς. Ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἀνθρωπότης συναισθάνεται τὴν ἐλευθερίαν της καὶ τὴν δύναμίν της, αὐξάνει, ἐνισχύεται, καὶ ἀναγνωρίζουσα τὸ μεγαλεῖον τῆς ἰδίας καὶ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, λησμονεῖ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ οὕτω γεννᾶται ἡ ἐποχὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ πεπερασμένου, τῆς ποικιλίας. Ἀφ' οὗ τελεσθῶσιν αἱ δύο αὗται ἐποχαί, ἔρχεται ἄλλη τρίτη, ἥτις δὲν εἶναι οὔτε δύναται νὰ ἦναι πλέον τὸ κράτος οὔτε τοῦ ἀπείρου οὔτε τοῦ πεπερασμένου, διότι ἡ ἀνθρωπότης δὲν ὀπισθοδρομεῖ, ἀλλ' ἐξαντλήσασα τὰ δύο ἄκρα, γνωρίσασα καὶ τὴν δύναμίν της καὶ τὴν ἀδυναμίαν της, φθάνει εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀναγκαίας σχέσεως τοῦ πεπερασμένου πρὸς τὸ ἄπειρον, καὶ ἐντεῦθεν ἡ τρίτη ἐποχή, ἥτις διαφέρουσα καὶ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας, τείνει πρὸς τὸν συμβιβασμὸν ἀμφοτέρων, καὶ ἀπανταχοῦ ἐντυπόνουσα, εἰς τὴν βιομηχανίαν, εἰς τὸ πολίτευμα, εἰς τὴν θρησκείαν, εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὸν χαρακτῆρα τῆς σχέσεως τοῦ ἀπείρου πρὸς τὸ πεπερασμένον, δίδει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν κατάλληλον ἔκφρασιν καὶ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνωτάτης ταύτης κατηγορίας.

Καὶ ἡ τάξις αὕτη τῶν ἐποχῶν τῆς καθολικῆς ἱστορίας δὲν εἶναι ἁπλῆς συνυπάρξεως σχέσις, ἀλλ' ἀναγκαίας παραγωγῆς καὶ γενέσεως. Ἐκ τούτου πηγάζουσιν οἱ νόμοι τῆς ἱστορίας, οἵτινες εἶναι οἱ νόμοι αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἡ πραγματοποίησις τῆς θείας προνοίας. Ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ἡ ἑνότης, ἥτις συνδέει τὸν ἄνθρωπον, τὸν κόσμον καὶ τὸν Θεὸν, καὶ ἀναφαίνεται ἡ ἁρμονία, τὸ κάλλος καὶ ἡ ἠθικότης τῆς ἱστορίας.

Πάντα τὰ ἱστορικὰ γινόμενα ἔχουσι λοιπὸν τὸν λόγον των, ἔχουσιν ἰδέαν τινὰ, τὴν ὁποίαν δηλοῦσι καὶ πραγματοποιοῦσι, καὶ ἡ ἰδέα ἑκάστης ἐποχῆς εἶναι τὸ πνεῦμα αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτεται διὰ τοῦ τόπου, διὰ τῶν λαῶν καὶ διὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἵτινες διοικοῦσι καὶ διευθύνουσι τοὺς λαούς.

Πᾶς τόπος, πᾶσα χώρα ἀντιπροσωπεύει μίαν τῶν τριῶν ἰδεῶν, ἥτις εἶναι ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεώς του, καὶ μορφόνει κατ' αὐτὴν τὸν ἐνοικοῦντα λαόν. Ὁ τόπος τοῦ ἀπείρου διαφέρει ἀπὸ τὸν τόπον τοῦ πεπερασμένου, ἀπὸ τὸν τόπον τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως. Ὑπόθες ἄπειρον λίαν ἐκτεταμένην, τὴν ὁποίαν περιβρέχει ἀπέραντος ὠκεανὸς, ὀλίγοι ποταμοὶ, ὀλίγαι λίμναι διαιροῦσι καὶ ποικίλλουσι τὴν ἐπιφάνειάν της, ὑψηλὰ καὶ ἀνυπέρβλητα ὄρη χωρίζουσιν αἰωνίως τοὺς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσι μονοτόνους καὶ ὁμοιομόρφους πεδιάδας, ὁ ἥλιος κατατοξεύει ἀεννάως ἐπ' αὐτῆς τὰς καυστικὰς ἀκτῖνάς του· δύναται εἰς τὴν γῆν ταύτην νὰ ἀναπτυχθῇ τὸ στοιχεῖον τοῦ πεπερασμένου, τουτέστι, τῆς κινήσεως, τῆς ἀτομικότητος, τῆς ἐνεργητικότητος, τῆς ἐλευθερίας; ὄχι βέβαια. Αὐτὸς ὁ τόπος φέρει τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἀπείρου, τῆς ἀκινησίας, τῆς ἀδρανίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ. Παρομοίως ἐὰν ὑποθέσωμεν γῆν παραθαλασσίαν, ἔχουσαν θάλασσαν μεσόγειον, λίμνας, ποταμοὺς, λόφους, κοιλάδας καὶ φέρουσαν παντοῦ τὸν τύπον τῆς ποικιλίας, τῆς ἐνεργητικότητος καὶ τῆς κινήσεως, εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ τόπος οὗτος προώρισται νὰ ἦναι τὸ θέατρον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πεπερασμένου. Τελευταῖον, ἐὰν εὕρωμεν τρίτην χώραν συνενοῦσαν τοὺς χαρακτῆρας τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας, θέλομεν ἐννοήσει ὅτι εἰς τὸν τόπον τοῦτον θέλει ἀναπτυχθῇ τὸ τρίτον στοιχεῖον, ἡ τρίτη ἀρχὴ τῆς ἱστορίας, τουτέστι ἡ σχέσις καὶ ὁ συμβιβασμὸς τῶν δύο ὅρων· καὶ τὰς τρεῖς ταύτας χώρας ἔχομεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ.

Μετὰ τοὺς τόπους ἔρχονται οἱ ἐνοικοῦντες λαοὶ, καὶ ὡς πρὸς τούτους πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν, α. ποίαν ἰδέαν ἀντιπροσωπεύουσι, τουτέστι ποία εἶναι ἡ ἀποστολή των καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεώς των, β'. τίνι τρόπῳ ἔγινεν ἡ προοδευτικὴ πραγματοποίησις τῆς ἰδέας ταύτης, δηλαδὴ γ'. πῶς ἀνεπτύχθησαν τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκειται ὁ βίος των, τουτέστιν ἡ βιομηχανία, οἱ νόμοι, αἱ τέχναι, ἡ θρησκεία, καὶ ποῖαι αἱ πρὸς ἄλληλα σχέσεις τῶν στοιχείων τούτων, δ'. τελευταῖον, πρέπει νὰ ἐρευνήσωμεν ποία εἶναι ἡ φιλοσοφία ἑκάστου λαοῦ, ἥτις κυριεύει ὅλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα, καὶ εἶναι τὸ γενικώτερον, τὸ λογικώτερον καὶ ἑπομένως τὸ σαφέστερον

ΙΑΚΩΒΑΤΙΟΣ
ΚΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΕΞΟΥΡΙΟΥ

γνώρισμα ἑκάστου λαοῦ καὶ τὸ τελευταῖον προϊὸν τῆς ἐνεργείας του.

Ἀφ' οὗ προσδιορίσωμεν τὴν ἰδέαν ἑκάστου λαοῦ καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν πραγματοποιεῖ τὴν ἰδέαν ταύτην, μένει νὰ ἐξετάσωμεν ποῖαι αἱ σχέσεις τοῦ λαοῦ τούτου πρὸς τοὺς ἄλλους, οἵτινες ζῶσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχήν. Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ λαὸς ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν ἐπικρατεστέραν ἰδέαν, τὴν ἰδέαν, ἥτις ὑπὲρ τὰς ἄλλας συνάδει μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, θέλει εἶναι ὁ ἰσχυρότερος καὶ θέλει κυριεύσει τοὺς ἄλλους. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη, ἡ ὠφέλεια καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ πολέμου, καὶ ἡ δόξα τῶν περιβοήτων ἐκείνων μαχῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεφασίσθη ἡ τύχη ὄχι ἑνὸς λαοῦ ἀλλ' αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἔρχονται τελευταῖοι μετὰ τοὺς λαοὺς οἱ μεγάλοι ἄνδρες, οἵτινες τοὺς ἀντιπροσωπεύουσι, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐνσαρκοῦται καὶ ἐνανθρωπίζεται ἡ οὐσιώδης ἰδέα ἑκάστου λαοῦ. Ἡ ὕπαρξίς των δὲν εἶναι αὐθαίρετος, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην, διότι χωρὶς αὐτῶν δὲν ὑπάρχει ἡ ἑνότης τῶν λαῶν, τὰ ἄτομα δὲν συνενοοῦνται, δὲν ἐνεργοῦσι, τὸ πνεῦμα ἑκάστου λαοῦ δὲν πραγματοποιεῖται, καὶ δὲν ἐκτελεῖται ἡ ἀποστολή του. Καὶ ἐπειδὴ οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἀντιπροσωπεύουσι τοὺς λαοὺς ἢ τὴν ἀνθρωπότητα, ἥτις ἀνακεφαλαιόνει καὶ ἀντιπροσωπεύει τὴν ὑλικὴν φύσιν, ἥτις εἶναι ἡ δήλωσις καὶ ἀποκάλυψις τοῦ δημιουργοῦ της, ἕπεται ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες εἶναι τὸ τελευταῖον προϊὸν καὶ ἡ ἀνωτάτη ἑνότης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνάγεται ἡ ἄκρα ποικιλία τῶν ὄντων, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐντυποῦται ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.

Ἐκ τούτων πηγάζει· α. ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἔρχονται πάντοτε ἐν καιρῷ· ἄλλως δὲν ἤθελον ἔχει οὐδεμίαν ἀποστολήν, οὐδεμίαν ἀντιπροσωπείαν· καθὸ ὄργανα ἀνωτέρας δυνάμεως ἔρχονται ὅτε εἶναι ἀναγκαῖα ἡ σύμπραξις καὶ ἐνέργειά των· β'. ὅτι πάντοτε ἐπιτυγχάνουσιν, ἄλλως δὲν ἤθελον ἐκπληροῦ τὴν ἀποστολήν των· γ'. ὅτι δικαίως ἀπολαμβάνουσι τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δόξαν, ἥτις τοὺς περιστέφει καὶ ζῶντας καὶ μετὰ θάνατον, δ'. ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες συχνότερα ἀναφαίνονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πεπερασμένου καὶ τῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὸ ἄπειρον ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀπείρου· ε. ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες συχνότερα ἀναφαίνονται κατὰ τὰ ἀτομικώτερα στοιχεῖα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τουτέστι κατὰ τὴν πολεμικὴν τέχνην καὶ τὴν φιλοσοφίαν, παρὰ κατὰ τὰ ἄλλα.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ σύστημα τοῦ Κ. Κουσίνου, τὸ ὁποῖον ἐρανισθεὶς παρὰ τοῦ Ἐγέλου καὶ τροπολογήσας, ἔκαμεν ἁπλούστερον καὶ εὐληπτότερον, καὶ ἐξέθεσε μὲ ἀμίμητον σαφήνειαν καὶ εὐγλωττίαν ἐν τῇ πρώτῃ σειρᾷ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων του. Δὲν ἠξεύρομεν ἐὰν ἐπιμένῃ εἰς αὐτὸ, καὶ ἐὰν παραδέχεται ὅλας του τὰς συνεπείας. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἰκάσωμεν ἀπὸ τὴν συνέχειαν τῆς φιλοσοφικῆς του παραδόσεως καὶ ἀπὸ ἄλλα μεταγενέστερα συγγράμματά του, ὅτι παραιτήσας καὶ τὴν ἀρχήν του καὶ τὰς συνεπείας του, ἀποκρούει ἐντόνως τὴν κατηγορίαν τοῦ πανθεϊσμοῦ ὡς ψευδῆ καὶ αἰσχρὰν συκοφαντίαν.

Π. Β. Α.

Ποίησις.

Καταχωροῦμεν ἀσμένως τοὺς ἑξῆς στίχους, ὧν τὴν δημοσίευσιν ἐπέτρεψεν ὁ ποιητὴς ἐπιτάττων ἡμῖν συγχρόνως νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὸ ὄνομά του. Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ποιήματος, οὐδὲν λέγομεν. Ὑπάρχουσι κάλλη τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην σχολίων, ὡς ὑπάρχουσιν ἀλήθειαι μὴ χρήζουσαι ἀποδείξεων.

Εἰς ἕνα καράβι, ὁποῦ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν τὸ 1849.

Ἀλυσομένο, ἀκίνητο
Σ' εἶχε τῆς γῆς ἡ ἀγκάλη,
Σὰν τὸ θηρίο τῆς θάλασσας
Στὸ ἔρημο ἀκρογιάλι.

Τώρα σοῦ ἐπέσαν τὰ δεσμὰ,
Φύγε τῆς γῆς τὸ μνῆμα,
Ρίξου, καράβι, τολμηρὰ
Μέσ' τὸ ἀγριωμένο κῦμα.

Νὰ, νὰ, τὸ βλέπω, ἐχύθηκε,
Ὕμνοι χαρᾶς γροικιῶνται,
Καὶ γύρω χίλια στόματα
Μοῖρα χρυσῆ τοῦ εὐχιῶνται.

Σύρε, καράβι, 'ς τὸ καλὸ
Καὶ 'ς τὴν καλὴ τὴν ὥρα,
Πάλι νὰ φύγῃς ἀπ' ἐδῶ,
Καθὼς μησεύεις τώρα.

Σ' τὸ δρόμο σου νὰ στρώνωνται
Τὰ κύματα ἐμπροστά σου,
Σὰ δέλφινας νὰ χύνεσαι
Μὲ τὰ λευκὰ παγιά σου,

Χωρὶς νὰ ἔχῃ τρικυμίαις
Ἡ θάλασσα κανένα·
Ἀλλὰ καὶ δάκρυα καὶ χαραῖς
Θαῦρῃς συχνὰ εἰς τὰ ξένα·

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΙΓΙΟΥΡΙΟΥ

Τῆς κόρης τὰ παράπονα,
Ποῦ κάθεται μονάχη,
Τὸ πέλαγο ἀγναντεύωντας
Ἀπ' τοῦ βουνοῦ τὴ ῥάχη,

—

Κὶ ἐνῷ τὸ βλέμμα, τοῦ 'γιαλοῦ
Τὸ κῦμα ἀκολουθάει,
Τοῦ μησεμοῦ, τοῦ χωρισμοῦ
Τὴ λαύρα τραγουδάει·

—

Μάνα, ποῦ κλαίει τὸ τέκνο της,
Τὴ μόνη της ἐλπίδα,
Ὅπ' ἔχυσε τὸ αἷμά του
Γὶα τὴ γλυκὶα πατρίδα,

—

Ἐνῷ ἀστράφτει τυχηρὴ
Ἄλλης μητρὸς ἀγκάλη,
Ὅποῦ τὸ σφίγγει νικητὴ
Μὲ δάφνη 'ς τὸ κεφάλι.

—

Ἄνθη θαυρῆς ἀμάραντα,
Αὔρα μοσκοχυμένη,
Κὶ' ἀλλοῦ χλωμὴ τὴν ἄνοιξη
Σ τὰ χιόνια βυθισμένη.

—

Σὲ μύριαις γλώσσαις καὶ φωναῖς
Θ' ἀκούσῃς, εἰς τὰ ξένα,
Δέησες ἐγκάρδιαις καὶ θερμαῖς
Σ τὴν Παναγία Παρθένα,

—

Τοῦ ναύτη, μεσ' τὸ σφύρισμα
Καὶ τὴν ὁρμὴ τοῦ ἀνέμου,
Τ' ἀνδρείου, ποῦ 'ξάφνου ῥίχνεται
Σ τὴ λάμψι τοῦ πολέμου,

—

Τοῦ ξένου, ποῦ 'ς τὴ ξενιτὶὰ
Ποθάει τὰ γονικά του,
Καὶ πόχει πλούτη κ' ἀφεντὶὰ,
Σ τὸ στρῶμα τοῦ θανάτου·

—

Παντοῦ θαυρῆς, καράβι μου,
Ὅπου ἄστρα γῆ σκεπάζουν,
Γὶὰ 'λίγους ὁποῦ χαίρονται
Πολλοὺς ποῦ ἀναστενάζουν.

—

Μαύρη εἶνε ἡ μοῖρα, καὶ βαρεὶὰ
Παρηγορὶὰ ἡ ἐλπίδα,
Ποῦ δείχνει τ' ἄχαρου ψηλὰ
Ἄλλη γλυκεὶὰ πατρίδα.

—

Κὶ' ἀνίσως τὰ μεσάνυχτα,
Ὅταν σιγάῃ τ' ἀέρι,
Περάσῃς ἀρμενίζοντας
Ἀπ' τῆς Φραγκιᾶς τὰ μέρη,

—

Βρόντους ἁρμάτων καὶ κτυπὶαῖς
Καὶ κλάϋματα ἂν 'γροικήσῃς,
Σ ταῖς ἔρμαις ἀκροθαλασσὶαῖς
Τὴν πλώρη νὰ γυρήσῃς,

—

Γὶὰ νὰ σοῦ παραδώσουνε
Τ' ἄγρια βουνὰ καὶ οἱ βράχοι
Τοὺς χριστιανοὺς, ποῦ ἐγλύτρωσαν
Σ τῶν χριστιανῶν τὴ μάχη.

—

Φέρ'τους, καράβι 'σπλαγχνικὸ,
Σ ἀνατολὴ καὶ δύσι,
Κὶ' ἀνάθεμα 'ς τὸ χριστιανὸ
Ποῦ τοὺς κακοκαρδήσῃ.

—

Κὶ' ἀνίσως μέσ' τὸ Βόσπορο
Ἡ μοῖρά σου σὲ φέρῃ,
Καὶ ἰδῆς, τὸ γλυκοχάραγμα,
Σὰν ἄλλου κόσμου ἀστέρι,

—

Οὐράντο φῶς νὰ κατεβῇ,
Καὶ ἀπ' τὴν Ἁγιὰ Σοφία
«Χριστὸς ἀνέστη» πεταχθῇ,
Μὲ ἀνήκουστη ἁρμονία,

—

Στὸν ὕμνον τῆς ἀνάστασῃς
Θ' ἀναγαλλὶάσῃ ἡ φύσι,
Σ ὅλα τῆς γῆς τὰ πέρατα,
Ὁ ὕμνος θ' ἀντηχήσῃ.

—

Οἱ πεθαμένοι μὲ χαρὰ
Σ τοὺς τάφους θὰ ξυπνήσουν,
Καὶ μέσα 'ς τὴν ἁγία Σοφιὰ
Ἡ εἰκόνες θὰ δακρύσουν.

—

Τότες καὶ σὺ, καράβι μου,
Χρυσῆ σημαῖα νὰ ὑψώσῃς,
Κ' ἔλα ἐλαφρὸ καὶ γλήγορο
Τὴν εἴδησι νὰ δώσῃς.

Θὰ σοῦ φυσᾷ μὲ τὰ πανὶὰ
Ὁλοδρόσιαις ἀέρι,
Καὶ μέσ' 'τὰ ὁλόστρωτα νερὰ
Θὰ λάμπεις σὰν ἀστέρι.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Η ΚΑΛΥΒΗ ΤΟΥ ΜΠΑΡΜΠΑ ΘΩΜΑ. Συνέχεια, (ἴδε θ'. φυλλάδ.) πλησίον καθίσταται εἰς ἄκρον περίεργον ἀντικείμενον, διότι, καίτοι καθημένων εἰς τὸ αὐτὸ κάθισμα, ἐχόντων τοὺς αὐτοὺς ὀφθαλμοὺς, ὦτα, χεῖρας, μέλη, καὶ μὲ τὰ αὐτὰ ἀντικείμενα ἐνώπιον τῆς ὁράσεώς των, μολονοτοῦτο εἶναι τῷ ὄντι ἀξιοθαύμαστος ἡ διαφορὰ τὴν ὁποίαν εὑρίσκομεν εἰς τὸν διαλογισμόν των.

Ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ὁ κύριος Χόλης ἐσκέπτετο πρῶτον περὶ τοῦ πλάτους τοῦ Θωμᾶ, τοῦ χόνδρους καὶ τοῦ ὕψους, καὶ πόσον ἤθελεν ὠφεληθῇ μὲ τὸ νὰ τὸν διατηρήσῃ παχὺν καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἤθελε τοῦ δοθῇ εὐκαιρία νὰ τὸν πωλήσῃ. Ἐσκέπτετο πῶς ἠδύνατο νὰ σχηματίσῃ τὴν ἀγέλην του, ἀπηρίθμει ὑποθετικῶς τιμήν τινων ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων καὶ ἄλλα τοιούτου εἴδους ἀντικείμενα· μετὰ ταῦτα ἐσκέπτετο περὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, πόσον φιλάνθρωπος ἦτο, ὅτι, μολονότι ἄλλοι ἀλυσόδενον τοὺς μαύρους των χέρια καὶ ποδάρια, αὐτὸς δὲν ἔδενεν εἰμὴ τοὺς πόδας καὶ μάλιστα ἄφησε τὸν Θωμᾶν νὰ μεταχειρίζηται τὰς χεῖράς του ἐλευθέρως, ἕως οὗ ἐφέρετο καλὰ, καὶ ἐξέναζε προσέτι ἀναλογιζόμενος τὴν ἀχαριστίαν τοῦ ἀνθρωπίνου πλάσματος, ἕνεκα τῆς ἀμηχανίας εἰς ἣν εὑρίσκετο, ἐὰν ὁ Θωμᾶς ἤθελεν ἐκτιμήσει τὰς καλοκἀγαθίας του. Καὶ ἐπειδὴ ἠπατήθη τοσάκις ἀπὸ μαύρους τοὺς ὁποίους εὐηργέτησεν, ὡς ἐκ τούτου ἐθαύμαζε τὴν εἰς τὴν ψυχήν του ὑπάρχουσαν ἔτι ἀγαθωσύνην.

Ὁ Θωμᾶς δὲ ἐσκέπτετο λέξεις τινὰς παλαιοῦ τινος βιβλίου, αἵτινες περιέτρεχον ἀδιαλείπτως εἰς τὸν νοῦν του, καὶ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι· «Ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα μίαν διαρκῆ πόλιν, ἀλλὰ τὴν ζητοῦμεν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ Θεὸς αὐτὸς δὲν ἐντρέπεται νὰ κληθῇ Θεός μας, καθότι προητοίμασε καὶ δι' ἡμᾶς μίαν πόλιν.» Αἱ λέξεις αὗται, γεγραμμέναι κατ' ἀρχὰς ἀπὸ «ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδεύτους ἀνθρώπους», διετήρησαν καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς εἴδός τι ἀλλοκότου ἐπιῤῥοῆς εἰς τὰ πνεύματα τῶν πτωχῶν καὶ ἁπλουστάτων ἀνθρώπων, ὡς ὁ Θωμᾶς. Αὗται συνταράττουσιν ἀπὸ τὰ βάθη τὴν ψυχήν, καὶ διεγείρουσιν, ὡς μὲ ἦχον σάλπιγγος, τὴν γενναιότητα, τὴν δραστηριότητα καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν, ἐκεῖ ὅπου πρότερον δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ σκότος καὶ ἀπελπισία.

Ὁ κύριος Χόλης, ἐκβαλὼν ἀπὸ τὴν θήκην του διαφόρους ἐφημερίδας, ἤρχισε νὰ παρατηρῇ μὲ ὑπερβολικὸν ἐνδιάφορον τὰς εἰδοποιήσεις των, καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀναγινώσκῃ μὲ μεγάλην εὐκολίαν καὶ ταχύτητα, ἐξηκολούθησεν, ὡς εἶχε πάντοτε συνήθειαν, τὴν ἀνάγνωσίν του, ἐν εἴδει δυνατῆς ἀπαγγελίας, εἰς τρόπον, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι ἀπῄτει παρὰ τῶν ὤτων του τὴν ἐπαγρύπνησιν εἰς τὰς παραδρομὰς τῆς ὁράσεώς του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνέγνωσε τὸν ἀκόλουθον παράγραφον.

«Πώλησις γινομένη παρὰ τῶν ἐκτελεστῶν. — Μαῦροι! Συμφώνως μὲ τὴν διάταξιν τοῦ δικαστηρίου θέλουσι πωληθῇ τὴν Τρίτην 20 Φεβρουαρίου, παρὰ τὴν θύραν αὐτοῦ τοῦ Δικαστηρίου εἰς τὴν πόλιν Οὐάσιγκτων, τῆς Κεντούκης, οἱ ἀκόλουθοι μαῦροι· Ἀγάρα 60 ἐτῶν ἡλικίας, Ἰωάννης 30 ἐτῶν, Βὲν 21 ἔτους, Σαοὺλ 25 ἐτῶν καὶ Ἀλβέρτος 14 ἐτῶν. Πωλοῦνται πρὸς ὄφελος τῶν ὀφειλετῶν καὶ τῶν κληρονόμων τῆς περιουσίας τοῦ Κυρίου Γιέσσε Βλότζφορδ.»

Σαμουὴλ Μόρης, Θωμᾶς Φλὼτ } Ἐκτελεσταί.

Πρέπει νὰ τὴν ἴδωμεν, εἶπε πρὸς τὸν Θωμᾶν, μὴ ἔχων πρὸς ποῖον ἄλλον ν' ἀποτανθῇ. Βλέπεις, πηγαίνω ν' ἀγοράσω μίαν καλὴν συντροφίαν διὰ νὰ ἔλθῃ κάτω μαζή σου, Θωμᾶ, καὶ θὰ εἶναι πολὺ εὐάρεστος καὶ διασκεδαστική. Πρέπει νὰ ἀπευθυνθῶμεν κατὰ πρῶτον εἰς Οὐάσιγκτων, καὶ ὅταν φθάσωμεν ἐκεῖ, θέλω σὲ φυλακίσει ἕως οὗ νὰ τελειώσω τὰς ὑποθέσεις μου.

Ὁ Θωμᾶς ἤκουσε τὴν εὐάρεστον ταύτην ἀγγελίαν μὲ μεγάλην πραότητα, περιπλανώμενος ἁπλῶς μὲ τὴν διάνοιάν του εἰς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων ἀνθρώπων, καὶ ἐσκέπτετο ἐὰν ἤθελον συναισθάνεσθαι, καθὼς αὐτὸς, ἐγκαταλείποντές τα. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅμως, ὅτι ἡ σκληρὰ καὶ ἀπροσδόκητος εἰδοποίησις, ὅτι ἔπρεπε νὰ ῥιφῇ εἰς φυλακὴν, δὲν ἐπροξένησεν ἀναντιῤῥήτως εὐάρεστον ἐντύπωσιν εἰς ἓν τρισάθλιον ὄν, τὸ ὁποῖον πάντοτε ἐγκαυχᾶτο εἰς τὴν τιμιότητα καὶ εὐθύτητα τῆς διαγωγῆς του. Ναὶ, πρέπει νὰ τὸ μαρτυρήσωμεν, ὅτι ὁ τρισάθλιος Θωμᾶς μὴ ἔχων ἄλλο τι, ἐγκαυχᾶτο εἰς τὴν τιμιότητά του, καὶ ἂν ἀνῆκεν εἴς τινα τῶν ὑψηλοτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας, δὲν ἤθελε καταντήσει εἰς τοιαῦτα δεινά. Ἡ ἡμέρα ἐπροχώρησε καὶ παρῆλθε, καὶ τὴν ἑσπέραν ὁ Χόλης καὶ ὁ Θωμᾶς ἐπανεπαύθησαν εἰς Οὐάσιγκτων, ὁ μὲν ἐντὸς ξενοδοχείου, ὁ δὲ ἐντὸς εἱρκτῆς.

Πρὸς τὰς ἕνδεκα ὥρας τῆς ἐπιούσης, πολύμικτος συνάθροισις ἀνθρώπων, καπνιζόντων, μασσώντων, πτυόντων, βλασφημούντων καὶ συνομιλούντων κατὰ διαφόρους τρόπους, ἵστατο περὶ τὰς βαθμίδας τοῦ δικαστηρίου περιμένουσα τὴν ἔναρξιν τῆς δημοπρασίας. Οἱ ὑπὸ πώλησιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐκάθηντο ὁμοῦ κατὰ μέρος, ὁμιλοῦντες ἀναμεταξύ των σιγαλῇ τῇ φωνῇ. Ἡ γυνὴ, ἥτις ἀνηγγέλθη ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγάρα, ἦτο πραγματικῶς Ἀφρικανὴ καὶ κατὰ τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ κατὰ τὸ σχῆμα· ἐνδεχόμενον νὰ ἦτο ἑξηκοντούτης, ἐφαίνετο ὅμως πολὺ πλέον προβεβηκυῖα ἕνεκα τῆς σκληραγωγίας καὶ τῆς ἀσθενείας· ἦτο ὀλίγον τυφλὴ, προσέτι δὲ καὶ χωλὴ ἀπὸ ῥευματισμόν. Πλησίον της ἵστατο τὸ μόνον ἐναπομεῖναν τέκνον της — Ἀλβέρτος, ζωηρὸν καὶ μικρὸν παιδίον δεκατεσσάρων ἐτῶν. Αὐτὸ τὸ τέκνον ἦτο τὸ λείψανον πολυαρίθμου οἰκογενείας, ἥτις κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπωλήθη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη. Ἡ μήτηρ στηριζομένη ἐπ' αὐτοῦ μὲ ἀμφοτέρας τὰς τρεμούσας χεῖρας ἔῤῥιπτε τὰ ὑπὸ ὑπερβολικοῦ φόβου καὶ τρόμου κατεχόμενα βλέμματά της εἰς πάντα προσερχόμενον, ἵνα τὸ παρατηρήσῃ.

— Μὴ φοβῆσαι, θεία Ἀγάρα, εἶπεν ὁ γεροντότερος ἐξ αὐτῶν, ὡμίλησα τοῦ κυρίου Τὸμ καὶ μοῦ εἶπεν, ὅτι θὰ προσπαθήσῃ νὰ σὲ πωλήσῃ μαζὴ μὲ τὸ παιδί σου.

— Δὲν πρέπει νὰ φωνάξουν ὅτι δὲν εἶμαι καλὴ γιὰ τίποτε ἀκόμη, εἶπεν αὕτη, ὑψοῦσα τὰς τρεμούσας χεῖράς της. Ἐγὼ μπορῶ νὰ μαγειρεύσω, νὰ πα-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΔΙΔΟΥΡΙΟΥ

στρέψω, νὰ σαρώσω, ἀξίζω ν' ἀγορασθῶ, καὶ μάλιστα ὁποῦ εἶμαι φθινή, εἰπέ τους το· κάμε μου τὴ χάρι, ἐπρόσθεσε μὲ προθυμίαν.

Ὁ Χόλης τὴν στιγμὴν ταύτην ἐπλησίασε καὶ ἀπευθυνθεὶς πρὸς τὸν γέροντα, ἤνοιξε τὸ στόμα του καὶ παρετήρει τοὺς ὀδόντας του ἐὰν σαλεύωνται, τὸν ἔκαμε νὰ μείνῃ ὄρθιος, νὰ κλίνῃ εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος καὶ νὰ δείξῃ τοὺς μύονάς του μὲ διαφόρους στροφὰς καὶ κινήματα, μετὰ ταῦτα διευθύνθη πρὸς τὸν ἀκόλουθον καὶ τὸν καθυπέβαλεν εἰς τὰς αὐτὰς δοκιμασίας. Πλησιάσας τέλος πρὸς τὸ παιδίον, ἐδοκίμασε τοὺς βραχίονάς του, ἔσφιγξε τὰς χεῖράς του, παρετήρησε τοὺς δακτύλους του, καὶ τὸ διέταξε νὰ πηδήσῃ διὰ νὰ ἴδῃ τὴν ἐπιτηδειότητά του.

— Τοῦτο δὲν πουλιέται χωρὶς ἐμένα! εἶπεν ἡ γραῖα μὲ παθητικωτάτην προθυμίαν, ἐγὼ μ' αὐτὸ πηγαίνουμε μαζή, εἶμαι ἀκόμη γερή, κύριε, καὶ μπορῶ νὰ κάμω πλῆθος δουλιαῖς, πλῆθος, κύριε.

— Διὰ τοὺς ἀγροὺς ὅπου φυτεύομεν; ἠρώτησεν ὁ Χόλης, μὲ ἓν μειδίαμα. Μοῦ φαίνεται παραμύθι! καὶ ἱκανοποιημένος εἰς ἄκρον ἀπὸ τὰς περὶ τῶν μαύρων παρατηρήσεις του, ἐπεριπάτει ἄνω κάτω παρατηρῶν αὐτοὺς, καὶ σταματῶν ἐκ διαλειμμάτων μὲ τὸ σίγαρον εἰς τὸ στόμα, τὰς χεῖράς του εἰς τὰς θήκας καὶ τὸν πῖλόν του πλαγίως· ἐφαίνετο διατεθειμένος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του.

— Πῶς σοῦ φαίνονται αὐτοὶ οἱ μαῦροι; εἶπε πρὸς αὐτὸν ἄνθρωπός τις, ὅστις παρηκολούθει τὰ διαβήματα τοῦ Χόλη διὰ νὰ καταλάβῃ τὸν σκοπόν του.

— Καλὰ, εἶπεν ὁ Χόλης, πτύων. Ἴσως βάλλω ἐπάνω διὰ τοὺς νεωτέρους καὶ τὸ παιδί.

— Θέλουν νὰ πωλήσουν τὸ παιδὶ ὁμοῦ μὲ τὴν γραῖαν, εἶπεν ὁ ξένος.

— Εἶναι μία ἄσχημη δουλιὰ, αὐτὴ δὲν εἶναι παρὰ ἕνας σωρὸς ἀπὸ παλιοκόκκαλα ὁποῦ δὲν ἀξίζει οὔτε τὸ ἁλάτι ὁποῦ θὰ φάγει.

— Δὲν ἤθελες τὴν ἀγοράσει λοιπὸν μὲ τὸ παιδί; εἶπεν ὁ ξένος.

— Θὰ εἶναι τρελὸς ἐκεῖνος ὅστις τὸ κάμῃ. Αὐτὴ εἶναι μισότυφλη, καταζαρωμένη ἀπὸ τὸν ρευματισμὸν, καὶ θεότρελη.

— Μερικοὶ ἀγοράζουν αὐταῖς ταῖς γραίαις καὶ λέγουν ὅτι ὠφελοῦνται περισσότερον ἀπ' ὅτι ἤθελε νομίσει τις, εἶπεν ὁ ξένος μὲ σκεπτικὸν τρόπον.

— Μπὰ, μπὰ, ὅλως διόλου, εἶπεν ὁ Χόλης, δὲν ἤθελε τὴν πάρω οὔτε ἂν μοῦ τὴν ἐχάριζαν· ὤ βέβαια, τὴν εἶδα, καὶ τοῦτο σώνει.

— Ναὶ, ἀλλ' ἤθελεν εἶσθαι σκληρὸν νὰ μὴ τὴν ἀγοράσῃ τις ὁμοῦ μὲ τὸ τέκνον της· φαίνεται ὅτι τρέμει ἡ καρδιά της δι' αὐτό. Ἂν ὅμως τὴν ἀφήσουν πολὺ εὐθηνήν;

— Δι' ἐκείνους ὁποῦ ἔχουν χρήματα νὰ ἐξοδεύσουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, πηγαίνει πολὺ καλά. Ἐγὼ θὰ προσπαθήσω ν' ἀγοράσω ἐκεῖνο τὸ παιδὶ διὰ νὰ δουλεύῃ εἰς τοὺς ἀγροὺς ὁποῦ φυτεύομεν, δὲν ἤθελα ὅμως νὰ ἐμπλεχθῶ μὲ ἐκείνη τὴ παλιόγρηια, οὔτε ἂν μοῦ τὴν ἔδιναν χάρισμα, εἶπεν ὁ Χόλης.

— Αὐτὴ ἡ δύστυχη θὰ ἔλθει εἰς ἀπελπισίαν, ἐπρόσθεσεν ὁ ξένος.

— Ὦ βεβαιότατα, ἐπανέλαβεν ὁ ἔμπορος μὲ ψυχρότητα. Ἡ συνδιάλεξις ἐνταῦθα διεκόπη ἀπὸ τὴν κίνησιν, ἥτις ἔλαβε χώραν εἰς τὴν συνάθροισιν, καὶ ὁ δημοπράτης, ἄνθρωπος χαμηλοῦ ἀναστήματος καὶ μεγάλης αὐστηρότητος, ἐνεφανίσθη διασχίζων μὲ τοὺς ἀγκῶνας του τὸ πλῆθος. Ἡ γραῖα ἀναστέναξεν ἀπὸ τὰ ἀνήσυχα βάθη τῆς καρδίας της καὶ ἐπλησίασε μὲ μεγάλην θερμότητα τὸ τέκνον της.

— Στάσου σιμὰ εἰς τὴν μητέρα σου, Ἀλβέρτε, σιμὰ, θὰ μᾶς πωλήσουν μαζή.

— Ὦ μητέρα! σκιάζομαι ὄχι, ἀπήντησε τὸ παιδίον.

— Πρέπει νὰ τὸ κάμουν, παιδί μου, γιατὶ ἂν δὲν τὸ κάμουν, δὲν θὰ μπορέσω νὰ βασταξω τὴ ζωή μου, εἶπεν ἡ γραῖα μήτηρ ὅλως τεταραγμένη.

Τὸ στεντόρειον ὕφος τοῦ δημοπράτου, φωνάζοντος νὰ γίνῃ τόπος, ἐσήμαινεν ὅτι ἡ πώλησις ἦτο πλησίον. Ἔγινε τόπος, καὶ μετ' ὀλίγον οἱ μαῦροι οἱ καταγραμμένοι εἰς τὸν κατάλογον ἐπωλήθησαν εἰς καλὰς τιμὰς, μάλιστα δύο ἐξ αὐτῶν ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κυρίου Χόλη.

— Ἔλα τώρα, σὺ παιδὶ, εἶπεν ὁ δημοπράτης, δίδω εἰς αὐτὸ ἓν κτύπημα μὲ τὴν μικρὰν σφύραν του, ἔλα, σηκώσου καὶ δεῖξε μας τὴν ἐξυπνάδα σου.

— Βάλε μας καὶ τοὺς δύο μαζὴ, μαζὴ, σὲ παρακαλῶ ἀφέντη, εἶπεν ἡ γραῖα, μένουσα πλησίον εἰς τὸ τέκνον της.

— Φύγε ἀπ' ἐδώ! εἶπεν αὐτὸς ἀποτόμως, σπρώχνων τὰς χεῖράς της, σὺ εἶσαι ἡ ὕστερη, 'σχατόγρηα! καὶ μὲ τὰς λέξεις ταύτας ὤθησε τὸ παιδίον· ἐνῷ βαθὺς καὶ βαρύτατος γογγυσμὸς τῆς γραίας ἀπετείνετο πρὸς αὐτόν. Τὸ παιδίον ἔμεινε παρατηροῦν ὄπισθεν, ἀλλὰ δὲν ἦτο πλέον καιρὸς, καὶ ἀφοῦ ἐστέγνωσε τὰ ἐπὶ τῶν μεγάλων καὶ ζωηρῶν ὀφθαλμῶν του κρεμάμενα δάκρυα, ἀνέβη ἐν τῷ ἅμα.

Τὸ ὡραῖον του σχῆμα, τὰ εὐκίνητα μέλη του καὶ τὸ ζωηρὸν προσωπόν του διήγειρον τὴν αἰφνήδιον ἐπιθυμίαν ἁπάντων, καὶ ἐξ περίπου προσφοραὶ ἔφθασαν ταυτοχρόνως εἰς τὰ ὦτα τοῦ δημοπράτου. Ἀνήσυχον καὶ πεφοβισμένον τὸ παιδίον, ἔστρεψε τὰ βλέμματά του καθ' ὅλα τὰ μέρη, καθὼς ἤκουσε τὸν θόρυβον τῶν πανταχόθεν διϊσχυριζομένων προσφορῶν, ἕως οὗ ἤκουσε τὸ τελευταῖον κτύπημα τῆς σφύρας, τὸ ὁποῖον ἦτο ὑπὲρ τοῦ κυρίου Χόλη. Τὸ ὤθησαν λοιπὸν ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου ἵστατο πρὸς τὸν νέον κύριόν του, καὶ αὐτὸ ἔμεινε δι' ὀλίγας στιγμὰς παρατηροῦν ὄπισθεν, ὅπου ἡ τρισάθλιος γραῖα μήτηρ του μὲ τρέμοντα χείλη ἐξέτεινε τὰς σπασμοδικῶς κινουμένας χεῖρας της.

— Ἀγόρασέ με καὶ ἐμὲ, ἂν ἀγαπᾷς τὸν Θεὸν, κύριε! ἀγόρασέ με γιατὶ θ' ἀποθάνω, ἂν δὲν μ' ἀγοράσῃς.

— Τὸ νόστιμο εἶναι ὁποῦ, ἂν σ' ἀγοράσω, θ' ἀποθάνεις, εἶπεν ὁ Χόλης. Ὄχι δὲν τὸ βλέπεις τοῦτο! καὶ ἔστρεψε τὰ νῶτά του.

Ἐπὶ τέλους ἔλαβε χώραν ἡ προσφορὰ διὰ τὴν τρισάθλιον γραῖαν. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις προηγουμένως εἶχεν ὁμιλήσει πρὸς τὸν κύριον Χόλην καὶ ὅστις δὲν ἐφαίνετο στρεφόμενος ἀπὸ ἤθος τινὸς εὐσπλαγχνίας, [illegible] καὶ μετὰ ταῦτα ἡ συνάθροισις ἔκλεισε νὰ διαλύεται.

Τὰ ἀτυχῆ θύματα τῆς πωλήσεως ταύτης, τὰ ὁποῖα ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶχον ἀναπτυχθῆ ὁμοῦ, εἰς τὸν αὐτὸν

ΓΑΚΙΔΑΚΗΣ ΔΗΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ

τόπον, συνηθροίσθησαν τριγύρω εἰς τὴν ἀξιοθρήνητον καὶ ἀπελπιστικὴν γραῖαν μητέρα, τῆς ὁποίας ἡ ἀγωνία ἐπροξένει οἶκτον καὶ λύπην.

— Νὰ μὴ μ' ἀφήσουν οὔτε ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιά μου; Ὁ ἀφέντης μ' ἔλεγε πάντοτε ὅτι θὰ μοῦ μείνει ἕνα, ἐπανελάμβανεν ἀδιαλείπτως ἡ γραῖα μὲ κατασυντετριμμένην φωνήν.

— Πίστευε εἰς τὸν Θεὸν, θεία Ἀγάρα, εἶπεν ὁ γεροντότερος καταλελυπημένος.

— Καὶ τί ὠφελεῖται κάνεις μὲ τοῦτο; εἶπεν αὕτη κλαίουσα ἀκαταπαύστως.

— Μητέρα! μητέρα, μὴ κλαῖς, μὴ κλαῖς! εἶπε τὸ παιδίον. Λένε ὅτι ἔχεις ἕνα καλὸν κύριον.

— Δὲν μὲ μέλλει, δὲν μὲ μέλλει. Ὦ Ἀλβέρτε ὦ παιδάκι μου! σὺ εἶσαι τὸ ὕστερο παιδί μου. Ὦ θεέ μου! καὶ πῶς ἠμπορῶ νὰ ὑποφέρω αὐτὴ τὴ συμφορά;

— Ἔλα, βγάλτε την ἀπ' ἐδῶ, κάνεις ἀπὸ σᾶς, εἶπεν ὁ Χόλης. Αὐτὸς ὁ τρόπος ὁποῦ κλαίει δὲν τῆς προξενεῖ κἀμμίαν ὠφέλειαν.

— Οἱ γεροντότεροι τῆς συνοδίας, ἐν μέρει καταπεισθέντες ἀπὸ τὰς λέξεις τοῦ κυρίου Χόλη καὶ ἐν μέρει διὰ τῆς βίας, ἀπέσπασαν τὴν τρισάθλιον γραῖαν ἀπὸ τὸ τελευταῖον ἀπελπιστικὸν ἐναγκάλισμά της καὶ ἐπροσπάθουν νὰ τὴν παρηγορήσωσι, καθὼς τὴν ὡδήγουν εἰς τὴν ἅμαξαν τοῦ νέου κυρίου της.

— Ἐμπρός! εἶπεν ὁ Χόλης εἰς τὰς τρεῖς πραγματείας του, καὶ παρουσιάσας ἓν δέμα ἀλυσίδων τὰς προσήρμοσεν εἰς τὰς χεῖράς των καὶ δέσας μετὰ ταῦτα εἰς ἕκαστον μίαν μακρυτάτην ἄλυσον, τοὺς ὡδήγησεν εἰς τὴν φυλακήν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ κύριος Χόλης ὁμοῦ μὲ τὰς πραγματείας του εἶχον ἐπιβιβασθῆ ἀσφαλῶς εἰς ἓν τῶν πλοίων τοῦ Ὀίου. Οἱ τέσσαρες τοὺς ὁποίους εἶχε μαζή του, δὲν ἦσαν εἰμὴ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀγέλης του, ἥτις ἔπρεπε ν' αὐξηθῇ καθὼς ἐπροχώρει τὸ πλοῖον, ἀπὸ διαφόρους ἄλλας πραγματείας τοῦ αὐτοῦ εἴδους, τὰς ὁποίας αὐτὸς ἢ οἱ ἐπιτετραμμένοι παρ' αὐτοῦ εἶχον ἐναποθέσει εἰς διάφορα μέρη παρὰ τὴν ὄχθην.

Ὁ ὡραῖος ποταμὸς, τὸ ταχύτερον καὶ εὐσχημότερον τῶν πλοίων, ὅσα διαπλέουσι τὰ ὕδατα τοῦ συνωνύμου ποταμοῦ, διέσχιζεν ὑπερηφάνως τὰ ρεύματα ὑπὸ καθαρώτατον καὶ εὔδιον οὐρανὸν, ἡ ἐπὶ κεφαλῆς ὑψωμένη σημαῖα τῆς ἐλευθέρας Ἀμερικῆς ἐφαίνετο κυματιζομένη εἰς τὸν ἀέρα, οἱ φύλακες ἦσαν περιτριγυρισμένοι ἀπὸ καλῶς ἐνδεδυμένας κυρίας, καὶ οἱ κύριοι περιήρχοντο ἀπὸ τὸ ἓν μέρος εἰς τὸ ἄλλο τοῦ καταστρώματος ἀγαλλόμενοι διὰ τὴν λαμπροτάτην καὶ εὐάρεστον ἐκείνην ἡμέραν. Τὸ πᾶν ἦτο ζωή, κίνησις καὶ χαρὰ — τὸ πᾶν ἔχαιρεν ἐκτὸς τῆς μικρᾶς ἀγέλης τοῦ κυρίου Χόλη, τῆς συνισταμένης ἐκ τεσσάρων ἀνθρώπων, οἵτινες συσσωρευμένοι μὲ τὰς λοιπὰς πραγματείας εἰς τὸν μυχὸν τοῦ πλοίου, ἐφαίνοντο τρόπον τινὰ μὴ ἐκτιμῶντες τὰ ἰδιαίτερα φυτικὰ καὶ ἀπαράγραπτα προνόμιά των, ἀλλὰ καθήμενοι ἐπὶ ὀγκωδεστάτης δεσμίδος, συνωμίλουν σιγαλῇ τῇ φωνῇ.

— Παιδιὰ, εἶπεν ὁ Χόλης, πλησιάσας αὐτοὺς μὲ ἐλευθέριον ὕφος· ἐλπίζω νὰ ἦσθε καλόκαρδοι καὶ χαρούμενοι. Ἔλα τώρα δὲν μοῦ χρειάζονται μοῦτρα, σφίξετε τὰ δόντια σας, καὶ ἂν φερθῆτε καλὰ μὲ ἐμένα, θέλετε εὐχαριστηθῆ. Αὐτοὶ οἱ τρισάθλιοι ἀπήντησαν μὲ τὸ τυπικὸν «Μάλιστα κύριε», τὸ ὁποῖον ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἦτο τὸ σύνθημα τῆς ἀτυχοῦς Ἀφρικῆς, ἀλλὰ πραγματικῶς δὲν ἐφαίνοντο χαίροντες. Ἕκαστος ἐξ αὐτῶν εἶχε τὰς προλήψεις του ἀφορώσας τὴν σύζυγον, τὴν μητέρα, τὴν ἀδελφὴν, τὸ τέκνον, τὸ ὁποῖον ἀπεχαιρέτησε διὰ τὴν τελευταίαν φορὰν, καὶ μολονότι ἐκεῖνος, ὅστις τοὺς ἐστέρησεν ἀπὸ τὰ προσφιλῆ των ἀντικείμενα, ἀπῄτει παρ' αὐτῶν ἀδιαφορίαν καὶ χαρὰν, ἡ ἀπαίτησίς του ὅμως κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν καθίστατο ἀδύνατος.

— Εἶμαι ἠπανδρεμένος, εἶπεν ἡ πραγματεία ἡ ἔχουσα τὸ σημεῖον, «Ἰωάννης 30 ἐτῶν» στηρίξασα τὴν ἀλυσοδεμένην χεῖρά της εἰς τὸ γόνυ τοῦ Θωμᾶ, καὶ ἡ δύστυχη γυναῖκά μου, δὲν ἠξέρει τίποτε ἀπ' ὅλη ταύτη τὴ συμφορά!

— Ποῦ κατοικεῖ; ἠρώτησεν ὁ Θωμᾶς.

— Εἰς ἕνα μαγαζὶ ἐδῶ σιμὰ, εἶπεν ὁ Ἰωάννης, Ἄχ! ἤθελα τώρα, νὰ ἠμποροῦσα νὰ τὴν ἔβλεπα μίαν ἀκόμη φορὰν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον, ἐπρόσθεσε.

— Καψο-Γιάννη! Αἴ ἔχεις δίκαιο, εἶναι πρᾶγμα φυσικὸ, καὶ τὰ δάκρυα, τὰ ὁποῖα ἔπιπτον καθὼς ὡμίλει, ἔπιπτον μὲ τόσον αἴσθημα, ὡς ἂν ἦτο λευκός. Ὁ Θωμᾶς ἀναστέναξε βαρέως ἀπὸ τὰ βάθη τῆς κατατεθλιμμένης καρδίας του καὶ ἐπροσπάθει, κατὰ τὸν ἰδιαίτερον τρόπον του, νὰ τὸν παρηγορήσῃ.

Εἰς ἓν δωμάτιον ἐπάνωθέν των ἐκάθηντο πατέρες καὶ μητέρες, ἄνδρες καὶ σύζυγοι καὶ περιχαρῆ καὶ χορεύοντα παιδία ἐκινοῦντο τριγύρω των, ὁμοιάζοντα τόσας μικρὰς πεταλίδας, τὸ πᾶν τέλος πάντων ἐβάδιζε τακτικῶς καὶ χαρμοσύνως.

— Ὦ μητέρα! εἶπε ἓν παιδίον, τὸ ὁποῖον κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἶχεν ἀναβῆ ἐπάνω, ἐδῶ μέσα εἰς τὸ πλοῖον εἶναι ἕνας πραγματευτὴς ἀπὸ μαύρους καὶ ἔχει ἀγορασμένους μαζή του ἐδῶ κάτω τέσσαρας ἢ πέντε σκλάβους.

— Τρισάθλια πλάσματα! εἶπεν ἡ μήτηρ, μὲ ἓν ὕφος μεταξὺ λύπης καὶ ἀγανακτήσεως.

— Τί τρέχει; ἠρώτησε μία ἄλλη κυρία.

— Μερικοὶ δύστυχοι σκλάβοι εἶναι κάτω, εἶπεν ἡ μήτηρ.

— Καὶ τοὺς ἔχουσι δεμένους μ' ἁλυσίδες, ἐπρόσθεσε τὸ παιδίον.

— Ποῖον αἶσχος διὰ τὴν πατρίδα μας, νὰ βλέπῃ τις τὰ τοιαῦτα! ἐπρόσθεσεν ἄλλη τις κυρία.

— Ὦ! ἔχει νὰ εἴπῃ τις πολλὰ καὶ δι' ἀμφότερα τὰ μέρη, εἶπεν εὐγενικωτάτη κυρία, ἥτις ἐκάθητο ράπτουσα εἰς τὴν θύραν τοῦ δωματίου της, ἐνῷ ἡ μικρὰ κόρη της μὲ τὸ παιδάκι ἔπαιζον τριγύρω της, ἐπεσκέφθην τὰ μεσημβρινὰ μέρη καὶ πιστεύω μὲ βεβαιότητα, ὅτι οἱ μαῦροι εὐχαριστοῦνται περισσότερον παρὰ ἂν ἦσαν ἐλεύθεροι.

— Κατὰ τὰς περιστάσεις, ναὶ, τὸ ὁμολογῶ, ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν εὐχαριστοῦνται, ἀπήντησεν ἡ κυρία πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπευθύνετο ἡ ἀνωθεν παρατήρησις. Τὸ φρικωδέστερον μέρος τῆς δουλείας κατὰ τὴν γνώμην μου, εἶναι αἱ προσβολαὶ καὶ ἡ περιφρόνησις ἡ γινομένη εἰς τὰ αἰσθήματα καὶ εἰς τὰς συμπαθείας των, π. χ. ὁ διαμελισμὸς τῶν μελῶν μιᾶς οἰκογενείας.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΟΥΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

— Ναί, βεβαίως αὐτὸ εἶναι πολὺ κακὸν, εἶπεν ἡ ἄλλη κυρία, ἥτις τελειώσασα κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἓν φόρεμα τοῦ μικροῦ παιδίου της, τὸ ἐκράτει εἰς τὰς χεῖράς της καὶ παρετήρει προσεκτικῶς τὰ περικοσμήματά του, ἀλλὰ νομίζω τοῦτο νὰ μὴ συμβαίνῃ συχνάκις.

— Ὤ, ἐξ ἐναντίας συμβαίνει, εἶπεν ἡ πρώτη κυρία μὲ μεγάλην προθυμίαν. Διέμεινα ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὰ μέρη τῆς Κεντούκης καὶ τῆς Βιργινίας, καὶ εἶδον πολλὰς τοιούτου εἴδους σκηνὰς, αἵτινες κατασπαράττουσι τὴν καρδίαν ἑκάστου. Ὑπόθες, κυρία, νὰ ἔλθουν νὰ σοῦ ἁρπάσουν τὰ δύω παιδιά σου καὶ νὰ τὰ πωλήσουν;

— Δὲν πρέπει νὰ παραβάλωμεν τὰ αἰσθήματά μας μὲ ἐκεῖνα ταύτης τῆς κλάσεως τῶν ἀνθρώπων, ἀπήντησεν ἡ ἄλλη κυρία.

— Σὲ βεβαιῶ, κυρία, ὅτι δὲν γνωρίζεις ποσῶς περὶ αὐτῶν, ὅταν ὁμιλῇς τοιουτοτρόπως, ἀπήντησε μὲ ζωηρότητα ἡ πρώτη κυρία. Ἐγὼ ἐγεννήθην καὶ ἀνετράφην μεταξὺ αὐτῶν, καὶ γνωρίζω κάλλιστα ὅτι ἔχουν τὰ αὐτὰ αἰσθήματα μὲ ἡμᾶς, καὶ ἴσως ἀνώτερα.

— Ἀλήθεια! ἐπρόσθεσεν ἡ ἄλλη κυρία ἐπισυνοδεύουσα τὴν λέξιν της ταύτην μὲ ἓν χάσμημα, καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ παράθυρον τοῦ δωματίου της, ἐπανέλαβεν ἐπὶ τέλους τὴν εἰς τὴν ἔναρξιν τῆς ὁμιλίας της παρατήρησίν της· «Μολοντοῦτο ἐγὼ στοχάζομαι ὅτι αὐτοὶ εὐχαριστοῦνται καλήτερα παρὰ ἂν ἦσαν ἐλεύθεροι.»

— Εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ διάθεσις τῆς θείας Προνοίας ὥστε ἡ Ἀφρικανικὴ φυλὴ νὰ ἦναι δούλη, καὶ νὰ διατηρῆται εἰς ἐξευτελισμένην κατάστασιν, εἶπε κύριός της σοβαροῦ χαρατῆρος ἐνδεδυμένος τὰ μαῦρα, ὅστις ἐκάθητο παρὰ τὴν θύραν τοῦ δωματίου, καὶ οὗτος ἦτο ἱερεύς· «Ἐπικατάρατος ἔστω ὁ Χαναὰν, δοῦλος τῶν δούλων θέλει εἶσθαι,» λέγει ἡ Γραφή.

— Νὰ σὲ εἰπῶ, ξένε, αὐτὸ σημαίνει τὸ ῥητὸν τοῦτο; ἐρώτησεν ὑψηλὸς κύριος ὅστις ἵστατο πλησίον.

— Βεβαίως. Ἦτον ἡ θέλησις τῆς θείας Προνοίας, ἕνεκα ἀνερευνήτων τινῶν αἰτιῶν νὰ καθυποτάξῃ τὴν φυλὴν ταύτην πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν δουλείαν, καὶ ἡμεῖς δὲν πρέπει νὰ ἀντιτάττωμεν τὴν γνώμην μας κατ' αὐτῆς τῆς θελήσεως.

— Λοιπὸν ἂς προχωρήσωμεν ὅλοι ἐμπρὸς διὰ νὰ ἀγοράσωμεν μαύρους, αὐτὸς εἶναι ὁ ὁκοπὸς τῆς Προνοίας, αἴ κύριε; ἐπρόσθεσεν ὁ ἱερεὺς στραφεὶς πρὸς τὸν κύριον Χόλην, ὅστις ἵστατο παρὰ τὴν θερμάστραν μὲ τὰς χεῖράς του εἰς τὰς θήκας, ἀκροαζόμενος προσεκτικῶς τὴν γινομένην συνδιάλεξιν.

— Ναί, ἐξηκολούθησεν ὁ ὑψηλόσωμος κύριος, πρέπει ἡμεῖς ὅλοι νὰ καθυποταττώμεθα εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Προνοίας. Οἱ μαῦροι πρέπει νὰ πωλῶνται, ν' ἀγοράζωνται καὶ νὰ διατηρῶνται πάντοτε καθυποταγμένοι, αὐτοὶ ἐγεννήθησαν διὰ τοῦτο μόνον. Μοῦ φαίνεται ὅτι τοῦτο σὲ εὐχαριστεῖ, αἴ φίλε; εἶπε πρὸς τὸν κύριον Χόλην.

— Δὲν ἐστοχάσθηκα ποτὲ τοῦτο, ἀπήντησεν ὁ Χόλης. Δὲν ἠξεύρω νὰ εἰπῶ ὅσα εἴπατε σεῖς γιατὶ δὲν ἔχω σπουδή. Ἐγὼ ἄρχισα τὸ ἐμπόριον, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ ζήσω, ἐσκόπευον ὅμως ἂν δὲν ἦτο καλὸν πρᾶγμα, νὰ μετανοήσω μὲ τὸν καιρόν.

— Καὶ τώρα ἀπαλλάττεσαι ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνησυχίαν, αἴ; εἶπεν ὁ ὑψηλόσωμος κύριος. Βλέπεις τί ἀξίζει νὰ γνωρίζῃ κανεὶς τὴν Γραφήν! Ἂν ἤθελες σπουδάσει μόνον τὴν Βίβλον καθὼς τὴν ἐσπούδασεν οὗτος ὁ κύριος, ἤθελες τὸ γνωρίζει τοῦτο πρότερον καὶ ἤθελες ἀπαλαχθῆ ἀπὸ τόσους δισταγμοὺς καὶ ἀνησυχίας. Ἠδύνασο μόνον νὰ εἴπῃς, «Ἐπικατάρατός ὁ . . . . » ἐλησμόνησα τὸ ὄνομά του, καὶ ἤθελον εἶσθαι ὅλα τὰ πράγματα ἐν τάξει. Καὶ ὁ κύριος οὗτος, ὅστις ὁμιλεῖ, καὶ ὅστις δὲν ἦτο εἰμὴ ὁ ἔντιμος κάτοχος σκλάβων, τὸν ὁποῖον παρουσιάσαμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Κεντούκης, ἐκάθησεν εἰς τὴν καθῆκλαν του καὶ ἤρχισε νὰ καπνίζῃ μὲ περίεργον μειδίαμα ἐπὶ τοῦ ἐπιμήκους καὶ ξηροῦ προσώπου του. Νέος ὑψηλοῦ ἀναστήματος καὶ ἰσχνὸς μὲ ἓν πρόσωπον ἐκφράζον ὑπερβολικὸν αἴσθημα καὶ σύνεσιν, διέκοψεν ἐνταῦθα, ἐπαναλαμβάνων τὰς λέξεις «Ὅπως θέλῃς οἱ ἄλλοι νὰ πράττωσι πρὸς σὲ, οὕτω πρέπει καὶ σὺ νὰ πράττῃς πρὸς αὐτούς.» Μοῦ φαίνεται ὅτι τοῦτο εἶναι τῆς Γραφῆς, ὡσαύτως καθὼς, Ἐπικατάρατός ἔσω ὁ Χαναάν.»

— Ναί, φίλε, τοῦτο τὸ ῥητὸν εἶναι καθαρώτερον διὰ ἡμᾶς τοὺς ἁπλοῦς ἀνθρώπους, εἶπεν ὁ Ἰωάννης καπνίζων ὡς ἡφαίστειον.

Ὁ νέος περαιώσας τὸν λόγον του, ἐφαίνετο ὅτι ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ πάλιν, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν τὸ πλοῖον σταματᾶ, καὶ ἡ συνοδία τῶν ἐπιβατῶν ἔδραμεν ὅλη, ὡς συνήθως συμβαίνει, ἵνα παρατηρήσῃ εἰς ποῖον μέρος ἔρθασαν.

— Αὐτοὶ οἱ δύο εἶναι ἱερεῖς; ἠρώτησεν ὁ Ἰωάννης τινὰ ἱστάμενον πλησίον, καθὼς αὐτοὶ οἱ δύο ἀπεβιβάζοντο.

Ὁ πλησίον του ἔνευσεν ἀποφατικῶς.

Καθὼς ἐσταμάτησε τὸ πλοῖον, μαύρη τις γυνὴ ἀνέβη ἀπὸ τὸ σανίδωμα τρέχουσα καὶ ἐξαγριωμένη, ὥρμησεν ὡς ἀστραπὴ ἀναμέσον τοῦ πλήθους, ἀπευθύνθη πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτο συνηγμένη ἡ ἀγέλη τῶν μαύρων, καὶ περιέπλεξε μὲ τοὺς βραχίονάς της τὴν δυστυχῆ πραγματείαν τὴν ἄνωθεν σημειωθεῖσαν «Ἰωάννης 30 ἐτῶν», μὲ λυγμοὺς καὶ ἀκατάπαυστα δάκρυα ὀδυρομένη διὰ τὸν σύζυγόν της.

Ἀλλ' ὁποία ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ περιγράψωμεν τὴν σκηνὴν ταύτην, ἥτις ἀδιαλείπτως καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐπαναλαμβάνεται, σκηνὴν σπαράττουσαν καὶ κατασυντρίβουσαν τὴν ἀθρωπίνην καρδίαν; τίς ἡ ἀνάγκη νὰ περιγράψῃ τις πάλιν τοὺς κατακερματισμοὺς καὶ τὰ μαρτύρια τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλονται εἰς τὸν ἀδύνατον πρὸς εὐχαρίστησιν καὶ ὠφέλειαν τοῦ δυνατοῦ.

Ὄχι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ· ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν, τὰ γεγονότα αὐτὰ τὸ μαρτυροῦσι καὶ φωνάζουσιν εἰς τὰ ὦτα ἑνὸς, ὅστις, ἂν καὶ δὲν εἶναι κωφὸς, μολοντοῦτο δὲν ἠθέλησεν εἰσέτι νὰ δώσῃ ἀκρόασιν

Ὁ νέος κύριος, ὅστις εἶχε προηγουμένως ὁμιλήσει ὑπερασπιζόμενος τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸν Θεὸν, ἵστατο μὲ ἐκταρωμένας τὰς χεῖρας, παρατηρῶν τὴν σκηνὴν ταύτην. Στραφεὶς δὲ καὶ ἰδὼν τὸν Χόλην πλησίον του, φίλε, εἶπε μὲ τεταραγμένην φωνὴν, πῶς ἠμπορεῖς, πῶς τολμᾷς νὰ μετέχεσαι τοιοῦτον ἐμπόρευμα; Παρατήρησε αὐτὰ τὰ τρισάθλια πλάσματα! Ἡ καρδία μου εἶναι πλήρης χαρᾶς, διότι πηγαί-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΥ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΙΞΩΡΙΟΥ

νω εἰς τὴν οἰκίαν μου, εἰς τὴν σύζυγόν μου, εἰς τὰ τέκνα μου, καὶ ὁ ἴδιος κτύπος τοῦ κώδωνος ὅστις θέλει ἀναγγείλει τὸν δρόμον εἰς τὰ προσφιλῆ μου ταῦτα ἀντικείμενα, θέλει ἀποχωρίσει διὰ παντὸς αὐτὸν τὸν δυστυχῆ ἀπὸ τὴν σύζυγόν του· νὰ τὸ ἐνθυμῆσαι, διότι ὁ Θεὸς θὰ σὲ κρίνει αὐστηρὰ διὰ τοῦτο.

Ὁ ἔμπορος στραφεὶς, ἀνεχώρησε σιωπηλῶς.

— Νὰ σοῦ εἰπῶ, εἶπεν ὁ κάτοχος σκλάβων ἐγγίζων αὐτὸν μὲ τὸν ἀγκῶνά του, μοῦ φαίνεται νὰ ἦναι διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν τῶν κληρικῶν· τὸ Ἐπικατάρατος ὁ Χαναὰν, δὲν συμβιβάζεται μὲ τοῦτον ἐδῶ.

Ὁ Χόλης ἀπήντησε μὲ δυσάρεστον μούγγρισμα.

— Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι τὸ χειρότερον, εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἴσως δὲν θὰ ἠμπορέσει νὰ συμβιβασθῇ τοῦτο οὔτε μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, ὅταν θὰ ὑπάγεις νὰ κάμῃς τοὺς λογαριασμούς σου μὲ Αὐτὸν κἀμμίαν τῶν ἡμερῶν, καθὼς ὅλοι ἡμεῖς.

Ὁ Χόλης ἀπευθύνθη σκεπτικὸς εἰς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ πλοίου.

— Ἂν ἐπιτύχω μία ἢ δύο καλαῖς συντροφιαῖς ἀπὸ μαύρους, ἔπειτα ἀπὸ ταύτην ἐδῶ, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν, ἐοχάζομαι νὰ παύσω τοῦτο τὸ ἐμπόριον, γιατὶ εἶναι τῳόντι ἐπικίνδυνον. Καὶ ἐκβαλὼν ἀπὸ τὴν θήκην του τὸ βιβλιάριον, ἤρχισε νὰ παρατηρῇ τοὺς λογαριασμούς του, μέσον τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθησαν πολλοὶ ἄλλοι, ἐκτὸς τοῦ κυρίου Χόλη, πρὸς καταπράϋνσιν τῆς συνειδήσεώς των.

Τὸ πλοῖον ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ὄχθην καὶ ὅλοι χαίροντες ἐπανῆλθον ὡς πρότερον εἰς τὰς θέσεις των. Οἱ ἄνδρες διεσκέδαζον μὲ τὰς συνομιλίας των, μὲ τὸν γέλωτα, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μὲ τὸ κάπνισμα, αἱ γυναῖκες μὲ τὸ ἐργόχειρόν των, τὰ τέκνα μὲ τὰ παιγνίδιά των, καὶ τὸ πλοῖον ἐπροχώρει τακτικῶς εἰς τὸν δρόμον του.

Μίαν ἡμέραν, ὅταν τὸ πλοῖον ἐσταμάτησε ἐπ' ὀλίγον εἰς μικράν τινα πόλιν τῆς Κεντούκης, ὁ Χόλης ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηρὰν δι' ὑπόθεσίν τινα.

Ὁ Θωμᾶς, τὸν ὁποῖον τὰ δεσμὰ δὲν ἐμπόδιζον νὰ κάμῃ μετριασμένα βήματα, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἄκραν τοῦ πλοίου, καὶ ἵστατο παρατηρῶν μὲ βλέμμα προσηλωμένον καὶ ἀδιάφορον τὰς ὄχθας. Μετ' ὀλίγον εἶδε τὸν κύριόν του ἐπιστρέφοντα μὲ ταχὺ βῆμα ὁμοῦ μὲ μίαν μαύρην, ἥτις ἔφερεν εἰς τὰς ἀγκάλας της μικρὸν βρέφος· ἦτον ἀρκετὰ καλὰ ἐνδεδυμένη καὶ παρηκολουθεῖτο ὑπὸ μαύρου τινὸς, ὅστις ἐκόμιζε τὰ πράγματά της. Ἡ γυνὴ αὕτη ἐπροχώρει μὲ μεγάλην προθυμίαν, ὁμιλοῦσα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ δρόμου μὲ τὸν μαῦρον, ὅστις ἵστατο πλησίον της, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον. Ὁ κώδων ἐσήμανε, ὁ ἀτμὸς ἐβρύχησεν, ἡ μηχανὴ ἤρχισε τὸν ἀδιάλειπτον καὶ βομβώδη κτυπόν της καὶ τὸ πλοῖον ἐπανέλαβε τὸν δρόμον του.

Ἡ γυνὴ ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ πλοίου, ὅπου ἦσαν οἱ σωροὶ τῶν δεσμίδων καὶ τῶν πραγματειῶν, καὶ καθήσασα, ἤρχισε νὰ διασκεδάζῃ μὲ τὸ βρέφος της.

Ὁ Χόλης περιελθὼν ἅπαξ καὶ δὶς τὸ πλοῖον, ἀπευθύνθη πλησίον της, καὶ καθήσας ἤρχισε νὰ τῆς ὁμιλῇ μὲ σιγαλὸν καὶ ἀδιάφορον ὕφος.

Ὁ Θωμᾶς ἐν τῷ ἅμα παρετήρησε βαρὺ καὶ μελανωπὸν νέφος ἐπισκιάσαν τὸ μέτωπόν της, καὶ μετὰ ταῦτα ἤκουσε τὴν μὲ ὑπερβολικὴν ὁρμὴν καὶ δεινότητα δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἀπάντησίν της.

— Δὲν τὸ πιστεύω, ὄχι, οὔτε θέλω νὰ τὸ πιστεύσω! Θέλεις νὰ γελάσῃς μ' ἐμένα.

— Ἂν δὲν θέλῃς νὰ τὸ πιστεύσῃς, παρατήρησε ἐδῶ! εἶπεν ὁ Χόλης, ἐκβαλὼν ἓν ἔγγραφον· τοῦτο εἶναι τὸ χαρτὶ τῆς πωλήσεώς σου, ἐδῶ εἶναι εἰς αὐτὸ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου σου, καὶ ἠμπορῶ νὰ σοῦ εἰπῶ προσέτι, ὅτι ἐπλήρωσα ἀρκετὰ χρήματα διὰ αὐτὸ, λοιπόν!

— Δὲν τὸ πιστεύω, νὰ μ' ἀπάτησεν ὁ κύριός μου κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἦναι ἀληθινό! εἶπεν ἡ γυνὴ εἰς ἄκρον τεταραγμένη.

— Ἠμπορεῖς νὰ ἐρωτήσῃς ὅποιον θέλεις ἀπὸ τούτους τοὺς ἀνθρώπους ὁποῦ νὰ ἠξεύρῃ ν' ἀναγινώσκῃ τὸ γράψιμο. Ἐδώ! ἀπετάνθη πρός τινα περιπατοῦντα ἐκεῖ πλησίον, μᾶς κάμνεις τὴν χάριν, κύριε, νὰ μᾶς ἀναγνώσῃς τοῦτο τὸ χαρτί; Τούτη ἡ γυναῖκα δὲν θέλει νὰ πιστεύσῃ ἐκεῖνο ὁποῦ τῆς λέγω.

— Ὤ, τοῦτο εἶναι ἔγγραφον πωλήσεως, ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ Ἰωάννη Φόσδικ, εἶπεν ὁ ξένος, ὅστις ἀπαφίνει εἰς σὲ τὴν Λουκίαν καὶ τὸ τέκνον της. Μοὶ φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ φανερὸν τοῦτο.

Αἱ παθητικώταται ἐκφωνήσεις τῆς γυναικὸς ἐπροκάλεσαν τριγύρω της πλήρη συνάθροισιν, καὶ ὁ ἔμπορος τοὺς ἐγνωστοποίησεν ἐν συντομίᾳ τὸ αἴτιον τῆς ταραχῆς ταύτης.

— Αὐτὸς μοῦ εἶπε νὰ 'πάγω ἐκεῖ κάτω εἰς τὴν Λουϊσβίλα, διὰ νὰ μαγειρεύω εἰς τὸ ἴδιο καπελὸ ὁποῦ δουλεύει καὶ ὁ ἄνδρας μου, αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ὁποῦ μοῦ εἶπεν ὁ κύριός μου, αὐτὸς ὁ ἴδιος μὲ τὸ στόμα του, καὶ δὲν 'μπορεῖ νὰ ἦναι ψεύματα, εἶπεν ἡ γυνή.

— Ἀλλ' αὐτὸς σ' ἐπώλησε, δύστυχη, δὲν εἶναι ἀμφιβολία εἰς τοῦτο, εἶπεν ἄνθρωπός τις ἀγαθῆς φύσεως, ὅστις εἶχεν ἀναγνώσει τὰ ἔγγραφα· σ' ἐγέλασε χωρὶς ἄλλο.

— Ὅταν ἦναι ἔτσι, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ φωνάζω τόσο, εἶπεν ἡ γυνὴ καταπραϋνθεῖσα ἐξ ὁλοκλήρου· καὶ, περιπλέξασα δυνατὰ μὲ τοὺς βραχίονάς της τὸ βρέφος, ἐκάθησεν ἔχουσα τὰ νῶτα ἐςραμμένα εἰς τοὺς παρευρισκομένους, καὶ παρετήρει μὲ ὕφος κατηφὲς τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ.

— Ἔπειτα ἀπὸ τόσα, βλέπω ὅτι ἡσυχάζει! εἶπεν ὁ ἔμπορος.

Ἡ τρισάθλιος αὕτη γυνὴ ἐφαίνετο καταπραϋνομένη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, καθὼς τὸ πλοῖον ἐπροχώρει· λεπτὴ καὶ γλυκυτάτη θερινὴ αὔρα, ὡς παρηγορητικόν τι πνεῦμα, ἐφύσησεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της, ἡ εὐγενὴς καὶ ὑψηλὴ ἐκείνη αὔρα, ἥτις ἀδιακρίτως δροσίζει τὸ ἄσχημον καὶ τὸ εὐειδὲς, τὸ λευκὸν καὶ τὸ μελανὸν μέτωπον. Αὕτη εἶδε τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον λαμπρύνοντα μὲ χρυσοειδεῖς ταινίας τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἤκουσε [illegible] αὐτῆς, καθὼς τὰς διευθύνσεις, γλυκυτάτας φωνὰς, τὰς φωνὰς τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἀλλὰ τὰ πάντα ἀνωφελῆ, καθότι ἡ καρδία της ἐφαίνετο κατατεθλιμμένη ὑπὸ ὑπερβολικοῦ βάρους. Τὸ παιδίον ἐγερθὲν ὄρθιον ἐνώπιόν της, ἐκτύπησε μὲ τὰς μικρὰς χεῖράς του τὰς παρειάς της, καὶ σαλευόμενον ἄνω κάτω, ποτὲ μὲν μὲ κραυγὰς,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ποτὲ δὲ μὲ γέλωτα, ἐφαίνετο διατεθειμένον νὰ τὴν ἐγείρῃ. Αὕτη τὸ ἔσφιγξε δυνατὰ εἰς τοὺς βραχίονάς της, καὶ καθὼς τὸ ἔσφιγξε, δύο δάκρυα ἓν ὀπίσω τοῦ ἄλλου βραδέως ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ προσφιλεστάτου καὶ ἀθώου προσώπου του· ἀκολούθως ἀφοῦ καθησύχασε, κατεγίνετο ἐπιτηροῦσα καὶ τρέφουσα τὸ τέκνον της.

Τὸ παιδίον δὲν ἦτο εἰμὴ δέκα μηνῶν τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ εὔρωστον τοῦ σώματός του καθὼς προσέτι ἡ ζωηρότης καὶ τὸ ἀκούραστον τῶν ἐκφωνήσεών του, ἦσαν τῷ ὄντι ἀξιοπαρατήρητα.

— Τί εὔμορφο παιδάκι! εἶπεν ἄνθρωπός τις σταματήσας αἴφνης ἀπέναντί του μὲ τὰς χεῖρας εἰς τὰς θήκας. Πόσων ἐτῶν εἶναι;

— Δεκάμισυ μηνῶν, ἀπήντησεν ἡ μήτηρ.

Ὁ ἄνθρωπος ἐσύριξε τοῦ παιδίου καὶ τῷ ἐπρόσφερε τεμάχιον ζακχάρεως, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ τὸ ἥρπαξε μὲ μεγάλην προθυμίαν, τὸ ἐναπέθεσεν εἰς τὸ γενικὸν τῶν βρέφων ταμεῖον, ἵνα γλυκάνῃ τὸ στόμα του.

Ἔξυπνο παιδάκι! εἶπεν ὁ ἄνθρωπος, δὲν ἠξεύρει τὸ δύστυχο τί εἶναι! καὶ ἀπομακρυνόμενος ἐσύριξε πρὸς αὐτό. Πορευθεὶς δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ πλοίου, ἐπλησίασε τὸν Χόλην, ὅστις ἐκάθητο καπνίζων ἐπὶ σωροῦ κιβωτίων.

Ὁ ξένος ἐκβαλὼν ἓν φώσφορον καὶ ἀνάψας τὸν σίγαρόν του, εἶπεν ὡς ἀκολούθως.

— Φίλε, ἔχεις μία καλούτζικη γυναῖκα ἐκεῖ κάτω.

— Ναί, μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀρκετὰ καλή, εἶπεν ὁ Χόλης, ἐκβάλλων τὸν καπνὸν ἀπὸ τὸ στόμα του, τὴν πέρνεις κάτω εἰς τὰ Μεσηβρινὰ μέρη; ἠρώτησεν ὁ ξένος.

Ὁ Χόλης ἔνευσε μὲ τὴν κεφαλήν του καὶ ἐξηκολούθει τὸ κάπνισμα.

— Διὰ νὰ δουλεύῃ εἰς τοὺς ἀγρούς;

— Ναί, εἶπεν ὁ Χόλης, ἔχω μίαν διαταγὴν νὰ συνάξω ἀνθρώπους διὰ τοὺς ἀγροὺς καὶ στοχάζομαι νὰ προσθέσω καὶ ταύτην. Μοῦ εἶπαν ὅτι μαγειρεύει καλὰ, καὶ ἠμπορεῖ νὰ τὴν μεταχειρισθῶσι διὰ τοῦτο, ἢ νὰ τὴν ἐνασχολήσωσι νὰ μαζόνῃ βαμβάκι, καὶ μάλιστα, ὁποῦ ἔχει, καθὼς ἐπαρατήρησα, τὰ δάκτυλα ἐξεπίτηδες. Ὁπωσδήποτε θὰ τὴν πωλήσω καλὰ, καὶ μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην ἐπανέλαβε τὸ σιγάρον του.

— Ἀλλ' εἰς τοὺς ἀγροὺς ὁποῦ φυτεύουν, δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπ' ἐκεῖνο τὸ μικρὸ παιδὶ ὁποῦ ἔχει μαζήτης, εἶπεν ὁ ξένος.

— Αὐτὸ θὰ τὸ πουλήσω μὲ πρώτη εὐκαιρία ὅπου εὕρω, εἶπεν ὁ Χόλης, ἀνάπτων ταυτοχρόνως ἓν ἄλλο σίγαρον.

— Στοχάζομαι ὅτι θὰ τὸ πωλήσεις εἰς μία μέτρια τιμὴ, ἠρώτησεν ὁ ξένος, ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ σωροῦ τῶν κιβωτίων καὶ καθήσας πλησίον του.

— Δὲν ἠξεύρω τίποτε γιὰ τοῦτο, ἀπήντησεν ὁ Χόλης, εἶναι ἀρκετὰ εὔμορφο παιδάκι, ἴσιο, εὔρωστο, ὑγιεὶς, μὲ κρέατα σὰν τὸ μάρμαρο γερά.

— Ἀλήθεια, ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειώσῃς ὅτι εἶναι ἔπειτα ἡ ἐνόχλησις καὶ τὰ ἔξοδα διὰ νὰ τὸ μεγαλώσῃ τις.

— Ὦ ἀνοησία! εἶπεν ὁ Χόλης, αὐτὰ αὐξάνουν μὲ τὴν ἴδια εὐκολία, καθὼς κάθε ἄλλο ζῶο, δὲν δίνουν τίποτε περισσότερη ἐνόχλησιν ἀπὸ ἕνα σκυλάκι. Αὐτὸ τὸ παιδὶ εἰς ἕνα μῆνα θὰ τὸ βλέπεις νὰ τρέχῃ ὁλούθενε.

— Ἐγὼ ἔχω ἕνα καλὸ μέρος διὰ νὰ τὰ μεγαλόνω, καὶ στοχάζομαι ν' ἀγοράσω ἀκόμη ὀλίγα, εἶπεν ὁ ξένος. Τὴν περασμένην ἑβδομάδα ἡ γυναῖκα ὁποῦ μᾶς μαγειρεύει, ἔχασεν ἕνα παιδάκι, καὶ τῆς ἐπνίγηκε εἰς τὸ νερὸ, ἐνῷ αὐτὴ ἐκρεμοῦσε τὰ σκουτιὰ διὰ νὰ στεγνώσουν, καὶ νομίζω ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καλὸ πρᾶγμα νὰ τῆς δώσω τοῦτο ν' ἀναθρέψῃ.

Ὁ Χόλης καὶ ὁ ξένος ἐκάπνιζον δι' ὀλίγον σιωπηλοὶ, οὐδεὶς ἐκ τῶν δύο ἐφαίνετο διατεθειμένος νὰ ἐγγίσῃ τὸ ζήτημα τὸ προκαλέσαν τὴν σιωπήν. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ ξένος ἐπανέλαβε τὸν λόγον.

— Μοὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἤθελες ζητήσει περισσότερο ἀπὸ δέκα τάλληρα γι' αὐτὸ τὸ παιδάκι, ἀφοῦ μάλιστα βλέπω ὅτι ἔχεις σκοπὸν νὰ τὸ δώσῃς μὲ πρώτην εὐκαιρίαν.

Ὁ Χόλης σείσας τὴν κεφαλήν του καὶ πτύσας

— Ὦ δὲν κάνει, δὲν συμφέρει παντελῶς, εἶπεν, ἐπαναλαμβάνων τὸ κάπνισμά του

— Λοιπὸν, φίλε, πόσον ζητεῖς;

— Νὰ σοῦ εἰπῶ, εἶπεν ὁ Χόλης, αὐτὸ τὸ παιδὶ ἠμποροῦσα νὰ τὸ ἀναθρέψω ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἢ νὰ τὸ δώσω νὰ μοῦ τὸ ἀναθρέψουν· αὐτὸ, καθὼς εἶδες, εἶναι πολὺ εὔμορφο καὶ γερὸ καὶ εἰς ἕξη μῆνας ἤθελεν ἀξίζει ἑκατὸ τάλλαρα, καὶ εἰς ἕνα ἢ δύο χρόνια εἰς καλὴ κατάστασι βασταγμένο, ἤθελεν ἀξίζει διακόσια τάλλαρα· ἔτζι λοιπὸν τώρα καθὼς εἶναι, δὲν τὸ δίνω οὔτε ἕνα μικρὸ ὀλιγώτερο ἀπὸ τὰ πενῆντα.

— Ὦ φίλε! τοῦτο εἶναι γελοῖον, εἶπεν ὁ ξένος.

— Ἔτζι εἶναι! ἐπρόσθεσεν ὁ Χόλης μὲ ἓν ἀποφασιστικὸν κίνημα τῆς κεφαλῆς.

— Δὲν σοῦ δίνω οὔτε ἕνα μικρὸ περισσότερο ἀπὸ τὰ τριάντα, εἶπεν ὁ ξένος.

— Τὸ περισσότερον ὁποῦ ἠμπορῶ, νὰ κάμω εἶναι τοῦτο, εἶπεν ὁ Χόλης, πτύων ἐκ νέου μὲ ἀποφασιστικὸν ὕφος, νὰ χωρίσουμε τὴν διαφορὰ εἰς τὴ μέση, καὶ ἔτζι γίνονται σαράντα.

— Πολὺ καλὰ, συμφωνῶ! εἶπεν ὁ ξένος μετὰ διακοπήν τινα.

— Ἔγινε λοιπὸν, εἶπεν ὁ Χόλης. Εἰς ποῖο μέρος θὰ βγεῖς;

— Εἰς τὴν Λουϊσβίλα, εἶπεν ὁ ξένος.

— Πολὺ καλὰ, εἶπεν ὁ Χόλης· θὰ φθάσωμεν ἐκεῖ πρὸς τὸ δειλινό. Τὸ παιδὶ θὰ κοιμᾶται καὶ ἔτζι τὸ πέρνεις ἐξαίρετα μὲ ἡσυχίαν καὶ χωρὶς φωναῖς. Ἐμένα μ' ἀρέσει τὰ πράγματά μου νὰ γίνωνται μὲ ἡσυχία, δὲν ἠμπορῶ νὰ ὑποφέρω ὅλως διόλου ταραχαῖς καὶ κλαύματα. Ἀκολούθως ὁ ξένος ἐκβαλὼν ἀπὸ τὸ σημειωτάριόν του χαρτονομίσματά τινα, τοῦ τὰ ἐνεχείρησεν, αὐτὸς δὲ, μετὰ τὴν παραλαβὴν τῶν χρημάτων, ἐπανέλαβε τὸ κάπνισμα.

Ἡ ἑσπέρα, καθ' ἣν ἔφθασε τὸ πλοῖον εἰς τὴν προκυμαίαν τῆς Λουϊσβίλας, ἦτο λαμπρὰ καὶ γαληνιαία. Ἡ γυνὴ ἐκείνη ἔχουσα εἰς τοὺς βραχίονάς της τὸ βαθέως κοιμώμενον βρέφος της· μόλις δὲ ἄκουσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου εἰς τὸν ὁποῖον ἔφθασαν, εὐθὺς μὲ μεγάλην ταχύτητα ρίψασα τὸ ἐπανοφόρεμά της εἰς κενόν τι τὸ ὁποῖον ἐσχηματίζετο ἀναμέσον δύω κιβωτίων καὶ ἐναποθέσασα οὕτω τὸ βρέφος εἰς τὴν μι-

ΙΔΡΥΜΑ ΚΟΥΚΟΥΛΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

κρὰν αὐτὴν κοιτίδα, ἔδραμε πρὸς τὴν κλίμακα τοῦ πλοίου, ἐλπίζουσα νὰ ἴδῃ τὸν σύζυγόν της ἀναμέσον τῶν διαφόρων ὑπηρετῶν τῶν ξενοδοχείων, οἵτινες κατεπλημμύριζον τὴν προκυμαίαν. Ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐλπίδος κατεχομένη, ἐπροχώρησεν εἰς τὸ χεῖλος τοῦ πλοίου καὶ προσήλωσε τὰ βλέμματά της προσεκτικῶς ἐπὶ τῶν παρὰ τὴν ὄχθην κινουμένων κεφαλῶν, ἀλλὰ τὸ πλῆθος τὴν διεχώρισεν ἀπὸ τὸ τέκνον της.

— Τώρα εἶναι καιρός, εἶπεν ὁ Χόλης, λαβὼν τὸ κοιμώμενον βρέφος καὶ παραδώσας αὐτὸ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ξένου.

— Ἔλα τώρα μὴ τὸ ᾽ξυπνίσῃς καὶ τὸ κάμῃς νὰ φωνάξῃ, γιατὶ θὰ γίνει μία ταραχὴ τοῦ διαόλου μ' αὐτὴ τὴ γυναῖκα. Ὁ ξένος παραλαβὼν τὸ περιτίλυγμα ἐπιμελῶς, ἔγινεν ἐν ἀκαρεῖ ἄφαντος ἀναμέσον τοῦ πλήθους τοῦ ἀπαβιβαζομένου εἰς τὴν προκυμαίαν.

Ὅταν τὸ κρίζον, συρίζον καὶ παφλάζον πλοῖον, ἀπεμακρύνθη τῆς προκυμαίας καὶ ἐπανελάμβανε σιγαλῶς τὸν δρόμον του, ἡ τρισάθλιος γυνὴ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν της θέσιν. Ὁ ἔμπορος ἐκάθητο ἐκεῖ περιμένων· τὸ βρέφος ἔλλειπε!

— Καὶ πῶς, καὶ πῶς, ποῦ εἶναι! ἔκραξεν αὕτη ἐξαγριωμένη καὶ ἔκπληκτος.

— Λουκία, εἶπεν ὁ ἔμπορος, τὸ παιδίον ἐπῆγεν ἢ τώρα, ἢ ὕστερα εἶναι ὅλο τὸ ἴδιο, πρέπει νὰ σοῦ τὸ εἰπῶ. Ἐγὼ ἤξευρα ὅτι δὲν ἠμποροῦσες νὰ τὸ πάρῃς κάτω εἰς τὴ Μεσημβρία, καὶ ἔλαβα τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸ πουλήσω εἰς μία καλλίστη οἰκογένεια, ἡ ὁποία θὰ τὸ ἀναθρέψει καλήτερα ἀπὸ ἐσένα.

Ὁ ἔμπορος εἶχε φθάσει εἰς ἐκεῖνον τὸν βαθμὸν τῆς χριστιανικῆς καὶ πολιτικῆς τελειότητος, τὴν ὁποίαν τινὲς τῶν κηρύκων καὶ πολιτικῶν ἐσχάτως ἐσύστησαν καὶ δυνάμει τῆς ὁποίας εἶχε παντελῶς ὑπερνικήσει πᾶσαν ἀνθρωπίνην πρόληψιν καὶ ἀδυναμίαν. Τὸ αἴσθημα τῆς καρδίας του ἦτο ἐντελῶς ὁποῖον ἤθελεν εἶσθαι καὶ τὸ ἰδικόν σου, ὦ ἀναγνῶστα, καὶ τὸ ἰδικόν μου, ἐὰν ἀνεπτύσσετο μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ καθυπεβάλλετο εἰς τὰς αὐτὰς δοκιμασίας. Τὸ ἐξηγριωμένον βλέμμα μητρικῆς ἀπελπισίας καὶ ἀγωνίας, τὸ ὁποῖον ἔρριψεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ τρισάθλιος ἐκείνη γυνή, ἤθελε διαταράξει πάντα ὀλιγώτερον συνηθισμένον εἰς τὰ τοιαῦτα· ἀλλ' αὐτὸς ἕνεκα τῆς μεγάλης πείρας του ἔμενεν ἀτάραχος, καθότι ἀπειράκις ἐρρίφθησαν ἐπὶ τοῦ προσώπου του τοιαῦτα ἐξηγριωμένα βλέμματα. Καὶ σύ, ὦ φίλτατε ἀναγνῶστα, δύνασαι νὰ συνηθίσῃς εἰς τὰ τοιαῦτα, ἀφοῦ μάλιστα τὸ κύριον ἀντικείμενον τῶν τελευταίων προσπαθειῶν ἔτεινεν εἰς τὸ νὰ καθυποβάλῃ τὰ ἀρκτικὰ μέρη μας εἰς τὴν αὐτὴν συνήθειαν, πρὸς δόξαν τῆς Μεγάλης Ἑνότητος.

Ὁ ἔμπορος ὅμως οὗτος, τὴν θανατηφόρον ἐκείνην ἀγωνίαν, ἥτις διεκρίνετο εἰς τὰ μελανωπὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου της, τὰς ἀπελπιστικῶς συνδεδεμένας χεῖράς της καὶ τὴν πνιγηρὰν φωνήν της, τὰ ἐθεώρει ὡς ἀναγκαῖα περιστατικὰ τοῦ ἐμπορίου, ὡς ἐνδιάφερον εἰς αὐτὸν ἀντικείμενον ἐθεώρει μόνον τὰς φωνὰς καὶ ταραχὰς τὰς ὁποίας οὔτε ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ εἰς τὸ πλοῖον, καθότι, ὡς πολλοὶ ἄλλοι τῶν ὑπερασπιστῶν του, δυσηρεστεῖτο εἰς ἄκρον ἀπὸ τὰ τοιαῦτα.

Ἡ γυνὴ ὅμως δὲν ἐφώναξε ποσῶς, τὸ κτύπημα ἐδόθη καιρίως, ἡ βολὴ διεπέρασε τὸ κέντρον τῆς καρδίας της καὶ ἑπομένως οὔτε κραυγὴ οὔτε δάκρυα ἠδύναντο νὰ ἐξέλθωσι.

Ἡ σκοτοδίνη τὴν ἠνάγκασε νὰ καθήσῃ, αἱ χεῖρές της κατεβιβάσθησαν νεκρικῶς, τὰ ὄμματά της ἔμειναν ἀνεῳγμένα, τὸ βλέμμα της προσηλωμένον, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε τίποτε, ὅλη ἡ ταραχὴ καὶ ὁ θόρυβος τοῦ πλοίου, καθὼς προσέτι ὁ μηκυθμὸς τῆς μηχανῆς, ἀπετέλουν ἐνύπνιον εἰς τὸ κατατρομασμένον οὖς της, καὶ ἡ τρισαθλίως καὶ θανατηφόρως προσβεβλημένη καρδία της δὲν εἶχεν οὐδὲ φωνὴν οὐδὲ δάκρυ νὰ χύσῃ διὰ τὴν μεγίστην αὐτὴν συμφοράν της.

Ὁ ἔμπορος, ὅστις, ἂν καὶ κατὰ τὰ συμφέροντά του ἦτο φιλάνθρωπος, ὡς τινὲς τῶν πολιτικῶν μας, μολοντοῦτο ἐφαίνετο συναισθανόμενος τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ δώσῃ τὴν παρηγορίαν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἡ περίστασις ἀπῄτει.

— Τὸ γνωρίζω ὁποῦ εἶναι πολὺ σκληρὸ κατὰ πρῶτον τοῦτο, Λουκία, ἀλλὰ σὰν μία εὔμορφη καὶ εὐαίσθητος γυναῖκα ὁποῦ εἶσαι, πρέπει νὰ τὸ λησμονήσῃς. Βλέπεις εἶναι ἀνάγκη, καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀλέως.

— Ὄχι, ὄχι κύριέ μου! εἶπεν ἡ γυνὴ μὲ ψυχορραγοῦσαν φωνήν.

— Σὺ εἶσαι μία ἔξυπνη κοπέλλα, Λουκία, ἐξηκολούθει ὁ Χόλης· ἐγὼ ἔχω σκοπὸν νὰ σὲ εὐχαριστήσω καὶ νὰ σὲ βάλω εἰς ἕνα καλὸ μέρος κάτω εἰς τὸν ποταμόν, καὶ θὰ πάρεις γλήγορα ἄλλον ἄνδρα σὰν εὔμορφη κοπέλλα ὁποῦ εἶσαι.

— Ὦ κύριέ μου! μὴ μοῦ ὁμιλῆς περισσότερον, εἶπεν ἡ γυνὴ καταβεβαρυμένη ὑπὸ ἀγωνίας τοσοῦτον βαθείας καὶ σπαραξικαρδίου, ὥστε ὁ ἔμπορος ἔβλεπε κάτι πέραν τῶν ὁρίων τῆς πολυχρονίου πείρας του. Ἠγέρθη λοιπὸν, καὶ ἡ γυνὴ στραφεῖσα, ἐκάλυψε τὴν κεφαλήν της μὲ τὸ ἐπανωφόρεμα.

Ὁ ἔμπορος περιεπάτει ἐπ' ὀλίγον καὶ ἐσαματοῦσεν ἐκ διαλειμμάτων παρατηρῶν αὐτήν.

— Τὸ πέρνει πολὺ κατάκαρδα, ἐπανελάμβανε μόνος του ὁ Χόλης, εἶναι ἥσυχη μολοντοῦτο, ἂς ξεθυμάνῃ κάμποσον, καὶ ἔπειτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡσυχάζει.

Ὁ Θωμᾶς παρατηρήσας τὴν σκηνὴν ταύτην ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως τὸ τέλος, ἐννόησεν ἐντελέστατα τὰ ἀποτελέσματά της· ἐπειδὴ ὅμως τὸ πτωχὸν καὶ ἀπαίδευτον τοῦτο μαῦρον πλάσμα δὲν εἶχε διδαχθῆ νὰ γενικεύῃ τὰ ἀντικείμενα καὶ νὰ δίδῃ εἰς τὰς ἰδέας του σφαῖραν εὐρυτέραν, ὡς ἐκ τούτου ἡ σκηνὴ αὕτη τῷ ἐφαίνετό τι εἰς ἄκρον φρικώδης καὶ σκληρά. Ἂν ἤθελεν ἐκπαιδευθῆ ὑπό τινος τῶν κηρύκων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἤθελεν ἐκλάβει τὴν σκηνὴν ταύτην ἀκατάπαυστον γεγονὸς νομίμου ἐμπορίας. Πλὴν ὁ Θωμᾶς, ἐπειδὴ δὲν ἦτον εἰμὴ ἕνας πτωχὸς καὶ ἀπαίδευτος ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάγνωσις ἐπεριορίζετο μόνον εἰς τὴν νέαν Διαθήκην, δὲν ἠδύνατο νὰ παρηγορήσῃ καὶ ἡσυχάσῃ ἑαυτὸν μὲ τοιαύτας ἰδέας. Σταγόνες ἱδρῶτος ἔπιπτον ἀπὸ τὴν καρδίαν του, ἀναλογιζομένου ὁποῖα νὰ ἦσαν τὰ ἐλλείμματα τοῦ τρισαθλίου πάσχοντος τούτου πράγματος, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τῶν κιβωτίων ὡς τὸ ἐκριζωμένον καὶ ἀνωφελὲς φυτὸν, ὁποῖα τὰ ἐλλείμματα τοῦ ἐμψύ-

ΠΑΛΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΗΞΟΥΤΙΟΥ

χου, τοῦ εὐαισθήτου, τοῦ ζωηροῦ καὶ ἀθανάτου τούτου πράγματος, τὸ ὁποῖον Ἀμερικανικὸς νόμος ψυχρῶς καὶ μὲ ἀδιαφορίαν κατατάσσει εἰς τὴν τάξιν τῶν δεσμίδων, τῶν κιβωτίων καὶ τῶν πραγματειῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ τρισάθλιος αὕτη μήτηρ κατάκειται.

Ὁ Θωμᾶς τὴν ἐπλησίασεν ἀποπειρόμενος νὰ τῇ ὁμιλήσῃ, αὕτη ὅμως κατείχετο ἀπὸ ἀκαταπαύστους λυγμοὺς, καὶ βαρύτατον ςεναγμόν. Μὲ ἔντιμον τρόπον καὶ μὲ δάκρυα ῥέοντα ἐπὶ τῶν παρειῶν του, τῇ ἀνέφερεν ὅτι ὑπάρχει εἰς τοὺς οὐρανοὺς μία καρδία ἥτις τὴν ἀγαπᾶ, ὅτι ὑπάρχει ἕνας Ἰησοῦς ἐλεήμων καὶ μία αἰώνιος κατοικία, τὸ οὗς της ὅμως τραυματισμένον ἀπὸ τὴν ὀδυνηρὰν ἀγωνίαν, δὲν ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ, καὶ ἡ ἀπονενεκρωμένη καὶ παράλυτος ἀπὸ τὴν λύπην καρδία της ἀδυνατοῦσε νὰ αἰσθανθῇ.

Ἡ νὺξ προέβη, ἦτο νὺξ ἤρεμος, γαληνιαία καὶ ἔνδοξος, λάμπουσα μὲ τοὺς ἀναριθμήτους ἐκείνους σεμνοὺς καὶ ἀγγελικοὺς ὀφθαλμούς της, τοὺς ἀςράπτοντας ἀπὸ τὴν ἐξαίσιον καλλονήν των. Οὐδεὶς φθόγγος ἠκούετο, οὐδεμία εὔσπλαγχνος φωνή, οὐδὲ βοηθητικὴ χεὶρ ἐκτείνετο ἀπὸ τὸ ἀχανὲς ἐκεῖνο διάςημα· μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης· τὰς φωνὰς τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἡδονῆς διεδέχθη ἡ σιγή, ἅπαντες ἐν τῷ πλοίῳ ἐκοιμῶντο καὶ ὁ ἐπὶ τῆς πρώρας κτῦπος τοῦ ἀφροῦ τῶν ὑδάτων ἠκούετο ἐντελέστατα. Ὁ Θωμᾶς ἐξηπλώθη ἐπὶ κιβωτίου τινὸς ἵνα ἀναπαυθῇ, καθὼς ἔκειτο ὅμως ἐκεῖ ἤκουσεν ἐκ διαλειμάτων πνιγηρὰν πνοὴν συνωδευμένην ἀπὸ κλαυθμηρὸν ἦχον ὅστις ἤρχετο ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ κατακειμένου πλάσματος — «Ὦ τί θὰ γίνω; ὦ Θεέ μου! ὦ εὔσπλαγχνε Θεέ μου, βοήθησέ με!» καὶ οὕτω ἀδιαλείπτως, ἕως οὗ βαθμηδὸν ἔληξεν εἰς βαθυτάτην σιγήν.

Πρὸς τὸ μεσονύκτιον ὁ Θωμᾶς ἠγέρθη μὲ αἰφνίδιον σκίρτημα. Σκιὰ μαύρη διῆλθε ταχέως πλησίον του, πορευομένη εἰς τὴν ἄκραν τοῦ πλοίου, ὅπου μετ' ὀλίγον ἤκουσεν ἕνα δοῦπιν εἰς τὰ ὕδατα. Οὐδεὶς ἄλλος ἐκτὸς αὐτοῦ εἶδεν ἢ ἤκουσε τὸ τοιοῦτον, ὕψωσε τὴν κεφαλήν του πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἔκειτο ἡ τρισαθλία ἐκείνη μήτηρ, ἀλλ' ἡ θέσις ἦτο κενή! ἠγέρθη, ἠρεύνησε πανταχόθεν, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἡ τρισάθλιος καὶ αἱμοσταγὴς ἐκείνη καρδία, ὑπῆγεν ἐπὶ τέλους νὰ καθησυχάσῃ εἰς αἰώνιον καὶ ἀτάραχον κατοικίαν, καὶ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ ἄφριζον καὶ ἔτρεχον τὸν ῥοῦν των μὲ τόσην ἀδιαφορίαν ὡς ἂν μὴ ἔκρυπτον τίποτε ὑποκάτω.

Καρτερία! Καρτερία! Σεῖς, αἱ καρδίαι τῶν ὁποίων κατακυριεύονται ἀπὸ ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν βλέπουσαι τὰ τοιαῦτα. Οὐδεὶς παλμὸς καὶ λυγμὸς ἀγωνίας, οὐδὲν δάκρυ ἐξερχόμενον ἀπὸ κατατεθλιμμένην καρδίαν ὑπεκφεύγει τὴν ἐνθύμησιν τοῦ καρτερικοῦ ἐκείνου Ὄντος, τοῦ Σωτῆρος τῆς δόξης. Εἰς τὸ ὑπομονητικὸν καὶ γενναῖόν του στῆθος φέρει τὴν ἀγωνίαν κόσμου ὁλοκλήρου. Οὕτω λοιπὸν καὶ σὺ, ὑπόφερε μὲ καρτερίαν καὶ ἐργάζου ἐν εἰρήνῃ, καθότι ἡ ἡμέρα τῆς ἀνταποδόσεως θέλει ἔλθει.

Ὁ ἔμπορος ἐγερθεὶς ἐνώρως, ἐξῆλθε νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἔμψυχον πραγματείαν του, ἦτο ὅμως ἡ φορά του ἤδη νὰ τὴν ζητῇ ἐν ἀμηχανίᾳ.

— Ποῦ εἶναι ἐκείνη ἡ γυναῖκα; ἠρώτησε τὸν Θωμᾶ.

Ὁ Θωμᾶς, ὅστις εἶχε συνηθήσει εἰς τὴν μεγάλην σοφίαν τῆς μυστικότητος, δὲν ἐνόμιζεν ἀναγκαῖον καὶ ἁρμόδιον νὰ ἐκθέσῃ τὰς παρατηρήσεις καὶ ὑπονοίας του, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἤξευρεν.

— Αὐτὴ βέβαια δὲν ἠμποροῦσε ν' ἀποβιβασθῇ εἰς κανένα μέρος τὴν νύκτα, διότι ἤμουν ἔξυπνος καὶ παρετηροῦσα καλὰ, ὅταν τὸ πλοῖον ἐσταματοῦσε. Ποτὲ δὲν ἐμπιστεύομαι ταῦτα τὰ πράγματα εἰς ἄλλον.

Ἡ ὁμιλία αὕτη ἀπευθύνετο πρὸς τὸν Θωμᾶ μὲ φιλικὸν τρόπον, ὡς ἂν ἦτο ἀντικείμενον ἐνδιαφέρον κατ' ἐξοχὴν αὐτὸν· ὁ Θωμᾶς ὅμως δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν ἀπάντησιν.

Ὁ ἔμπορος ἐρεύνησε τὸ πλοῖον ἀπὸ τὴν μίαν ἄκραν ἕως τὴν ἄλλην, ἀναμέσον τῶν κιβωτίων, τῶν δεσμίδων, τῶν κάδων, περὶ τὴν μηχανήν, ἀλλ' εἰς μάτην.

— Νὰ σοῦ εἰπῶ, Θωμᾶ, στοχάσου καλὰ τοῦτο, εἶπεν ὁ ἔμπορος, ἐλθὼν μετὰ τὴν ἀνωφελῆ ἔρευνάν του πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐκάθητο ὁ Θωμᾶς. Σὺ ἠξεύρεις κάτι καὶ μὴ μοῦ ἐναντιόνεσαι, διότι εἶμαι βέβαιος περὶ τούτου. Ἐγὼ εἶδα αὐτὴ τὴ γυναῖκα ἐξαπλωμένη ἐδῶ περὶ τὰς δέκα ὥρας, τὴν εἶδα τὰς δώδεκα καὶ πάλιν πρὸς τὴν μία ἢ δύο ὥρας, ἔπειτα δὲ, τὰς τέσσαρας ὥρας ὁποῦ ἦλθα, δὲν τὴν εἶδα πλέον καὶ σὺ ἐκοιμώσουν καθ' ὅλον τὸ διάστημα ἐκεῖ. Ἔλα τώρα, εἶμαι βέβαιος ὅτι ἠξεύρεις κάτι.

— Ἰδοὺ τί εἶναι, κύριέ μου, εἶπεν ὁ Θωμᾶς· πρὸς τὸ πρωὶ ἤκουσα μία ταραχὴ κοντάμου καὶ σχεδὸν ἐμισοξύπνησα, ἔπειτα ἤκουσα ἕνα δυνατὸ σπλάσς εἰς τὸ νερὸ, τότε ἐσηκώθηκα ἐπάνω καὶ εἶδα ὅτι ἔλειπεν ἡ γυναῖκα. Τοῦτο εἶναι ὅλο ἐκεῖνο ὁποῦ ἠξεύρω.

Ὁ ἔμπορος δὲν ἐταράχθη, οὐδ' ἐξεπλάγη ποσῶς ἀπὸ τὴν περιγραφὴν ταύτην, καθότι, ὡς εἴπομεν προηγουμένως, εἶχε συνηθίσει εἰς πολλὰς τοιούτου εἴδους σκηνὰς, εἰς τὰς ὁποίας σὺ, ὦ φίλτατε ἀναγνῶστα, δὲν ἐσυνήθισες. Ὡς καὶ αὐτὸς ὁ τρομακτικὸς καὶ ἀποτρόπαιος θάνατος δὲν τοῦ ἐπροξένει οὐδεμίαν φρίκην οὐδεμίαν ἐντύπωσιν. Τὸν θάνατον τὸν εἶχεν εἰδεῖ ἀπειράκις ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν του, τὸν συναπήντησε πολλάκις εἰς τὸ ἐμπόριόν του καὶ ἐσυσχετίσθη μετ' αὐτοῦ, ὡς ἐκ τούτου τὸν ἐνόμιζεν ὡς ἕνα σκληρὸν ἀγοραστὴν, ἀνατρέποντα καὶ περιπλέκοντα δεινῶς καὶ ἐπικινδύνως τὰς ἐμπορικάς του ἐπιχειρήσεις καὶ ἐβλασφήμει τὴν τρισάθλιον γυναῖκα ὡς πραγματείαν τινὰ ἀτυχῆ, προσθέτων προσέτι ὅτι ἐὰν αἱ ὑποθέσεις του ἐβάδιζον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἤθελεν ὠφεληθῇ οὐδὲ λεπτὸν εἰς τὴν παροῦσαν ἐπιχείρησίν του. Ἐν βραχυλογίᾳ, ἐφαίνετο θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς ἄνθρωπον ἀπερίσκεπτον καὶ ἀτυχῆ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς προκειμένης περιπτώσεως δὲν ἦτο οὐδεμία θεραπεία, καθότι ἡ γυνὴ εἶχε καταφύγει εἰς ἐπικράτειαν, ἥτις δὲν θέλει πώποτε ἀποδώσει μίαν φυγάδα, οὐδὲ ἂν ἅπασα ἡ περιώνυμος Ἀμερικανικὴ Ἑνότης ἐπιμόνως τὴν ἀπαιτήσῃ. Ὁ ἔμπορος λοιπὸν καθήσας δυσηρεστημένος μὲ τὰ σημειωτάριόν του, ἀνὰ χεῖρας, ἔγραψε τὸ ἐλλεῖπον σῶμα καὶ ψυχὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀπολεσθέντων!

— Τί ἀλέθριο πλάσμα εἶναι τοῦτος ὁ ἔμπορος! τόσον ἀναίσθητος! εἶναι τῷ ὄντι τρομερὸν πρᾶγμα.

— Ὦ, οὐδεὶς τοὺς στοχάζεται παντάπασιν! Εἶναι

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΙΘΟΥΡΙΟΥ

γενικῶς περιφρονημένοι καὶ εἰς οὐδεμίαν ἀξιότιμον συνάθροισιν εἶναι δεκτοί.

— Ἀλλὰ ποῖος, κύριε, σχηματίζει τὸν ἔμπορον; ποῖος εἶναι πλέον ἀξιόμεμπτος; ὁ ἀνεπτυγμένος καὶ πεφωτισμένος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὁ ὑποστηρίζων σύστημα, τοῦ ὁποίου ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα εἶναι ὁ ἔμπορος, ἢ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔμπορος; Σὺ κάμνεις τὸ δημόσιον νὰ ζητῇ τὸ ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον ἐξευτελίζει τὸν ἔμπορον καὶ τοῦ ἀφαιρεῖ πᾶν αἴσθημα καὶ πᾶσαν αἰδώ· εἰς τί λοιπὸν τὸν ὑπερτερεῖς;

Εἶσαι σὺ ἴσως ἀνεπτυγμένος, καὶ αὐτὸς ἀμαθής, σὺ ὑψηλῆς τάξεως, καὶ αὐτὸς χαμηλῆς, σὺ χαρίης, καὶ αὐτὸς ἁπλοῦς, σὺ πνευματώδης, καὶ αὐτὸς βλάξ;

Εἰς τὴν ἡμέραν μιᾶς μελλούσης κρίσεως, ἴσως αὐτὸς θέλει εἶσθαι πλέον ὑποφερτὸς παρὰ σέ.

Περαίνοντες τὰ περιστατικὰ ταῦτα τοῦ νομίμου ἐμπορίου, νομίζομεν καθῆκόν μας νὰ παρακαλέσωμεν ἅπαντας ἐν γένει, νὰ μὴ νομίσωσι τοὺς Ἀμερικανοὺς νομοθέτας, ἐστερημένους παντάπασι φιλανθρωπίας, ὡς δύνανται ἴσως ἐσφαλμένως νὰ εἰκάσωσι τοῦτο ἐκ τῶν μεγάλων προσπαθειῶν, αἵτινες ἔγιναν παρὰ τοῦ ἐθνικοῦ σώματος, πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ διαιώνισιν τοῦ ἐμπορίου τούτου.

Ποῖος ἀγνοεῖ, πόσον οἱ μεγάλοι ἄνδρες μας καταφέρονται καὶ φωνάζουσι κατὰ τοῦ ξένου ἐμπορίου τῶν μαύρων; Καὶ μεταξὺ ἡμῶν ἠγέρθη περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὁλόκληρος στρατειὰ Κλαρκσόνων καὶ Γουϊλβερφορσίων, οἵτινες ἐκπλήττουσι πάντα ἀκροατὴν καὶ θεατήν. Τὸ νὰ ἐμπορεύεταί τις μαύρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν, φίλτατε ἀναγνῶστα, εἶναι πρᾶγμα εἰς ἄκρον φρικῶδες! Δὲν πρέπει οὔτε κἂν νὰ τὸ φαντασθῇ τις! Ἀλλὰ, τὸ νὰ τοὺς ἐμπορεύεται ἀπὸ τὴν Κεντούκην, τοῦτο εἶναι πάνυ διάφορον!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Κουακερικὸς οἶκος.

Ἥσυχος σκηνὴ παρουσιάζεται ἤδη ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μας· καλῶς χρωματισμένον καὶ ἀρκετῆς ἐκτάσεως μαγειρεῖον, μὲ πάτωμα κιτρινωπὸν καὶ λεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἔβλεπέ τις τὴν ἐλαχίστην ἀκαθαρσίαν. Ἐντὸς τοῦ μαγειρείου τούτου ἦτο καθαρώτατος κλίβανος, ἦσαν σειραὶ ᾳίλβοντος μετάλλου, ὑπενθυμίζοντος ἀναρίθμητα εἰς τὴν ὄρεξιν εὐάρεστα ἀντικείμενα, ξύλιναι καθῆκλαι πρασινωποῦ χρώματος καὶ πεπαλαιωμένης ἐποχῆς, πλὴν στερεόταται, μικρὰ εὐκίνητος καθῆκλα μὲ ἓν καλῶς ἐρραμένον προσκεφάλαιον καὶ ἐπιμελῶς περιτριγυρισμένη ἀπὸ ποικίλα καὶ πολύχροα μάλλινα περικοσμήματα, ἄλλη μεγαλητέρα καὶ παλαιοτέρα, τῆς ὁποίας τὰ μακρότατα καὶ πλατύτατα ὑποστηρίγματα ἐφανέρωναν τὴν φιλόξενον πρόσκλησιν, τὴν προερχομένην ἀπὸ τὸ ἀπαιτητικὸν προτέρημα τῶν ἀπὸ πτερὰ σχηματισμένων προσκεφαλαίων της, καὶ μία τρίτη, παλαιοτάτη καὶ πραγματικῶς ἀναπαυτικὴ καθῆκλα ἦτο ἐκεῖ, ἥτις κατὰ λόγον τῆς ἐντίμου καὶ σεβασμίας κατοικίας εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο, ἦτο προτιμητέα παρὰ μυρίας ἄλλας κεκαλυμμένας μὲ ὑφάσματα πολυτελέστατα καὶ περικοσμούσας τὰς αἰθούσας τοῦ συρμοῦ· εἰς τὴν καθῆκλαν ταύτην, εὐμενῶς καὶ χαριέντος κινουμένη καὶ μὲ τοὺς ὀφθαλμούς της προσηλωμένους ἐπὶ λεπτοῦ τινος χειροτεχνήματος, ἐκάθητο ἡ παλαιά μας φίλη Ἐλίζα. Ναὶ, ἐκεῖ ἐπανεπαύετο ἡ φίλη μας αὕτη, πλὴν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν μακρυτάτων βλεφαρίδων της ἔβλεπέ τις κεκρυμμένην ἥσυχον λύπην, τὰ εὐγενικὰ καὶ γλυκύτατα χείλη της ἦσαν μαραμένα καὶ τὸ πρόσωπόν της ἰσχνότερον καὶ ὠχρότερον ἢ ὅταν εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐν Κεντούκῃ κατοικίαν της. Ἐναργέστατα ἠδύνατό τις νὰ διακρίνῃ, μὲ ὁποῖον ζωηρὸν καὶ σταθερὸν χαρακτῆρα εἶχε περιβάλει τὴν νεανικήν της καρδίαν ἡ ἐπιῤῥοὴ τοσούτων φροντίδων καὶ στεναγμῶν, καὶ ὅταν ὕψονε τοὺς μακροὺς καὶ μέλανας ὀφθαλμούς της, ἵνα ἀκολουθήσῃ τὰ κινήματα τοῦ μικροῦ Ὀῤῥῆ, ὁ ὁποῖος, ὡς ἡ χρυσαλλὶς τῶν τροπικῶν, ἐκινεῖτο καὶ ἔπαιζεν ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐπὶ τοῦ πατώματος, ἔβλεπέ τις ταυτοχρόνως σταθερωτάτην πεποίθησιν καὶ ἄκαμπτον ἀπόφασιν, ἀσυνήθιζον εἰς τὰς πρώτας καὶ εὐτυχεστέρας ἡμέρας τοῦ βίου της.

Πλησίον της ἐκάθητο γυνὴ ἔχουσα ἐπὶ τῶν γονάτων της καθαρώτατον ἀγγεῖον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔθετεν ἐπιμελῶς ξηρά τινα ῥοδάκινα. Ἐνδεχόμενον ὅτι ἦτο πεντηκοντούτης ἢ ἑξηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, πλὴν ὁ καιρὸς καὶ τὰ ἔτη δὲν ἐχρησίμευαν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ λαμπρύνωσι καὶ περικοσμήσωσι τὸ πρόσωπόν της. Τὸ χιονόλευκον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς της ἀπὸ λεπτότατον ὕφασμα καὶ κατὰ τὸν αὐστηρὸν Κουακερικὸν τύπον σχηματισμένον, τὸ ἀπὸ λινὸν λευκὸν καὶ ἁπλοῦν μανδύλιον τὸ περιτυλιγμένον ἀφελῶς περὶ τὸ στῆθός της, τὸ ἐπὶ τῶν ὤμων της βαθύχροον μανδύλιον καὶ τὸ φόρεμά της, ὅλα ταῦτα ἐδείκνυον ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν θρησκευτικὴν κοινότητα εἰς ἣν ἀνῆκε. Τὸ στρογγῦλον καὶ ῥοδόχρουν πρόσωπόν της, ὑγειεστάτης κράσεως καὶ μαλακὸν, ὡμοίαζεν ἐντελέστατα ὥριμον ῥοδάκινον. Ἡ κόμη της, βεβαμμένη εἰς μέρη τινὰ μὲ τὸ ἀργυροῦν τῆς πολιότητος χρῶμα, ἐχωρίζετο ἐπιμελῶς καὶ λείως ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν, εὐρὺ καὶ γαληνιαῖον μέτωπόν της, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὸ γῆρας δὲν εἶχεν ἐγγράψει ἄλλο τι εἰμὴ, «Εἰρήνη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μεταξὺ ἀλλήλων ἀγάπη» ὑποκάτω δὲ τοῦ μετώπου ἔλαμπεν ἓν ζεῦγος καθαρωτάτων, σεβασμίων καὶ προσφιλεστάτων ξανθῶν ὀφθαλμῶν, τοὺς ὁποίους ἤρκει τις νὰ παρατηρήσῃ προσεκτικῶς, διὰ νὰ διακρίνῃ ἀμέσως τὰ βάθη ἀγαθωτάτης καὶ ἁγνῆς καρδίας.

Πολλοὶ ἐπερίγραψαν καὶ ἔψαλλον μὲ ᾄσματα ἀναρίθμητα τὴν ὡραιότητα τῶν νεανίδων, καὶ θαυμάζομεν πῶς δὲν ἠγέρθη οὐδεὶς μεταξὺ τόσων, ἵνα περιγράψῃ τὴν ὡραιότητα τῶν γραιῶν. Ἐὰν τις ὅμως ἐπιθυμῇ νὰ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς ὡραιότητος ταύτης, ἂς στρέψῃ τὰ βλέμματά του ἐπὶ τῆς ἀγαθωτάτης φίλης μας Ῥαχὴλ Χόληδεῦ, ἥτις τὴν στιγμὴν ταύτην κάθηται κινουμένη εἰς τὴν μικράν της καθῆκλαν. Ἡ καθῆκλα αὕτη, εἴτε διότι εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας της καθυπεβλήθη εἰς προμελετὰς δοκιμασίας εἴτε διότι ἐγένετο ἀδιάλειπτος, καὶ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις της χρῆσις αὐτῆς, εἴτε διότι τὰ νεῦρα της ἦσαν ἐκτοπισμένα ἐν μέρει, ὁπωσδήποτε ὅμως, καθὼς ἡ γυνὴ μὲ

ΓΑΚΟΒΑΤΕΙΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΜΝΟΥ

ἀφελῆ καὶ εὐγενικὸν τρόπον ἐκινεῖτο ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, ἡ καθῆκλα αὕτη ἐπροξένει ἀδιάλειπτον θόρυβον «κρὶτζ-κρὰκ» ὅστις, ἐὰν ἐγίνετο ἀπὸ ἄλλην τινὰ καθῆκλαν, δὲν ἤθελεν εἶσθαι παντάπασιν ὑποφερτός. Ὁ γέρων Συμεὼν Χόληδεὺς μάλιστα πολλάκις ἐξέφρασεν, ὅτι ὁ θόρυβος οὗτος ἐπροξένει εἰς τὴν ἀκοήν του τὴν εὐχαρίστησιν τὴν ὁποίαν ἤθελον προξενήσει τὰ ἐκλεκτότερα τεμάχια τῆς Μουσικῆς, καὶ τὰ τέκνα ὡσαύτως ἐμαρτύρουν τὴν προτίμησιν τὴν ὁποίαν ἔδιδον εἰς τὸν θόρυβον τῆς καθήκλας τῆς μητρὸς, ὑπὸ ὁποιονδήποτε ἄλλο πρᾶγμα εἰς τὸν κόσμον. Καὶ διατί; Διότι ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα ἔτη καθ' ἃ ἐκάθητο ἡ μήτηρ εἰς ἐκείνην τὴν καθῆκλαν, δὲν ἐξήρχοντο εἰμὴ προσφιλεῖς λέξεις, ἐπισυνωδευμέναι μὲ νάματα ὑψηλοτάτης ἠθικῆς καὶ ἀγαθωτάτης μητρικῆς ἀγάπης· ἄλγη τῆς κεφαλῆς καὶ ὀδύναι τῆς καρδίας ἀναρίθμητοι ἔλαβον ἐκεῖ τὴν θεραπείαν των, ἀπειράριθμοι δυσκολίαι τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἔλαβον ἐκεῖ τὴν λύσιν των, καὶ ὅλα ταῦτα ὑπὸ τῆς ἀγαθωτάτης καὶ προσφιλεστάτης ταύτης γυναικὸς, ὦ ὁ Θεὸς νὰ τὴν εὐλογήσῃ!

— Σὺ λοιπὸν στοχάζεσαι ὁλοὲν νὰ ὑπάγῃς εἰς τὸν Καναδᾶ, αἴ Ἐλίζα; ἠρώτησεν ἡ γυνή, καθὼς παρετήρει ἡσύχως τὰ ἐν τῷ ἀγγείῳ ῥοδάκινά της.

— Ναὶ, κυρία μου, ἀπήντησεν ἡ Ἐλίζα μὲ θετικὸν τρόπον. Πρέπει νὰ ὑπάγω ἐμπρὸς, δὲν τολμάω νὰ μείνω.

— Καὶ τί θὰ κάμεις ὅταν φθάσῃς ἐκεῖ; Πρέπει νὰ σκεφθῇς καλὰ τοῦτο, παιδί μου.

Ἡ λέξις «παιδί μου» ἐξῆλθε φυσικώτατα ἐκ τῶν χειλέων τῆς Ῥαχὴλ Χοληδεῦ, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἕνεκα τοῦ προσώπου, τοῦ σχήματος καὶ τῶν τρόπων της, ἐδείκνυεν ἐντελέστατον μητρικὸν χαρακτῆρα.

Ἡ χεὶρ τῆς Ἐλίζης ἔτρεμε, καὶ ὀλίγα δάκρυα κατέβρεξαν τὸ λεπτὸν ἐργόχειρόν της πλὴν ἡ ἀπάντησίς της ἦτο σταθερά.

— Θὰ κάμω ὅ,τι ἠμπορέσω, καὶ ἐλπίζω νὰ εὕρω κάτι.

— Ἤξευρε ὅμως, ὅτι ἠμπορεῖς νὰ μείνῃς ἐδὼ ὅσον θέλεις, εἶπεν ἡ Ῥαχήλ.

— Ὦ σὲ εὐχαριστῶ· ἀλλὰ, εἶπεν ἡ Ἐλίζα ἔντρομος δεικνύουσα τὸν μικρὸν Ὀρρῆν, δὲν ἠμπορῶ νὰ κοιμηθῶ τὴν νύκτα, δὲν ἠμπορῶ ν' ἀναπαυθῶ καὶ νὰ ἡσυχάσω. Χθὲς εἶδα εἰς τὸ ὄνειρόν μου ὅτι ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος ἦλθεν εἰς τὴν αὐλήν;

— Ὦ δύστυχη! εἶπεν ἡ Ῥαχὴλ, σπογγίζουσα τοὺς ὀφθαλμούς της, δὲν πρέπει ὅμως νὰ φοβῆσαι τόσον. Μὲ τὴν δύναμι τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπιάσθηκε κανένας φυγὰς ἀκόμη ἐδὼ εἰς τὸ χωριό μας, καὶ ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ ἦσαι ἡ πρώτη.

Ἡ θύρα ἐνταῦθα ἠνεῴχθη, καὶ μικρόσωμος, γρογγύλη καὶ φουντωμένη γυνὴ ἐνεφανίσθη εἰς τὴν θύραν, τῆς ὁποίας τὸ ἐρυθροῦν καὶ ἀκμάζον πρόσωπον ὡμοίαζεν ὥριμον μῆλον. Ἦτο ἐνδεδυμένη ὡς ἡ Ῥαχὴλ, μὲ τὰ αὐτὰ χρώματα καὶ μὲ τὸ καθαρὸν μανδήλιον περὶ τὸ στογγῦλον καὶ παχυλὸν στῆθός της.

— Ὦ Ῥοὺθ Στέδμαν, εἶπεν ἡ Ῥαχὴλ προχωρήσασα χαρμοσύνως, τί κάνεις Ῥούθ; ἠρώτησεν, δίδουσαι ἀμοιβαίως καὶ ἀπὸ καρδίας τὰς χεῖράς των.

— Καλὰ, ἀπήντησεν ἡ Ῥούθ· ἐκβαλοῦσα δὲ τὸ πιλίον της καὶ καλύψασα αὐτὸ μὲ τὸ ῥινόμακτρόν της, ἔδειξε στρογγύλην μικρὰν κεφαλὴν, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ Κουακερικὸν κάλυμμα ἱστάμενον ἀτάκτως καὶ ἀσχήμως, περιεφρόνει τὰς ψηλαφήσεις καὶ τὰς προσπαθείας τῶν μικροτάτων καὶ παχυλῶν ἐκείνων χειρῶν, αἵτινες κατεγίνοντο νὰ τὸ τοποθετήσωσιν εὐσχήμως. Στροφοί τινες τῆς εἰς ἄκρον βοστρυχώδους κόμης της ἦσαν ἔξωθεν διεσπαρμένοι ἔνθεν κακεῖθεν, καὶ ἠναγκάσθη νὰ τοὺς διορθώσῃ εἰς τὴν θέσιν των· μετὰ ταῦτα ἡ φίλη μας αὕτη, ἥτις ἐφαίνετο εἰκοσιπενταετὴς τὴν ἡλικίαν, στραφεῖσα ἀπὸ τὸ μικρὸν κάτοπτρον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἵστατο, καταγινομένη εἰς τὰς ἄνωθεν ἐπιδιορθώσεις, ἐφαίνετο πολὺ εὐχαριστημένη. Τὴν αὐτὴν εὐχαρίστησιν ἤθελε λάβει καὶ οἱοσδήποτε ἄλλος τὴν ἔβλεπε, καθότι ἦτο κράσεως ὑγειεστάτης, καλῆς καρδίας, ζωηρὰ, μία γυναικοῦλα τέλος πάντων ἥτις εἶχε πᾶν ὅ,τι ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου δύναται νὰ ἐπιθυμήσῃ.

— Ῥοὺθ, τούτη ἡ φιλινάδα ἐδὼ εἶναι ἡ Ἐλίζα Χάρης, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ μικρὸ παιδὶ ὁποῦ σοῦ εἶπα.

— Ἔχω μεγάλην εὐχαρίστησιν ὁποῦ σ' εἶδα, Ἐλίζα, εἶπεν ἡ Ῥοὺθ, σείουσα τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἦτον ἡ Ἐλίζα παλαιά της φίλη, τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ ἐπερίμενεν· τοῦτο εἶναι τὸ παιδάκι σου αἰ, τοῦ ἔφερα ἕνα γλύκισμα, εἶπεν ἐκβάλουσα αὐτὸ ἀπὸ τὴν θήκην του, τὸ δὲ παιδίον ἐγερθὲν καὶ παρατηροῦν χαρμοσύνως ἀναμέσον τῶν βοστρύχων του, τὸ ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖράς του μὲ φόβον τινά.

— Ποῦ εἶναι τὸ βρέφος σου Ῥούθ; ἠρώτησεν ἡ Ῥαχήλ.

— Ὦ, ἔρχεται ὁλοὲν, ἡ Μαρία σου καθὼς ἐρχόμουν τὸ ἐπῆρε, καὶ ἔτρεξε διὰ νὰ τὸ δείξῃ εἰς τὰ παιδιά.

Τὴν στιγμὴν ταύτην, ἀνοιχθείσης τῆς θύρας, ἦλθεν ἡ Μαρία μὲ τὸ βρέφος· ἦτο ἔντιμος καὶ ῥοδόχρους νεᾶνις, τῆς ὁποίας οἱ μεγάλοι καὶ ξανθοὶ ὀφθαλμοὶ ὡμοίαζον τοὺς τῆς μητρός της.

— Ὦ, ὤ! ἐφώναξεν ἡ Ῥαχὴλ, πλησιάσασα καὶ λαβοῦσα εἰς τοὺς βραχίονάς της τὸ μεγάλο, λευκὸν καὶ παχὺ παιδίον, τί καλὸ ὁποῦ εἶναι, καὶ πῶς μεγαλόνει!

— Βέβαια! εἶπεν ἡ μικρὰ Ῥοὺθ μὲ ζωηρότητα, καὶ λαβοῦσα εἰς τὰς χεῖράς της τὸ βρέφος ἤρχισε νὰ τὸ ἀπεκδύῃ βαθμηδὸν ἀπὸ ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ περικοσμήματα, ἐπισυνοδεύουσα τὴν πρᾶξίν της ταύτην μὲ ἀδιάλειπτα φιλήματα καὶ χειρονομίας, καὶ ἀφοῦ τὸ ἐπιδιώρθωσε κατὰ τὴν θέλησίν της, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ πατώματος εἰς ἐλευθέραν διάθεσιν. Τὸ βρέφος ἐφαίνετο συνηθισμένον εἰς τοῦτο, καθότι εὐθὺς μὲ τὴν μεγαλητέραν ἀδιαφορίαν ἔθεσε τὸν ἀντίχειρά του εἰς τὸ στόμα, καὶ ἤρχισε νὰ καταβυθίζηται εἰς τοὺς βαθυτάτους διαλογισμούς του, ἡ δὲ μήτηρ καθήσασα καὶ λαβοῦσα ἀνὰ χεῖρας μακροτάτην περικνημίδα μεμιγμένου νήματος κυανοῦ καὶ λευκοῦ, ἤρχισε νὰ πλέκῃ μὲ ὑπερβολικὴν ταχύτητα καὶ πρόθυμίαν.

— Μαρία, ἤθελες εἶσθαι καλήτερα νὰ γεμίσῃς τὸ ἀγγεῖον ἀπὸ νερό; εἶπεν εὐγενῶς ἡ μήτηρ.

Ἡ Μαρία διευθύνθη εὐθὺς μὲ τὸ ἀγγεῖον εἰς τὸ

ΠΑΚΣΒΑΝΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΟΛΕΩΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

φρέαρ, καὶ ἐπανελθοῦσα μετ' ὀλίγον, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ πυρὸς ὅπου ἤρχισε νὰ βράζῃ καὶ νὰ ἀτμίζῃ. Τὰ ῥοδάκινα ὡσαύτως, δυνάμει ἐλαφρῶν τινων ψιθυρισμῶν τῆς Ῥαχὴλ, ἐτέθησαν μὲ τὰς αὐτὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ πυρός.

— Μαρία, εἶπεν ἡ Ῥαχὴλ, δὲν πηγαίνεις καλήτερα νὰ εἰπῇς τοῦ Ἰωάννη νὰ ἑτοιμάσῃ ἓν κοτόπουλον; καὶ ἡ Μαρία ἀνεχώρησεν εὐθὺς πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς παραγγελίας. Ἡ Ῥαχὴλ δὲ καταβιβάσασα λευκώτατον ἄλευρον καὶ ἀγγεῖον, καὶ δέσασα ἐνώπιόν της τὴν ποδιὰν, κατεγίνετο ἡσύχως εἰς τὸν σχηματισμὸν γλυκυσμάτων.

— Πῶς ἀπερνᾶ ἡ Ἀβιγὲλ Πέτερσς; ἠρώτησεν ἡ Ῥαχὴλ ἐξακολουθοῦσα τὴν ἐργασίαν της.

— Ὦ καλήτερα, εἶπεν ἡ Ῥούθ. Ἤμουν σήμερον τὸ πρωὶ ἐκεῖ, τῆς ἑτοίμασα τὸ κρεββάτι καὶ τῆς ἐσιγύρησα τὴν οἰκίαν· ὡς καὶ ἡ Λὴ Χίλς ἐπῆγε τὸ ἀπόγευμα καὶ τῆς ἔκαμε ψωμὶ διὰ κάμποσαις ἡμέραις· τῆς ὑπεσχέθηκα καὶ ἐγὼ ὅτι θὰ ὑπάγω ἀπόψε.

— Θὰ ὑπάγω καὶ ἐγὼ αὔριον νὰ ἰδῶ ἂν ἔχῃ χρεία ἀπὸ κάμμίαν ὑπηρεσίαν, εἶπεν ἡ Ῥαχήλ.

— Θὰ κάμεις πολὺ καλὰ, εἶπεν ἡ Ῥούθ. Ἄκουσα προσέτι, ὅτι ἡ Ἄννα Στάνγγουδ ἀσθενεῖ. Ὁ Ἰωάννης ἦτον ἐκεῖ χθὲς τὸ βράδυ, πρέπει νὰ ὑπάγω καὶ ἐγὼ αὔριον.

— Ὁ Ἰωάννης ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ νὰ γευματίσῃ μὲ ἡμᾶς, ἂν ἔχῃς νὰ μείνῃς ἐκεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν, εἶπεν ἡ Ῥαχήλ.

— Σὲ εὐχαριστῶ, Ῥαχὴλ, βλέπομεν ὡς αὔριον· ὦ νὰ ἤρχετο ὁ Συμεών.

Τὴν στιγμὴν ταύτην εἰσῆλθεν ὁ Συμεὼν Χόληδεὺς οὗτος ἦτο ὑψηλὸς, ἴσιος καὶ εὔρωστος ἀνὴρ, ἐνδεδυμένος μὲ ἐπανοφόρεμα καὶ περισκέλια βαθύχροα, καὶ πλατύτατον πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

— Τί κάμνεις, Ῥούθ; εἶπεν, ἐκτείνας ἐνθέρμως τὴν πλατυτάτην χεῖρά του ἐνώπιον τῆς μικρᾶς καὶ παχυλῆς παλάμης της· τί κάμνει ὁ Ἰωάννης;

— Ὦ, ὁ Ἰωάννης καὶ ὅλοι μας εἴμεθα καλὰ, ἀπήντησεν ἡ Ῥοὺθ περιχαρής.

— Κἀνένα νέον, πατέρα; ἠρώτησεν ἡ Ῥαχὴλ, καθὼς κατεγίνετο νὰ ψήσῃ τὰ γλυκύσματα.

— Ὁ Πέτρος Στέβινς μοῦ εἶπεν ὅτι θὰ ἔλθει πρὸς τοῦτα τὰ μέρη ἀπόψε, μὲ «φίλους», εἶπεν ὁ Συμεὼν ἐκφραστικῶς, καθὼς ἔπλενε τὰς χεῖράς του εἰς ὄπισθέν τι μέρος τοῦ δωματίου.

— Ἀλήθεια! εἶπεν ἡ Ῥαχὴλ σκεπτικῶς παρατηροῦσα μὲ περίεργον βλέμμα τὴν Ἐλίζαν.

— Δὲν εἶπες σὺ ὅτι τὸ ὄνομά σου εἶναι Χάρης; ἠρώτησεν ὁ Συμεὼν τὴν Ἐλίζαν, καθὼς ἐπανῆλθεν ἐντὸς τοῦ δωματίου.

Ἡ Ῥαχὴλ ἔρριψε ταχέως τὸ βλέμμα της ἐπὶ τοῦ συζύγου της, καθὼς ἡ Ἐλίζα τρομακτικῶς ἀπήντησε, ναὶ, καὶ ἐπειδὴ οἱ φόβοι της ἦσαν πάντοτε εἰς ἄκρον ὑπερβολικοὶ, ὡς ἐκ τούτου συνέλαβε τὴν ἰδέαν μήπως ἐδημοσιεύθησαν εἰδοποιήσεις περὶ αὐτῆς.

— Μητέρα! ἐφώναξεν ὁ Συμεὼν τῆς Ῥαχὴλ καθὼς ἵστατο ἐξωθεν.

— Τί θέλεις; εἶπεν ἡ Ῥαχὴλ, τρίβουσα τὰς ἀλευρωμένας χεῖράς της καθὼς ἐξῆλθεν.

— Ὁ ἄνδρας τῆς κοπέλλας εἶναι εἰς τοῦτα τὰ μέρη, καὶ θὰ ἔλθῃ ἐδῶ ἀπόψε, εἶπεν ὁ Συμεών.

— Ἀλήθεια τὸ λέγεις πατέρα; ἠρώτησεν ἡ Ῥαχὴλ μὲ χαρμόσυνον πρόσωπον.

— Εἶναι ἀληθέστατον. Ὁ Πέτρος ἐπῆγε χθὲς κάτω εἰς τὸ ἄλλο μέρος μὲ τὴν ἅμαξαν, καὶ εὕρηκε ἐκεῖ μίαν γραῖαν καὶ δύω ἀνθρώπους, ὁ ἕνας ἐξ αὐτῶν μάλιστα εἶπεν ὅτι ὀνομάζεται Γεώργιος Χάρης, καὶ ἀπ' ἐκεῖνο ὁποῦ ἐπερίγραψεν, εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι ὁ ἄνδρας της. Εἶναι ἕνας καθαρὸς καὶ εὔμορφος νέος.

— Θὰ τῆς τὸ εἰποῦμε τώρα· εἶπεν ὁ Συμεών.

— Ἂς τὸ εἰποῦμεν τῆς Ῥοὺθ, εἶπεν ἡ Ῥαχήλ. Ἔλα ἐδὼ Ῥοὺθ, ἔλα!

Ἡ Ῥοὺθ ἀφήσασα τὸ ἔργόχειρόν της, ἔδραμεν εὐθύς.

— Ῥοὺθ, τί στοχάζεσαι, εἶπεν ἡ Ῥαχήλ. Ὁ πατέρας λέγει ὅτι ὁ ἄνδρας τῆς Ἐλίζας εἶναι εἰς τοῦτα τὰ μέρη καὶ θὰ ἔλθει ἀπόψε ἐδώ.

Τὸ αἰφνίδιον σκίρτημα χαρᾶς τῆς μικρᾶς ταύτης γυναικὸς διέκοψε τὴν ὁμιλίαν, καὶ καθὼς ἐκτύπησε τὰς χεῖράς της μὲ ἓν περίεργον πήδημα ἀπὸ τὸ πάτωμα, δύω βόστρυχες ἐξῆλθον τοῦ καλύμματός της καὶ ἔπεσαν λάμποντες εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ὤμων της λευκώτατον μανδύλιον.

— Σιωπὴ ὀμάτια μου! εἶπεν ἡ Ῥαχὴλ ἠπίως, σιωπὴ Ῥούθ! Εἰπέ μας, κάνει νὰ τῆς τὸ εἰποῦμε τώρα;

— Τώρα! βέβαια εἰς τὴν στιγμήν. Ὑπόθεσαι νὰ ἦτον εἰς ταύτην τὴν περίστασιν ὁ Ἰωάννης μου· πόσον ἤθελα χαρῆ; Πρέπει νὰ τῆς τὸ εἰποῦμεν εὐθύς.

— Σὺ δὲν φροντίζεις δι' ἄλλο τι παρὰ νὰ ἀγαπᾷς τὸν πλησίον σου, Ῥοὺθ, εἶπεν ὁ Συμεὼν παρατηρῶν τὴν Ῥοὺθ μὲ λάμποντας ὀφθαλμούς.

— Βεβαιότατα. Καὶ πῶς, δὲν ἐγεννήθημεν πρὸς τοῦτον τὸν σκοπόν; Ἂν δὲν ἀγαποῦσα τὸν Ἰωάννην καὶ τὸ βρέφος μου, δὲν ἤθελα αἰσθάνεσθαι τόσον αὐτόν. Ἔλα τώρα εἰπέ της το! εἶπεν ἡ Ῥοὺθ ῥίψασα καταπειστικῶς τὰς χεῖράς της ἐπὶ τοῦ βραχίονος τῆς Ῥαχήλ. Ἐπαρέ την εἰς τὸ δωμάτιον τῆς κλίνης σου, καὶ ἐγὼ ἐπιστατῶ εἰς τὸ μαγειρεῖον.

Ἡ Ῥαχὴλ ἦλθεν ἐντὸς τοῦ μαγειρίου ὅπου ἐκάθητο ἡ Ἐλίζα ῥάπτουσα, καὶ ἀνοίξασα τὴν θύραν μικροῦ τινος δωματίου τῆς κλίνης, εἶπεν ἠπίως· Ἔλα ἐδὼ μέσα μαζή μου, ἔχω νὰ σοῦ εἰπῶ κάτι νέον.

Τὸ ὠχρὸν πρόσωπον τῆς Ἐλίζης αἴφνης ἐρυθρίασε, καὶ καθὼς ἠγέρθη τρέμουσα ὑπὸ νευρικῆς ἀδημονίας, τὰ ὄμματά της ἦσαν προσηλωμένα ἐπὶ τοῦ βρέφους της.

— Ὄχι, ὄχι, εἶπεν ἡ μικρὰ Ῥοὺθ, καθὼς ἔδραμε καὶ τὴν ἔλαβεν ἀπὸ τὰς χεῖρας. Μὴ φοβῆσαι ποτὲ, εἶναι καλαὶ εἰδήσεις. Ἐλίζα, πήγαινε μέσα, πήγαινε! Ὠθήσασα δὲ αὐτὴν εὐγενῶς καὶ κλείσασα τὴν θύραν ὄπισθέν της, ἐστράφη μετὰ ταῦτα, καὶ λαβοῦσα τὸν μικρὸν Ὀρρὴν εἰς τοὺς βραχίονάς της, ἤρχισε νὰ τοῦ δίδῃ ἀδιάλειπτα φιλήματα.

— Ὦ μικρό μου, θὰ εἰδεῖς τὸν πατέρα σου. Τὸ ἠξεύρεις τοῦτο; ἐπανελάμβανεν ἀκαταπαύστως καθὼς τὸ παιδίον μὲ ἔκπληκτον βλέμμα τὴν παρετήρει.

Ἐντοσούτῳ ἄλλη τις σκηνὴ ἐλάμβανε χώραν ἐντὸς τοῦ δωματίου τῆς κλίνης. Ἡ Ῥαχὴλ Χόληδεὺ κράξασα τὴν Ἐλίζαν πλησίον, τῇ εἶπεν. Ὁ Κύριος σὲ

ΑΚΥΒΑΤΕΙΟΣ ΕΘΝΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

εὐσπλαγχνίσθη παιδί μου· ὁ ἄνδρας σου ἔφυγεν ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς δουλείας.

Τὸ αἷμα τῆς Ἐλίζης ἐσυσωρεύθη ἐν ἀκαρεῖ εἰς τὰς παρειάς της, καὶ ἀπεσύρθη πάλιν μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα εἰς τὴν καρδίαν της· ὅθεν ὠχρὰ καὶ μὴ δυναμένη ν' ἀνθέξῃ ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, ἐκάθησεν.

— Ἔχε θάρρος παιδί μου, εἶπεν ἡ Ῥαχὴλ ψαύσασα μὲ τὴν χεῖρα τὴν κεφαλήν της. Αὐτὸς εἶναι μὲ φίλους, οἱ ὁποῖοι θὰ τὸν φέρουν ἐδῶ ἀπόψε.

— Ἀπόψε! ἐπανέλαβεν ἡ Ἐλίζα, ἀπόψε! Ἀλλ' αἱ λέξεις κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἶχον ἀπωλέσει τὴν σημασίαν των, ὁ ἐγκέφαλός της κατείχετο ὑπὸ σκοτοδίνης, τὸ πᾶν ἦτο χάος.

Ὅταν ἠγέρθη τοῦ ὕπνου, εὗρεν ἑαυτὴν ἀναπαυτικῶς κεκαλυμμένην ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ἠσθάνθη τὰς χεῖράς της τριβομένας ὑπὸ τῆς μικρᾶς Ῥοὺθ μὲ κάμφορον. Ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς κατάστασιν ἐνυπνιώδους καὶ γλυκυτάτης ἀσθενείας, καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὡμοίαζε τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ὅστις, ἀφοῦ ἐκόμισεν ἐπὶ πολὺ διάστημα βαρύτατον ἄχθος καὶ ἀπελευθερώθη τοῦ βάρους, ἐπιθυμεῖ τὴν ἀνάπαυσιν. Τὸ ὑπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς φυγῆς της ἀδιάλειπτον κτύπημα τῶν νεύρων της κατεπραύνθη καὶ ἀντ' αὐτοῦ τὴν κατέλαβεν ἰδιαίτερον αἴσθημα ἀσφαλείας καὶ ἀναπαύσεως, πλὴν καθὼς ἔκειτο ἐπὶ τῆς κλίνης μὲ τοὺς μεγάλους καὶ μέλανας ὀφθαλμούς της ἠνεῳγμένους, παρηκολούθει, ὡς εἰς γλυκύτατον ἐνύπνιον καταβεβυθισμένη, τὰ κινήματα τῶν πέριξ εὑρισκομένων. Καθὼς ἦτο ἡ θύρα τοῦ ἄλλου δωματίου ἠνεῳγμένη, εἶδε τὴν τράπεζαν τοῦ δείπνου προητοιμασμένην μὲ τὸ λευκότατον τραπεζομάνδηλον, ἤκουσε τὸν θόρυβον τῶν ἀγγείων τοῦ τέϊ, εἶδε τὴν Ῥοὺθ εἰς ἀκατάπαυστον κίνησιν, κομίζουσαν πινάκια πλήρη γλυκισμάτων, καὶ θέτουσαν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν γλύκισμά τι εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Ὀρρῆ, ἢ ψηλαφίζουσαν τὴν κεφαλήν του ἢ περιπλέκουσαν τοὺς λευκοτάτους δακτύλους της ἀναμέσον τῶν μακρυτάτων βοστρύχων του, εἶδε τὸν μητρικὸν καὶ εὐπροσήγορον τρόπον τῆς Ῥαχὴλ, ἥτις ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἐπλησίαζε τὴν κλίνην ἐπιδιορθόνουσα τὰ σκεπάσματα καὶ τακτοποιοῦσα τὴν στρωμνήν, εἰς τρόπον ὥστε ἐξεφράζετο ἡ καλοκαγαθία της, καὶ συνησθάνετο ὑπερβολικὴν εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὸ ἀκτινοβολοῦν βλέμμα, τὸ ὁποῖον ἔρριπτον ἐπ' αὐτῆς οἱ δύο μεγάλοι, ζωηροὶ καὶ ξανθοὶ ὀφθαλμοὶ τῆς Ῥαχήλ. Εἶδε τὴν ἔλευσιν τοῦ ἀνδρὸς τῆς Ῥοὺθ, καὶ αὐτὴν ἀναπηδήσασαν μὲ πρόθυμόν τινα ψιθυρισμὸν καὶ δεικνύουσα ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν μὲ τοὺς μικροὺς δακτύλους της τὸ δωμάτιον, τὴν εἶδε μετὰ ταῦτα καθησμένην μὲ τὸν Ὀρρῆν εἰς τοὺς βραχίονάς της διὰ τὸ τέϊ, τοὺς εἶδεν ὅλους ἀκολούθως εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ τὸ βρέφος της ἐπὶ ὑψηλῆς τινος καθήκλας, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς εὐρυτάτης πτέρυγος τῆς Ῥαχήλ. Ἐκεῖ ἠκούοντο σιγαλοὶ ψιθυρισμοὶ, ἐλαφρὸς ἦχος κοχλιαρίων, καὶ μουσικὴ ἁρμονία ἐκπωμάτων καὶ πινακίων, ὅλα δὲ ὁμοῦ μεμιγμένα ἀπετέλουν εὐάρεσον ἐνύπνιον ἀναπαύσεως· καὶ ἡ Ἐλίζα ἐκοιμᾶτο, ὡς ἂν μὴ ἐκοιμήθη ποσῶς ἀπὸ τὴν φρικώδη ἐκείνην στιγμὴν τοῦ μεσονυκτίου, καθ' ἣν, μὲ τὸ βρέφος εἰς τὰς ἀγκάλας, ἔφυγεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ψυχροτάτης καὶ ἀστροφεγγοῦς ἐκείνης νυκτός.

Ἔβλεπεν εἰς τὸ ἐνύπνιόν της ὡραῖόν τινα τόπον, ὅστις τῇ ἐφαίνετο τόπος ἀναπαύσεως, περικεκοσμημένον μὲ χλοερὰς ὄχθας, μὲ εὔσχημα νησίδια καὶ λαμπρῶς μαρμαίροντα ὕδατα. Ἐκεῖ ἐντὸς οἰκίας τινὸς, εἰς τὴν ὁποίαν εὐνοϊκαί τινες φωναὶ τῆς ἔλεγον ὅτι εἶναι ἄσυλον, εἶδε τὸ τέκνον της παίζον ὡς ἐλεύθερον καὶ εὐτυχὲς βρέφος. Ἤκουσε τὸ βάδισμα τοῦ συζύγου της, ὅστις πλησιάσας, τὴν περιέπλεξε μὲ τοὺς βραχίονάς του· μετὰ ταῦτα ἠσθάνθη ὀλίγα τινὰ δάκρυα ἐπὶ τοῦ προσώπου της καὶ ἠγέρθη! Δὲν ἦτον ἐνύπνιον. Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἶχε πρὸ πολλῆς ὥρας παρέλθη, τὸ βρέφος ἐκοιμᾶτο ἡσύχως πλησίον της, ὁ λύχνος ἔχεεν ἀμυδρὸν φῶς καὶ ὁ σύζυγός της ἱστάμενος παρὰ τὸ προσκεφάλαιόν της ἔκλαιεν.

Ἡ ἐπιοῦσα πρωΐα εἰς τὸν Κουακερικὸν τοῦτον οἶκον ἦτο τῳόντι χαρμόσυνος. Ἡ μήτηρ ἠγέρθη ἐνώρως καὶ περιετριγυρίζετο ἀπὸ ἐνασχολημένας νεανίδας καὶ νέους, τοὺς ὁποίους μόλις ἐλάβομεν εὐκαιρίαν νὰ παρεισάξωμεν χθὲς εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, καὶ οἵτινες ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν των διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ προγεύματος, καθυπετάττοντο εἰς τὴν εὐγενῆ ἔκφρασιν τῆς Ῥαχὴλ, «ἤθελεν εἶσθαι καλήτερον τοῦτο, ἢ γλυκύτερον, δὲν ἤθελεν εἶσθαι καλήτερα νὰ κάμῃς τοῦτο;» καθότι τὸ πρόγευμα εἰς τὰς ἀφθόνους πεδιάδας τῆς Ἰνδίας εἶναι πρᾶγμα εἰς ἄκρον πολύπλοκον καὶ ποικίλον καὶ ἀπαιτεῖ, καθὼς ἡ σύλλεξις τῶν διεσκορπισμένων ῥοδοφύλλων τοῦ Παραδείσου, περισσοτέρας χεῖρας παρὰ τὰς τῆς πρωτοτύπου μητρός. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ Ἰωάννης ἔδραμεν εἰς τὸ φρέαρ διὰ νὰ λάβῃ ὕδωρ, ὁ Συμεὼν ἐκοσκίνιζεν ἄλευρον διὰ ἀρτοκούλουρα, ἡ Μαρία ἄλεθε καφφὲ, καὶ ἡ Ῥαχὴλ ἐκινεῖτο εὐγενῶς καὶ ἡσύχως, καταγινομένη εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν γλυκυσμάτων, κόπτουσα κοτόπουλα, καὶ διαχέουσα ἐπὶ ὅλων γενικῶς τῶν ἐργασιῶν τῆς προετοιμασίας εἶδός τι ἡλιακοῦ ἀκτινοβολισμοῦ. Ἐὰν ἦτο κίνδυνος ἀταξίας ἢ συγκρούσεως προερχομένης ἐκ τοῦ ἀπρονοήτου ζήλου τοσούτων νέων ἐργατῶν, ἡ γλυκυτάτη ἔκφρασίς της, «ἔλα, ἔλα» ἦτο ἱκανὴ νὰ διαλύσῃ πᾶσαν δυσκολίαν. Οἱ ποιηταὶ ἐπραγματεύθησαν περὶ τοῦ διαζώματος τῆς Ἀφροδίτης τὸ ὁποῖον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν διετάραξεν ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, ὡς πρὸς ἡμᾶς ὅμως ἠθέλαμεν προτιμήσει τὸ διάζωμα τῆς Ῥαχὴ Χόληδεϋ, τὸ ὁποῖον διετήρει τὴν τάξιν καὶ ἐξαίσιον ἁρμονίαν εἰς ὅλας τὰς πράξεις, καθότι ἀναμφιβόλως νομίζομεν ὅτι εἶναι πλέον ἰδιάζον εἰς τὴν ἐποχήν μας.

Ἐνῷ ἐγίνοντο ὅλαι αἱ λοιπαὶ προετοιμασίαι, Συμεὼν ὁ γεροντότερος ἵστατο ἐνώπιον μικροῦ τινος καθρέπτου εἰς τὴν ἀμφίαν, ἐνασχολημένος εἰς τὸ ἀντιπαρέρχεσθαι τὸν ἔρχον τοῦ ὑφάσματος. Τὰ πάντα ἐντὸς τοῦ μεγάλου τούτου μαγειρείου ἐβάδιζον μὲ ὑπερβολικὴν εὐταξίαν, ἡσυχίαν καὶ ἁρμονίαν· ὅλοι ἐφαίνοντο συναισθανόμενοι τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ πράξωσι κάτι, καὶ ἐφ' ὅλων ἦτο διακεχυμένη μία ἀτμοσφαῖρα ἀμοιβαίας σχέσεως καὶ ἀδελφότητος, ὡς

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΔΠΕΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΔΗΞΟΥΡΙΟΥ

Ὁ ΦΟΙΝΙΞ ἐκδίδεται ἅπαξ τοῦ μηνὸς εἰς φυλλάδιον συγκείμενον ἐκ τριῶν τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων.

Τιμᾶται δὲ διὰ μὲν τοὺς ἐντὸς τῆς Ἑπτανήσου κατ' ἔτος διστ. 2 ½, διὰ δὲ τοὺς ἐκτὸς δραχμ. 17 πληρωτέων ἅμα τῇ παραλαβῇ τοῦ πρώτου φυλλαδίου.

ΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΓΙΝΟΝΤΑΙ

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ, παρὰ τῷ αὐτῷ τυπογραφείῳ.
» ΠΑΞΟΙΣ, παρὰ τῷ Κ. Σ. Ι. Μάστορα.
» ΛΕΥΚΑΔΙ, παρὰ τῷ Κ. Ἀνδρέᾳ Ν. Μεταξᾷ.
» ΖΑΚΥΝΘΩ, παρὰ τῷ Κ. Σεργίῳ Χ. Ῥαφτάνῃ.
» ΑΘΗΝΑΙΣ, παρὰ τῷ Κ. Σπυρ. Α. Κουτσούρῃ.
» ΣΜΥΡΝΗ, παρὰ τῷ Κ. Α. Πατρικίῳ.
» ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ, παρὰ τῷ Κ. Α. Βαλλιάνῳ.

Ὁ προμηθεύων δέκα συνδρομὰς θέλει λάβει δωρεὰν δύο ἀντίτυπα τοῦ ἐν τῷ *Φοίνικι* μεταφραζομένου μυθιστορήματος *Ἡ Καλύβη τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ* τῆς Κ.ας Μπήτσερ Στόου τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις θέλει συμπληρωθῇ ὅσον οὔπω.

Ὁ ΦΟΙΝΙΞ θέλει ἀναγγέλλει εἰς τὸ ἐξώφυλλόν του τὰ νεοφανῆ συγγράμματα, ὧν ἀντίτυπον ἤθελε σταλῇ παρὰ τῶν συγγραφέων εἰς τοὺς ἐκδότας.

Πίναξ τῶν ἐμπεριεχομένων.

Ἡ πίστις καὶ ὁ λόγος	σελ.	
Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως	»	249
Ἰουδίθ	»	253
Περὶ δημοσίου ἠθικῆς	»	256
ΑΝΘΟΛΟΓΙΚΑ. Τὸ Λείριον	»	258
Ὁ Γαλιλαῖος Γαλιλαίου	»	259
Μέλαν	»	262
Τὸ τηλαυγέστατον Ἄστρον τῆς Ἀφροδίτης	»	264
Περὶ τῶν δημοκρατιῶν Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης	»	»
Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας	»	273
Ποίησις	»	279
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ. Ἡ Καλύβη τοῦ Μπάρμπα Θωμᾶ, σύγγραμμα τῆς Ἀμερικανίδος Κ.ας Μπήτσερ Στόου (Beecher Stowe)	»	281

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ
ΣΥΛΛΟΓΗ Π. ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ
Α1 Σ341Φ40056